

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ОПАНАСЕНКО ОКСАНА ВІТАЛІЇВНА

УДК 316.344.34-053.6:352.07(477)

**ДИСЕРТАЦІЯ
«ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ
СФЕРИ ДО РОБОТИ З МОЛОДДЮ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ»**

015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

О.В. Опанасенко

Науковий керівник:
Кубіцький Сергій Олегович,
кандидат педагогічних наук, професор

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Опанасенко О.В. «Професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах». Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)» (01 «Освіта/Педагогіка»). Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2025.

Дослідження присвячено професійній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах. Представлено теоретичний аналіз проблеми формування готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах. Обґрунтовано характеристики провідних наукових підходів до проблеми формування готовності фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах шляхом аналізу психолого-педагогічних досліджень з проблеми професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю, що дало змогу виокремити групи авторів, наукові праці яких знаходяться у площині досліджуваної проблеми: роботи з проблем вивчення територіальних громад; праці в галузі професійної педагогіки; роботи з технології і методики професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах. Професійна підготовка фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях трактується як багатофакторна структура, головне завдання якої полягає в набутті кожним студентом особистісного смислу діяльності, формуванні фахової майстерності, постійно зростаючому інтересі до роботи з молоддю у територіальних громадах, а також розвитку успішності в діяльності за рахунок усвідомлення норм, стандартів, еталонів, особливостей соціальної, соціально-педагогічної роботи, що відображає професіоналізм майбутнього фахівця соціальної сфери.

Визначено особливості професійної діяльності фахівця соціальної сфери у територіальних громадах, до яких належать: виявлення сімей та окремих дітей і

підлітків, молоді у територіальній громаді, які потребують соціального захисту; встановлення причини конфліктів молоді у територіальній громаді, що виникають у навчальній та позанавчальній сфері, у сім'ї та ін.; надання допомоги в сімейному вихованні, в діяльності педагогічного колективу школи; проведення соціально-педагогічних консультацій з важковиховуваними дітьми та молоддю; проведення виховної роботи, організація дозвілля молоді у територіальній громаді; формування здорового способу життя, метою якого є профілактика шкідливих звичок, пропаганда здорового способу життя серед населення територіальних громад з обов'язковим залученням до цього процесу дітей та молоді; робота із сім'ями, що мають на вихованні прийомних дітей, з малозабезпеченими, багатодітними сім'ями та неблагополучними родинами; робота з молоддю, яка має особливі потреби (особи з інвалідністю); соціально-педагогічна адаптація молоді в територіальній громадах, профорієнтаційна робота; правова профілактика та просвітницька робота з молоддю у територіальних громадах; робота з обдарованою молоддю в територіальних громадах, сприяння для розвитку різних видів обдарованості; налагодження контактів з соціальними інститутами в територіальних громадах, сприяння розв'язанню труднощів та конфліктів і гарантування соціального захисту молоді територіальних громад, сприяння спільній діяльності різних громадських та державних організацій і установ з надання необхідної допомоги групам ризику в територіальних громадах.

Проведено аналіз стану професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у вітчизняних закладах вищої освіти, що засвідчує неоднозначність та несистемність процесу професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, у чому переконує аналіз навчально-методичного забезпечення виокремлених ЗВО України, їхніх освітніх програм. Це свідчить про недостатню зорієнтованість освітнього процесу на цілеспрямовану підготовку студентів до роботи з молоддю у територіальних громадах.

З'ясовано, що значні здобутки в підготовці студентів до роботи в територіальних громадах мають деякі зарубіжні країни (США, Велика Британія, Франція, Швеція, Німеччина, Іспанія та ін). В останні десятиліття в зарубіжних

зкладах вищої освіти все більше активізується процес залучення студентів до соціально-педагогічної роботи з молоддю на локальному рівні.

Сформульовано визначення поняття «професійна підготовка фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах», під яким розуміємо підготовку компетентних конкурентоспроможних фахівців спеціальності 231 «Соціальна робота» в рамках соціально-педагогічної роботи, що дасть їм змогу бути професіоналами в конкретному напрямі соціальної роботи, зокрема, здатних на високому професійному рівні здійснювати соціально-педагогічну діяльність з молоддю у територіальних громадах»; при цьому «готовність до професійної діяльності майбутнього фахівця соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальній громаді» розглядаємо як складне, багатоаспектне особистісне утворення, що забезпечує успішне виконання професійної діяльності в умовах територіальної громади.

Розроблено структурну модель підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, яка відображає взаємодію основних блоків, а саме:

- *цільовий* передбачає визначення стратегічних цілей та спрямованість освітнього процесу у вищій школі на розвиток у студентів стійких мотивів поглиблювати знання, уміння і навички роботи з молоддю у територіальних громадах, що відображає соціальне замовлення суспільства;

- *змістовно-процесуальний блок* моделі охоплює зміст і принципи професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах для організації освітнього процесу у закладі вищої освіти, який забезпечується відповідними етапами, необхідними й достатніми педагогічними умовами підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах; блок сприяв поетапній реалізації педагогічних умов формування готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах та включав: *актуалізуючий етап* (передбачає постановку і роз'яснення мети та завдань роботи фахівців соціальної сфери з молоддю у територіальних громадах, стимулювання і мотивування навчально-пізнавальної

діяльності здобувачів); *етап загальної підготовки* (набуття індивідуального досвіду роботи з молоддю у територіальних громадах на основі формування спеціальних соціально-педагогічних знань, умінь і навичок у взаємодії викладача і студентів з використанням комп'ютерних, аудіовізуальних, мультимедійних технологій і таких форм педагогічного процесу, як: пізнавальні ігри, навчальні дискусії, тренінги, круглі столи, кейси та ін. інтерактивні форми, що буде позитивно впливати на засвоєння навчального матеріалу); *етап узагальнення та систематизації* (передбачає реалізацію в практичній діяльності системи соціально-педагогічних знань, умінь і навичок щодо соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних громадах, активної рефлексії набутого педагогічного досвіду та готовності збагачувати його інноваціями);

- *оцінно-результативний блок* містить моніторинг результативності та ефективності освітнього процесу з використанням відповідного діагностичного інструментарію за когнітивним, мотиваційним, операційним, особистісним критеріями.

Кінцевим результатом запропонованої моделі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах є високий рівень готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю та сформований висококваліфікований випускник, конкурентоспроможний на ринку праці та затребуваний сучасним суспільством.

У дисертації визначено педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах: формування мотиваційно-ціннісного ставлення майбутніх фахівців соціальної сфери до професійної діяльності, спрямованої на роботу з молоддю в територіальних громадах; розвиток професійних компетентностей майбутніх фахівців через інтеграцію репродуктивних, активних та інтерактивних методів навчання; організація поетапної практичної підготовки фахівців соціальної сфери з акцентом на активну взаємодію з молоддю в реальних умовах територіальних громад із відповідним оновленням змісту програми початкової практики.

Описано ефективну реалізацію методики підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, яка була сформована на основі моделі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах та педагогічних умов як новий зміст підготовки фахівців соціальної сфери, що максимально враховує сучасні соціально-педагогічні реалії. Подано такі складові методики професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах: цільовий, змістовний, процесуальний та оцінно-результативний. *Цільовий компонент* передбачає створення цілей, які ми у своїй роботі визначаємо на таких рівнях: *на загальносуспільному* – метою професійної освіти є підготовка фахівця, який би відповідав соціальному замовленню суспільства; *на загальнопрофесійному* – метою освітнього процесу являється підготовка професійно компетентного фахівця соціальної сфери, здатного творчо відтворювати вивчений матеріал соціального спрямування, вирішувати соціально-педагогічні проблеми різного рівня, акумулювати широкий досвід у практичній діяльності, проявляти емпатію, емоційно ставитися до соціально-педагогічних явищ, активно виявляти свою життєву та професійну позицію; *на вузькоспеціальному рівні* метою професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у нашому дослідженні є формування у них високого рівня професійної готовності до здійснення соціальної, соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних громадах.

Завданням нашої методики ставимо вузькоспеціальну ціль, забезпечуючи тим самим виконання загальних цілей у підготовці майбутніх високопрофільних фахівців соціальної сфери.

Метою нашої методики є професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, формування у них високого рівня професійної готовності до здійснення професійної роботи з молоддю у територіальних громадах.

Змістовий компонент методики професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах передбачає наповнення змісту вищої професійної освіти спеціальними темами, курсами,

дисциплінами, що буде формувати у майбутніх фахівців соціальної сфери професійну компетентність до роботи з молоддю у територіальних громадах.

Процесуальний компонент методики розкриває етапи підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери з урахуванням різноманітних форм, методів, засобів, прийомів та змісту професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, що спрямовані на розв'язання поставлених у цільовому компоненті завдань: від передачі загальних і спеціальних знань, умінь та навичок до формування особистості майбутнього фахівця до роботи з молоддю у територіальних громадах.

Оцінно-результативний компонент запропонованої методики передбачає визначення ступеня виконання цілі та завдань професійної підготовки як оцінку рівня професійної підготовленості майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах за розробленими нами критеріями (мотиваційний, когнітивний, особистісно-рефлексивний, операційно-діяльнісний) та рівнями (низький, достатній, середній, високий).

Завданнями запропонованої методики передбачено: формувати мотивацію студентів до оволодіння знаннями, вміннями і навичками соціальної, соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних громадах; сприяти розвитку особистісних якостей, необхідних для успішної соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних громадах, засвоєнню студентами обсягу теоретичних знань щодо змісту роботи з молоддю у територіальних громадах; навчити застосовувати техніки і прийоми соціально-педагогічної діяльності, актуальні для дітей та молоді у територіальних громадах; формувати у майбутніх фахівців готовність до здійснення професійної діяльності з молоддю у територіальних громадах.

Підготовка майбутнього фахівця соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах передбачає процес оволодіння ним теоретичними знаннями, набутті практичних умінь і навичок, формуванні особистісних властивостей та професійних здібностей, спрямованих на успішну реалізацію професійної діяльності.

З метою оцінювання рівнів готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах обґрунтовано критерії та показники

готовності майбутніх фахівців: *мотиваційний* – сформованість мотиваційних установок, потреб, інтересів та цінностей щодо оволодіння знаннями уміннями та навичками соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних громадах; *когнітивний*, що передбачає наявність системних теоретичних знань з теорії і методики соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних громадах; *операційний* – з показниками сформованості практичних умінь організації та якісного провадження соціально-педагогічної діяльності з молоддю у територіальних громадах; *особистісний*, показниками якого є сукупність індивідуально-психологічних рис для реалізації професійної соціально-педагогічної діяльності з молоддю у територіальних громадах.

Визначено чотири рівні готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до діяльності (високий, середній, достатній і низький) та подано їх змістові характеристики.

Експериментально перевірено ефективність методики професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, що відбувалася поетапно. Констатувальний етап – здійснювалося формування контрольної та експериментальної груп, перевірялися вихідні положення експерименту. Формувальний етап – здійснювався цілеспрямований вплив на студентів експериментальної групи; визначалися показники, за якими встановлюється рівень підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах; проводилася статистична обробка отриманих даних.

На основі результатів констатувального етапу експерименту було зроблено висновок про необхідність удосконалення процесу підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

Після проведення формувального етапу експериментального дослідження отримані результати показали якісні зміни у всіх виділених показниках при підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, цим було доведено ефективність розробленої структурної моделі, обґрунтованих педагогічних умов та запропонованої методики з підготовки

фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, що практично було підтверджено результатами дослідно-експериментальної перевірки.

Такий підхід забезпечує новий зміст підготовки фахівців соціальної сфери з максимальним урахуванням сучасних соціально-педагогічних реалій та можливістю його використання в освітньому процесі.

Перспективними напрямками подальших наукових розвідок вважаємо дослідження аспектів професійного саморозвитку майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах та створення власної індивідуальної технології тощо.

Ключові слова: майбутні фахівці соціальної сфери, соціальні працівники, соціальні педагоги, територіальні громади, педагогічні умови, методика професійної підготовки, модель професійної підготовки, заклад вищої освіти, підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

ABSTRACT

Opanasenko O.V. «Professional Training of Future Specialists in the Social Sphere for Work with Youth in Territorial Communities». Qualifying scientific work is on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in specialty 015 «Professional Education (by Specialization)» (01 «Education/ Pedagogy»). National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Kyiv, 2025.

Annotation content:

The research is dedicated to the professional training of future specialists in the social sphere for work with youth in territorial communities. A theoretical analysis of the problem of forming the readiness of future social sphere specialists for work with youth in territorial communities is presented. The characteristics of leading scientific approaches to the problem of forming the readiness of social sphere specialists for work with youth in territorial communities are justified by analyzing psychological and pedagogical research on the professional training of social sphere specialists for working with youth. This analysis allowed the identification of groups of authors whose works are in the field of the researched

problem: works on the study of territorial communities; research in professional pedagogy; works on the technology and methodology of professional training for social sphere specialists to work with youth in territorial communities. Professional training of social sphere specialists to work with youth in territorial communities in modern psychological and pedagogical research is interpreted as a multifactorial structure, the main task of which is for each student to acquire personal meaning in the activity, form professional skills, an increasing interest in working with youth in territorial communities, and the development of success in the activity through awareness of norms, standards, and benchmarks, as well as the specifics of social and socio-pedagogical work, reflecting the professionalism of the future social sphere specialist.

The features of the professional activity of a social sphere specialist in territorial communities have been identified, including: identifying families, children, adolescents, and youth in the community who need social protection; determining the causes of conflicts among youth in the territorial community that arise in educational and extracurricular spheres, in families; providing assistance in family upbringing, in the activities of the school's pedagogical staff; conducting socio-pedagogical consultations with difficult-to-educate children and youth; conducting educational work, organizing youth leisure in the territorial community; promoting a healthy lifestyle aimed at preventing harmful habits, promoting a healthy lifestyle among the population of territorial communities, with mandatory involvement of children and youth in this process; working with families that have foster children, low-income, large, and dysfunctional families; working with youth with special needs (people with disabilities); socio-pedagogical adaptation of youth in territorial communities, career guidance; legal prevention and educational work with youth in territorial communities; working with gifted youth in territorial communities, promoting the development of various types of talent; establishing contacts with social institutions in territorial communities, helping solve difficulties and conflicts, guaranteeing social protection for youth in territorial communities, and fostering joint activities of various public and state organizations in providing necessary assistance to risk groups in territorial communities.

An analysis of the state of professional training for future social sphere specialists in domestic higher education institutions has been conducted. The analysis reveals the ambiguity

and lack of systematization in the professional training process of future social sphere specialists for working with youth in territorial communities, as evidenced by the analysis of educational and methodological support of selected higher education institutions in Ukraine and their educational programs. This indicates insufficient orientation of the educational process towards the targeted training of students for work with youth in territorial communities.

It has been found that significant achievements in preparing students for work in territorial communities have been made by some foreign countries (USA, UK, France, Sweden, Germany, Spain). In recent decades, the process of involving students in socio-pedagogical work with youth at the local level has been increasingly activated in foreign higher education institutions.

The concept of "professional training of specialists in the social sphere for working with youth in territorial communities" has been defined. It is understood as the preparation of competent and competitive professionals in the specialty 231 "Social Work" within the framework of socio-pedagogical activities, enabling them to become experts in a specific field of social work-particularly, to carry out socio-pedagogical work with youth in territorial communities at a high professional level.

At the same time, "readiness for professional activity of future social sphere specialists to work with youth in a territorial community" is considered as a complex, multifaceted personal formation that ensures successful performance of professional duties in the context of a territorial community.

A structural model for preparing future social sphere specialists for work with youth in territorial communities has been developed. It reflects the interaction of key blocks:

The goal-setting block involves determining strategic goals and the direction of the educational process in higher education aimed at developing stable motives in students to deepen knowledge, skills, and abilities for working with youth in territorial communities at the general social, general professional, and narrow-specialized levels, reflecting the social demand of society.

The content-procedural block encompasses the content and principles of professional training for future social sphere specialists to work with youth in territorial communities to

organize the educational process in higher education institutions, ensuring necessary and sufficient pedagogical conditions for their preparation.

The block facilitates the phased implementation of pedagogical conditions for forming readiness for work with youth, including stages such as: activation, general preparation, and systematization, all aimed at implementing socio-pedagogical knowledge and skills, reflecting innovation.

The evaluative-result block includes monitoring the effectiveness and efficiency of the educational process using appropriate diagnostic tools based on cognitive, motivational, operational, and personal criteria.

The end result of the proposed model is a high level of readiness for future specialists in social work and the formation of a highly qualified, competitive graduate in the labor market, in demand by modern society.

Pedagogical conditions for training future social sphere specialists have been identified: developing stable motivation for obtaining theoretical knowledge, skills, and abilities in working with youth in territorial communities; forming professional competence in students; and implementing practical training based on the connection between theory and practice.

An effective implementation of the methodology for preparing future social sphere specialists to work with youth in territorial communities is described. This methodology was developed based on a model for preparing future social sphere specialists for work with youth in territorial communities and pedagogical conditions, representing a new content for training social sphere specialists that maximally takes into account modern socio-pedagogical realities. The components of the methodology for the professional preparation of future social sphere specialists for work with youth in territorial communities include: target, content, process, and assessment-result components. The target component involves setting goals, which are distinguished at different levels: at the societal level, the goal of professional education is to prepare a specialist who meets the social demand of society; at the general professional level, the goal of the educational process is to prepare a professionally competent social sphere specialist who can creatively reproduce learned material of a social orientation, solve socio-pedagogical problems of various levels, accumulate broad experience in practical

activities, demonstrate empathy, emotionally respond to socio-pedagogical phenomena, and actively express their life and professional stance; at the narrow-specialized level, the goal of professional preparation in this study is to develop a high level of professional readiness for social and socio-pedagogical work with youth in territorial communities.

The methodology's task is to focus on a specific goal, ensuring the accomplishment of broader objectives in the training of highly qualified social sphere specialists. The goal of the methodology is the professional preparation of future social sphere specialists to work with youth in territorial communities, developing a high level of professional readiness for performing professional work with youth in these communities.

The content component of the methodology for preparing future social sphere specialists for work with youth in territorial communities involves filling the content of higher professional education with specific topics, courses, and disciplines that will develop professional competence in working with youth in these communities.

The process component of the methodology reveals the stages of preparing future social sphere specialists, taking into account various forms, methods, tools, techniques, and content in their professional preparation, aimed at solving tasks set in the target component: from transferring general and specific knowledge, skills, and abilities to forming the personality of the future specialist for working with youth in territorial communities.

The assessment-result component of the proposed methodology involves determining the degree to which the goals and tasks of professional preparation are accomplished. This is assessed based on developed criteria (motivational, cognitive, personal-reflective, operational-activity) and levels (low, sufficient, medium, high).

The tasks of the proposed methodology include: forming students' motivation to acquire knowledge, skills, and competencies in social and socio-pedagogical work with youth in territorial communities; promoting the development of personal qualities necessary for successful socio-pedagogical work with youth in territorial communities; teaching students theoretical knowledge on the content of work with youth in these communities; teaching techniques and methods of socio-pedagogical activity relevant to children and youth in territorial communities; and forming readiness among future specialists for performing professional work with youth in territorial communities.

The preparation of future social sphere specialists for work with youth in territorial communities involves acquiring theoretical knowledge, gaining practical skills, and developing personal traits and professional abilities aimed at the successful implementation of professional activity.

To assess the levels of readiness of future social sphere specialists for working with youth in territorial communities, criteria and indicators of readiness have been developed: motivational-formation of motivational attitudes, needs, interests, and values related to acquiring knowledge, skills, and competencies in socio-pedagogical work with youth in territorial communities; cognitive-systematic theoretical knowledge of the theory and methodology of socio-pedagogical work with youth in territorial communities; operational-indicators of practical skills in organizing and conducting high-quality socio-pedagogical activities with youth in territorial communities; personal-individual psychological traits necessary for implementing professional socio-pedagogical activities with youth in territorial communities.

Four levels of readiness of future social sphere specialists are identified (high, medium, sufficient, low), and their content characteristics are provided.

The effectiveness of the methodology for preparing future social sphere specialists for working with youth in territorial communities has been experimentally verified. The experiment took place in stages: the initial stage involved forming control and experimental groups and checking the initial conditions of the experiment. The formative stage involved targeted interventions with students in the experimental group; indicators were defined to assess the level of preparation of future social sphere specialists for working with youth in territorial communities; statistical analysis of the data was conducted.

Based on the results of the initial stage of the experiment, the conclusion was made about the need to improve the process of preparing future social sphere specialists for work with youth in territorial communities.

After conducting the formative stage of the experimental study, the results showed qualitative changes in all the identified indicators for preparing future social sphere specialists for work with youth in territorial communities. This demonstrated the effectiveness of the developed structural model, the justified pedagogical conditions, and the proposed

methodology for preparing social sphere specialists for work with youth in territorial communities, as practically confirmed by the results of the experimental verification.

This approach provides new content for preparing social sphere specialists, fully considering contemporary socio-pedagogical realities, with potential for application in the educational process.

Prospective areas for further scientific research include exploring aspects of the professional self-development of future social sphere specialists for working with youth in territorial communities and the creation of their own individual technology.

Key words: future specialists in the social sphere, social workers, social pedagogues, territorial communities, rural areas, pedagogical conditions, professional training methods, professional training model, higher education institution, training of future social sphere specialists to work with youth in territorial.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Опанасенко О. Перспективи підготовки соціальних педагогів до соціально-педагогічного тренінгу з дітьми та учнівською молоддю сільської місцевості. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія». 2013. Вип. 192. Ч. 2. С. 43–48.

2. Опанасенко О. Визначення ролі тренінгових технологій в системі підготовки майбутніх соціальних педагогів. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія». 2014. Вип. 199. Ч. 1. С. 261–266.

3. Опанасенко О. Сфера діяльності соціального педагога в сільській місцевості. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія». 2014. Вип. 199. Ч. 2. С. 288–234.

4. Опанасенко О. Сучасний стан підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з молоддю сільської місцевості. Вісник Національного університету оборони України. 2014. Вип. 6 (43). С. 129–135.

5. Опанасенко О. Підготовка соціальних педагогів до роботи з молоддю

сільської місцевості за сучасних умов: новітні тенденції. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2020. № 29, т. 3. С. 194–199.

6. Опанасенко О. Аналіз освітніх програм професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів в умовах сьогодення. Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія». 2024. Вип. 1/2024. С. 118-125.

7. Опанасенко О. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в закладах освіти територіальних громад під час воєнного стану. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського». 2024. № 3. С. 60-64.

8. Опанасенко О. Особливості практичної підготовки майбутніх фахівців спеціальності 231 Соціальна робота за освітньо-професійною програмою «Соціальна педагогіка». Науковий журнал «Соціальна педагогіка: теорія та практика» Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. 2024. №2. С. 119-125.

9. Опанасенко О. Соціально-педагогічний супровід дітей та молоді-переселенців у територіальних громадах. Науковий журнал «Академічні студії. Серія «Педагогіка» № 4/2024.

Статті в наукових виданнях інших держав

10. Opanasenko O. The concept of socio-pedagogical competence of future social teachers in the system of professional training for work with rural youth. Scientific Journal of Polonia University. Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej. 2020. Vol. 39, no 2. P. 191–197.

Статті в інших наукових виданнях

11. Опанасенко О. Активні форми навчання у професійній підготовці соціальних педагогів до роботи з молоддю сільської місцевості. Український психолого-педагогічний науковий збірник. 2016. Вип. 8. С. 120-127.

Тези наукових доповідей

12. Опанасенко О. Організація соціально-педагогічної роботи ВНЗ I-II рівнів акредитації. Педагогічна освіта у вищих начальних закладах I-II рівнів акредитації: реалії сьогодення та перспективи розвитку : матеріали Міжвузівської науково-практичної конференції, м. Прилуки, 19 грудня 2013 р. Прилуки-Ніжин, 2013. С. 181–182.

13. Опанасенко О. Психолого-педагогічний аспект використання тренінгу у навчально-виховному процесі майбутніх соціальних педагогів. Теорія та методика професійної освіти: наукові читання імені професора Віктора Сидоренка : збірник тез доповідей Міжнародної конференції, м. Київ, 26-27 лютого 2014 р. Київ, 2014. С. 149–151.

14. Опанасенко О. Стан і проблеми молоді сільської місцевості та роль соціального педагога у їх вирішенні. Історія та сучасний стан педагогічних та психологічних наук : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 7 листопада 2014 р., Київ, 2014. С. 98–101.

15. Опанасенко О. Формування у майбутніх соціальних педагогів професійної готовності до діяльності у соціальній сфері з молоддю сільської місцевості. Комунікативний дискурс: наукова рецепція і стратегії дослідження : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 07-08 квітня 2016 р. Київ, 2016. С. 43–45.

16. Опанасенко О. Визначення критеріїв, показників та рівнів підготовки студентів до роботи з молоддю сільської місцевості. Пріоритетні напрямки вирішення актуальних проблем виховання і освіти : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 22-23 липня, 2016 р. Одеса, 2016. С. 54–58.

17. Опанасенко О. Соціально-педагогічні технології та їх значення у підготовці майбутніх соціальних педагогів. Психологія і педагогіка як науки становлення і розвитку сучасної особистості : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Влоцлавек, Республіка Польща, 27-28 грудня, 2019 р. Влоцлавек, 2019. С. 93–97.

18. Опанасенко О. Самовиховання при підготовці майбутніх соціальних педагогів до роботи з молоддю сільської місцевості як складова професійного саморозвитку. Весняні наукові зібрання – 2020 : збірник тез та доповідей XLV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Суми, 22 травня 2020 р. Ч.2. Суми, 2020. С. 56–59.

19. Опанасенко О. Практична підготовка соціальних педагогів до роботи з молоддю сільської місцевості як важлива складова освітнього процесу. Наукові досягнення, відкриття та шляхи розвитку педагогічної науки : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 29-30 травня 2020 р. Ч. 2. Запоріжжя, 2020. С. 124-128.

20. Опанасенко О. Роль соціально-педагогічної діяльності з дітьми та молоддю в громаді в умовах війни. X Ювілейна Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Соціально-психологічні особливості професійної діяльності фахівців соціальної сфери: психологічна просвіта в умовах війни», 23 – 25 травня 2024 року м. Київ – м. Запоріжжя.

21. Опанасенко О. Соціальна підтримка молоді у територіальних громадах: проблеми, потреби та шляхи їх вирішення. Міжнародна весняна школа «Інклюзія, соціальна відповідальність та підприємництво. Соціальні інновації для розвитку громад та залучення молоді», 17 березня-18 квітня 2025 р. м. Київ. С. 305-311.

22. Опанасенко О. Соціально-педагогічний супровід у процесі адаптації внутрішньо переміщеної молоді до нових умов життя в територіальних громадах. VI Міжнародна наукова конференція «Інновації та науковий потенціал світу», 18 квітня 2025 р., м. Рівне. С. 67-70.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	21
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО РОБОТИ З МОЛОДДЮ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ.....	31
1.1 Професійна діяльність фахівців соціальної сфери у територіальних громадах, її функції та особливості.....	31
1.2 Професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах: сутність і зміст.....	51
1.3 Стан професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.....	73
Висновки до першого розділу	94
РОЗДІЛ 2. МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО РОБОТИ З МОЛОДДЮ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ	97
2.1 Структурна модель професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах	97
2.2 Характеристика педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах	117
2.3 Методика професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах	141
Висновки до другого розділу	188
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО РОБОТИ З МОЛОДДЮ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ.....	192
3.1. Визначення критеріїв, показників та рівнів підготовки студентів до роботи з молоддю у територіальних громадах	192
3.2 Проведення експерименту та аналіз результатів підготовки студентів до роботи з молоддю у територіальних громадах	202
Висновки до третього розділу	231
ВИСНОВКИ.....	234
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	243
ДОДАТКИ.....	274

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВО – вища освіта

ВПО – внутрішньо переміщені особи

ДСЗ – Департамент соціального захисту

ЄКТС – Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система

ЗВО – заклад вищої освіти

ЗПО – заклад професійної освіти

ЗУ – Закон України

МСП – Міністерство соціальної політики

НП– навчальний план

ОПП – освітньо-професійна програма

ОТГ – об’єднана територіальна громада

СЖО – складні життєві обставини

ТГ – територіальна громада

ТСР – теорії соціальної роботи

ТЦСО – територіальні центри соціального обслуговування населення

УПСР – управління праці і соціального захисту населення

ФСС – фахівець із соціальної сфери

ЦНСР – центр надання соціальних послуг

ЦСССДМ – центр соціальних служб для сім’ї, дітей та молоді

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку суспільства спостерігається високий рівень дестабілізації життя широких мас населення України, зумовлений збройним протистоянням рашистській навалі, масовим переселенням та міграцією за кордон дорослих, дітей і молоді із зон бойових дій, значним зубожінням та погіршенням епідеміологічної обстановки – все це і багато інших факторів загострюють питання підготовки фахівців соціальної сфери у закладах вищої освіти (ЗВО). Адже саме фахівці соціальної сфери одними з перших приходять на допомогу в складних життєвих ситуаціях та сприяють розв'язанню проблем своїх клієнтів, особливо молоді із територіальних громад. Тому нагального вирішення потребує проблема розроблення та впровадження дієвих моделей соціально-педагогічної роботи на локальному рівні, зокрема моделей підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

У зв'язку із соціально-політичними змінами, які відбуваються в українському суспільстві, зокрема реформа децентралізації влади, що відбулася в Україні, внесення змін в адміністративно-територіальний устрій країни (визначення нової територіальної основи організації влади – об'єднаної територіальної громади (ТГ)), в умовах розбудови соціального суспільства головним завданням підготовки фахівців у ЗВО для соціально-педагогічної роботи є забезпечення її фундаменталізації, посилення наукової, професійної та практичної складових, оскільки територіальні громади залишаються матеріальною та духовною основою буття українського народу, джерелом менталітету, моральності та оберегом духовної пам'яті. Нині територіальні громади за рівнем свого розвитку залишаються мало привабливими для молоді, оскільки там панує: безробіття; погане транспортне сполучення; часто незадовільна організація дозвілля, а це впливає на формування особистості дитини, підлітка. Як наслідок, зазначені проблеми спричиняють появу різного роду негативних асоціальних явищ: пияцтво, наркоманія, злочинність, агресивна поведінка, насилля, аутоагресія, суїцид.

Упровадження соціальної роботи з молоддю на місцевому рівні орієнтоване на підвищення якості життя молоді в територіальній громаді та надання допомоги у

вирішенні актуальних соціальних проблем. Соціальна діяльність у територіальній громаді має свої особливості в аспектах організації, планування та реалізації соціальних програм і заходів, а також у формуванні соціальної інфраструктури, забезпеченні кадрів та ресурсів для соціальної сфери. Така діяльність є комплексним і багатостороннім процесом, що потребує детального аналізу, впровадження інноваційних підходів та постійного вдосконалення методів соціальної роботи.

Організація роботи фахівців соціальної сфери відбувається у площині дії різноманітних законодавчих актів, зокрема: Закону України «Про освіту», поточна редакція від 02.05.2025 р., Закону України «Про вищу освіту», поточна редакція від 09.04.2025 р., Закони України «Про соціальні послуги», поточна редакція від 15.11.2024 р., «Про співробітництво територіальних громад», чинний від 04.04.2023 р., «Про добровільне об'єднання територіальних громад», поточна редакція від 14.05.2020 р., Указу Президента України №119/2021 «Про Національну стратегію у сфері прав людини», Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей, схваленою розпорядженням Кабінету Міністра України №1057-2020-р. «Про схвалення Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей», Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», поточна редакція від 03.08.2023 р., Постанови «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 роки та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України, поточна редакція від 18.05.2024 р., Постанови «Деякі питання діяльності центрів соціальних служб», поточна редакція від 04.06.2024 р., включає в себе Типове положення «Про районний, міський, районний у місті, селищний, сільський центр соціальних служб», Постанови «Про затвердження типових положень про заклади соціальної підтримки сімей, дітей та молоді» від 04.10.17 р., поточна редакція 19.02.2022 р., Концепції «Нова українська школа». У названих нормативних документах наголошується на якісному оновленні професійної освіти, яка б забезпечувала створення соціальних, правових і педагогічних умов для оптимальної соціалізації особистості в освітньому процесі.

Освітні заклади, які готують майбутніх фахівців соціальної сфери,

зіштовхуються з проблемами, що тісно пов'язані з інтеграційними перетвореннями в освітній галузі України та відсутністю методичного забезпечення для максимальної підготовки спеціалістів з урахуванням концептуальної моделі до вивчення соціально-педагогічної діяльності з молоддю територіальних громад. Це висуває нмзку вимог щодо якісної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери (соціальних працівників, соціальних педагогів).

Підготовка соціальних працівників, соціальних педагогів знайшла відображення у роботах українських дослідників: Т. Алексеєнко, Р. Вайноли, О. Васюк, Л. Вікторової, О. Безпалько, О. Гомонюк, І. Зверєвої, І. Демченко, А. Капської, О. Карпенко, Т. Ковальчук, І. Ковчиної, Л. Міщик, І. Осадченко, В. Поліщук, Н. Сейко, Л. Сатановської, С. Сисоєвої, Т. Спіріної, Н. Тверезовської, Н. Чернухи, В. Штифурак та інших. У дослідженнях П. Кліш, Ю. Ключко, С. Кубіцького, О. Лапи, О. Межирицького, І. Пеші, І. Сопівник та інших розкриті аспекти підготовки студентів педагогічних спеціальностей до соціально-педагогічної діяльності в умовах сільської місцевості, територіальних громад та сутність проблем соціального виховання у територіальних громадах. Широко розкривається проблематика соціально-виховної роботи зі студентською молоддю в працях І. Демченко, М. Євтуха, С. Ніколаєнка, І. Підласого.

Різноманітні аспекти психологічного супроводу навчально-виховного процесу в освітніх закладах різних рівнів акредитації висвітлені у психолого-педагогічних і соціальних дослідженнях Л. Василенко, І. Данилюка, Г. Ржевського, М. Савчина.

Розвиток соціальної педагогіки як галузі педагогічного знання відображено в працях В. Бочарової, М. Галагузової, В. Загвязинського, О. Мудрика, В. Нікітіна, Н. Платанової; особливості професійної діяльності соціальних педагогів розкрито Л. Беляєвою, Б. Вульфовою, І. Зимньою.

Повноцінний розвиток майбутнього фахівця соціальної сфери як особистості і професіонала на етапі навчання у освітньому закладі багато залежить від успішного вирішення суперечностей між: потребами суспільства у висококваліфікованих фахівцях соціальної сфери зі сформованим рівнем готовності до діяльності у територіальних громадах, з одного боку, та недостатньою розробленістю теоретико-

методичних аспектів професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю територіальних громад – з іншого; суттєвим підвищенням соціально-педагогічних проблем у територіальних громадах та недостатністю кваліфікованих фахівців, які б їх розв’язували; значним потенціалом навчальних дисциплін професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, зміст яких охоплює питання соціально-педагогічної діяльності в територіальних громадах, та недостатнім використанням інноваційних педагогічних технологій під час їх викладання.

Таким чином, зростання актуальності, необхідність подолання означених суперечностей, а також потреби практики зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах»**.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри управління та освітніх технологій Національного університету біоресурсів і природокористування України за темою «Розвиток педагогічної майстерності викладача закладу вищої освіти в умовах освітніх трансформацій» (державний реєстраційний номер 0118U004694). Тему дослідження затверджено Вченою радою Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 4 від 17.10. 2024 року).

Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні, експериментальній перевірці дієвості методики професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

Відповідно до мети дослідження визначені наступні **завдання**:

1. З’ясувати ступінь розробленості проблеми професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю в науковій літературі.
2. Розробити структурну модель та визначити педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.
3. Обґрунтувати критерії, показники та виявити рівні готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

4. Розробити та експериментально перевірити ефективність методики професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

Об'єктом дослідження є професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери.

Предметом дослідження є методика професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

Методи дослідження. Для розв'язання означених завдань використано комплекс взаємопов'язаних методів: *аналіз, синтез* – для вивчення навчально-нормативної документації та психолого-педагогічної літератури з визначення рівня розробленості досліджуваного питання; *порівняння, зіставлення* – з метою порівняння підходів дослідників до розв'язання проблеми, визначення напрямів наукових розвідок та обґрунтування понятійно-категоріального апарату; *моделювання* – для розробки моделі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах; *тестування, анкетування, спостереження, бесіди* – з метою визначення рівня підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах; *педагогічний експеримент* – для експериментальної перевірки ефективності розробленої методики підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах; *математичної статистики* – для опрацювання експериментальних даних і з метою забезпечення вірогідності та об'єктивності отриманих результатів дослідження; *графічні* – для ілюстрації та порівняння результатів експерименту в графічних формах і таблицях.

Експериментальна база дослідження. Дослідницько-експериментальна робота проведена на базі Національного університету біоресурсів і природокористування України, Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Уманського державного педагогічного університету імені П. Тичини, Київського національного університету імені Т. Шевченка, Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди впродовж

2020 – 2025 рр.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що у ньому *вперше*: теоретично обґрунтовано сутність діяльності фахівця соціальної сфери у територіальних громадах та визначено стан підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах; запропоновано визначення сутності понять: «професійна підготовка фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах», під яким розуміємо підготовку компетентних конкурентоспроможних фахівців спеціальності 231 «Соціальна робота» в рамках соціально-педагогічної діяльності, що дасть їм змогу бути професіоналами в конкретному напрямі соціальної роботи, зокрема, здатних на високому професійному рівні здійснювати соціальну, соціально-педагогічну діяльність з молоддю у територіальних громадах, при цьому «готовність до професійної діяльності майбутнього фахівця соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах» розглядаємо як складне, багатоаспектне особистісне утворення, що забезпечує успішне виконання професійної діяльності в умовах територіальних громад; спроектовано модель підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, що складається з блоків: цільового, змістовно-процесуального, оцінно-результативного. *Цільовий блок* передбачає означення цілей, які поділимо на три рівні – загальносоціальний, загальнопрофесійний та вузькоспеціальний, що відобразить соціальне замовлення суспільства – підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

Змістовно-процесуальний блок моделі реалізує зміст і принципи професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах; передбачає теоретичний аспект – насичення змісту вищої професійної освіти спеціально орієнтованими темами, пов'язаними із роботою з молоддю фахівця соціальної сфери у територальній громаді, соціально-інформативними проєктами, програмою тренінгових занять, методом музейної педагогіки та ін.

Блок включає актуалізуючий етап – його основною метою є учіння, тобто

набуття індивідуального досвіду на основі формування спеціальних соціально-педагогічних умінь і навичок; етап загальної підготовки передбачає постановку і роз'яснення мети та завдань; взаємодію викладача і студентів, використання стимулювання і мотивування навчально-пізнавальної діяльності засобами комп'ютерних, аудіовізуальних, мультимедійних технологій і таких форм педагогічного процесу як пізнавальні ігри, навчальні дискусії, тренінги, круглі столи, кейс та ін. інтерактивні форми, що буде позитивно впливати на засвоєння навчального матеріалу; етап узагальнення та систематизації, який передбачає відтворення та узагальнення системи соціально-педагогічних знань щодо роботи з молоддю у територіальних громадах, узагальнення та систематизацію основних теоретичних положень соціальної роботи, соціальної педагогіки і відповідних умінь соціально-педагогічної діяльності з молоддю у територіальних громадах.

Оцінно-результативний блок моделі. Ефективність професійної підготовки майбутнього фахівця, якість освіти загалом визначаються високим рівнем його професійної готовності. Визначити рівень готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах (низький, достатній, середній, високий) можна завдяки розробленим критеріям: когнітивному, мотиваційному, операційному, особистісному.

Кінцевим результатом запропонованої моделі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах є високий рівень готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах та сформований висококваліфікований випускник, конкурентоспроможний на ринку праці та затребуваний сучасним суспільством.

Розроблено педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах: формування мотиваційно-ціннісного ставлення майбутніх фахівців соціальної сфери до професійної діяльності, спрямованої на роботу з молоддю в територіальних громадах; розвиток професійних компетентностей майбутніх фахівців через інтеграцію репродуктивних, активних та інтерактивних методів навчання; організація поетапної практичної підготовки фахівців соціальної сфери з акцентом на активну взаємодію з молоддю в реальних

умовах територіальних громад; методика професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах за наступними структурними компонентами: цільовий компонент, який включає в себе етапи – загальносуспільний, загальнопрофесійний, вузькоспеціальний; система взаємопов’язаних завдань – критерії, розвиток свідомої мотивації, формування ціннісно-емоційного ставлення, передача системи знань, умінь та навичок. Змістовий компонент – насичення професійно-орієнтованих дисциплін спеціальними темами; введення програми тренінгових занять, соціально-інформативних проєктів. Процесуальний компонент – методи і форми професійної підготовки; тренінги, ділові ігри, рольові ігри, практичні приклади; практичне навчання; участь у волонтерському русі. Оцінно-результативний компонент запропонованої методики передбачає визначення ступеня виконання цілі та завдань професійної підготовки як оцінку рівня професійної підготовленості майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах за розробленими нами критеріями та рівнями.

Уточнено поняття: «професійна підготовка фахівця соціальної сфери»; «територіальна громада», «молодь», «професійна діяльність фахівця соціальної сфери з молоддю у територіальній громаді».

Подальшого розвитку набули форми та методи професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери в умовах закладу вищої освіти.

Практичне значення полягає у розробці методики підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах та у впровадженні її в освітній процес закладів вищої освіти як нового змісту підготовки фахівців соціальної сфери відповідно до етапів та педагогічних умов структурної моделі; в удосконаленні змісту дисциплін «Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю», «Організація дозвілєвої діяльності», «Соціальна робота з різними групами клієнтів», «Теорія соціальної роботи», «Технології соціальної роботи» з відповідним програмно-методичним забезпеченням їх вивчення з урахуванням особливостей соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних громадах; розробці педагогічного супроводу фахових дисциплін щодо використання дидактичних організаційних форм і методів, зокрема: методів активного,

інтерактивного, проблемного, імітаційного та особистісно-орієнтованого розвивального навчання, новітніх інформаційних, ігрових, проєктних та інших технологій, а також у вдосконаленні практичного навчання на основі запропонованої програми практичної підготовки фахівців соціальної сфери щодо роботи з молоддю у територіальній громаді.

Результати дослідження впроваджено на базі Національного університету біоресурсів і природокористування України, Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Уманського державного педагогічного університету імені П. Тичини, Київського національного університету імені Т. Шевченка, Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди впродовж 2020 – 2025 рр., охоплювало три взаємопов'язаних етапи науково-педагогічного пошуку: констатувальний, формувальний та контрольний. До експерименту залучено 387 студентів, з яких були сформовані контрольна (КГ – 196 студентів) й експериментальна (ЕГ – 191 студент) групи та 27 викладачів (експертів).

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорено на засіданнях кафедри управління та освітніх технологій гуманітарно-педагогічного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України, а також на науково-практичних конференціях:

міжнародних: V Міжнародній конференції «Теорія та методика професійної освіти: наукові читання імені професора Віктора Сидоренка (м. Київ, 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Історія та сучасний стан педагогічних та психологічних наук» (м. Київ, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Пріоритетні напрями вирішення актуальних проблем виховання і освіти» (м. Одеса, 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Психологія і педагогіка як науки становлення і розвитку сучасної особистості» (м. Влоцлавек, Республіка Польща, 2019 р.); XLV Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Весняні наукові зібрання – 2020» (м. Суми, 2020 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Наукові досягнення, відкриття та шляхи розвитку педагогічної науки» (м. Запоріжжя,

2020 р.); Міжнародній весняній школі «Інклюзія, соціальна відповідальність та підприємництво. Соціальні інновації для розвитку громад та залучення молоді» (м. Київ, 2025 р.); VI Міжнародній науковій конференції «Інновації та науковий потенціал світу» (м. Рівне, 2025 р.)

всеукраїнських: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Комунікативний дискурс: наукова рецепція і стратегії дослідження» (м. Київ, 2016 р.); X Ювілейній всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Соціально-психологічні особливості професійної діяльності фахівців соціальної сфери: психологічна просвіта в умовах війни» (м. Київ – м. Запоріжжя, 2024 р.).

регіональних: Міжвузівській науково-практичній конференції «Педагогічна освіта у вищих начальних закладах I-II рівнів акредитації: реалії сьогодення та перспективи розвитку» (м. Прилуки, 2013 р.).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження висвітлені в 22 наукових працях автора, серед яких: 9 статей (одноосібних) у наукових фахових виданнях, 1 стаття (одноосібна) у виданні держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку Європейського Союзу, 1 стаття (одноосібна) в науковому журналі і 11 тез конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації – 361 сторінка друкованого тексту, з яких основний текст 242 сторінки. Робота містить 13 таблиць, 4 рисунки, 23 додатки. Список використаних джерел складає 333 найменування.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО РОБОТИ З МОЛОДДЮ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

1.1 Професійна діяльність фахівців соціальної сфери у територіальних громадах, її функції та особливості

Соціальне становлення особистості відбувається за умови її участі в діяльності різних соціальних інститутів, спільнот, громад та місцевого рівня. На сьогодні державна політика України у сфері місцевого самоврядування спирається на інтереси жителів територіальних громад і передбачає децентралізацію влади – тобто передачу від органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування значної частини повноважень, ресурсів та відповідальності. Реформа децентралізації в Україні триває, відповідно до розпоряджень Кабінету Міністрів сформовано близько 1500 територіальних громад. Згідно зі статтею 140 Конституції України територіальна громада – це жителі села, селища, міста чи добровільне об'єднання жителів кількох сіл у сільську громаду.

На сьогодні територіальні громади України мають різний відсотковий розподіл між сільською та міською місцевістю. Загалом, сільські громади займають значну частину території країни, хоча їхня чисельність менша порівняно з міськими громадами.

Згідно з даними Державної служби статистики України, в Україні налічувалося 936 територіальних громад, з яких 568 – сільські, що становить приблизно 60,7% від загальної кількості. Загальна площа цих сільських громад складала 61 266 км², що становить близько 55% від усієї території України [133].

Ці цифри свідчать про те, що сільські територіальні громади займають значну частину території України, хоча їхня чисельність менша порівняно з міськими громадами. Це підкреслює важливість розвитку сільських територій та забезпечення рівного доступу до ресурсів і послуг для всіх громадян незалежно від місця їхнього проживання.

В рамках нашого дослідження, нам цікава саме сільська місцевість, оскільки вона має особливості, що суттєво впливають на організацію та ефективність соціальної роботи. У сільських громадах спостерігається обмежений доступ до соціальних послуг, нестача кваліфікованих фахівців, а також слабка інфраструктура підтримки вразливих категорій населення, зокрема – молоді, а саме: соціально-незахищена молодь, освітньо-дезадаптована молодь, молодь з ризикованою поведінкою, психоемоційно вразлива молодь, в тому числі, з числа внутрішньо переміщених осіб, тощо.

Фахівці соціальної сфери в сільській місцевості часто виконують широкий спектр функцій, працюючи в умовах нестачі ресурсів і високого рівня професійного навантаження. Водночас саме у селі зберігаються елементи традиційної культури взаємодопомоги та громади, які можуть стати основою для розвитку інноваційних підходів у соціальній роботі – включаючи громадську активність, волонтерські проекти та співпрацю між соціальними службами, органами влади й громадськими організаціями.

Загальний курс на децентралізацію не обходить стороною систему надання соціальних послуг. Закон України «Про соціальні послуги» [96] визначає виконавчі органи рад об'єднаних територіальних громад суб'єктами цієї системи та визначає загальні засади організації надання соціальних послуг (психологічних, соціально-педагогічних, соціально-економічних, юридичних, інформаційних, соціально-медичних). Законодавство України про соціальні послуги ґрунтується на Конституції України, базується на основі цього Закону та інших нормативно-правових актів, міжнародних договорів України.

Роль територіальних громад у вирішенні соціальних проблем територій, груп та окремих громадян в сучасних умовах в Україні сьогодні набувають все більшої актуальності. Це пов'язано з трансформаційними процесами, які націлені на оптимізацію середовища проживання та життєдіяльності різних соціально-демографічних груп населення.

Одним із ключових завдань розвитку територіальної громади є належна організація соціальної роботи, яка зорієнтована на гуманне, альтруїстичне ставлення

однієї особистості до іншої, виключає будь-які прояви егоїзму та задоволення власних потреб. Організація і реалізація соціальної роботи на місцевому рівні має враховувати специфічні потреби і проблеми місцевих жителів, наявні матеріальні, кадрові, інституційні ресурси. Переважно така діяльність реалізується на рівні територіальної громади і визначається терміном «соціальна робота в громаді». Від інших методів соціальної роботи робота в громаді відрізняється тим, що клієнтом є не одна людина чи мала соціальна група, а мешканці територіальної громади або члени громади зі специфічними інтересами і потребами. На даний час в Україні соціальна робота в громаді переважно зорієнтована на надання різноманітних соціальних послуг та допомог, спрямованих на підтримку вразливих категорій населення у розв'язанні соціальних проблем, мінімізації негативних наслідків складних життєвих обставин. Проте ефективна соціальна робота має поєднувати два підходи: окрім послуг і підтримки, вмотивовувати та активізувати жителів громади на вирішення власних соціальних потреб і розв'язання проблем. Соціальна робота в громаді є важливим напрямом сприяння формування спроможних територіальних громад як громад, що в результаті добровільного об'єднання здатні самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання соціальної допомог та послуг, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці, сприяти покращенню якості життя населення в громаді [224].

Соціальну роботу в громаді здійснює *фахівець соціальної сфери* – професіонал, який займається наданням соціальних послуг та підтримкою різних груп населення, забезпечуючи їхні соціальні потреби та допомогу. Основною метою діяльності фахівця соціальної сфери є забезпечення соціальної підтримки та допомоги мешканцям у вирішенні їхніх соціальних проблем, сприяння інтеграції в суспільство, покращення якості життя вразливих груп населення та розвиток місцевих ініціатив для вирішення соціальних викликів територіальної громади.

У рамках нашого дисертаційного дослідження зазначимо, що *фахівець соціальної сфери, який працює з молоддю територіальної громади* – професіонал, що займається підтримкою, консультуванням і розвитком молодих людей, а також

вирішенням соціальних, соціально-педагогічних проблем, з якими молодь територіальної громади зіштовхується в нинішніх умовах. Такий фахівець може працювати в закладах освіти територіальної громади, громадських організаціях, молодіжних центрах або соціальних службах, що обслуговують територіальні громади.

Серед таких фахівців провідну роль відіграють соціальні педагоги, які забезпечують соціально-педагогічну підтримку дітей та молоді, сприяють їх соціалізації, профілактиці девіантної поведінки, інтеграції, залучення у громаду та реалізації потенціалу, такі фахівці можуть займати первинні посади з урахуванням кола та складності професійних завдань та обов'язків у сфері соціального захисту, у сфері освіти, згідно з чинною редакцією Класифікатора України (ДК 003:2010): 2340 – Педагог соціальний) [193].

У межах територіальних громад відбувається широка соціальна робота з різними групами населення (сім'ями, особами з інвалідністю, дітьми та молоддю, безробітними, тощо). Вона націлена на створення належних умов проживання та активної багатогранної життєдіяльності жителів (трудової зайнятості, освіти, охорони здоров'я, дозвілля та виховання підростаючого покоління), дотримання громадського правопорядку та місцевих традицій. Відзначимо, що важливим завданням соціальної роботи у територіальних громадах є вивчення реальних соціальних проблем, практичного досвіду, проведення аналізу ситуацій, формування нових засобів подолання проблемних ситуацій, тощо. Надання соціальних послуг фахівцями із соціальної роботи на рівні ТГ дає можливість перейти до більш конкретної адресної допомоги та надання послуг безпосередньо конкретним клієнтам, залежно від їхніх потреб та інтересів. Завдяки тому, що фахівці із соціальної роботи працюватимуть на рівні ТГ, соціальні послуги стануть якіснішими і доступнішими [262].

Відносини у соціальній сфері регулюють Закони України: Закон України «Про зайнятість населення», редакція від 03.09.2024 року, документ 5067-VI [88], Закон України «Про освіту», редакція від 06.10.2024, документ 2145-VIII [89], Закон України «Про запобігання захворюванню на СНІД та соціальний захист населення»,

1998, №155/98-ВР [90], Закон України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю», редакція від 16.09.2022, документ 2109-III [91], Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», редакція від 16.09.2022 року № 1768-III [92], Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», редакція від 01.01.2024, року № 875-XII [93], Закон України «Про охорону дитинства», редакція від 06.10.2024 року № 2402-III [94], Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», редакція від 31.12.2023, № 2229-VIII [95], Закон України «Про соціальні послуги», редакція від 20.09.2024 року, № 2671-VIII [96], Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», редакція від 03.08.2023 року, №2558-III [97], Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», редакція від 03.04.2024 року № 796-XII [98], Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», редакція від 01.01.2024 року, № 2398-VI [99], Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», редакція від 14.05.2020 року, документ 157-VIII [102], Закон України «Про співробітництво територіальних громад», редакція від 04.04.2023 року, документ 1508-VII [103], Кодекс законів про працю в Україні [124] та ін. Вони визначають права представників соціально вразливих груп на отримання соціальної допомоги, зокрема на соціальне обслуговування.

Для практичної соціально-педагогічної діяльності з дітьми і молоддю в територіальних громадах важливими є закони «Про охорону дитинства» [94], «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [92], «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» [91], «Про основні засади молодіжної політики» та ін. Ці документи регулюють питання, пов'язані із соціальним захистом дітей (визначають порядок вилучення дитини з родини і позбавлення батьків їхніх прав на виховання дітей, здійснення опіки над дитиною, яка не має батьківського піклування, порядок оформлення у різні дошкільні і шкільні заклади тощо), молоді (визначають мету, завдання, основні засади, напрями та механізми реалізації молодіжної політики в Україні, гарантії участі молоді в її

формуванні та реалізації, особливості організаційних і правових засад утворення та діяльності молодіжних та дитячих громадських об'єднань.)

Нормативно-правову базу також утворюють різноманітні положення, затверджені указами Президента України та постановами Кабінету Міністрів, які визначають порядок діяльності певних соціальних установ.

Важлива роль у документальному забезпеченні соціальної політики і соціальної роботи належить державним програмам, покликаним визначити пріоритети в розв'язанні соціальних проблем певних груп суспільства. Такими є загальнодержавні цільові соціальні програми, програми розвитку дітей та ін.

У вітчизняному досвіді основними і безпосередніми надавачами соціальних послуг у територіальних громадах визначено територіальні центри соціального обслуговування, центри соціальних послуг, неурядові (громадські) організації. Вони здійснюють послуги відповідно до існуючих індивідуальних потреб вразливих категорій населення та розроблених індивідуальних планів допомоги на підставі укладених договорів (між надавачем і отримувачем), а також шляхом внутрішнього моніторингу щодо оцінки їх якості. Служби, які працюють відповідно до Постанови «Про деякі питання діяльності центрів соціальних служб» (остання редакція 04.06.2024 року [240]. Соціальні заклади, які уповноважені державою здійснювати соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю відповідно до Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (документ 2558-III, чинний, поточна редакція від 03.08.2023 року, підстава - 2671-VIII) [97] як одного з перших нормативно-правових документів, які регулюють питання соціальної роботи. У загальних рисах даний Закон окреслив принципи і форми роботи з цими соціальними групами. У ньому витлумачено поняття «обслуговування», «супровід», «реабілітація», уточнено поняття «профілактика» з погляду теорії соціальної роботи, упроваджено в обіг поняття «соціальне інспектування». Усі вони розглядаються як види соціальної роботи.

Закон України «Про соціальні послуги» (документ 2671-VIII, чинний, поточна редакція від 20.09.2024 року) [96] регламентує права та обов'язки клієнтів соціальних

служб і працівників, які надають соціальні послуги, визначає структуру сфери надання соціальних послуг та управління нею.

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» [96], в Україні послуги можуть надавати різнопрофільні соціальні заклади:

- територіальні центри соціального обслуговування;
- установи і заклади тимчасового або постійного перебування;
- установи та заклади денного перебування;
- реабілітаційні установи і заклади;
- вдома (тобто за місцем проживання особи);
- стаціонарні інтернатні установи і заклади.

Дані соціальні заклади є релігійними, благодійними, муніципальними, державними. Соціальні послуги у недержавній сфері надають також і фізичні особи. Діяльність таких організацій здійснюється на підставі оформлення відповідної документації (ліцензії).

Проаналізувавши нормативно-правову базу відносно соціально-педагогічної роботи, можемо виокремити головні соціально-педагогічні проблеми, що притаманні молоді територіальних громад, а саме: безробіття, зростання цін, низький рівень заробітної плати, загальне зниження рівня життя, зростання злочинності, зубожіння населення, наркоманія, СНІД. Серед проблем, що стосуються забезпечення здорового способу життя – стан довкілля, екологія, низький рівень медичного обслуговування, зловживання палінням, недостатні можливості для занять фізичною культурою та спортом, алкоголізм, низький рівень поінформованості про здоровий спосіб життя[20]. Також варто зазначити і низку актуальних проблеми практики соціально-педагогічної діяльності в територіальних громадах з дітьми та молоддю, а саме: проблема реалізації нових підходів соціально-педагогічної діяльності у відкритому соціальному просторі; співвідношення досягнень провідних та інноваційних соціальних технологій; проблеми впровадження інноваційних технологій; принципи поєднання традиційних та інноваційних технологій в соціально-педагогічній діяльності; розробка нових принципів практичної діяльності у відкритому суспільстві: толерантність, конфіденційність, анонімність; принцип доступності в

роботі соціального педагога; проблеми взаємовпливів культури та субкультур на характер індивідуальних, групових і масових форм соціально-педагогічної діяльності; розвиток волонтерського руху, недержавних і релігійних організацій на підтримку вирішення актуальних питань соціально-педагогічної діяльності; проблема ресурсного забезпечення актуальних напрямів практики соціально-педагогічної діяльності[18].

Зазначені проблеми визначають саме специфіку роботи фахівця соціальної сфери з молоддю у територіальній громаді як соціальному середовищі, яке є складним структурним утворенням, що характеризується взаємопов'язаними зв'язками та відносинами між його складовими.

Перед фахівцями соціально-педагогічної діяльності ставляться такі фахові завдання у межах функціональних обов'язків [105]:

- формування гуманних стосунків між вихованцями, учнями та педагогами;
- охорона і захист прав та інтересів дітей;
- вивчення особливостей особистості учня, соціальної ситуації його розвитку та умов життєдіяльності;
- вияв інтересів та потреб, проблем і труднощів дітей та підлітків;
- створення атмосфери психологічного комфорту для учнів у навчальній та позанавчальній діяльності;
- організація та координація різних видів позанавчальної діяльності дітей і підлітків;
- робота з обдарованими дітьми та дітьми з творчими здібностями;
- попередження конфліктів в учнівських колективах;
- допомога старшокласникам у професійному самовизначенні;
- орієнтація учнів на здоровий спосіб життя;
- профілактика правопорушень серед неповнолітніх, робота з учнями «групи ризику»;
- посередницька діяльність між вихованцями та адміністрацією, педагогами школи, батьками, різними соціальними інститутами;

- взаємодія з педагогами, психологом, батьками або опікунами для надання допомоги учням;

- попередження суїцидальних спроб неповнолітніх [105].

Діяльність фахівця соціальної сфери в територіальній громаді включає наступні цілі:

- забезпечення, збереження та зміцнення фізичного, психологічного, соціального, морального здоров'я дітей та молоді у селі;

- формування моральної свідомості, моральних якостей, соціально значущих орієнтацій і установок у життєвому самовизначенні, моральної поведінки сільських мешканців;

- створення сприятливих умов мікросередовища для розвитку здібностей та реалізації можливостей особистості, її позитивного потенціалу в соціально корисних сферах життєдіяльності в середовищі громади, попередження тупикових ситуацій в особистісному розвитку;

- формування потреби у саморозвитку, надання допомоги у самопізнанні, самоствердженні, самореабілітації, самореалізації;

- надання комплексної соціально-педагогічної допомоги і підтримки дітям та молоді у територіальній громаді;

- створення комфортного гуманізованого виховного простору у територіальній громаді [141].

Головними напрямками діяльності фахівця соціальної сфери у територіальній громаді вважаємо такі [156]:

- створення соціальних умов, що компенсують несприятливий досвід соціалізації і несприятливі умови життя молоді, що виникають у територіальній громаді;

- надання комплексної допомоги, спрямованої на створення сприятливих соціально-педагогічних умов в освітніх та інших закладах соціальної освіти й виховання, які є в територіальній громаді;

- забезпечення соціально-педагогічної діагностики, корекції, консультування для дітей та сімей груп ризику в територіальній громаді;

- соціально-педагогічна превентивація і реабілітація дезадаптованих та соціально депривованих дітей і підлітків у територіальній громаді;
- робота з дітьми, що мають інвалідність, з обдарованими дітьми;
- організація спортивно-оздоровчої, дозвілєвої та інших видів соціально активної діяльності дітей та підлітків в реальних умовах життєдіяльності у територіальній громаді;
- культурно-просвітницька діяльність дітей та молоді у територіальній громаді щодо пропаганди та тлумачення здорового способу життя;
- соціально-педагогічні дослідження з метою виявлення соціальних та особистісних проблем дітей та молоді різних вікових груп у територіальній громаді [156].

Фахівець соціальної сфери в умовах діяльності у територіальній громаді повинен виконувати широкий спектр посадових обов'язків [153]. А саме:

- виявляти: сім'ї та окремих дітей і підлітків у у територіальній громаді, які потребують соціального захисту; дітей, підлітків, які потребують опіки та допомоги у влаштуванні в лікувальні та навчально-виховні заклади, отриманні матеріальної, соціально-побутової та іншої допомоги;
- установлювати причини утруднень, конфліктів дітей та молоді у територіальній громаді, що виникають у навчальній та позанавчальній сфері, у сім'ї та ін.;
- сприяти: розв'язанню цих труднощів та конфліктів і гарантувати соціальний захист; спільній діяльності різних громадських та державних організацій і установ по наданню необхідної допомоги групам ризику у територіальній громаді;
- надавати допомогу в сімейному вихованні, діяльності педагогічного колективу школи;
- проводити психолого-педагогічні та соціально-педагогічні консультації, виховну роботу з неповнолітніми важковиховуваними дітьми у територіальній громаді.

Рівні здійснення професійної діяльності фахівця соціальної сфери в умовах у територіальній громаді:

- виконання (копіювання чужих зразків виконання діяльності);
- планування (здійснення діяльності за власним уявленням, без врахування обставин);
- проектування (здійснення діяльності, виходячи з її системного розуміння) [153].

О. Лапа в своїй науковій роботі [156] представляє напрями соціально-педагогічної діяльності в умовах громади, а саме:

1. Вивчення соціально-психологічних цінностей особистості, соціально-педагогічного впливу соціального середовища у територіальній громаді на зростаючу особистість.

2. Організація освітньо-виховних взаємодій з проблемною особистістю, яка потребує допомоги.

3. Соціально-психологічна допомога і підтримка особистості у кризових ситуаціях.

4. Корекція відносин, способів соціальної дії, посередництво у творчому розвитку особистості і групи у територіальній громаді.

Як стверджують науковці, професійна діяльність фахівця соціальної сфери може бути реалізована у різних сферах та здійснена в різних напрямках. Фахівець має розгалужену систему функцій, які можуть бути реалізовані в ході професійної діяльності в умовах територіальної громади [158]. Специфіку реалізації цих професійних функцій саме в таких умовах відображено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

**Специфіка реалізації професійних функцій ФСС в громаді
(за О. Лапою)**

<i>Професійна функція ФСС</i>	<i>Сутність професійної функції</i>	<i>Специфіка реалізації професійної функції в умовах соціуму громади</i>
Дослідницька	передбачає вивчення соціальним педагогом особливостей групи, прошарку, особи, а також ступінь і направленість впливу на них макросередовища, з тим, щоб визначити «соціальну ситуацію»	вимагає від фахівця знання специфіки соціуму громади та особливостей процесу вивчення його впливу на соціалізацію особливості мешканця

Прогностична	передбачення розвитку подій, процесів, що відбуваються у сім'ї, групі людей, суспільстві та вироблення певних моделей соціальної поведінки.	передбачає вміння прогнозувати розвиток соціуму громади, виходячи з макро- та мікропоказників з метою формування моделі соціальної поведінки дітей та молоді громади
Запобіжно-профілактична	дозволяє передбачити і привести у дію соціально-правові, юридичні, психологічні, соціально-медичні, педагогічні заходи, попередження та послуг в умовах соціуму громади, подолання негативних явищ, організацію відповідної допомоги особам, які її потребують, забезпечити захист прав сім'ї, жінок, підлітків, дітей, молоді або підтримку груп ризику	визначає необхідність знання специфіки надання соціально- правових, юридичних, соціально- медичних, педагогічних послуг в умовах соціуму громади, насамперед, за допомогою посередницької діяльності фахівця соціальної сфери та залучення соціальних партнерів
Правозахисна	полягає у знанні та вмінні використовувати закони і правові акти, які спрямовані на надання допомоги і підтримки дітей та підлітків, їх захист	вимагає від фахівця соціальної сфери знання нормативно-правових засад соціального розвитку громади та вміння використовувати їх у безпосередній соціально-педагогічній діяльності
Власне педагогічна	передбачає виявлення інтересів та потреб дітей у різних видах діяльності / культурної, спортивно-оздоровчої, технічної та художньої творчості тощо/ і залучення до роботи з ними різних установ, організацій, громадських, творчих та інших спілок, спеціалістів	вимагає від фахівця соціальної сфери сформованих умінь співпрацювати з педагогічним колективом школи, різними етнічними групами, конфесійними організаціями, установами спорту та дозвілля
Психологічна	передбачає консультування та корекцію міжособистісних стосунків, допомогу в соціальній реабілітації всім, хто її потребує, сприяння соціальній адаптації особистості	вимагає формування навичок психологічної підтримки й супроводу особливих категорій у громаді - дітей та молоді – інвалідів, сиріт, безробітних, соціально-девіантних тощо
Соціально-медична	спрямована на організацію роботи з профілактики здоров'я, на оволодіння першою медичною допомогою, культурою харчування, санітарно-гігієнічними нормами, основами трудотерапії, сприяння формуванню здорового способу життя	спрямована на формування у фахівця соціальної сфери знань, умінь і навичок формування здорового способу життя дітей і молоді у громаді; вміння співпрацювати з працівниками територіальних установ охорони здоров'я, центрами соціальних служб для молоді тощо
Комунікативна	передбачає встановлення контактів з особами, які потребують тієї чи іншої допомоги, підтримки, організації обміну інформацією, сприяння включенню різних інститутів суспільства в діяльність соціальних служб, допомоги у сприйнятті й розумінні іншої людини	вимагає формування у майбутніх фахівців соціальної сфери знань специфіки сфери спілкування у територіальній громаді, традицій спілкувальної сфери, навичок співпраці з особливими соціальними інституціями (сусідства, кумівства, родини)
Посередницька	передбачає встановлення взаємозв'язку та спільної діяльності багатьох громадських, соціальних, державних структур для вирішення проблем дітей та підлітків, а таж соціальних груп ризику	реалізує вміння і навички фахівця соціальної сфери організувати соціальну взаємодію різних державних, громадських організацій і установ та особи

Морально-гуманістична	своєрідна концентрація всіх інших функцій / надає соціальній роботі високий гуманістичний сенс, гуманістичну спрямованість, створює умови для гідного існування людини, групи, прошарку	вимагає від фахівця соціальної сфери знань менталітету територіальної громади, нормативно- ціннісної сфери цього соціуму, знань гуманістичної педагогіки і психології, вміння застосовувати їх засади у практиці діяльності в територіальній громаді
------------------------------	---	--

Зміст роботи фахівця соціальної сфери з молоддю у територіальній громаді визначається педагогічною спрямованістю, а професійна діяльність фахівця соціальної сфери являє собою комплекс заходів по вихованню, освіті та соціальному захисту особистості у закладах та за місцем проживання.

Територіальна громада – сукупність жителів, об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох населених пунктів, що мають єдиний адміністративний центр [16]. Нині значна частина населення України проживає у сільській місцевості – територіальних громадах. За прогнозами фахівців, частка цього населення поступово буде зменшуватись[239].

В. Чопенко зазначає, що в Україні зберігається тривожна тенденція до зменшення населення у територіальних громадах. Протягом останніх років зберігається тенденція скорочення населення України, яка загрожує демографічною кризою. Загалом на територіях України майже вичерпаний потенціал відтворення населення, висловив занепокоєння експерт [294]. А воєнні дії, як наслідок російського вторгнення в Україну, тільки підсилили цю тенденцію та додали нових чинників, які ще більше погіршують демографічну ситуацію в Україні – це велика кількість загиблих та поранених як серед військових, так і серед цивільних, зокрема й дітей; скорочення чисельності населення України, передусім через перевищення рівня смертності над рівнем народжуваності; високі показники смертності чоловіків працездатного віку; старіння населення. Розпорядженням № 922-р Кабінет Міністрів України затвердив Стратегію демографічного розвитку України на період до 2040 року. Проте дуже складно покращити демографію через низький рівень народжуваності, високу міграцію молоді за кордон та економічні труднощі, які створюють непередбачувані умови для стабільного розвитку населення.

Незадовільна якість (і, зокрема, комфортність) середовища життєдіяльності, звуженість ринку праці в поєднанні з погіршенням стану здоров'я мешканців територіальних громад та об'єктивним на етапах індустріального й постіндустріального розвитку суспільства явищем – прискоренням темпів урбанізації – спричиняють подальше посилення процесу депопуляції територіальних громад, що спостерігається багато років, внаслідок чого значна кількість поселень, громад безповоротно втратила власний репродуктивний потенціал.

Вищими, ніж у містах, залишаються показники смертності працездатного населення у територіальних громадах. Найчастіше смертність від найбільш поширених захворювань, у тому числі хвороб органів дихання (зокрема, грипу і запалення легенів), перитоніту, патологічних пологів та інших станів, цілком виліковуваних на сучасному етапі розвитку охорони здоров'я [294].

Зниження народжуваності, погіршення стану здоров'я та інтенсивна міграція населення громад (у тому числі маятникова трудова міграція до міст України, трудова міграція жителів західних і прикордонних регіонів до інших держав – Італії, Іспанії, Португалії, Польщі тощо, вимушена міграція, що виникла внаслідок російсько-української війни) помітно погіршують прогноз формування її структури за основними віковими групами, а відтак перспективи збереження не лише демографічного, але й трудоресурсного потенціалу територіальних громад як значущої складової національного «людського капіталу». Затяжна війна буде спонукати українців і надалі мігрувати за кордон. Переважна більшість мігрантів – жінки та діти (90 %). За результатами соціологічного опитування, за кордон виїхали здебільшого люди працездатного віку (30–39 років – 42 %, 40–49 років – 29 %). 83 % мають вищу або незакінчену вищу освіту. 30 % українських біженців – це висококваліфіковані фахівці, 12 % – кваліфіковані працівники, 14 % – керівники підприємств або підрозділів, а також 14 % – підприємці [191]. Тривалий характер війни, руйнування економічної структури України, складний період соціально-економічного повоєнного відновлення держави підвищує ризики неповернення додому значної частки цієї категорії населення. Тим часом зменшується й кількість молоді – це все загрожує погіршенням якості демографічного потенціалу країни в

середньостроковій та довгостроковій перспективі [267]. Частка населення у віці молодшому за працездатний за останні роки значно скоротилася, частка домогосподарств у територіальних громадах з дітьми до 18 років теж зменшилася, послідовно знижується питома вага домогосподарств у сільських територіальних громадах [294].

Варто відмітити, що сімейні господарства у сільських територіальних громадах дедалі швидше зрівнюються з міськими сімейними господарствами як за віковою структурою так і кількістю дітей, це говорить про те, що відбувається осучаснення ціннісних орієнтацій сімей у плануванні родин та облаштуванні власного побуту. Але середовище територіальних громад – сіл, селищ значно відрізняється своїм невисоким рівнем життя; слабо розвинутою соціальною та побутовою інфраструктурою (дефіцит сервісного обслуговування, низький рівень комфортності тощо); несприятливими соціальними умовами життя, праці, побуту, дозвілля; великою трудомісткістю сільськогосподарської праці, переважно в домашньому та присадибному господарстві; залежністю праці від природних циклів, що визначає структуру вільного часу мешканців сільських громад [239].

Воєнні дії, негативні демографічні зміни, значне погіршення ситуації на ринку праці та зайнятості, незадовільний розвиток на рівні локальних систем розселення і окремих поселень мережі об'єктів соціального призначення, що є важливим для належного забезпечення населення територіальних громад, посилюють бідність, скуту, ставлять під загрозу трудовий потенціал регіону, який за своїм призначенням виконує широкий спектр відтворювальних функцій у межах усього суспільства – виробничих, репродуктивних, соціально-культурних, природоохоронних, рекреаційних тощо [153].

Проєкт «Підтримка децентралізації: підвищення компетенцій територіальних громад у сфері соціальних послуг» презентував результати опитувань мешканців 13 громад-учасниць [86].

Отримані дані допомогли не лише визначити головні виклики, з якими зіткнулись українські громади, а й проаналізувати вплив повномасштабного

вторгнення на потреби населення у соціальній сфері на прикладі громад Вінницької, Житомирської та Черкаської областей.

Загалом, аналіз анкетування показав, що головні виклики, пов'язані з початком повномасштабного вторгнення, є спільними для мешканців всіх опитаних громад. Основною проблемою серед більшості респондентів (від 40 до 70%, залежно від громади) стало погіршення психоемоційного стану у зв'язку з війною. Погіршення здоров'я та фінансового стану, як правило, посіли друге та третє місця. На думку опитаних, вагомим негативним чинником, який суттєво впливає на якість та доступність соціальних послуг, є стан транспортної інфраструктури, зокрема погана якість доріг та обмежене транспортне сполучення. Під час обговорення учасники неодноразово звертали увагу на потребу покращення інклюзивності громад.

Організатори проекту відмічають, що головною загрозою для реалізації майбутніх планів та розвитку соціальної сфери у територіальних громадах є нестача спеціалістів, що спричиняє додаткове навантаження на соціальних працівників, які вже працюють у системі. У перспективі це питання може загострюватися внаслідок відтоку молодого населення за кордон [86].

Суспільне значення роботи фахівця соціальної сфери з дітьми та молоддю у територіальних громадах полягає у формуванні здорового та гармонійного середовища для розвитку наступних поколінь. Фахівець соціальної сфери сприяє реалізації прав дітей та молоді, забезпечує їхній доступ до соціальних послуг, освіти, психологічної підтримки та профілактики соціальних проблем. О. Вільманн (1839-1920 рр.), якого зараховують до класиків соціальної роботи, ставить індивіда в центр уваги, як і соціально-педагогічну діяльність, яка розглядає особливе значення виховання для суспільства. Він наголошував, що соціальні організації, сім'я, держава, народ, релігійні громади є відповідальними за виховання молоді. Варто врахувати й те, що німецькі науковці Е. Йордан і Д. Зенглінг вважають таку діяльність лише «частиною допомоги молоді». У таких умовах перед фахівцями закладів соціальної роботи для молоді (зокрема, територіальних, які є одними з основних осередків соціальної роботи з неповнолітніми та молоддю в територіальних громадах) постає

широке поле діяльності щодо соціальної підтримки різних категорій дітей, молоді [109].

У зв'язку з цілою низкою причин, соціально-педагогічна діяльність у територіальних громадах ускладнюється і може бути малоефективною. Тому сучасне високорозвинене суспільство не може обійтися без професійно підготовлених в університетах і спеціальних освітніх закладах фахівців соціальної сфери для діяльності у територіальних громадах, оскільки спеціалісти із соціально-педагогічної роботи допомагають дітям та молоді громад вирішувати проблеми, що виникають у їхньому повсякденному житті, у першу чергу тим, хто не захищений у соціальному плані (особам з функціональними обмеженнями, дітям, позбавленим нормального сімейного виховання, особам із психічними розладами, алкоголікам, наркоманам, хворим, родинам з «груп ризику», особам з девіантним поведінням). Фахівці соціальної сфери у територіальних громадах при здійсненні своєї професійної діяльності керуються нормативно-правовою базою, оскільки їм часто доводиться знімати соціальну напруженість серед молоді. Високопрофесійні фахівці соціальної сфери у територіальних громадах беруть участь у розробці законодавчих актів, оскільки зацікавлені більш повно виразити інтереси населення, так як відбувається активне державне регулювання соціальних процесів (вплив органів державної влади за допомогою різноманітних засобів (форм, методів та інструментів) на розвиток соціальних відносин, умови життя та праці населення країни)[176].

Невід'ємною частиною є те, що особливістю територіальних громад є суперечливий характер його впливу. Суперечливість ця полягає в тому, що, з одного боку, такий соціум є сукупним освітнім потенціалом усіх його суб'єктів: сім'ї, окремої особистості, громади, культурних і соціальних закладів, релігійних структур, засобів масової інформації, народних, культурних, історичних традицій, які можна задіяти у соціально-педагогічній діяльності. Проте з іншого боку, негативною стороною зазначеного протиріччя є те, що реальна ситуація середовища територіальних громад надає чимало прикладів духовної і фізичної деградації [217].

Соціально-педагогічна робота в територіальних громадах відрізняється тим, що вона пов'язана з необхідністю відвідувати клієнтів вдома, адже жителі, що зайняті в

сільськогосподарському виробництві, практично не знаходять час для того, щоб ходити в управління соціального захисту населення. Прийом клієнтів зазвичай організовується у них вдома[176].

Саме територіальній громаді наданий пріоритет у розвитку соціальної роботи в силу його специфіки, яка може стати основою для подальшого розвитку соціально-педагогічної діяльності як професії, якщо розглядати жителів територіальних громад як одну з категорій соціально перспективного контингенту будь-якої країни.

Фахівці соціальної сфери в територіальній громаді взаємодіють з різними групами дітей, молоді, сімей, людьми з обмеженими можливостями і так далі. Вони працюють у відносно ізольованих, невеликих місцевих та окружних установах і стикаються з безліччю складних проблем [207]. Спеціалізовані служби, загальнопоширені в міських районах, як правило, відсутні. Фахівець соціальної сфери у територіальній громаді – це досвідчений фахівець в оцінці проблем і досвідчений при наданні послуг, строго зорієнтований на соціальні технології, такі як індивідуальна та групова психотерапія або організація громади, на практичні області, громадську благодійність і так далі [55].

Крім навичок і вмінь, пов'язаних з людьми, фахівець соціальної сфери у територіальній громаді планує, реалізовує і оцінює програми, працює з органами державного управління різних рівнів, а також з офіційними та неофіційними структурами громади.

Фахівці соціальної сфери у територіальній громаді добре знайомі з культурними характеристиками різних етнічних і расових груп, яких вони обслуговують. Територіальні громади далеко не однорідні.

Фахівець соціальної сфери має спеціальну підготовку з використання систем неформальної підтримки при вирішенні проблем молоді територіальних громад. Як згадувалося вище, жителі територіальних громад надають великого значення особистим зв'язкам і зв'язкам зі своєю місцевою громадою, і менш схильні шукати допомоги на стороні, ніж міські жителі. Він вміє оцінити і задіяти систему неформальної підтримки – сім'ю, церкву, сусідів, друзів, щоб з'ясувати потреби клієнтів і задовольнити їх [62].

Ключовою проблемою територіального соціального розвитку залишається створення соціальної інфраструктури, яка забезпечить доступ жителів територіальних громад до сучасних і ефективних послуг: освіти, охорони здоров'я, культури, телекомунікацій, водопостачання, електропостачання, транспорту, роботи, професійного навчання для всього населення територіальних громад. Вирішення цих завдань зачасто залежить від фахівців соціальної сфери, спеціальних служб.

Аналіз складностей діяльності фахівця соціальної сфери дав змогу визначити специфіку соціально-педагогічної діяльності в територіальній громаді, зокрема:

1) ціннісні орієнтації, притаманні молоді територіальної громади, їх психічний склад, що відрізняється певним консерватизмом, ґрунтовністю, неквапливістю, прихильністю традиціям, терпимістю, невибагливістю;

2) потреби, інтереси молоді територіальної громади багато в чому зумовлені її способом життя [17].

Фахівець із соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальній громаді бере до уваги умови праці, побуту, дозвілля і, звичайно, вирішує проблеми, породжувані цими умовами. Зміст і організація соціально-педагогічної роботи з молоддю в територіальній громаді багато в чому залежить від особливостей середовища (відкритість життя кожної родини, тісні сусідські зв'язки, що збереглися, традиції обшинних взаємин, зайнятість населення переважно сільськогосподарською працею, моральне ставлення до природи).

Тому важливо в систему фахової підготовки у ЗВО ввести актуальну інформацію про територіальні громади, а саме: поняття, функції і типологізацію територіальних громад, актуальні проблеми розвитку територіальних громад, концептуальні основи комплексного збалансованого розвитку територіальних громад [137].

Таким чином, нами визначено особливості професійної діяльності фахівця соціальної сфери у територіальній громаді, до яких належать:

— виявляти сім'ї та окремих дітей і підлітків, молоді у територіальній громаді, які потребують соціального захисту;

- встановлювати причини утруднень, конфліктів дітей та молоді у територіальній громаді, що виникають у навчальній та позанавчальній сфері, у родині та ін.;
- надавати допомогу в сімейному вихованні, в діяльності педагогічного колективу місцевої школи;
- проведення соціально-педагогічних консультацій з важковиховуваними дітьми та молоддю;
- проведення виховної роботи, організація дозвілля молоді у територіальній громаді;
- формування здорового способу життя, метою якого є профілактика шкідливих звичок, пропаганда здорового способу життя серед населення територіальних громад з обов'язковим залученням до цього процесу дітей та молоді;
- робота із сім'ями, що мають на вихованні прийомних дітей, з малозабезпеченими, багатодітними сім'ями та неблагополучними роинами;
- робота з молоддю, яка має особливі потреби (особи з інвалідністю);
- соціально-педагогічна адаптація молоді у територіальній громаді, профорієнтаційна робота;
- правова профілактика та просвітницька робота з молоддю територіальних громад;
- робота з обдарованою молоддю в громаді, сприяння для розвитку різних видів обдарованості;
- налагодження контактів із соціальними інститутами в територіальних громадах, сприяння розв'язанню труднощів та конфліктів і гарантування соціального захисту молоді в територіальній громаді, сприяння спільній діяльності різних громадських та державних організацій і установ з надання необхідної допомоги групам ризику в територіальній громаді.

Це дає можливість розширити та деталізувати зміст понять «професійна підготовка фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах», під яким розуміємо підготовку компетентного конкурентоспроможного фахівця спеціальності 231 «Соціальна робота» в рамках соціально-педагогічної

роботи, що дозволить їм бути фахівцями в конкретному напрямі соціальної роботи, зокрема, здатного на високому професійному рівні здійснювати соціально-педагогічну діяльність з молоддю у територіальній громаді», при цьому «готовність до професійної діяльності майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах» розглядаємо як складне, багатоаспектне особистісне утворення, що забезпечує успішне виконання професійної діяльності в умовах територіальних громад.

Виявлення особливостей професійної діяльності фахівців соціальної сфери у територіальних громадах дало нам змогу вести мову про необхідність технологізації процесу професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до даного виду діяльності й розробці відповідної моделі.

1.2 Професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах: сутність і зміст

Проблема професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах у соціально-педагогічній науці не нова, але за сучасних політичних, економічних, суспільних умов потребує вдосконалення методологічного, теоретичного, технологічного й методичного підґрунтя, узгодження категорійно-понятійного апарату, виокремлення базових наукових підходів.

У вітчизняній соціально-педагогічній науці вже є низка наукових праць, у яких автори розкривають специфіку сільської місцевості, територіальних громад як осередку для роботи фахівця соціальної сфери, характеристики професійної діяльності фахівців соціальної сфери у територіальних громадах, компоненти професійної підготовки фахівців соціальної сфери тощо. Аналіз змісту сучасних досліджень дав змогу їх систематизувати та об'єднати у групи. **До першої групи** належать праці, в яких здійснено *аналіз соціальних проблем суспільства і територіальних громад* зокрема. Це роботи О. Алексєєва, Д. Воробйової, З. Кормаринської, О. Лапи, О. Межерицького, П. Міхєєва, І. Пеші, Т. Семигіної, Г. Слезанської, В. Чигрин, А. Шатохіна, О. Шепотько [158] та ін. Так, в розрізі

адміністративно-територіальної одиниці ОТГ розглянемо сільську місцевість як основну складову територіальної громади, а саме О. Шепотько розглядає сільську місцевість в контексті розвитку якості життя сільських мешканців і пов'язує його формування з розвитком сільської інфраструктури [302]; О. Алексєєв та Д. Воробйова пов'язують соціальні проблеми сучасного села з розвитком ринкових відносин в агропромисловому комплексі. У роботі У. Щербей подано комплексний аналіз феномена сільського соціуму [307]. Особливу увагу науковець звертає на можливості соціального перетворення школи в сільській місцевості як центру соціалізації дитини. В. Чигрин розглядає проблеми соціального розвитку сільської молоді в теоретико-методологічному контексті, зазначаючи, що молодь є самостійною соціальною спільнотою в загальному сільському середовищі, що має власні демографічні, соціокультурні й соціалізаційні показники [293]. У наукових працях В. Поліщук розкриваються аксіологічні аспекти сільської місцевості та специфіка соціально-педагогічної діяльності, виходячи з цінностей українського народу [233]. Дисертаційне дослідження М. Чорнобая присвячене розвитку соціальної сфери села і пов'язаним з цим соціокультурним проблемам [295].

На особливу увагу в контексті проблеми дослідження дисертаційної роботи заслуговують наукові розробки О. Безпалько, яка вивчала специфіку соціально-педагогічної діяльності в громаді. Зважаючи на громадський, обшинний характер життєдіяльності сільського середовища, погоджуємося з науковцем у тому, що основою соціально-педагогічної діяльності в умовах сільської місцевості є соціальне партнерство членів місцевої громади, на яке має спиратися сільський соціальний педагог [17], а також наукові праці С. Волковинського, О. Караман, Г. Кучер, А. Попової, Т. Семігіної, Т. Спіріної, Я. Янцеловської, в їх роботах розкриті основні аспекти у роботі з молоддю, сім'ями, людьми з особливими потребами; робота з громадами – організація та підтримка соціальних ініціатив, волонтерських програм, культурних і освітніх заходів; інтеграція соціально-педагогічної роботи з місцевими звичаями; робота з людьми, що пережили соціальні труднощі; популяризація здоров'я, соціальної активності та профілактика шкідливих звичок.

До другої групи належать праці педагогів-науковців, які розглядають *проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери*. Ця група є найчисленнішою, оскільки професійна педагогіка є традиційно достатньо представленою у сфері вітчизняних наукових розробок. Найбільш значущими для проблеми нашого дослідження можна вважати праці, Р. Вайноли [45], С. Вітвицької [57], О. Дубасенюк [76], А. Сбруєвої [253], С. Сисоєвої [257] та ін., оскільки наукові роботи зазначених авторів відображають актуальні проблеми профільної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

До третьої групи відносяться дослідження, в яких науковці розглядають безпосередні *технологічні й методичні проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери* в тому числі й для роботи в територіальних громадах. Ця група авторів є найбільш близькою до проблеми нашого дослідження і вміщує, насамперед, праці А. Александрової [4], Н. Горішної [65], І. Зверєвої [104], А. Капської [110], Л. Коваль [122], А. Мудрик [190], Я. Співак, [271], І. Трубавіної [286], С. Хлебик, Р. Чубук та ін.

Наприклад, І. Трубавіна подає комплексний аналіз соціально-педагогічної підтримки сім'ї в різних умовах її існування, в тому числі й ТГ [286]. Р. Чубук у навчальному посібнику із соціальної педагогіки пропонує аналіз процесу професійної підготовки фахівця соціальної сфери та подає авторське бачення методики і технології соціально-педагогічної діяльності, хоча в даній роботі не представлено окремим розділом соціально-педагогічну діяльність у територіальній громаді. [296]. О. Безпалько подає аналіз соціально-педагогічної діяльності з різними категоріями дітей, в тому числі й у територіальній громаді, розглядає головні принципи і методи діяльності фахівця соціальної сфери [17]. У посібнику для вищої школи Н. Сейко розглядаються методологічні й теоретичні засади соціально-педагогічної науки, головні проблеми соціально-педагогічної діяльності [254]. Методологічні засади соціально-педагогічної діяльності подано також у роботах М. Козирєва [125]. Системно соціально-педагогічні проблеми розглянуто в навчальному посібнику А. Мудрик [190]. Проблеми діяльності сімейного фахівця соціальної сфери розкриваються у роботі Л. Завацької [83].

У методичному посібнику Г. Слезанської проаналізовано специфіку діяльності фахівця з соціальної роботи у територіальній громаді [262]. Н. Комарова, А. Зінченко та О. Вакуленко [49] адресують свої методичні розробки соціальним працівникам сільських та селищних центрів ССДМ в територіальних громадах [264]. Науковці розкривають основні соціальні проблеми сімей, дітей та молоді, які мешкають у сільській місцевості при територіальних громадах та особливості здійснення там соціальної роботи; визначають роль громади в організації та проведенні соціальної роботи, надаються приклади соціального партнерства та співробітництва з державними органами, що опікуються проблемами дітей і молоді. Дисертаційне дослідження О. Межирицького присвячене підготовці студентів до соціально-педагогічної діяльності в умовах сільської місцевості при територіальних громадах [176], де автор розкриває сутність і зміст діяльності сільської школи як центру соціально-педагогічної роботи, визначає педагогічні вимоги до функціонування шкіл як культурно-освітнянського центру села. Близький до попереднього об'єкт вивчення обрано в дисертаційному дослідженні І. Печенко – сільський навчально-виховний комплекс та його соціально-педагогічні характеристики [222].

Л. Березовська у своїх дослідженнях пропонує використовувати в технології професійної підготовки фахівців соціальної сфери інтегративно-диференційований підхід [24]. Суттєвим для проблеми нашого дослідження в даному підході є те, що така технологія професійної підготовки фахівців соціальної сфери дає змогу конструювати й моделювати професійну соціальну підготовку як формування особистості професіонала, що може працювати в різномірних соціальних і соціально-педагогічних системах, використовуючи при цьому міжпрофесійні компетенції і знання. В. Петренко розглядає проблеми підготовки фахівців соціальної сфери в особистісно-орієнтованому контексті [221]; А. Молчанова вважає стрижнем професійної підготовки фахівців соціальної сфери їхнє вміння здійснювати соціальне партнерство [187].

Науково-методичні засади технології професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери викладено в роботах Н. Заверико та Л. Міщик [84]. Науковці пропонують три головні моделі професійної підготовки фахівців:

індивідуальну, основну та додаткову; вони наголошують, що оптимізувати процес професійної підготовки соціальних педагогів допомагає модульна система їх навчання.

3. Бондаренко звертає увагу на процес формування позитивного професійного іміджу майбутнього фахівця соціальної сфери як підґрунтя його професійної майстерності [34]. У роботі О. Александрової подано аналіз змістового компонента професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи в різноманітному середовищі [4]; С. Архипова розглядає зміст професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у контексті технології педагогічної підтримки [7]. У роботі О. Паскаль представлено аналіз та програму соціально-педагогічної практики для майбутніх фахівців соціальної сфери [219]. Цілісну концепцію соціально-педагогічної практики майбутніх фахівців соціальної сфери подано також у роботі О. Пожидаєвої [231].

Проблеми професійної підготовки та перших років професійної соціально-педагогічної діяльності представлено в монографії І. Савельчук [249]. Формування професійної готовності студентів до роботи в сільській місцевості – територіальних громадах – стало предметом дослідження О. Безпалько. Авторка розробила модель формування професійної готовності студентів, компонентну структуру готовності та обґрунтувала навчально-методичне забезпечення процесу професійної підготовки фахівців до роботи в сільській громаді [17].

У професійній діяльності постійно відбуваються зміни її змісту, засобів, умов, які визначають нові вимоги до особистості й стимулюють її розвиток. Звідси очевидно, що професійна підготовленість – властивість особистості, яка постійно розвивається і формується. Н. Брижак [37] вказує на те, що від якості підготовки як процесу формування професійних компетентностей, підготовленості як властивості майбутнього фахівця набувати нових професійних знань й умінь залежить рівень готовності фахівця до професійної діяльності.

У межах нашого дослідження цікавою є думка науковців, Л. Подоляк та В. Юрченко [229], які змоделювали процес професійного становлення особистості. Професійне становлення особистості визначається авторами як процес поетапного

вирішення комплексу протиріч та узгодження різноманітних вимог і тенденцій, які задаються основним базовим протиріччям між соціально-професійними вимогами до індивіда та його бажаннями, можливостями їх реалізації. Науковці виділяють параметри професійного становлення, які являють собою групи основних функцій професіонала, а саме:

- функції, що імпонують конкретній особистості та визначаються через якість і надійність роботи професіонала;
- функції, що визначаються через самореалізацію, задоволення працею та пов'язані з реалізацією потреб самої людини;
- функції, пов'язані із саморозвитком і початком самодетермінації професійного розвитку особистості при конкретних можливостях і об'єктивних умовах [229].

Для виконання означених функцій майбутній фахівець повинен оволодіти комплексом знань, умінь і навичок та бути вмотивованим якісно їх виконувати. Тому професійне становлення взаємопов'язане із професійною спрямованістю особистості, яка посилюється тоді, коли міцніють мотиви, що пов'язані з майбутньою професійною діяльністю: прагнення проявити себе знаючим фахівцем, успішне виконання своїх професійних функцій, домагання успішності вирішення складних професійних питань, бажання досягти успіху в конкретній трудовій діяльності. Облік ціннісних орієнтацій на початку навчання майбутніх професіоналів дає можливість визначити суб'єктно-особистісну значимість різних аспектів обраної професії. Дане оцінювання впливає на процес стабілізації як пізнавального, так і професійного інтересів [68].

Як бачимо, окрім знань, умінь і навичок, майбутній фахівець має оволодіти низкою професійних якостей. На основі вищезгаданих функцій дослідники виділяють загальні професійні якості спеціаліста соціальної сфери, зокрема, Л. Міщик [185] виокремлює такі професійні якості фахівця соціальної роботи:

- 1) високий професіоналізм, компетентність у широкому колі соціальних проблем, високий рівень культури (включаючи духовну культуру) та освіти,

володіння знаннями із суміжних спеціальностей і знаннями з юриспруденції, психології, педагогіки;

2) доброта, любов до людей, доброзичливість, співчутливість, милосердя, людяність, емпатія, співпереживання;

3) комунікабельність, уміння спілкуватися та правильно розуміти клієнта, гнучкість, тактовність і делікатність у спілкуванні, уміння вислухати, здатність підтримувати й простимулювати власні сили клієнта, уміння викликати довіру до себе, організаційні здібності [185].

У роботах Г. Першко охарактеризовано професійно значимі особистісні якості фахівців соціальної сфери, при цьому виділяється декілька груп якостей фахівця: гуманістичні; психологічні; психоаналітичні; психолого-педагогічні [220].

П. Павленко виділяє систему професійних якостей особистості фахівця соціальної сфери як систему із трьох груп: особливості психічних процесів; особливості «Я»– концепції; професійне спілкування визначає модель професійних якостей фахівця соціальної сфери, яка складається із п'яти підструктур: комунікативної; професійного мислення; професійної спрямованості; експресивної; організаційної [220].

Критерієм диференціації даної моделі професійних якостей є функції фахівця соціальної сфери. Для нашого дослідження велике значення має виділення О. Гурою [67] універсальних підструктур якостей, характерних та рівноцінних для фахівця соціальної сфери-теоретика та спеціаліста, що займається практичною діяльністю в певному соціумі та підструктурі, що мають визначальний характер під час спеціалізації професійної діяльності фахівця соціально-педагогічної роботи.

В основі професійних якостей спеціаліста-теоретика знаходиться когнітивний компонент як підструктура професійного мислення; а професійні якості спеціаліста практичного спрямування базуються на комунікативній, експресивній і організаційній підструктурі (праксіологічному компоненті). Комунікативна підструктура професійних якостей фахівця соціальної сфери, за О. Гурою, є інтегративною, базовою для будь-якої професійної діяльності спеціаліста, тому що

реалізація всіх функцій діяльності фахівця соціальної сфери залежить від рівня актуалізації діяльності [67].

Р. Вайнола, О. Деркач, Г. Першко [46] та ін. виділяють такі групи професійних якостей фахівця соціальної сфери: управлінські (соціальна сміливість, здібності до стимулювання клієнта на розвиток власних сил); емотивні (чуйність, тактовність, делікатність); фактичні, які відповідають за встановлення та підтримку контакту (комунікативні) [70].

Грунтуючись на практичному досвіді соціально-педагогічної діяльності в Україні, Л. Міщик [185] виокремлює наступні базові характеристики соціальних педагогів і працівників, незалежно від профілю спеціалізації:

- здатність забезпечувати доцільне посередництво між особистістю й сім'єю, з однієї сторони, та державою і різноманітними суспільними і державними структурами, з іншої сторони; виконання своєї ролі «третьої особи» як скріплюючої ланки між особистістю та мікросередовищем;
- уміння впливати на спілкування, ситуацію в мікросоціумі, відносини між людьми, стимулювати клієнта до тієї чи іншої діяльності;
- уміння працювати в умовах неформального спілкування, бути в ролі фасилітатора: помічника, радника, який сприяє появі ініціативи та активної суб'єктивної позиції клієнта;
- уміння будувати взаємовідносини на основі діалогу, рівності; комунікабельність;
- здатність співпереживати та брати участь у вирішенні проблем клієнта [185].

Отже, підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах – це динамічний процес оволодіння певною сукупністю знань, які можна адаптувати, залежно до особливостей діяльності з молоддю у територіальних громадах, зокрема: комплексними знаннями про сутність та специфіку молоді територіальних громад, особливостями організації різних видів соціально-педагогічної діяльності, соціально-педагогічними уміннями (аналітичні, прогностичні, проєктивні, рефлексивні, комунікативні) та навичками (самоконтролю, самооцінки, уміння об'єктивно співвіднести рівень розвиненості особистісних

якостей із соціально-педагогічними нормами) та формування у студентів умінь педагогічної рефлексії, індивідуально-особистісних якостей, а як результат – підготовка активного високопрофільного фахівця, психологічно стійкого, наділеного соціальною креативністю, здатністю до емпатії, особистісною зрілістю та стресостійкістю. При цьому – здатного ухвалювати адекватні професійні рішення та втілювати їх у життя, змінювати соціально-педагогічну ситуацію; фахівця, який для виконання професійних функцій володіє інноваційними технологіями соціально-педагогічної роботи та технологіями моделювання власного професійного стилю спілкування й педагогічної підтримки молоді у територіальних громадах.

Використання у теорії підготовки фахівців соціальної сфери *компетентнісного* підходу дає змогу проектувати зміст професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери на основі логіки їхньої професійної діяльності. Основний вектор у навчанні майбутніх фахівців соціальної сфери має бути спрямований на формування професійної компетентності, що інтегрує поєднання мотивації до оволодіння основами соціально-педагогічної майстерності, опанування студентами необхідними знаннями, вміннями, навичками, а також розвитку особистісних якостей, важливих у майбутній професійній діяльності. Оволодіння професійною компетентністю означатиме для фахівця соціальної сфери формування певної кількості професійно-культурних практик – системи знань і способів їх застосування для досягнення соціально значущих результатів. У зв'язку з цим головного значення набуває питання вивчення сутності змісту та структури професійної компетентності.

Варто зазначити, що розгляд сутності проблеми професійної компетентності передбачає вирішення питання співвідношення понять «компетенція» і «компетентність». Отже, розкриємо суть поняття «професійна компетентність фахівця соціальної сфери». О. Біла визначає її як сукупність взаємопов'язаних якостей особистості, що передбачає досконале володіння теоретичними знаннями та практичними навичками, вміння застосовувати їх у процесі професійної діяльності, здатність творчо вирішувати проблеми, нести відповідальність за наслідки своєї діяльності, а також професійне зростання шляхом постійного розвитку, самовдосконалення та самоосвіти [25]. У професійній педагогіці термін «професійна

компетентність» отримав завершене теоретичне оформлення у загально-педагогічному розумінні, й в основному вживається в тих випадках, коли йдеться про достатньо високий рівень кваліфікації та професіоналізму фахівця. А компетенцію О. Біла розглядає як зовні задану вимогу, норму, коло повноважень, що регламентується законами, нормативно-правовими актами, правами, обов'язками. Компетенції варто розуміти як соціально закріплений результат, їх можна виділити як складові структури професійної компетентності та означити як реальні вимоги до засвоєння суб'єктами навчання сукупності знань, способів діяльності, досвіду, ставлень до певної галузі знань, якостей особистості, яка діє в соціумі [25]. Тому, компетентність – це володіння відповідною сукупністю знань, умінь, навичок, досвіду та особистих якостей, які дають змогу ефективно виконувати професійні види діяльності. Поняття «компетенція» використовується частіше для визначення меж дії фахівця, а компетентність для оцінки його якості – як здатність і готовність до вирішення завдань своєї професійної ролі.

Професійна компетентність майбутнього фахівця соціальної сфери як наукова проблема стала предметом вивчення багатьох науковців, зокрема: А. Архипової [6], Н. Брижак [37], В. Поліщук [236] та ін. У своїх працях вони акцентували увагу на таких її складниках, які дадуть змогу фахівцю працювати в умовах територіальних громад, а саме: *комунікативній складовій*, яка полягає в реалізованому вмінні налагоджувати доцільні комунікативні зв'язки в сільському середовищі й провадити соціально-педагогічне консультування; *інформаційній складовій*, рівень сформованості якої визначає ступінь самоосвітніх умінь майбутнього соціального педагога і визначається ними; *практично-діяльнісній*, яка формується в ході навчального процесу як сукупність професійних умінь у сфері соціально-педагогічної діяльності (насамперед, уміння вирішувати комплекс соціально-педагогічних завдань, пов'язаних із соціалізацією й соціальним захистом окремих груп клієнтів в умовах сільського середовища); *рефлексивної складової*, яка окреслює здатність майбутнього соціального педагога до критичного аналізу й осмислення результатів своєї професійної діяльності [158].

Отже, можемо стверджувати, що професійна компетентність фахівця соціальної сфери для роботи з молоддю – це загальна здатність і готовність, яка ґрунтується на знаннях, уміннях, здібностях, цінностях, ставленні та досвіді, які дають можливість, використовуючи соціально-педагогічні технології роботи з клієнтом, вирішувати професійні завдання у типових і нестандартних ситуаціях у процесі професійної практики. А впровадження компетентнісного підходу в процес професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах означає формування комплексу професійних компетенцій фахівця – загальнотеоретичних і практико-орієнтованих.

Проблема формування професійної компетентності досліджувалася зарубіжними та вітчизняними науковцями, зокрема, в цьому напрямку працювали: В. Адольф, Т. Браже, Д. Бритела, Є. Джимез, М. Леннон, П. Мерсер, М. Робінсон, О. Бондар, С. Будак, О. Виговська, М. Головань, О. Добудько, В. Кричевським, О. Романова, Л. Соломко, та інші [15, 25, 32, 71].

В. Поліщук зазначає, що формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери у контексті проблеми нашого дослідження полягає у тому, що:

- майбутні фахівці соціальної сфери, з одного боку, – не є педагогами в повному розумінні цього слова, з іншого – не є соціальними працівниками; тому формування їхньої професійної компетентності включає особливий набір ключових, базових і спеціальних компетентностей;
- на характеристики і компоненти професійної компетентності майбутнього фахівця соціальної сфери впливає середовище їхньої майбутньої професійної діяльності – територіальні громади [236].

При цьому професійна компетентність майбутнього фахівця соціальної сфери визначається нами як інтегрована характеристика особистості майбутнього спеціаліста, що є результатом підготовки випускника до виконання відповідного комплексу професійних компетенцій. О. Карпенко [112] на основі аналізу наукової літератури виділила головні групи професійних компетентностей, які можуть бути застосовані й до проблеми нашого дослідження. Так, до першої групи вона віднесла

компетентності, пов'язані з особистістю фахівця як суб'єкта життєдіяльності. Тому творча взаємодія викладацького і студентського складу в процесі фахової підготовки впливає на компетенції ціннісно-сислової орієнтації (життя, культура, освіта), компетенції інтеграції, самовдосконалення, саморегуляції, саморозвитку, особистісної рефлексії. Друга група об'єднує компетентності взаємодії з іншими людьми: у нашому випадку це компетенції соціальної взаємодії з суспільством, клієнтами, партнерами, колективами, притаманними сільському середовищу. До третьої групи науковець віднесла компетентності діяльності – пізнавальної, комунікативної, рефлексивної і т.д.

Ми підтримуємо точку зору О. Карпенко, яка пропонує структурувати професійну компетентність майбутнього фахівця у вигляді такої сукупності компонентів:

- 1) готовність до вияву професійної компетентності (*мотиваційний* аспект);
- 2) володіння змістом компетентності (*когнітивний* аспект);
- 3) досвід реалізації професійної компетентності у стандартних та нестандартних ситуаціях професійної діяльності (змодельованих на занятті чи реальних – що виникають під час виробничих практик), тобто *поведінковий* аспект;
- 4) співвідношення змісту професійної підготовки і об'єкта її реалізації, тобто сільського соціуму (*аксіологічний* аспект);

5) емоційно-вольова регуляція процесу та результату сформованого рівня професійної компетентності майбутнього фахівця соціальної сфери, здатність до доцільного аналізу професійної діяльності (*емоційно-рефлексивний* аспект) [112]. І. Симагін пропонує наступну структуру визначення професійної компетентності відповідно до розвитку професіоналізму фахівця за науковими підходами [263]: акмеологічний – професійна компетентність визначається основним когнітивним компонентом професіоналізму особистості, який дозволяє виконувати професійну діяльність з високою продуктивністю; готовнісний – установлення співвідношення понять «професійна компетентність» і «готовність до професійної діяльності»; діяльнісний – визначення професійної компетентності з позицій результативності діяльності; культурологічний – визначення професійної

компетентності як похідного компонента загальнокультурної компетентності кожної людини; нормативний – розуміння професійної компетентності як відповідності працівника нормативним вимогам, визначеним професійними стандартами; особистісний – розгляд професійної компетентності як якості особистості; професійно-освітній – трактування професійної компетентності як рівня освіченості фахівця; психологічний – розгляд професійної компетентності як складної системи внутрішніх психічних станів і властивостей особистості фахівця, що проявляється в його готовності та здатності до здійснення професійної діяльності; системний – розуміння професійної компетентності як системи професійних знань, умінь, ціннісних орієнтацій у соціумі, культури, ставлення до себе, до своєї практичної діяльності і її реалізації; функціональний – визначення професійної компетентності як здатності реалізовувати визначені професійні функції [263].

О. Лапа в своїй науковій роботі відзначає, що професійна діяльність фахівця соціальної сфери в умовах соціального середовища громад здійснюється на трьох основних рівнях, де і має бути реалізована його професійна компетентність, а саме:

1) *індивідуальному*, який передбачає формування у майбутнього фахівця знань, умінь та навичок здійснення індивідуальних форм роботи з клієнтом (індивідуальне соціально-педагогічне консультування, індивідуальний соціально-педагогічний супровід тощо);

2) *соціально-середовищному* (в нашому випадку середовищем являється територіальна громада); на цьому рівні мають бути реалізовані знання, вміння й навички фахівця соціальної сфери щодо процесів соціалізації (адаптації, мобільності) особистості в умовах окремих мікрогруп громади (шкільні мікрогрупи, сімейні, професійні, дозвіллєві, комунікативні тощо); знання специфіки соціально-педагогічної діяльності в межах громади; навички організації соціально-педагогічного супроводу окремих груп клієнтів в умовах соціуму територіальної громади;

3) *соціетальному*; на цьому рівні майбутній фахівець має оволодіти системою знань, умінь і навичок соціально-педагогічної діяльності в умовах цілісної громади як специфічного соціуму, де формується й розвивається особистість. За О. Лапою,

специфіка професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до діяльності в умовах територіальних громад виражається в технологічному підході [158].

Технологія професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю в територіальній громаді має бути спрямована на формування у них групи професійних умінь, а саме:

1) гностичних (вчасне отримання новітніх знань про розвиток територіальних громад, його соціальні проблеми, можливості соціально-педагогічного супроводу різних категорій населення в умовах даної місцевості);

2) конструктивних (отримання вмінь планування, конструювання соціально-педагогічного супроводу на індивідуальному та груповому рівні соціально-педагогічної діяльності; конструювання соціально-дозвіллевої діяльності; здатність до формування оперативного цілепокладання тощо);

3) організаторських, тобто вмінь організувати системну соціально-педагогічну діяльність з дітьми і молоддю в територіальних громадах;

4) рефлексивних (уміння контролю й самоконтролю професійної соціально-педагогічної діяльності; вміння застосувати соціально-педагогічну рефлексію у вирішенні практичних завдань професійної діяльності);

5) комунікативних (уміння створити доцільну систему соціально-педагогічного консультування на засадах комунікативної взаємодії з клієнтом; вміння ефективно організувати комунікативний процес з іншими соціальними інституціями територіальної громади – школою, закладами культури, підприємницькими структурами тощо) [157].

Соціально-теоретичний аспект проблеми гуманізму в професійній підготовці фахівців, у тому числі й соціальної сфери, представлено роботами Ш. Амонашвілі, О. Дубасенюк, М.Лавриченко, Л. Міщик та ін. Так, Л. Міщик вважає розвиток особистості залежним від соціогенетичних умов середовища, в зв'язку з чим формуються можливі впливи на неї з боку спеціально підготовлених фахівців [180].

З гуманістичним тісно пов'язаний також особистісно-орієнтований підхід до формування професійної компетентності майбутніх фахівців, оскільки він передбачає вивчення особистості майбутнього фахівця соціальної сфери, врахування його

особистісних характеристик у формуванні професійної компетентності фахівця, створення позитивної індивідуальної мотивації на професійну діяльність в умовах територіальної громади. Особистісно орієнтований підхід досить добре представлений у численних наукових працях, насамперед, О. Антонової, С. Вітвицької, О. Дубасенюк, С. Лісової та інших [5].

Останнім із наукових підходів ми визначили методичний. Його значущість в контексті професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах полягає у тому, що весь процес вказаної професійної підготовки має бути побудований на наукових засадах сучасної методики роботи фахівця соціальної сфери. Якщо ж брати до уваги специфіку соціально-педагогічної діяльності з дітьми і молоддю територіальних громад, то доводиться констатувати, що сучасна система професійної підготовки фахівців орієнтована на клієнта, без урахуванням специфіки такого важливого чинника соціалізації, яким є місце його проживання. Зважаючи на особливості соціалізації в територіальній громаді, методична підготовка фахівця соціальної сфери до практичної роботи з дітьми і молоддю у територіальних громадах набуває великого значення. Ми вважаємо, що освітній заклад, який готує спеціалістів для соціальної сфери територіальних громад, має створити власну систему науково-методичного забезпечення професійної підготовки таких спеціалістів на кількох рівнях, а це:

- створення навчальних посібників і підручників з методики і практики роботи фахівця соціальної сфери з молоддю у територіальних громадах;
- створення комплексу навчальних завдань для виробничих практик з урахуванням специфіки середовища – територіальних громад;
- створення банку даних досвіду професійної діяльності фахівців соціальної сфери з дітьми і молоддю у територіальних громадах [55].

Отже, нами виділено кілька основних наукових підходів до проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, серед яких найважливішим вважаємо *компетентнісний*, оскільки він дає змогу реалізувати технології формування професійної компетентності майбутнього фахівця соціально-педагогічної діяльності.

Подальші наукові пошуки щодо проблеми професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах можуть бути здійснені у вигляді аналізу базових професійних компетенцій фахівця соціально-педагогічної діяльності, які мають бути сформовані під час навчання в освітньому закладі.

Виходячи з діяльнісного підходу, соціально-педагогічна діяльність – це різновид професійної діяльності, спрямований на надання соціально-педагогічних послуг індивіду в процесі його соціалізації, засвоєння ним соціокультурного досвіду і створення умов для його самореалізації в суспільстві. Соціально-педагогічна діяльність має два аспекти: безпосередня робота з індивідом і посередницька діяльність у взаєминах індивіда й соціального середовища.

За своїм змістом соціально-педагогічна діяльність досить різноманітна [298]. Однозначної класифікації соціально-педагогічної діяльності не існує, але можна виділити кілька класифікаційних підходів, а саме:

- за місцем здійснення соціально-педагогічної діяльності (школи, заклади позашкільної й дошкільної освіти, заклади державної підтримки дитинства, заклади опіки, різноманітні соціальні служби тощо);
- за категоріями клієнтів (соціально дезадаптовані діти, сироти, проблемна молодь тощо) [254].

Одним з наукових підходів до проблеми підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери нами визначено акмеологічний. Просування майбутнього фахівця до вершин професіоналізму, як вважає С. Архипова, вміщує п'ять основних етапів:

1) оптацію (лат. *optatio* – обрання), тобто формування особистісних намірів, усвідомлений вибір майбутньої професійної діяльності з урахуванням особистісних властивостей і якостей майбутнього соціального педагога;

2) професійну підготовку – комплекс дій, спрямованих на формування професійної спрямованості і системи професійних знань, умінь і навичок, набуття досвіду теоретичного і практичного вирішення професійних завдань;

3) професійну адаптацію – процес входження в професійну діяльність, засвоєння соціально-професійних ролей фахівця, професійне самовизначення, формування досвіду самостійного здійснення професійної діяльності;

4) професіоналізацію – формування професійної позиції, інтеграція особистісних і професійно значущих якостей та вмінь у відносно стійкі професійні утворення, в кваліфіковане виконання професійної діяльності;

5) професійну майстерність – повну самореалізацію особистості у професійній діяльності на засадах професійної творчості [8].

Професіоналізм майбутнього фахівця соціальної сфери формується на основі особистісних і професійних якостей, ціннісних орієнтацій та інтересів фахівця. О. Карпенко вважає, що розвитку готовності майбутнього фахівця соціальної сфери до здійснення ним професійної діяльності в різних соціальних умовах, в тому числі й в умовах територіальних громад, сприяє вирішення таких завдань:

- розвиток особистісного інтересу до обраної спеціальності;
- формування початкових уявлень про специфіку професійної діяльності в реальних соціальних умовах;
- формування професійної мотивації майбутнього фахівця соціальної сфери;
- формування професійно-особистісної «Я-концепції» [112].

Таким чином, формування професійної готовності до здійснення професійної діяльності майбутнім фахівцем соціальної сфери – важливий етап у становленні майбутнього фахівця, пов'язаний з професійним самовизначенням, професійною підготовкою й професійною адаптацією [10]. Щоб визначитися у майбутній професії, майбутній фахівець соціальної сфери має дати відповідь на такі питання: чого він прагне досягти в своїй професійній діяльності з молоддю у територіальних громадах; що фахівець соціальної сфери має зробити для досягнення професійного успіху в роботі з молоддю у територіальній громаді; що він повинен зробити, щоб реалізувати власні особистісні якості й інтереси, працюючи з молоддю у територіальній громаді.

Місія фахівця соціальної сфери, що працюватиме в умовах територіальної громади, благородна, але умови її реалізації далеко не ідеальні. Так, вирішуючи проблеми соціалізації дітей та молоді у громаді, вважаючи це своїм професійним

обов'язком, з одного боку, і своїм призначенням – з іншого, фахівець соціальної сфери в середовищі територіальної громади допомагає своїм клієнтам і самій територіальній громаді звільнитися від негативних явищ: непродуктивних життєвих позицій, недосконалості суспільних відносин, поведінкових стереотипів, негативних установок, соціальної напруженості й агресії, соціальних страхів тощо [17]. Навчаючи дітей та молодь в територіальній громаді самостійно вирішувати свої проблеми, фахівець соціальної сфери допомагає зростанню суспільної свідомості; він використовує свої професійні та особистісні якості, впливаючи на зростання самосвідомості окремої особистості, територіальної громади як спільноти, а значить, цілого суспільства. Виконати таку місію здатен лише особистісно зрілий фахівець, який готовий до виконання своїх професійних функцій в різноманітних умовах діяльності, внутрішньо й професійно підготовлений до вирішення професійних завдань [10].

Особистісна зрілість майбутнього фахівця соціальної сфери як компонент його професійної готовності виявляється в умінні співвідносити свої професійні здібності, статусні й вікові можливості, власні домагання з вимогами, нормами й правилами сільського середовища. Вказана особистісна зрілість передбачає соціальну зрілість, коли формується здатність адаптуватися до різних ситуацій професійної діяльності, розвивати соціально-державницьке бачення окремих проблем окремих дітей чи молодих людей. Тому в контексті формування готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до здійснення професійної діяльності в територіальній громаді, на думку М. Карченкова [117], мають бути реалізовані такі умови:

- 1) створення умов для вільної, природної реалізації інтелекту й почуттєвої сфери майбутніх фахівців соціальної сфери як підґрунтя для засвоєння принципів гуманізму і способів виявлення людяності й толерантності;
- 2) посилення творчої спрямованості навчального процесу в освітньому закладі;
- 3) особистісно орієнтований характер професійної підготовки майбутнього фахівця соціальної сфери;

4) створення умов для заохочення неповторності й унікальності особистості майбутнього соціального педагога як підґрунтя набуття індивідуального стилю професійної діяльності на шляху до становлення майстерності;

5) створення умов для формування позитивної «Я-концепції» особистості майбутнього соціального педагога й позитивного образу професійного майбутнього і майбутньої сфери професійної діяльності;

6) організація освітнього процесу у закладі, при якій суб'єкти цього процесу стають рівноправними учасниками формування готовності до професійної діяльності, площиною для експериментального формування професійних знань, умінь та навичок як основи професійної готовності [117].

О. Лапа [158] пропонує базову теорію для аналізу специфіки професійної діяльності фахівці соціальної сфери в умовах громад – теорію соціалізації. Вона досить повно представлена у багатьох наукових працях (А. Мудрик, А. Капська, Л. Міщик, І. Трубавіна, І. Зверева та ін.). Саме поняття «соціалізація» використовується вже з кінця ХІХ століття (Ф. Гіддінс, Е. Дюркгейм), Г. Тард та ін.). З цього часу теорії соціалізації були побудовані на різноманітних підходах до розгляду ролі об'єктивного й суб'єктивного в розвитку первинної реальності особистості. Так, дослідниця виводить висновки про соціальний розвиток особистості з її сутності як сукупності всіх суспільних відносин [158]. Е. Дюркгейм пропонував підходити до проблеми соціалізації особистості з об'єктивістських позицій подвійності природи людини; біологічні характеристики людини, приходячи до суперечності з її соціальними характеристиками, вимагають втручання суспільства в розв'язання цієї суперечності. Якщо суспільство послаблює свій контроль, виникає небезпека соціальних анемій, тому головна функція соціалізації, за Е. Дюркгеймом, – залучення особистості до «колективної свідомості», в результаті чого індивід вчиться пріоритету суспільних інтересів над власними егоїстичними прагненнями й потребами [78]. Найближчою до соціально-виховної сутності соціалізації знаходиться класична теорія соціалізації Г. Тарда. В основі його теорії знаходиться принцип наслідування, а взаємодія у площині «вчитель-учень» проголошується абсолютним зразком для наслідування в усіх типах суспільних відносин.

Своє бачення процесу соціалізації представив Ф. Гіддінс, котрий вважав визначальним у цьому процесі соціальне спонування, а його теорія набула назви «плавлення різнорідних елементів населення в одноманітний тип». У другій половині ХХ століття до новітніх теорій соціалізації долучилися Ю. Хабермас (критична теорія соціалізації), Н. Смелзер (інтерактивно-рольова теорія соціалізації), Е. Еріксон (постадійна теорія психосоціального розвитку) [222].

Згідно з суб'єкт-суб'єктним підходом у теорії соціалізації А. Мудрик [190], її сутність полягає у поєднанні пристосування й уособлення людини в умовах конкретного суспільства. Пристосування (адаптація) є процесом і результатом активності суб'єкта і зустрічної активності соціального середовища, засвоєння людиною рольової поведінки в соціумі, включення в людську культуру й соціальні стосунки. Уособлення (індивідуалізація) – це процес автономізації особистості в соціальному середовищі, набуття соціальної неповторності. Поєднання цих процесів окреслює успішність соціалізації в тому випадку, коли відбувається їх збалансування і виключення конформізму й нонконформізму [190].

Виокремлюємо основні засоби соціалізації дітей та молоді в громаді, а саме: мова й мовлення; побутові умови й уявлення; продукти матеріальної культури; елементи духовної культури громади; залучення до різних видів соціальних відносин в громаді; природне середовище; агенти соціалізації: члени сім'ї та члени родини; сусіди та загалом односельці; священики та керівники різноманітних релігійних конфесій, представлених у поліконфесійному просторі середовища громади; ровесники; педагоги; механізми соціалізації: психологічні (екзистенційний натиск як неусвідомлене засвоєння норм соціальної поведінки; наслідування як мимовільне повторення зразків поведінки); соціально-педагогічні (традиційний, інституційний, стихійний, міжособистісний).

Здійснений нами аналіз психолого-педагогічних досліджень дав змогу виділити кілька головних методологічних рівнів вивчення проблеми нашого дослідження – загальнофілософський, науково-теоретичний та прикладний. У процесі аналізу наукових джерел у роботі представлено такі головні наукові підходи до проблеми підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних

громадах: соціально-філософський, діяльнісний, компетентнісний, акмеологічний, особистісно орієнтований, технологічний, методичний [113]. Крім того, в ході дослідження доведено, що професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах відповідає дії кількох філософських закономірностей: єдності загального і специфічного; єдності і боротьби протилежностей; єдності загального, особливого й одиничного; закону переходу кількісних змін у якісні.

Отже, визначені наукові підходи дали можливість виокремити три групи наукових праць у площині яких знаходяться основні аспекти досліджуваної проблеми: роботи з проблем вивчення територіальних громад; праці в галузі професійної педагогіки; роботи з технології і методики професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

Якісна професійна підготовка фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах можлива, якщо вона базується на теоретичних підходах, які відображають розуміння специфіки професійної діяльності фахівця соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, сутності соціально-педагогічної діяльності, соціальної педагогіки як галузі наукового знання, що виступає ядром теоретичної підготовки фахівців соціальної сфери, інтегруючої ролі практики в професійній підготовці майбутніх фахівців. Однією з важливих умов ефективного функціонування системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери є її науково-методичне забезпечення, яке має бути: цілеспрямованим, системним, забезпечувати зв'язок теорії з практикою, активізувати залучення до науково-дослідної роботи в сфері соціальної педагогіки; сприяти швидкій адаптації студентів до умов ЗВО, давати студенту можливість на право вибору на всіх етапах навчання.

Беручи до уваги наукові здобутки дослідників проблеми професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, які представлені вище, можемо виокремити мету професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах: високий рівень готовності до майбутньої професійної діяльності в результаті оволодіння соціально-педагогічними знаннями, уміннями, навичками до

роботи з молоддю у територіальній громаді, а саме оволодіння основами проведення соціально-педагогічної діагностики; здійснення профілактичної діяльності (ґрунтується на побудові комплексу педагогічних, психологічних, соціальних і правових умов, спрямованих на запобігання негативних поведінкових проявів серед молоді територіальної громади), надання соціально-педагогічної допомоги членам територіальної громади; сприяння соціально-педагогічній діяльності у територіальній громаді; налагодження взаємодії дитячих та молодіжних організацій з іншими соціальними інститутами, адміністративними органами, які активно працюють з молоддю у територіальній громаді.

Майбутній фахівець соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальній громаді повинен володіти творчою індивідуальністю, оскільки соціальна робота спеціаліста передбачає використання тренінгів, інтерактивних ігор, дискусій, мозкових штурмів тощо.

На основі опрацьованого матеріалу розкриємо зміст поняття «професійна підготовка фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах», під яким розуміємо підготовку компетентного конкурентоспроможного фахівця спеціальності 231 «Соціальна робота» в рамках соціально-педагогічної діяльності, що дозволить їм бути професіоналами в конкретному напрямі соціальної роботи, зокрема, здатного на високому професійному рівні здійснювати соціально-педагогічну діяльність з молоддю у територіальній громаді».

«Готовність до професійної діяльності майбутнього фахівця соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальній громаді» розглядаємо як складне, багатоаспектне особистісне утворення, що забезпечує успішне виконання професійної діяльності в умовах територіальної громади.

Підводячи підсумки загальнонаукового аналізу, можемо стверджувати, що проблема підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до професійної діяльності є актуальною, а дослідження вищеназваних науковців є базовими, на яких будується й розвивається професійна підготовка фахівців у закладі вищої освіти.

Визначення суті професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з дітьми та молоддю у територіальних громадах потребувало виявлення особливостей цього виду професійної діяльності у територіальній громаді.

1.3 Стан професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах

У сучасних умовах реформування освіти, що відбувається з орієнтацією на фундаментальні цінності української та загальноосвітньої культури, Україна як і багато інших країн світу, переходить до якісно нової моделі вищої освіти, характерної для інформаційного суспільства, суспільства знань. Мета нової моделі полягає у тому, щоб підготувати фахівців з вищою освітою, які б не тільки оволоділи фундаментальними науковими знаннями, навичками та вміннями, але й сформувалися як особистості, здатні відчувати нові ідеї, сприймати їх, мати чутливість до новацій, володіти інноваційними технологіями, вміннями проєктувати, моделювати власну діяльність [58].

У новітніх умовах становлення й розвитку соціально-педагогічної освіти, яка повинна задовольняти потреби сучасного українського суспільства та відповідати європейським стандартам підготовки відповідних фахівців, важливого значення набуває вивчення, систематизація, узагальнення й реалізація прогресивних ідей існуючого досвіду.

Україна має потребу у фахівцях спеціальності 231 «Соціальна робота», здатних успішно реалізувати сучасні завдання соціальної політики, вільно володіти новими формами та методами соціальних і соціально-педагогічних досліджень, уміло використовувати на практиці ефективні технології практичної роботи з різними категоріями населення [10]. Така необхідність зумовлена актуальністю підтримки вразливих верств населення, зокрема дітей та молоді, в умовах соціальних та економічних викликів. Професія фахівця соціальної сфери стає все важливішою для попередження соціальних проблем, адаптації до змін у суспільстві та розвитку інклюзивної освіти. З огляду на післявоєнну відбудову, велике значення має робота

за соціально-педагогічним спрямуванням, із соціально-психологічною реабілітацією, профілактикою насильства та підтримкою сімей.

На сьогодні соціальна робота, соціально-педагогічна діяльність вивчається багатьма зацікавленими студентами. Вона має велике значення, оскільки дає відповіді на актуальні типові проблеми сучасного суспільства. Про це свідчить значна кількість центрів, кафедр, департаментів, факультетів та інститутів по всьому світу, в яких можна отримати диплом фахівця соціальної сфери як бакалаврського, так і магістерського рівня [213], [310]. А також велика кількість закладів соціальної сфери, які вказують на актуальність та необхідність потреби таких фахівців: інтернатні заклади, Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, медичні установи, заклади реабілітації, школи та інші освітні заклади, громадські організації та благодійні фонди, де працюють фахівці соціальної сфери (соціальний працівник, соціальний педагог, консультант із соціальних питань, інспектор із соціальної допомоги, вихователь соціальний по роботі з дітьми з інвалідністю; соціальний менеджер, культорганізатор дитячих позашкільних закладів, волонтер соціальної сфери тощо), забезпечуючи своєю діяльністю соціальну стабільність та розвиток суспільства.

Процеси глобалізації та інтеграції, активне впровадження нових технологій на основі інформатизації й автоматизації, динаміки розвитку суспільства ставлять перед освітою якісно нові завдання, мета яких полягає в тому, щоб розвинути та закріпити провідні позиції, спрямовані на підготовку висококваліфікованих спеціалістів – майбутніх фахівців соціальної сфери – до роботи з молоддю у територіальних громадах.

Підготовка фахівців для соціальної сфери здійснюється в умовах суперечливого процесу розробки й осмислення сутності соціальної освіти, принципів, змісту і технологій її реалізації. Сьогодні перед ЗВО України, які готують соціальних працівників і соціальних педагогів, стоїть нелегке завдання – підготувати професійно компетентних спеціалістів. З одного боку, підготовка професіоналів забезпечить можливості для подальшого успішного становлення цієї сфери діяльності, необхідної для соціального розвитку як окремої людини, так

і суспільства загалом. А з іншого – результативність розвитку соціальної роботи, і особливо на етапі її професійного становлення, значною мірою визначається рівнем компетентності та зрілості кожного конкретного представника цієї професії [65].

Професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери у вітчизняних ЗВО базується на сучасних вимогах до їхньої кваліфікації (що визначено нормативними документами), а також накопиченому досвіді вищої школи, зокрема в аспекті підготовки фахівців гуманітарних напрямів [100]. Прикладами таких наукових шкіл є діяльність Національного університету імені Т. Шевченка, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Уманського державного університету імені П. Тичини, Київського університету імені Б. Грінченка, Національного університету біоресурсів і природокористування України та інші.

З метою дослідження процесу підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах здійснено вивчення досвіду діяльності вітчизняних закладів вищої освіти.

Розглянемо особливості процесу підготовки фахівців за освітньою програмою «Соціальна робота» в різних ЗВО України. Так, у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка освітній процес побудований на принципах студентоцентрованого особистісно-орієнтованого навчання, на засадах компетентнісного, системного, інтегративного підходів і спрямований на формування вмінь і практичних навичок при поглибленні спеціальних та фахових компетентностей, необхідних для майбутньої професійної діяльності.

Формами організації освітнього процесу є аудиторні (лекції, практичні, семінарські заняття), позааудиторні (індивідуальна робота, консультації, підготовка та захист творчих (курсових, бакалаврських, магістерських) робіт/проектів, практика), дистанційні навчальні заняття й самостійна робота. В освітньому процесі використовуються методи проблемного, проблемно-пошукового, діалогічного, інтерактивного навчання та навчання, побудованого на дослідницькій основі. Для ефективної підготовки майбутніх фахівців науково-педагогічними працівниками

розроблено електронні версії усіх навчальних дисциплін, навчально-методичні посібники, підручники, відеопрезентації.

При кафедрі соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності факультету педагогіки і психології функціонує науково-дослідна лабораторія діагностики і профілактики девіантної поведінки неповнолітніх та соціально-психолого-медичний науково-практичний центр Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка і Тернопільської обласної комунальної клінічної психоневрологічної лікарні. А також діє «Клуб волонтерства та соціальних ініціатив Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка». Основною метою Клубу є сприяння розвитку соціальних ініціатив у молодіжному середовищі, допомога соціально вразливим категоріям дітей та молоді, консолідація свідомих та активних громадян для реалізації і захисту культурних, соціальних, економічних, політичних та інших спільних прав, свобод і законних інтересів. До важливих завдань Клубу відносяться такі питання: сприяння створенню позитивного іміджу та репутації волонтерської діяльності у широкої громадськості; науково-дослідна робота волонтерів; створення умов для саморозвитку членів Клубу як особистостей, членів суспільства, громадян України та багато інших напрямів діяльності, що не суперечать чинному законодавству України.

Викладачі кафедри працюють над колективною темою «Теоретичні й методичні засади професійної діяльності та підготовки фахівців соціономічних професій». При кафедрі працюють такі проблемні студентські групи: «Діагностика і профілактика девіантної поведінки», «Інноваційно-креативна діяльність фахівців соціальної сфери», «Організація дозвілєвої діяльності», «Професійна комунікація у соціальній сфері», «Системний менеджмент у соціокультурній сфері», «Теоретичні і методичні засади соціальної (соціально-педагогічної) роботи з різними групами населення», «Підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання конфліктів у професійній сфері».

Тернопільський національний педагогічний університет готує фахівців за освітньо-професійною програмою 231 «Соціальна робота», рівень вищої освіти –

бакалаврський. Офіційна назва програми – «Соціальна робота», освітня кваліфікація (за дипломом): бакалавр із соціальної роботи. Метою ОПП є підготовка конкурентоспроможних фахівців в галузі соціальної роботи, здатних ефективно реалізувати державну політику в сфері соціального захисту населення, надавати соціальні послуги, сприяти інноваційним процесам у суспільстві з метою забезпечення добробуту, прав і свобод людини, сталого розвитку громад. Придатність до працевлаштування: соціальний працівник, інспектор із соціальної допомоги, фахівець із соціальної роботи тощо [215].

У Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова підготовкою майбутніх фахівців соціальної сфери займаються на кафедрі соціальної педагогіки, яка працює за освітньою програмою 231 «Соціальна робота». Метою останньої є підготовка на основі дослідницьких практик висококваліфікованих і компетентних фахівців у галузі освіти та педагогіки за напрямом соціально-виховної роботи з дітьми та молоддю, здатних на високому професійному рівні здійснювати процес національного виховання, організовувати соціально-виховну роботу з різними категоріями вихованців, у різних соціальних інституціях та соціокультурних середовищах в інтересах дитини, молодої людини, держави Україна, європейської та світової спільноти.

Професійна підготовка реалізується з дотриманням принципу студентоцентризму, особистісно-орієнтованого та пошуково-дослідницького підходів. Навчання здійснюється у формах лекційних, практичних, лабораторних занять, самостійної позааудиторної роботи студентів, навчальних та виробничих практик, через наукове керівництво у формі дослідницьких семінарів, консультацій, участі в наукових заходах, роботи по формуванню навичок організації та проведення наукового дослідження, необхідних для формування загальних та фахових компетентностей

Підготовка ведеться за кваліфікацією: бакалавр освітніх, педагогічних наук, педагог-організатор соціально-виховної роботи з дітьми та молоддю.

Практична підготовка студентів проводиться протягом всіх років навчання. Вона будується на засадах безперервності й послідовності її проведення на

основі визначеного обсягу теоретичних знань. Передбачає об'єднання аудиторного та практичного навчання. Програма практичної підготовки майбутніх фахівців охоплює широке коло завдань: від ознайомлення з різними типами організацій та установ соціальної сфери, формування уявлення студентів про сфери їх майбутньої професійної діяльності (навчальні практики) до планування, організації та проведення різних форм роботи з дітьми та молоддю (виробничі практики). Головною метою практичної підготовки студентів є впровадження теоретичних знань у площину самостійної роботи.

В університеті імені М. П. Драгоманова здійснюється фахівців за спеціалізацією: соціальне інспектування, менеджмент у соціальній сфері, соціально-психологічна реабілітація, соціальний захист населення. Кваліфікація: бакалавр соціальної допомоги, фахівець зі соціального інспектування; бакалавр соціальної допомоги, менеджер у соціальній сфері; бакалавр соціальної допомоги, фахівець із соціально-психологічної реабілітації; бакалавр соціальної допомоги, фахівець в галузі соціального захисту населення.

В Київському національному університеті імені Тараса Шевченка в підготовці фахівців для соціальної сфери активно працює кафедра соціальної роботи, яка здійснює професійну підготовку за спеціальністю 231 «Соціальна робота».

На кафедрі соціальної роботи здійснюється підготовка студентів за освітніми рівнями «бакалавр соціальної роботи» та «магістр соціальної роботи». Навчання за освітнім рівнем «Бакалавр» триває 4 роки та передбачає викладання теоретичних курсів і практикумів. Навчання за освітнім ступенем «Магістр» триває два роки і передбачає підготовку за двома спеціалізаціями: «Соціальна робота в громаді» та «Технології соціальної роботи в соціальних інституціях».

Процес навчання побудований на ідеї розвитку суб'єктності студента за рахунок включення їх у професійно-орієнтовані практики, широко використовуються інтерактивні методи навчання, а окремі курси викладаються виключно у тренінговій формі (тренінг лідерства, тренінг комунікативної компетентності, тренінг соціальної компетентності фахівця соціальної сфери).

Можливості для використання набутих знань та розвитку професійних навичок у практичній діяльності надають передбачені програмами підготовки практики, які реалізуються на базі різних державних та недержавних установ і організацій (притулки для дітей, слідчі ізолятори, реабілітаційні центри, українські й міжнародні благодійні та громадські організації).

Навчальні програми бакалаврату і магістратури розроблені з дотриманням низки принципів:

- упровадження інноваційних підходів у підготовці фахівців галузі з урахуванням існуючого міжнародного досвіду;
- забезпечення комплексного підходу до освоєння технологій реабілітації (соціальної, психологічної, правової, економічної, трудової тощо);
- урахування реальних потреб соціуму в галузі охорони психічного здоров'я та потреб ринку праці у спеціалістах даного фаху;
- дотримання науково-дослідницьких цілей в процесі розробки і апробації навчальної програми з метою запровадження стандартів освітньої підготовки фахівців в галузі соціально-психологічної реабілітації у вищій школі.

У Київському національному університеті імені Тараса Шевченка особлива увага надається психолого-педагогічній домінанті при підготовці студентів.

В Уманському державному університеті імені П. Тичини фахівців для соціальної сфери готують на факультеті соціальної та психологічної освіти на кафедрі соціальної педагогіки та соціальної роботи, яка забезпечує підготовку фахівців спеціальності 231 «Соціальна робота» освітніх ступенів «молодший бакалавр», «бакалавр», «магістр». Навчання здійснюється за освітньою програмою «Соціальна робота», метою програми є професійна підготовка фахівця із соціальної роботи з широким доступом до професійної діяльності у соціальних інституціях. Після закінчення професійної підготовки студенти отримують кваліфікацію: молодший бакалавр з соціальної роботи, фахівець із соціальної роботи.

Програма передбачає використання в освітньому процесі інтерактивних методів; спрямована на практичну соціальну роботу з різними категоріями населення.

Освітньо-професійна програма орієнтована на фундаментальні та професійно-орієнтовані знання та вміння.

Із 2019 року в Уманському державному університеті імені П. Тичини студенти проходять підготовку освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 231 «Соціальна робота» за освітньою програмою «Соціальна робота (Молодіжна робота)». Метою даної програми є підготовка фахівців високого рівня, які володіють фундаментальними знаннями і практичними навичками із соціальної і молодіжної роботи та вміють їх застосовувати. Кваліфікація: соціальний працівник. Професіонал з молодіжної роботи.

Освітньо-професійна програма орієнтована на академічну підготовку до реалізації науково-дослідної, управлінської та прикладної діяльності; на здатність виконувати складні спеціалізовані завдання та вирішувати практичні проблеми у сфері професійної діяльності з соціальної роботи й молодіжної роботи, орієнтує на подальшу фахову самоосвіту. Програма реалізує підвищення рівня знань та навичок в галузі соціальної роботи, технологій молодіжної роботи, а також щодо ефективного розроблення та реалізації обґрунтованої молодіжної політики в Україні. Структура програми передбачає поєднання теорії і практики соціальної роботи та молодіжної роботи на підґрунті міждисциплінарного підходу, оволодіння інноваційними методами професійної діяльності.

Програма підготовки фахівців для соціальної сфери передбачає, насамперед, їхній розвиток в особистісному, професійному та соціальному плані, а її результатом є не просто набуття спеціальних знань, умінь та навичок, а формування ключових професійних компетенцій, адекватних сучасним соціокультурним умовам.

У цьому аспекті важливим ресурсом є вивчення студентами базових та варіативних дисциплін, особлива увага в навчанні звертається на вивчення сучасної методології наукових досліджень. Організаційне та навчально-методичне забезпечення підготовки відповідає сучасним вимогам до підготовки фахівців відповідної спеціальності, соціально-економічним вимогам ринку праці та має потужний науковий і навчально-методичний рівень.

У структурі Київського університету імені Бориса Грінченка є кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи, де здійснюється підготовка студентів спеціальності 231 «Соціальна робота» за освітніми програмами «Соціальна робота» та «Соціальна педагогіка», першого (бакалаврського), другого (магістерського) рівнів вищої освіти. Метою освітньої програми «Соціальна педагогіка» бакалаврського рівня є підготовка компетентного конкурентоспроможного фахівця в галузі соціальної педагогіки, здатного на високому професійному рівні здійснювати соціально-педагогічну діяльність з дітьми та молоддю в різних соціокультурних середовищах. Є освітньо-професійною з прикладною орієнтацією, основний фокус освітньої програми «Соціальна педагогіка» – спеціальна, спрямована на підготовку соціального педагога. Акцент на знаннях, уміннях та практичних навичках у сфері соціально-педагогічної діяльності з дітьми, молоддю та сім'ями у різних сферах соціального виховання. Особливістю програми є навчання на дослідницькій основі.

Метою освітньої програми «Соціальна робота» є підготовка компетентного конкурентоспроможного фахівця в галузі соціальної роботи, здатного на високому професійному рівні виконувати свої обов'язки та вирішувати практичні проблеми у процесі професійної діяльності, організовувати та надавати соціальні послуги особам і сім'ям, що перебувають у вразливому стані, зазнають соціального виключення і дискримінації.

Освітній процес побудований на принципах студентоцентрованого навчання, компетентнісного, практико орієнтованої спрямованості навчання. Запроваджене електронне навчання, групова проєктна робота, менторська підтримка практиків, навчання у Центрах практичної підготовки «Арт-майстерня», «Тренерська студія», «Центр соціальних технологій та інновацій».

Метою освітньої програми «Соціальна педагогіка» магістерського рівня є забезпечення академічної підготовки висококваліфікованих фахівців у галузі соціальної роботи та соціально-педагогічної діяльності, здатних розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в професійній діяльності, що забезпечують професійність та конкурентоздатність, проводити самостійні наукові

дослідження та здійснювати науково-практичну діяльність, зорієнтованих на подальшу фахову самоосвіту.

Основний фокус освітньої програми та спеціалізації – спрямована на підготовку соціального працівника, здатного впроваджувати соціально-педагогічну діяльність. Акцент на знаннях, уміннях та практичних навичках у сфері соціально-педагогічної діяльності, організації та проведення соціально-педагогічного дослідження, впровадження соціально-педагогічних технологій

В Київському університеті імені Бориса Грінченка викладачі активно впроваджують інноваційні технології у навчальному процесі в освітніх програмах різних рівнів вищої освіти. Підготовка зорієнтована на гармонійне поєднання традицій класичної освіти та інноваційних освітніх технологій; нерозривний зв'язок отриманих знань та їх застосування на практиці; співпрацю на основі взаємної поваги і взаємодопомоги; виховання самодостатніх і прогресивних фахівців соціальної роботи, лідерів громадянського суспільства; спрямованість на результат і впевненість в успіху.

Після закінчення навчання студенти отримують освітню кваліфікацію: бакалавр/магістр із соціальної роботи.

Широке коло теоретичних та практичних питань пов'язане із створенням умов для соціального становлення особистості загалом і підготовки фахівців освітньої програми «Соціальна педагогіка» до професійної діяльності вирішують також такі наукові школи, як Харківський національний педагогічний університету імені Г. С. Сковороди, факультет психології і соціології. Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки університету готує фахівців спеціальності 231 «Соціальна робота за освітньо-професійною програмою «Соціальна педагогіка» [213]. Метою програми є підготовка висококваліфікованого й конкурентоспроможного фахівця у галузі соціальної роботи, здатного здійснювати освітню, управлінську й науково-дослідницьку діяльність для розв'язання складних спеціалізованих завдань і вирішення практичних проблем у соціальній сфері. Особливостями програми є: практикоорієнтоване навчання з елементами дуальної освіти. Практичний елемент дуальної освіти для реалізації науково-дослідницької діяльності здобувачів

забезпечено створеною для цього розгалуженою мережею партнерських організацій (заклади загальної середньої освіти, центри соціальних служб, служба ювенальної пробачії, центр зайнятості, благодійні фонди, громадські організації тощо); активне залучення до участі в освітньому процесі фахівців-практиків, випускників спеціальності, науково-педагогічних працівників вітчизняних і зарубіжних закладів вищої освіти; створення умов для наукової, творчої реалізації здобувачів вищої освіти й активної участі у проектах організацій-партнерів.

Основними напрямками професійної діяльності магістра із соціальної роботи освітньо-професійної програми «Соціальна педагогіка» є управлінська діяльність у спеціалізованих соціальних закладах; освітня діяльність у закладах вищої освіти; соціально-педагогічна діяльність у закладах освіти, центрах соціальних служб, центрах зайнятості, центрах соціально-психологічної реабілітації тощо. Випускник може здійснювати соціально-педагогічну діяльність у закладах освіти, зокрема, Житомирський державний університет імені Івана Франка (соціально-психологічний факультет, кафедра соціальних технологій) здійснює підготовку за освітньо-професійною програмою 231 «Соціальна робота. Соціальна педагогіка» [213]. Програма передбачає формування здатності у студентів до вирішення науково-дослідних, управлінських і прикладних завдань соціальної роботи. Обов'язкові компоненти освітньої програми включають 14 дисциплін, зокрема такі: соціально-педагогічна терапія, соціальна педагогіка, соціально-педагогічна реабілітація тощо, також представлено шість вибірових компонентів. Передбачені навчальна і виробнича практики, виконання кваліфікаційної роботи, атестаційний іспит із соціальної педагогіки. Разом за ОП – 90 кредитів. Програмні результати навчання включають у себе 20 пунктів, зокрема: демонструвати позитивне ставлення до власної професії та відповідати своєю поведінкою етичним принципам і стандартам соціальної роботи тощо. Згідно з ОПП, професійна кваліфікація випускника – магістр із соціальної роботи, педагог соціальний. Придатність до працевлаштування за кодом 2340. Хмельницький національний університет, гуманітарно-педагогічний факультет, кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки, здійснює підготовку фахівців за освітньо-професійною програмою 231 «Соціальна робота. Соціальна педагогіка».

Мета освітньої програми – підготовка фахівців, здатних розв'язувати складні спеціалізовані завдання та прикладні проблеми освітньої та соціальної сфер, у тому числі управління соціальними процесами та процесами, які мають місце в індивідуальному розвитку особистості, передбачає застосування теорій і методів соціальної роботи, соціально-педагогічної діяльності та характеризується комплексністю і невизначеністю умов, зорієнтованих на подальшу фахову самоосвіту. Основним фокусом освітньої програми та спеціалізації є спеціальна освіта в галузі соціальної роботи за спеціальністю «Соціальна робота». Ґрунтується на загальнонаукових засадах, сучасному досвіді практичної соціальної роботи, націлює на актуальну соціально-педагогічну діяльність та кваліфікації, в межах яких можлива професійна діяльність. Програмні результати навчання включають у себе 24 пункти, у тому числі: організовувати соціально-педагогічну роботу, соціально-педагогічні заходи для провадження соціально- педагогічної діяльності, а також здійснювати управління процесами соціального виховання та соціально-педагогічної допомоги; володіти усіма базовими і спеціальними компетентностями медіатора, демонструвати знання найбільш поширених моделей, технік і технологій медіації та застосовувати їх для вирішення сучасних соціальних проблем і врегулювання конфліктів у соціально-педагогічній сфері тощо. Програма включає у себе обов'язкові компоненти загальної підготовки, а саме, дисципліни: методологія і організація наукових досліджень, соціальне партнерство, методика викладання теорії і практики соціальної роботи та соціальної педагогіки у ЗВО, іноземна мова (за професійним спрямуванням), а також дисципліни професійної підготовки, зокрема: соціальна експертиза та прогнозування, інноваційні технології соціальної та соціально-педагогічної роботи, соціально-педагогічна практика та запропоновані дисципліни на вибір студента. Разом за ОП – 90 кредитів.

Зазначимо, що програма спеціальності 231 «Соціальна робота. Соціальна педагогіка» орієнтована на підготовку фахівців у галузі соціальної роботи та соціально-педагогічної діяльності в освітній та соціальній сферах з урахуванням галузевого й регіонального контекстів. Придатність до працевлаштування – випускники можуть обіймати первинні посади згідно з Національним класифікатором

професій ДК 003:2010, зокрема – 2340 «Соціальний педагог». Запорізький національний університет, факультет соціальної педагогіки та психології, кафедра соціальної педагогіки та спеціальної освіти, здійснює підготовку за освітньо-професійною програмою «Соціальна педагогіка» магістерського рівня спеціальності 231 «Соціальна робота» [213]. Основний фокус освітньо-професійної програми передбачає отримання кваліфікації магістра із соціальної роботи, соціального працівника, соціального педагога.

Організація освітнього процесу, побудованого на дослідницькому, практикоорієнтованому, комплексному та студентоцентрованому підходах, спрямована на формування здатності випускників здійснювати інноваційну діяльність щодо підвищення якості надання соціальних послуг, забезпечення соціального захисту дітей, молоді, що опинилися у складних життєвих обставинах, та умов їхньої успішної соціалізації й самореалізації; підготовка професіоналів для роботи у системі освіти та соціального захисту дитинства.

Перелік компонентів освітньо-професійної програми підготовки магістрів «Соціальна педагогіка» включає цикл загальної підготовки: професійно орієнтований практикум іноземною мовою, філософія наукової свідомості, практикум із медіаторних технологій; цикл професійної підготовки спеціальності: актуальні проблеми та сучасні теорії соціальної роботи, методологія наукових досліджень у соціальній сфері, методологія управління людськими ресурсами, проєктування у соціальній сфері, соціальна робота в громаді, кваліфікаційна робота магістра, захист кваліфікаційної роботи, виробнича практика; цикл професійної підготовки освітньо-професійної програми: методика викладання соціально-педагогічних дисциплін, соціально-педагогічна робота з уразливими сім'ями, антикризова соціальна робота, педагогіка і психологія вищої школи, андрагогіка, технології соціально-педагогічної діяльності. Також студенту пропонуються вибіркові компоненти ОПП – дисципліни вільного вибору в межах університету та в межах спеціальності. Загальний обсяг освітньої програми становить 90 кредитів.

Придатність до працевлаштування після закінчення навчання за ОПП «Соціальна педагогіка» – 2340 педагог соціальний; викладач соціальної педагогіки.

Нами було опрацьовано спеціальна навчальна та методична література, освітні програми державних закладів вищої освіти України, в яких здійснюється підготовка фахівців соціальної сфери, це: Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, м. Тернопіль (кафедра соціальної роботи, спеціальної освіти і менеджменту соціокультурної діяльності); Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, м. Полтава (кафедра соціальної роботи, реабілітації та повоєнної адаптації); Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, м. Київ (кафедра соціальної освіти та соціальної роботи); Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ (кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи); Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця (кафедра психології та соціальної роботи); Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, м. Кропивницький (кафедра психології та соціальної роботи); Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань (кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи); Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, м. Дрогобич (кафедра соціальної педагогіки та корекційної освіти); Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин (кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи); Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ (кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи); Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв (кафедра соціальної роботи); Криворізький державний педагогічний університет, м. Кривий Ріг (кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи); Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне (кафедра педагогіки, освітнього менеджменту та соціальної роботи); Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси (освітнього і соціокультурного менеджменту та соціальної роботи), Запорізький національний університет, м. Запоріжжя (кафедра соціальної педагогіки та спеціальної освіти), Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ (кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти);

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь (кафедра дошкільної освіти і соціальної роботи); Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, м. Чернігів (кафедра соціальної роботи та освітніх і педагогічних наук); Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, м. Суми (кафедра соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності) та інші.

Вивчення спеціальної навчальної та методичної літератури, досвіду професійної підготовки освітніх програм щодо підготовки фахівців соціальної сфери дало нам змогу виявити проблеми професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

На думку Л. Романовської [247], проблема підготовки фахівців соціально-педагогічного профілю потребує інноваційного підходу до організації навчання студентів у ЗВО.

Як зазначає Н. Кривоконь, головним у технології підготовки фахівців соціальної сфери є принцип діяльнісного підходу до розуміння професії, суть якого полягає в першочерговій орієнтації навчання на оволодіння вміннями і навичками практичної діяльності в соціальних службах [145].

В Україні активно здійснюється підготовка фахівців соціальної сфери. Серед самостійних напрямів соціальної роботи, соціально-педагогічної роботи, що розвиваються, менш розробленими є наукові основи соціально-педагогічної діяльності у територіальній громаді з молоддю. На рівні педагогічної науки не розв'язані проблеми ролі й місця фахівця соціальної сфери у територіальній громаді, проблеми змісту університетської освіти в контексті соціальної роботи, соціально-педагогічної роботи у територіальних громадах з молоддю. Нарешті, потребує вдосконалення технологія теоретичного і практичного навчання майстерності соціальної роботи, соціально-педагогічної діяльності з молоддю з урахуванням особливостей місцевості [153].

Провідним закладом вищої освіти в Україні, який готує фахівців для сіл, селищ, містечок, що об'єднані в територіальні громади, є Національний університет біоресурсів і природокористування України. Варто зазначити, що підготовку за

напрямом 6.010106 «Соціальна педагогіка» розпочато ще в 2001 році. Окрім того, у 2010 році було створено кафедру соціальної педагогіки, соціології та інформаційних технологій як випускову для студентів спеціальності «Соціальна педагогіка».

Із 2016 року в НУБІП України підготовка студентів здійснюється за спеціальністю 231 «Соціальна робота». Нині випусковою є кафедра соціальної роботи та реабілітації. Концепція підготовки випускників для соціальної сфери діяльності зумовлена потребою нашої держави у фахівцях, що здійснюють роботу з соціально-педагогічної допомоги, підтримки, захисту та реабілітації всіх категорій дітей і молоді. Професійна діяльність даного фахівця передбачає вирішення виробничих питань у напрямках вивчення соціально-педагогічних проблем щодо соціалізації підопічних дітей та молоді, організації їх громадського захисту, здійснення консультування з соціально-педагогічних питань, організації їх дозвільної діяльності, надання допомоги у процесі виховання особам, які мають до цього безпосереднє відношення.

Гуманітарно-педагогічний факультет НУБІП України організовує і координує освітній процес підготовки бакалаврів та магістрів фахівців соціальної сфери.

Відповідно до освітньо-професійної програми здійснюється підготовка компетентних конкурентоспроможних на ринку праці фахівців, здатних управляти суспільними соціальними змінами в організаціях, громадах, соціальних групах, миттєво діяти у надзвичайних ситуаціях природного і техногенного характеру, що сприятиме їхній самореалізації у професії, подальшій освіті та самоосвіті.

В основу професійної підготовки входять питання теорії, методики та технологій соціально-педагогічної діяльності та соціальної роботи, педагогіки сімейного життя, соціалізації особистості, соціальної роботи в Україні та в зарубіжних країнах, організації соціально-педагогічної роботи з різними соціальними групами та організації діяльності соціальних служб, планування педагогічного експерименту, науково-педагогічних досліджень, які створюють підґрунтя для ефективного засвоєння спеціальних дисциплін соціально-педагогічного та соціологічного спрямування, а в практичній підготовці – сприяють розвитку умінь і навичок соціально-педагогічної діяльності, формуванню психолого-педагогічних

якостей майбутніх педагогів, соціальних педагогів та їх інформаційної грамотності, що дасть їм змогу ефективно працювати в якості соціальних педагогів в освітніх закладах, соціальних установах, зокрема, сільської місцевості. Підготовка фахівців для територіальних громад в НУБіП України відбувається в сприятливому для студентів багатовимірному середовищі – навчальному, методичному, науковому та побутовому [201].

Специфіка підготовки фахівців соціальної сфери саме для роботи у територіальних громадах в НУБіП України передбачає:

1) включення до вибіркової частини навчального плану відповідних дисциплін (наприклад, «Соціальна робота у громаді» (розкриває сучасні соціальні проблеми сімей, дітей та молоді, які мешкають у територіальній громаді та особливості здійснення соціальної роботи у територіальній громаді, визначається роль громади у організації та проведенні соціальної роботи, процес залучення громади до вирішення соціальних проблем населення) – згідно навчального плану;

2) проходження практики в територіальних громадах. Навчальна (ознайомча з фаху) практика, навчальна (ознайомчо-волонтерська) практика, навчальна (соціально-психологічна) практика, виробнича. Практики проходять і в територіальних громадах [156];

3) включення окремих тем до робочих програм вивчення навчальних дисциплін, які відображають специфіку роботи із дітьми та молоддю у територіальних громадах;

4) виконання студентами курсових та магістерських робіт за тематиками, спрямованими на соціальну та соціально-педагогічну роботу в територіальних громадах (соціальна робота, соціально-педагогічна робота з дітьми молодшого шкільного віку, профілактика дитячої бездоглядності, профілактика вживання наркотичних речовин та алкоголю, соціально-педагогічна робота із формування громадської думки у територіальній громаді тощо).

Сприятливе методичне та наукове середовище у НУБіП України пов'язане з науково-методичною роботою науково-педагогічних працівників університету, оскільки державні стандарти освіти, навчальні плани, навчальні програми з усіх

нормативних і вибіркових навчальних дисциплін; програми навчальної, виробничої та інших видів практик; підручники та навчальні посібники; інструктивно-методичні матеріали до семінарських, практичних та лабораторних занять; індивідуальні навчально-дослідні завдання; контрольні роботи; текстові та електронні варіанти тестів для поточного і підсумкового контролю, методичні матеріали для організації самостійної роботи студентів.

Цінними науковими працями в роботі педагогів університету є дослідження, спрямовані висвітлення та вдосконалення функціонування агропромислового комплексу України та розвитку сільських територій, які об'єднані в територіальні громади [61]. Сприятливими умовами для підготовки фахівців соціальної сфери для територіальних громад є й побут та середовище, яке оточує студентів, адже більше 71 % студентської молоді НУБіП України – вихідці із сіл, селищ [156].

Вагоме значення має вивчення, осмислення та імплементація досвіду професійної підготовки фахівців соціальної сфери для сіл, селищ, містечок в зарубіжних країнах, особливо в країнах Західної Європи (Франція, Німеччина), США і Великою Британією [152].

У кожній країні поступово склалася своя модель виховання молоді, тому і вимоги до фахівців для роботи з дітьми та молоддю в соціальній сфері та їхньої професійної підготовки є різними.

На нашу думку цінним є досвід підготовки дипломованих фахівців соціальної сфери у Великобританії, на відміну від України, визначається Центральною радою з питань навчання і підготовки соціальної педагогіки. Програма підготовки будується відповідно до вимог Центральної ради з питань навчання і підготовки у соціальній роботі, зміст яких зводиться до шести блоків: 1) спілкування та наймання, сприяння і підтримка; 2) допомога клієнту; 3) аналіз та планування; 4) втручання у життя клієнта і надання йому необхідних соціальних послуг; 5) робота в організації; 6) розвиток професійної компетентності [58].

Більшість навчальних закладів Великобританії не готує фахівців соціальної роботи широкого профілю, але, незалежно від спеціалізації, обов'язковим є вивчення таких дисциплін, як: психологія (загальна, вікова, соціальна), фізіологія, соціологія,

соціальні структури, соціальна політика, управління, право, соціальне законодавство, теорія та практика соціальної роботи, філософія соціальної роботи, етика, інформатика. Спеціалізація відбувається за рахунок спецкурсів навчальних дисциплін відповідно до майбутньої роботи соціального працівника: 1) з дітьми і підлітками; 2) з правопорушниками й ув'язненими; 3) з хворими (у системі охорони здоров'я); 4) з інвалідами; 5) з людьми похилого віку; 6) з громадою; 7) у системі соціального захисту [152].

Характерними для британських вищих навчальних закладів є такі форми організації навчального процесу: лекції, диспути, семінари, практичні заняття, самостійна робота, тьюторіали. Індивідуальні форми навчання переважають над груповими [228].

У системі вітчизняної освіти найпоширеніша методика навчання студентів орієнтується на класичні лекції, семінари, заліки, екзамени.

Сучасні підходи до розуміння сутності підготовки фахівця соціальної сфери базуються на педагогічних положеннях організації вищої освіти: вчити тому, що необхідно у практичній роботі після ВОЗ; враховувати соціально-психологічні й індивідуальні особливості студентів; здійснювати професійну спрямованість навчання та виховання, реалізовувати органічне поєднання навчання з науковою, суспільною й виробничою діяльністю.

Практика підготовки фахівців соціальної сфери свідчить про наявність протиріч між бажаним рівнем, спрямованістю і змістом професійної підготовки та традиційними підходами до організації навчання, формування його змісту, визначенням пріоритетів. Подолання зазначених суперечностей вимагає переосмислення існуючих підходів і підвищення якості підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери [65].

Звичайно, традиційну форму передачі знань не можна витіснити з навчального процесу майбутніх фахівців, проте у світі швидких змін, стрімкої і безперервної заміни старих знань новими традиційна форма навчання має більш вузькі рамки застосування.

Важливим напрямом удосконалення навчання в системі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери для роботи з молоддю у територіальних громадах є впровадження активних методів, до яких належать ігрові форми та методи проведення занять: ділові і рольові ігри, проблемні завдання, методи аналізу конкретних ситуацій, дискусії, мозкові штурми, тренінги, соціально-педагогічні тренінги. Особливе місце займають останні методи, оскільки доцільність застосування даного методу активного навчання полягає у практичній цінності, адже, окрім глибокого розуміння базових теоретичних положень, тренінг включає практичні тренування: розвиток здібностей, формування вмінь та навичок [199].

Під час тренінгу найчастіше використовуються психогімнастичні, психотехнічні вправи, групова дискусія, ігри, спрямовані на розвиток не тільки оцінювальних умінь, але й на розвиток емпатії, регуляції емоційно-вольової сфери та на розвиток позитивних емоцій, також різноманітні психотехнічні вправи, основна мета яких – формування навичок ефективного спілкування та комунікативних якостей [258].

При тренінгу відбувається обмін інформацією, досвідом між його учасниками; суб'єкт займає активну позицію стосовно своїх знань, умінь, навичок. У ході тренінгу не тільки відпрацьовуються запропоновані контрольні-оцінювальні вміння й навички, але й конструюються нові технологічні прийоми контрольної-оцінної діяльності. У цілому, проведення тренінгів сприяє розвитку професійно важливих якостей особистостей, підвищенню розуміння власних психологічних особливостей [80].

Тому перед викладачами закладу вищої освіти поставлені завдання: формувати у студентів цього профілю соціологічне мислення, забезпечувати їх фундаментальною теоретичною і широкою методичною підготовкою з різних напрямів соціальної допомоги, проводити спеціальну підготовку майбутніх фахівців до виконання ними професійних функцій. А це стимулює процес переходу від репродуктивного засвоєння студентом комплексу знань до підготовки фахівця шляхом використання інноваційних педагогічних технологій, які забезпечать підготовку компетентних фахівців [54]. Проблема модернізації освітньої системи є визначальною в менеджменті закладу вищої освіти. Тому особливого значення

набуває вдосконалення підготовки фахівців на основі впровадження інноваційних технологій навчання, щоб майбутній фахівець умів адаптуватися до мінливих умов діяльності, самостійно засвоювати нові знання, самостійно ухвалювати рішення і відповідати за його результати в непередбачуваних ситуаціях [54].

Аналіз стану підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах засвідчує неоднозначність та несистемність процесу професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю в територіальних громадах, у чому переконує аналіз навчально-методичного забезпечення виокремлених ЗВО України, їх освітніх програм, оскільки безперервні зміни в соціальній, молодіжній політиці та галузі соціальної роботи вимагають постійної корекції навчальних планів і навчальних дисциплін, тому склад вибіркового дисциплін освітніх програм варто періодично оновлювати з урахуванням тенденцій соціального розвитку в Україні.

Це свідчить про те, що ще існують нерозв'язані проблеми змісту української університетської освіти в контексті соціальної, соціально-педагогічної роботи у територіальних громадах з молоддю, вони потребують значно ширшого спектра організації освітнього процесу, що дасть змогу домогтися якісно кращих результатів у навчанні із застосуванням нової моделі системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, яка визначить головну відмінність у способах отримання, переробки й реалізації навчального матеріалу; зможе чітко фіксувати оволодіння професійною практичною діяльністю, основами професійної майстерності, формувати на цій основі професійну спрямованість та творче ставлення до такої категорії клієнтів як молодь територіальних громад.

Висновки до першого розділу

Отже, підсумовуючи теоретичні засади проблеми професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, нами сформовано ряд висновків.

1. Визначено специфіку організації і реалізації соціальної роботи у територіальній громаді та особливості професійної діяльності фахівця соціальної сфери у територіальній громаді, до яких належать: виявлення сімей та окремих дітей і підлітків, молоді в територіальній громаді, які потребують соціального захисту; встановлення причини конфліктів молоді у територіальній громаді, що виникають у навчальній та позанавчальній сфері, в сім'ї та ін.; надання допомоги в сімейному вихованні, в діяльності педагогічного колективу школи; проведення соціально-педагогічних консультацій з важковиховуваними дітьми та молоддю; проведення виховної роботи, організація дозвілля молоді територіальній громаді; формування здорового способу життя, метою якого є профілактика шкідливих звичок, пропаганда здорового способу життя серед населення територіальної громади з обов'язковим залученням до цього процесу дітей та молоді; робота з сім'ями, що мають на вихованні прийомних дітей, з малозабезпеченими, багатодітними сім'ями та неблагополучними родинami; робота з молоддю, яка має особливі потреби (особи з інвалідністю); соціально-педагогічна адаптація молоді територіальної громади, профорієнтаційна робота; правова профілактика та просвітницька робота з молоддю територіальної громади; робота з обдарованою молоддю в територіальній громаді, сприяння для розвитку різних видів обдарованості; налагодження контактів із соціальними інститутами в територіальній громаді, сприяння розв'язанню труднощів та конфліктів і гарантування соціального захисту молоді територіальної громади; сприяння спільній діяльності різних громадських та державних організацій і установ з наданням необхідної допомоги групам ризику в територіальній громаді.

2. Здійснений аналіз психолого-педагогічних досліджень з проблеми професійної підготовки фахівців соціальної сфери з молоддю, аналіз психолого-педагогічних досліджень дав змогу виокремити групи авторів, наукові праці яких знаходяться у площині досліджуваної проблеми: роботи з вивчення проблем

територіальних громад; праці в галузі професійної педагогіки; роботи з технології і методики професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

Професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях трактується як багатофакторна структура, головне завдання якої полягає в набутті кожним студентом особистісного смислу діяльності, формуванні фахової майстерності, постійно зростаючому інтересі до роботи з молоддю територіальних громад, а також розвитку успішності в діяльності за рахунок усвідомлення норм, стандартів, еталонів, особливостей соціально-педагогічної роботи, що відображає професіоналізм майбутнього фахівця соціальної сфери.

3. Розкрито зміст понять «професійна підготовка фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах», під яким розуміємо підготовку компетентного, конкурентоспроможного фахівця спеціальності 231 «Соціальна робота» в рамках соціально-педагогічної роботи, що дасть їм можливість бути професіоналами в конкретному напрямі соціальної роботи, зокрема, здатного на високому професійному рівні здійснювати соціально-педагогічну діяльність з молоддю у територіальній громаді; при цьому «готовність до професійної діяльності майбутнього фахівця соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальній громаді» розглядаємо як складне, багатоаспектне особистісне утворення, що забезпечує успішне виконання професійної діяльності в умовах територіальної громади.

4. Установлено, що проблема підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до професійної діяльності є актуальною, а дослідження науковців є базовими, на яких будується й розвивається професійна підготовка фахівців соціальної сфери у закладах вищої освіти.

5. Проведений аналіз стану професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у вітчизняних закладах вищої освіти засвідчує неоднозначність та несистемність процесу професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, у чому переконує аналіз навчально-

методичного забезпечення окремих ЗВО України, їхніх освітніх програм. Це свідчить про недостатню зорієнтованість освітнього процесу на цілеспрямовану підготовку студентів – майбутніх фахівців соціальної сфери – до роботи з молоддю у територіальних громадах.

З'ясовано, що значні здобутки в підготовці студентів до роботи у територіальних громадах мають зарубіжні країни (США, Велика Британія, Франція, Швеція та ін). В останні десятиліття в зарубіжних закладах вищої освіти все більше активізується процес залучення студентів до соціальної роботи, соціально-педагогічної діяльності з молоддю на локальному рівні.

Закцентовано увагу на тому, що важливим напрямом удосконалення навчання в системі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери для роботи з молоддю у територіальних громадах є впровадження активних методів, до яких належать ігрові форми та методи проведення занять: ділові і рольові ігри, проблемні завдання, методи аналізу конкретних ситуацій, дискусії, мозкові штурми, тренінги, соціально-педагогічні тренінги. Особливе місце займають останні методи, оскільки доцільність застосування методів активного навчання полягає у практичній цінності, оскільки, окрім глибокого розуміння базових теоретичних положень, включає практичні тренування – розвиток здібностей, формування вмінь та навичок.

Установлено, що існують ще нерозв'язані проблеми змісту української університетської освіти в контексті соціальної, соціально-педагогічної роботи у територіальних громадах з молоддю, вони потребують значно ширшого спектра організації освітнього процесу, що дасть змогу домогтися якісно кращих результатів у навчанні із застосуванням нової моделі системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, яка визначить головну відмінність у способах отримання, переробки й реалізації навчального матеріалу; зможе чітко фіксувати оволодіння професійною практичною діяльністю, основами професійної майстерності, формувати на цій основі професійну спрямованість та творче ставлення до такої категорії клієнтів як молодь територіальних громад.

РОЗДІЛ 2. МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО РОБОТИ З МОЛОДДЮ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

2.1 Структурна модель професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах

Соціально-економічні перетворення в Україні диктують необхідність внесення відповідних коректив у підготовку студентів до майбутньої соціальної роботи, соціально-педагогічної діяльності у територіальних громадах. Підготувати молоде покоління до якнайшвидшої адаптації в житті можливо лише за рахунок надання студентам можливості оволодіти такими основами професійних знань і умінь, які б допомогли їм зорієнтуватися в умовах ринкової економіки, побудувати власну кар'єру [136]. Особливо важливо надати молоді можливість оволодіти знаннями основ сучасної соціальної роботи, соціально-педагогічної діяльності, створити адекватну новим умовам систему підготовки, яка ставить за мету не тільки оволодіння студентами необхідними теоретичними знаннями, але й створення умов, спрямованих на практичне їх застосування в майбутній професійній діяльності. Адже перед країною гостро постала проблема браку кваліфікованих робочих кадрів, особливо це стосується територіальних громад.

Удосконалення професійної підготовки сучасного фахівця соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальній громаді розглядається наразі як один з важливих складників системи вищої педагогічної освіти [166].

У змісті професійної підготовки фахівця соціальної сфери особливо значущу роль відіграє вивчення соціально-педагогічних дисциплін. Соціально-педагогічний матеріал нині представлений значною кількістю навчальних посібників і підручників, у яких відображені аспекти соціально-педагогічної діяльності в нормативно-правовому полі, засадах соціально-педагогічної діяльності, специфіки професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у системі вищої та середньої спеціальної освіти України. Дані закономірності соціальної педагогіки як галузі знання є формою концентрації знань предмета і займають центральне місце в

структурі науки. Вони виражають стійкі, повторні, об'єктивно зумовлені зв'язки між сутностями явищ і процесів у соціально-педагогічній діяльності [47].

Зміст професійної підготовки фахівців соціальної сфери в процесі вивчення спеціальних дисциплін повинен спрямовується на те, щоб сформувати в них уміння й навички, надати знання, необхідні для діяльності з молоддю в умовах територіальних громад, зокрема:

- уміння здійснювати збір інформації про особистість;
- навички діагностики територіального мікросередовища;
- уміння прогнозувати подальший розвиток і соціалізацію особистості в умовах проживання в територіальній громаді;
- знання про профілактику і соціальну терапію негативних явищ в умовах територіальної громади;
- навички й уміння організаційно-комунікативної педагогізації територіальної громади;
- знання і вміння соціально-правового захисту дітей та молоді, які проживають в територіальній громаді;
- уміння здійснювати навчально-виховну діяльність в умовах територіальної громади спільно з педагогічним колективом школи та закладами культури;
- навички доцільного ведення документації фахівця соціальної сфери;
- уміння здійснювати посередницьку діяльність з центрами соціальних служб для молоді, закладами охорони здоров'я, громадськими й конфесійними структурами [158].

Професійна підготовка успішно здійснюватиметься за рахунок введення до змісту соціально-педагогічних дисциплін тем, пов'язаних із роботою фахівця соціальної сфери з молоддю у територіальній громаді.

Проблема формування професійної підготовки фахівців соціальної сфери для роботи з молоддю у територіальних громадах вимагає розробки конкретної моделі, реалізація якої підвищить ефективність даного процесу, приведе його у відповідність з вимогами сьогодення, теоретично обґрунтує засоби реалізації у навчально-виховному процесі.

Необхідність розробки моделі та актуальність впровадження у професійній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери для роботи з молоддю у територіальних громадах зумовлені низкою процесів у сучасному суспільстві:

- по-перше, усвідомленням соціально-педагогічної діяльності з молоддю у територіальних громадах як засобу реалізації соціальної молодіжної політики для територіальної громади у державі;
- по-друге, стрімким загостренням негативних соціально-педагогічних ситуацій серед молоді у територіальних громадах;
- по-третє, швидким розвитком соціально-педагогічної теорії і сфери практичної діяльності у територіальних громадах;
- по-четверте, становленням нового, обізнаного й культурного суспільства в сфері соціально-педагогічної підтримки сучасної молоді у територіальних громадах.

Уперше поняття «модель» увів у обіг Г. Лейбніц XVII ст., розглядаючи модель як зручну форму знань про навколишній світ, свого роду інформаційний еквівалент об'єкта, який конструюється відповідно визначеним практичним цілям. У загальному вигляді модель (лат. *modulus* – міра, аналог, зразок) – опис об'єкта (предмета, явища або процесу) на якій-небудь формалізованій мові, складений з метою вивчення його властивостей. Також моделлю вважають штучно створений об'єкт у вигляді схем, знакових форм або формул, фізичних конструкцій, подібних до об'єкта дослідження, який відображає й відтворює в найпростішому вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки і відношення між елементами досліджуваного об'єкта [188].

Узагальнене трактування поняття моделі вітчизняними дослідниками представлено в табл. 2.1:

Таблиця 2.1

Тлумачення поняття «модель» у вітчизняній літературі

Автор	Тлумачення поняття «модель»
Буслова М., Городникова М.	Найважливіша ланка процесу пізнання, в якому вони всі взаємозв'язані, представляють логічний каркас для дослідження явища, що вивчається, і переходу до практики як категорії істинності
Новік І., Гречихін А.	Специфічний об'єкт, що створюється з метою отримання і (або) збереження інформації (у формі уявного образу, опису знаковими

	засобами якої-небудь матеріальної системи), відображає властивості, характеристики і зв'язки об'єкта-оригіналу довільної природи, істотні для завдання, що вирішуються суб'єктом
Батороева К., Богданова Т.	Створена або вибрана дослідником система, відтворююча істотні для даної мети пізнання сторони об'єкта, що вивчається, і в силу цього знаходиться з ним в такому відношенні заміщення і схожості, що дослідження її слугує опосередкованим способом отримання знань про цей об'єкт
Штофф В., Липсиц І.	Передбачувана форма діяльності, репрезентація майбутньої практики і засвоєних форм діяльності
Красильнікова В., Батороев К.	гносеологічний образ (тому що при мисленнєвій і матеріальній побудові моделі її потрібно розглядати як другорядну у порівнянні з об'єктом пізнання
Значенко О., Давидов В.	«Мисленнєво представлена або матеріально реалізована система, яка адекватно відображає предмет дослідження і здатна заміщати його так, що вивчення моделі дозволяє отримати нову інформацію про цей об'єкт»

Проблема підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у закладах вищої освіти привернула увагу багатьох українських та зарубіжних науковців. Відтак було розроблено концептуальну модель професійної підготовки фахівців соціальної сфери, яка складається зі змістового, структурного, функціонального та особистісного компонентів. Практична реалізація цієї концептуальної моделі здійснюється на основі розробки дидактичної моделі, що має такі ж компоненти [132].

Т. Дмитренко запропонувала концептуальні засади адаптивної системи професійної підготовки магістрів соціальної роботи до професійної діяльності, що містить концептуальний, нормативно-змістовий, технологічний та емпіричний компоненти [73].

Компетентнісна модель підготовки майбутніх соціальних педагогів, розроблена І. Богдановою, містить теоретичну, особистісно орієнтовану, організаційну, сімейно-педагогічну, соціально-превентивну та проєктувальну компетентність. Кожен із видів компетентностей досягається завдяки вивченню дисциплін навчального плану підготовки фахівців соціальної сфери за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр» [28]. Модель професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у закладі вищої освіти, розроблена українською

дослідницею І. Мельничук, містить цільовий, концептуальний, практичний, діяльнісний, діагностичний та результативний компоненти [179].

Варто відмітити у сучасній науковій літературі модель професійної готовності майбутніх соціальних педагогів у роботі Ю. Мельника [177], О. Межерицького [176], О. Лапи [158], С. Вітвицької [58], де представлений зразок моделі професійної діяльності соціального педагога, яка базується на функціональному підході до визначення сфер професійної діяльності соціального педагога (тобто через низку професійних функцій: аналітико-діагностичної, прогностичної, організаційно-комунікативної, колекційної, координаційно-організаційної, підтримуючої, психотерапевтичної, соціально-профілактичної, реабілітаційної).

Професія фахівця соціальної сфери в територіальній громаді належить до соціономічних, тобто тих, що потребують спілкування з людьми в умовах територіальної громади. Тому на викладачів закладів вищої освіти покладається головне завдання – формування у майбутніх фахівців соціальної сфери, що будуть працювати з молоддю у територіальних громадах, здатності бути суб'єктом власної життєдіяльності в умовах громади. Дане завдання вирішується безпосереднім включенням особистості майбутнього фахівця у процес взаємодії з різноманітними представниками територіальної громади, де фахівець конструює і перетворює як професійну діяльність, так і самого себе. Успіх професійної діяльності буде залежати від трьох факторів: стійкості і сили професійної мотивації, якості та кількості професійних знань та умінь, індивідуально-психологічних особливостей фахівця для роботи в умовах територіальної громади.

Аналіз моделей, розроблених вище згаданими вченими, показав, що всі вони включають такі параметри:

- вимоги до фахівця згідно з характером виробничих ситуацій;
- необхідні знання, вміння, навички;
- специфічні соціальні та психологічні якості особистості, які забезпечують ефективність діяльності.

Зазначені моделі стали теоретичною основою власної моделі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних

громадах. Модель розроблена з урахуванням аналізу сучасних тенденцій розвитку освітніх процесів в Україні, державних вимог освітньої галузі «Соціальна робота» до професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

При розробці моделі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах виходили з того, що освітній процес – це не тільки процес засвоєння знань, оволодіння вміннями й навичками, але й процес виховання особистості кожного студента, розвитку його суспільно-соціальної й творчої активності. Освітній процес є одним із видів діяльності студента. Національна доктрина розвитку освіти ставить перед викладачем завдання – створити людині умови для її максимального самовизначення й самовияву.

Завдяки розробленій моделі може відбутися формування високого рівня професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю в територіальних громадах шляхом використання комплексу педагогічно доцільних та обґрунтованих впливів на професійне становлення студентів.

Під моделлю професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю в територіальних громадах розуміємо теоретично обґрунтовану навчально-виховну систему особистісного та професійного розвитку та саморозвитку майбутніх фахівців соціальної сфери у закладі вищої освіти, що дозволяє досягнути базової мети – досягнення майбутніми фахівцями соціальної сфери високого рівня професійної підготовленості до роботи з молоддю в територіальних громадах.

Спираючись на наукові праці дослідників О. Повідайчик [229], В. Поліщук [234], Т. Шанської [297], розглянемо аспекти побудови моделі:

- поняття моделі, методики її побудови та реалізації;
- причинно-наслідкові результати дослідження;
- функціональні компоненти для реалізації мети та завдань дослідження.

На основі опрацьованих вище моделей визначаємо типові складові моделі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю в територіальних громадах, а саме: цільовий, змістовно-процесуальний, результативний.

Цільовий блок передбачає означення цілей, які поділимо на три рівні – загальносоціальний, загальнопрофесійний та вузькоспеціальний, що відображають соціальне замовлення суспільства: підготовка фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах. На загальносоціальному рівні метою професійної освіти є підготовка фахівця, який би відповідав соціальному замовленню (Закон України «Про освіту» [89], Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті» [191] та ін.). Згідно соціальному замовленню, метою закладу вищої освіти щодо підготовки студентської молоді являється особистість майбутнього фахівця як громадянина, здатного до свідомого суспільного вибору, збагачення потенціалу народу.

На загальнопрофесійному рівні метою освітнього процесу є підготовка професійно-компетентного фахівця соціальної сфери, здатного творчо відтворювати вивчений матеріал соціального спрямування, вирішувати соціально-педагогічні проблеми різного рівня, особистісно-емоційно ставитися до соціально-педагогічних явищ, активно виявляти свою життєву та професійну позицію.

На вузькоспеціальному рівні головна мета професійної підготовки фахівців соціальної сфери у контексті дисертаційного дослідження полягає у формуванні високого рівня професійної готовності до здійснення соціальної, соціально-педагогічної діяльності серед молоді у територіальних громадах. Особливістю побудованої системи цілей є підпорядкованість цілей нижчого порядку цілям вищого порядку та їх взаємозумовленість. Тому систему завдань нашої методики ми створюватимемо, виходячи з вузькоспеціальної цілі, але забезпечуючи тим самим виконання цілей вищого рівня.

Отже, мету створеної моделі вбачаємо у професійній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах та завданні: підготувати студентів для подальшої професійної діяльності, підготувати майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, навчити студентів застосовувати набуті знання, вміння і навички.

Змістовно-процесуальний блок моделі реалізує зміст і принципи професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

Зміст професійної підготовки – це чітко окреслений набір знань, умінь, навичок і компетентностей, якими має оволодіти майбутній фахівець соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах під час навчання у закладі вищої освіти або самостійно, сприяючи формуванню професійної, загальної культури, гармонійної, всебічно розвиненої особистості.

Ю. Гнатишин зазначає, що важливою складовою блоку є принципи (основні вихідні вимоги до організації навчального процесу) професійної підготовки. Загальнодидактичні: принцип науковості – вважається провідним орієнтиром у приведенні змісту освіти у відповідність з рівнем розвитку науки і техніки, накопиченим світовою цивілізацією [66].

Розглядаючи принцип науковості крізь призму дидактичної системи, І. Малафійк [169] наголошує на необхідності забезпечення педагогічно правильного і повного визначення цілей навчання на всіх рівнях ієрархії. Принцип науковості має спільні характеристики з іншими загальнодидактичними принципами.

Принцип доступності – визначає врахування особливостей студентів, пов'язаний із необхідністю пошуку педагогом таких способів встановлення контакту з кожним студентом, добором таких методів і засобів навчання, які б сприяли оптимальному засвоєнню ним навчального матеріалу відповідно до певного етапу його розумового, морально- соціального та фізичного розвитку [79].

Принцип наочності – вважається похідним від принципу доступності: чим насиченішим є унаочнення заняття, тим доступнішим буде пояснення нової теми. Він спирається на провідну роль зорових аналізаторів у сприйнятті зовнішнього світу (адже за їхньою допомогою людина отримує від 80 до 90 відсотків інформації). Тому навчальний матеріал потрібно подавати в найбільш унаочненій формі.

Принцип зв'язку теорії з практикою – цей принцип передбачає формування у студентів інтересу до знань. Він спрямований на розвиток внутрішніх мотивів учіння на засадах співтворчості і співробітництва педагога й студентів. Суть даного

принципу полягає в необхідності залучення різних органів відчуття до процесу сприймання і аналізу навчальної інформації [186].

Специфічні: принцип життєздатності. Життєздатність особистості є здатністю людини до самовизначення, самостійного вибору свого життєвого шляху, життєтворчості, організації власної життєдіяльності. Такий підхід вимагає від майбутніх фахівців соціальної сфери оптимізму, готовності сприймати реальність та діяти у ній цілком зумовленим чином на основі особистісних якостей, знань, умінь, навичок, одержаних у закладі вищої освіти. Це, передусім, властивість особистості, що орієнтує на діяльнісне відношення людини до власного існування, коли вона являється суб'єктом діяльності, самовизначення і саморозвитку, ініціативним носієм і провідником духовно-моральних цінностей. Така властивість особистості виявляється у творчій діяльності, перетворенні особистості самої себе й середовища, яке її оточує.

Життєздатність – це особистісна якість індивіда, що характеризує його прагнення гідно себе проявити у різних соціально-економічних ситуаціях. Вона передбачає адекватну поведінку людини на всіх етапах життєвого шляху, у будь-якій ситуації [172]. Для студента вищого педагогічного навчального закладу вона передбачає готовність до організації власної професійної діяльності майбутнього соціального педагога, включаючи визначення цілей та способів їх досягнення на кожному етапі становлення особистості, розширення кола міжособистісних відносин, закріплення досягнутих результатів. Ці здібності не зводяться до наявних в індивіда знань, умінь та навичок. Вони виявляються у швидкості, глибині та міцності оволодіння способами та прийомами професійної діяльності.

Життєздатність – це принцип, який засновано на реалістичному ставленні людини до життя і, в першу чергу, такий, що проголошує моральність єдиним законним способом поведінки особистості у будь-яких обставинах.

Сукупність властивостей, що є характерними для життєздатності особистості, умовно поділено на такі групи [172]:

– морально-вольові – любов, сумлінність, співчуття, обов'язковість, справедливість, чесність, воля, витримка, терпіння, енергійність, самовладання;

- ідейно-суспільні – прихильність до певних ідеалів, соціальна активність, активна життєва позиція, принциповість, свідомість, духовність, ініціативність, громадянськість, відповідальність;

- ставлення до себе та інших людей – вимогливість, повага, любов, людяність, чуйність, великодушність, вірність слову, комунікабельність, толерантність, довіра;

- ставлення до праці та власності – працелюбність, ощадливість, завзятість.

Головними критеріями життєздатності студентської молоді освітнього закладу є: позитивне світосприйняття – життєрадісне відчуття; оптимістичне ставлення до дійсності, діловитість, реальний погляд на речі, події, явища, гнучке мислення; наявність особистісних якостей, вмінь та здібностей – соціально-трудових, морально-вольових, ділових, комунікативних, організаторських; високий ступінь психологічної стійкості особистості – послідовний характер поведінки; цілеспрямованість дій та вчинків в умовах студентського життя вищого навчального закладу; адекватний спосіб рішення проблемних ситуацій; свідомий вибір оптимальних варіантів поведінки в ситуації конфлікту та невизначеності; високий рівень розвитку морально-вольової сфери особистості – здатність до морального самовизначення; самодисципліна поведінки; мотиваційна готовність до подолання труднощів під час навчання; високий рівень працездатності під час навчання – наявність потреби та здатності до систематичного навчання, до організації навчальної діяльності; постійне підвищення рівня знань, висока працездатність; позитивне ставлення до діяльності майбутнього фахівця соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах – змістовність ціннісних орієнтацій.

Принцип спрямованості на особистісний розвиток студента полягає в систематичному відстеженні його психолого-педагогічного статусу і динаміки особистісного розвитку в процесі навчання у закладі вищої освіти; створенні психолого-педагогічних та соціальних умов для розвитку особистості студентів, їхнього успішного навчання та професійного розвитку. На основі даних психолого-педагогічної діагностики розробляються індивідуальні та групові програми розвитку студента, визначаються умови його успішного навчання. Реалізація даного принципу передбачає наявність гнучких схем побудови навчально-виховного процесу, здатного

трансформуватися залежно від індивідуальних особливостей контингенту студентів. Відбувається створення спеціальних психолого-педагогічних та соціальних умов для надання допомоги студентам, які мають проблеми в навчанні. Цей напрям діяльності орієнтовано на студентів, у яких виявлені певні прогалини в довузівській підготовці, а також у засвоєнні навчального матеріалу, у соціально прийнятих нормах поведінки, у спілкуванні з викладачами й товаришами по групі, у підвищеному рівні тривожності. Для надання психолого-педагогічної допомоги таким студентам має бути продумана система заходів, що дадуть їм змогу перебороти або компенсувати виниклі проблеми. Отже, принцип спрямованості на особистісний розвиток студента – це багаторівнева взаємодія, основна функція якої – стимулювання тієї індивідуальної сукупності особистісно значущих потреб суб'єкта освітньої діяльності, яка зумовлює його самореалізацію. Вона орієнтована на зміну відносин суб'єктів освітньої діяльності, сприяє створенню умов для підвищення якості освіти.

Принцип комплексності розглядає сутнісну цілісність людини як центральної фігури педагогічного процесу, що знаходиться в стані нескінченної зміни та розвитку, й проявляється у вигляді комплексу, який реалізується в єдності: біологічного, психічного та соціального; інтелектуального, естетичного, морального та фізичного; матеріального та духовного тощо.

Цей принцип показує також на взаємозв'язок людини з комплексом зовнішніх впливів. До них відносяться мікро-, мезо- і макрофактори. Мікрофактори – це найближче оточення, з яким безпосередньо взаємодіє дитина. Це родина, школа, дружня компанія й ін; мезофактори впливають на людину в результаті змішаного спілкування (як безпосереднього, так і опосередкованого). Це місто, регіон, країна і т.д.; з макрофакторами можливе лише опосередковане спілкування. Це інші країни, континенти, планета, Всесвіт.

Незважаючи на різний характер спілкування, зазначені чинники діють у тісному взаємозв'язку, коли важко встановити, який із них на даний час – вирішальний.

Крім цього, принцип комплексності показує на єдність форм, засобів і методів педагогічного впливу на всі сторони педагогічного процесу та його учасників

водночас, а також на єдність і комплексність педагогічних впливів: вербальних і невербальних, традиційних і нетрадиційних, короткочасних і довгострокових тощо.

Принцип гуманістичності вимагає утвердження пріоритету вільного розвитку особистості майбутнього соціального педагога до роботи з молоддю сільської місцевості, орієнтації його на загальнолюдські та загальнонаціональні цінності, їх пріоритет над ідеологічними. Гуманістична спрямованість – це не тільки принцип, а сукупність цінностей, до якої належать: переконання в особистісній гідності кожного студента, в значущості для майбутнього соціального педагога здатності до відповідальності за вільний вибір та його наслідки, в отриманні задоволення від навчання й виховання як творчого процесу. Майбутні фахівці соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах здатні не просто отримувати знання та зберігати їх, а й спроможні оволодівати моральним потенціалом українського суспільства, зокрема в територіальних громадах, і творчо використовувати цей потенціал у професійній діяльності.

Використання даних принципів сприяє засвоєнню системи наукових положень, застосуванню у навчально-пізнавальній діяльності педагогічних методів дослідження, розкриття причинно-наслідкових зв'язків соціальних явищ і процесів, соціальних подій, здатність до виявлення міждисциплінарних наукових зв'язків, системності у навчально-пізнавальній діяльності, створенні максимально сприятливих умов для оволодіння студентами соціально-педагогічного досвіду, закладеного у змісті навчання, освоєнні обраної професії, для розвитку і прояву творчої індивідуальності, високих громадянських, моральних, інтелектуальних якостей, які забезпечували б соціальну захищеність, безпечне та комфортне існування.

Змістовно-процесуальний блок моделі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах передбачає теоретичний аспект – насичення змісту вищої професійної освіти спеціально орієнтованими темами. Тобто передача знань, умінь та навичок має відбуватися також за рахунок введення до змісту соціально-педагогічних дисциплін тем, пов'язаних із роботою з молоддю фахівця соціальної сфери у територіальних

громадах. А саме: «Соціально-педагогічна діяльність у територіальній громаді», «Причини безробіття молоді в територіальній громаді», «Сутність процесу соціального виховання дітей та молоді у територіальних громадах на прикладі зурубіжного досвіду», «Соціальне виховання молоді територіальних громад в Україні», «Погляди української народної педагогіки на виховання молоді у територіальних громадах», «Технології соціальної профілактики молоді у територіальних громадах», «Соціальний захист молоді у територіальних громадах», «Організація дозвілля молоді у територіальних громадах», «Сім'я у територіальній громаді як інститут виховання особистості», «Напрями та зміст роботи з проблемними сім'ями у територіальних громадах», «Проблеми спілкування батьків і дітей у родині територіальної громади», «Соціально-педагогічна діяльність соціального педагога з молоддю сім'єю у територіальних громадах» (додатки Б, В, Г, Д, Е, Ж, К, Л, М, Н).

Використання даної тематики під час занять при підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах має сформувані у студентів розуміння про особливості територіальної громади, зміст роботи фахівця соціальної сфери з молоддю в територіальних громадах, особливості посередницької діяльності фахівця соціальної сфери в нових умовах територіальних громад, зміст соціальної реабілітації дітей з особливими потребами, методи соціально-педагогічних досліджень у територіальних громадах, основні методики і технології соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних громадах, методи психічної саморегуляції. А також навчити студентів аналізувати соціальні процеси в сучасному суспільстві, аналізувати власну професійну діяльність та досвід спеціалістів соціальної сфери, діагностувати проблеми молоді на основі вивчення особистості та особливостей довкілля, складати індивідуальні програми допомоги молоді (планувати етапи та способи діяльності для досягнення конкретного результату; здійснювати вибір способів, методів, прийомів соціально-педагогічної діяльності; прогнозувати кінцевий результат), самостійно впроваджувати програму надання соціально-педагогічної допомоги і підтримки молоді на основі знання концепції, методики та технологій програми, організовувати соціально-значущу

діяльність у територіальних громадах, спрямовувати й коригувати соціальну ситуацію розвитку особистості. А також приводити в дію юридичні, медичні, психологічні, педагогічні механізми попередження подолання негативних впливів на розвиток і соціалізацію молоді, інтегрувати виховні можливості сім'ї, загальноосвітніх, державних та громадських установ, соціуму для успішної реабілітації і соціалізації дитини, науково осмислювати результати соціальної роботи, соціально-педагогічної діяльності та на основі цього вдосконалювати її форми, методи, технології, вміти застосовувати прийоми психічної саморегуляції.

Практичний аспект. Соціально-педагогічна практика як форма професійної підготовки студентів зі спеціальності 231 «Соціальна робота» є частиною державного галузевого освітнього стандарту. Її проходження обов'язкове для всіх студентів – майбутніх фахівців соціальної сфери. Студент-практикант працює з самою молоддю в закладі, з її найближчим оточенням – родиною, школою, колективом ровесників, організаціями (правоохоронними, медичними, соціальними, освітніми), з якими комплексно співпрацює соціальна служба. Під час проходження цього виду практики студент під керівництвом соціального працівника, соціального педагога або методиста оволодіває уміннями проєктувати соціально-педагогічну роботу з певною молоддю людиною або групою молоді, вчиться застосовувати різні технології під час роботи з різними категоріями молоді, виконує професійні функції спеціаліста. Особливістю цієї практики є її орієнтованість на роботу з молоддю у територіальній громаді.

Головна мета практики – вдосконалення комплексу професійних умінь відповідно до обраної спеціалізації під час самостійної роботи (як стажер) на посаді фахівця соціальної сфери у територіальній громаді на базі загальноосвітніх шкіл, позашкільних освітніх закладів, центрів соціальних служб для дітей та молоді.

Завдання практики:

– засвоєння посадових обов'язків фахівця соціальної сфери безпосередньо на робочому місці під час виконання обов'язків стажера фахівця соціальної сфери (соціального працівника, соціального педагога) у територіальній громаді;

- створення умов для самостійного проєктування і здійснення процесу соціально-педагогічної діяльності щодо вирішення проблем конкретної молодою людини або групи в умовах територіальної громади;

- формування мотивації до поглибленого вивчення теоретичних і методичних основ соціальної роботи;

- формування мотивації до подальшої професійної діяльності в умовах територіальних громад;

- розвиток стійкого інтересу до дослідно-експериментальної і науково-дослідної роботи в межах професійної соціальної роботи, соціально-педагогічної діяльності з молоддю у територіальних громадах;

- формування творчого підходу до самостійної професійної діяльності з молоддю майбутніх спеціалістів в територіальних громадах;

- створення умов для вдосконалення комплексу професійних умінь і особистісних якостей, необхідних спеціалісту соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, закріплення норм і правил професійного етичного кодексу фахівця соціальної сфери.

Науково-методичний аспект – організація дослідницьких пошуків, визначення пріоритетних напрямків роботи з молоддю у територіальних громадах, розробка ефективних методик взаємодії, впровадження інноваційних форм, аналіз соціально-економічних умов їхнього розвитку, адаптація сучасних педагогічних технологій до потреб молодіжного середовища, а також методичне забезпечення програм і проєктів, спрямованих на підвищення активності та самореалізації молоді.

Методологічні підходи відіграють ключову роль у структурі моделі підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, оскільки забезпечують цілісність, послідовність і ефективність цього процесу.

Компетентнісний підхід є основою формування професійної готовності майбутніх фахівців. Він орієнтований на розвиток ключових, професійних і соціальних компетентностей, що дозволяють ефективно взаємодіяти з молоддю, враховувати їх потреби, особливості середовища громади та вирішувати комплексні

соціальні завдання. Тобто, відбувається формування ключових, професійних і соціальних компетентностей для роботи з молоддю у територіальних громадах.

Системний підхід забезпечує цілісне бачення підготовки фахівців як взаємопов'язаної структури, де всі елементи – теоретична база, практичне навчання, ціннісні установки та рефлексія – взаємодіють і підсилюють одне одного. Це дозволяє будувати логічно узгоджену, ефективну освітню траєкторію. Тобто, це розгляд підготовки як цілісної, взаємопов'язаної структури.

Аксіологічний підхід надає підготовці гуманістичного спрямування, акцентуючи увагу на формуванні особистісних якостей, морально-етичних орієнтирів і соціальної відповідальності. Він сприяє вихованню фахівця, здатного до емпатії, толерантності, поваги до прав молоді та їх гідності. Тобто, відбувається формування ціннісних орієнтацій і гуманістичної позиції майбутнього фахівця соціальної сфери.

Діяльнісний підхід орієнтує процес підготовки на практичну діяльність, що забезпечує набуття реального досвіду, формування навичок комунікації, проектування, управління та реалізації соціальних ініціатив. Через участь у практичних кейсах, тренінгах, волонтерських та інноваційних проектах майбутні фахівці соціальної сфери навчаються діяти ефективно в умовах реального соціального середовища громади. Тобто, мова йде про акцент на практичну діяльність і набуття досвіду через активну участь.

Важливим компонентом моделі змістовно-процесуального блоку являються етапи формування, в межах яких визначені форми, методи та засоби навчання.

Актуалізуючий етап формування – його основною метою є учіння, тобто набуття майбутніми фахівцями соціальної сфери індивідуального досвіду на основі формування спеціальних соціальних, соціально-педагогічних умінь і навичок, спрямованих на оптимізацію соціальної та соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних громадах. Дана мета досягається шляхом організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності спеціальних практичних занять. Практичні заняття доцільно проводити в ігровій формі, застосовувати проблемний метод навчання та звертати особливу увагу на самостійну роботу студентів, яка формує у студентів навички самостійності навчально-пізнавальної діяльності, закріплюючи

індивідуальний стиль відповідальності, позитивно впливаючи на розумовий розвиток, виховання та самовиховання студента. На практичних заняттях доцільно організовувати діяльність майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах із розвитку професійно важливих якостей особистості майбутнього фахівця соціальної сфери. Організацію навчання варто здійснювати через систему спеціальних завдань, що передбачають необхідність самовизначення студентами невідповідностей між їхніми індивідуальними особливостями й вимогами діяльності.

Актуалізуючий етап включає в себе нормативну й варіюючу діяльність майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах. Нормативна діяльність включає в себе проблему нормативно-схвалених способів діяльності майбутнього фахівця соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах на основі соціальної роботи з погляду її адаптації до різноманітних видів соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних громадах. Варіююча діяльність полягає у вирішенні індивідуальних проблем, які можуть виникати між об'єктивною реальністю й суб'єктивною доцільністю дій майбутнього фахівця соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

Завдяки актуалізуючому етапу відбувається трансформація конкретних особливостей особистості фахівця у структурні компоненти його практичної діяльності. Даний етап визначає перехід від навчальної діяльності академічного типу до того, що студенти виходять за межі опрацювання вузької теми заняття, шляхом включення в моделювання реальних ситуацій вирішують професійні завдання та питання професійної взаємодії. В ігрових формах моделюється предметний і інструментальний зміст соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних громадах (тренінги, теоретичне й імітаційне моделювання й ін.). Доцільними засобами навчання на даному етапі будуть підручники і навчальні посібники, віртуальні та доповнені реальності (VR/AR).

Етап загальної підготовки передбачає: постановку і роз'яснення мети та завдань соціальної роботи, соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних

громадах, які необхідно виконати; взаємодію викладача і студентів; використання стимулювання і мотивування навчально-пізнавальної діяльності засобами комп'ютерних, аудіовізуальних, мультимедійних технологій: цифрових симуляторів та тренажерів, а також професійних онлайн-спільнот, застосовуючи такі форми педагогічного процесу як пізнавальні ігри, навчальні дискусії, тренінги, круглі столи, кейс та ін. інтерактивні форми, що буде позитивно впливати на засвоєння навчального матеріалу щодо підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах. Виконання даного етапу повинно забезпечити створення сприятливих умов в педагогічному процесі та стимулювати студентів до діяльності.

Як зазначає І. Зайченко, на етапі здійснення педагогічного процесу важливу роль відіграє зворотний зв'язок, який є основою для ухвалення оперативних управлінських рішень. Зворотний зв'язок – основа якісного управління процесом. Його розвитку і зміцненню кожен педагог повинен надавати пріоритетного значення. Оперативний зворотний зв'язок сприяє своєчасному введенню поправок, які надають педагогічній взаємодії необхідної гнучкості [87]. Тому етап загальної підготовки є ключовим у моделі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

Етап узагальнення та систематизації. Операції узагальнення і систематизації, з одного боку, вимагають від студента досить високого рівня мислительних здібностей і глибокого знання матеріалу, який узагальнюється і систематизується, а з іншого – оволодіння студентом цими операціями сприяє підвищенню його логічної грамотності, розвитку мислення й міцному засвоєнню навчального матеріалу.

Етап узагальнення і систематизації передбачає: відтворення та узагальнення системи соціально-педагогічних знань щодо роботи з молоддю у територіальних громадах; узагальнення та систематизацію основних теоретичних положень соціальної роботи і відповідних умінь соціально-педагогічної діяльності з молоддю у територіальних громадах.

Заняття з перевірки і корекції соціально-педагогічних знань, умінь і навичок щодо роботи фахівця соціальної сфери з молоддю у територіальних громадах доцільно

провести у формі диспутів, дебатів, практики: перевірка знання студентами фактичного матеріалу й основних соціально-педагогічних понять; перевірка глибини осмислення студентами знань і ступенів їх узагальнення; застосування майбутніми фахівцями соціальної сфери знань у стандартних та змінених умовах щодо роботи з молоддю у територіальних громадах. Методи навчання: контроль і самоконтроль за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності – збирання виконаних робіт, їх перевірка, аналіз і оцінка. Засоби навчання, які вважаємо тут доцільними, це - підручники, довідники, платформи для самооцінки і рефлексії.

Аналізуючи групи методів, форм, засобів навчання було встановлено, що лише при повній комплексній взаємодії вони можуть забезпечити підготовку майбутнього фахівця соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах на найвищому рівні.

Оцінно-результативний блок моделі. Ефективність професійної підготовки майбутнього фахівця, якість освіти загалом визначаються рівнем професійної сформованості сучасного фахівця. Визначити рівень сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах (низький, достатній, середній, високий) можна завдяки розробленим критеріям: мотиваційному, змістово-процесуальному, оцінювально-результативному.

Кінцевим результатом запропонованої моделі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах є високий рівень готовності фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах та сформований висококваліфікований випускник, конкурентоспроможний на ринку праці та затребуваний сучасним суспільством.

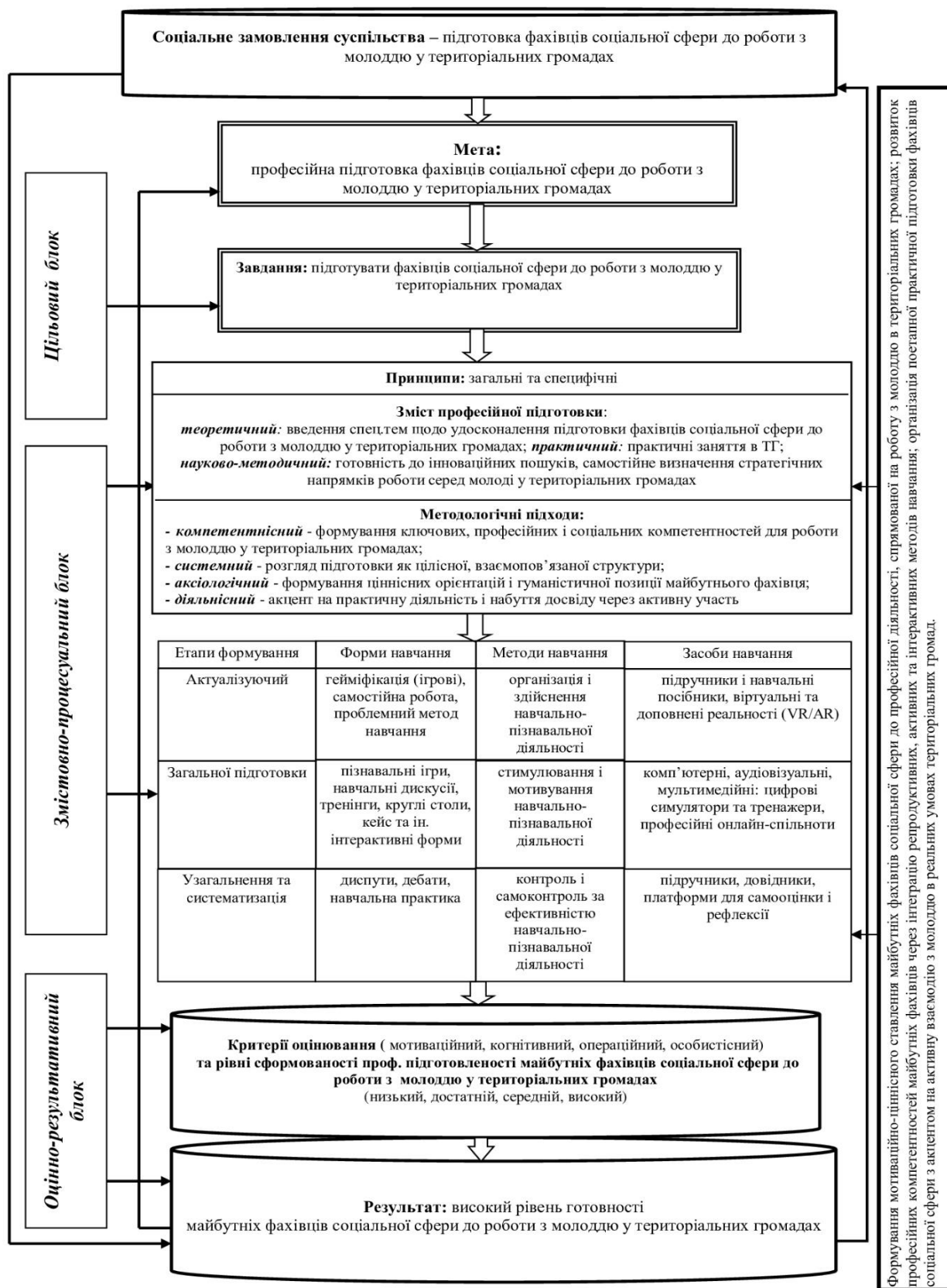

Рис. 2.1 Модель професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах

2.2 Характеристика педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах

На сучасному етапі соціально-економічного, суспільно-політичного, духовного розвитку України формування культури здоров'я та здорового способу життя української нації, зокрема, студентської молоді, є одним зі стратегічних напрямів розвитку здорового українського суспільства. Однією з найбільш актуальних і складних проблем сучасності є цілеспрямоване підвищення ефективності особистісного та професійного розвитку майбутнього фахівця в процесі підготовки в закладі вищої освіти.

Особливе місце у підготовці майбутнього фахівця соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах займають педагогічні умови, які будуть створювати позитивну мотивацію у студентів до формування особистісних та професійних якостей, стимулюватимуть навчально-пізнавальну активність студентів, формуватимуть у них потреби в самоосвіті, саморозвитку та самовдосконаленні, а також формуватимуть у майбутніх фахівців соціальної сфери педагогічну свідомість і мислення, творчий підхід до вирішення проблем, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю та сприятимуть культурі особистості, що є соціальною потребою суспільства.

Значна кількість педагогічних досліджень, які вивчають педагогічні умови в реалізації певних процесів, свідчить про певні розбіжності щодо тлумачення зазначеного поняття у сучасній науці [36]. Тому вважаємо за доцільне уточнити власне бачення суті зазначеного поняття.

Визначення педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах потребує уточнення поняття «педагогічні умови».

Пошуки визначення поняття «педагогічні умови» показали, що цю категорію досліджували й обґрунтовували науковці К. Дубич [77], О. Гура [67], Н. Житнік [82], Ю. Костюшко [136], Я. Карлінська [111], В. Стасюк [276].

Так, М. Карченкова педагогічні умови визначає як «сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів і прийомів підвищення ефективності навчально-виховного процесу і матеріально-просторового середовища, що забезпечують успішне рішення поставлених в дослідженні і проєктованих завдань» [117]. До них можна віднести ті, які свідомо створюються в навчально-виховному процесі і забезпечуватимуть найбільш ефективне його протікання.

Л. Карпенко зазначає термін «педагогічна умова» як певна обстановка чи обставина, яка впливає (прискорює чи гальмує) на формування та розвиток педагогічних явищ, процесів, систем, якостей особистості [113]. На думку О. Бражнич, педагогічні умови є сукупністю об'єктивних можливостей змісту, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей здійснення педагогічного процесу, що забезпечує успішне досягнення поставленої мети [36].

Опрацювавши вищезазначені поняття, можемо визначити термін «педагогічна умова» як комплекс засобів навчально-виховного середовища – факторів, що забезпечать регулювання, взаємодію об'єктів і явищ педагогічного процесу, сприятимуть успішному здійсненню поставленої мети, за умови ефективної оптимізації освітнього процесу, та забезпечать результативність процесу підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

В.Стасюк [276] визначає педагогічні умови професійної підготовки як обставини, від яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей. Дослідник працював над педагогічними умовами, які сприяють удосконаленню професійної підготовки фахівців, серед яких зазначив: організацію і спрямування педагогічного процесу на формування та розвиток професійної готовності; застосування особистісно орієнтованого підходу і створення особистісно орієнтованих взаємовідносин; ліквідація дублювання змісту навчання, шляхом удосконалення та максимального розвитку міжпредметних зав'язків; використання віртуальних методів навчання із застосуванням інформаційних технологій [276].

В.Манько педагогічні умови визначає як взаємопов'язану сукупність внутрішніх параметрів та зовнішніх характеристик функціонування, яка забезпечує

високу результативність навчального процесу і відповідає психолого-педагогічним критеріям оптимальності [174].

Під педагогічними умовами професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах ми розуміємо взаємопов'язані заходи (способи, засоби) як елемент цілісної системи – організації навчально-виховного процесу шляхом забезпечення різнорівневого змісту навчального матеріалу з використанням різнобічних педагогічних підходів, за яких відбувається активізація професійної підготовки особистості та забезпечення успішного рівня діяльності.

Аналіз практики свідчить про те, що підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах відбувається послідовно, шляхом використання спеціальних методик, методів та застосування новітніх педагогічних технологій[52].

Оскільки процес підготовки вимагає певної спільної діяльності викладача і студентів, то важливе місце відводиться оптимальному застосуванню і формуванню педагогічних умов. Нашим завданням є: визначити такі педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, за яких вони з перших кроків самостійної професійної діяльності вже вмітимуть виявляти знання, систему вмінь, що визначають певний рівень професійної компетентності майбутнього фахівця, і є основою професіоналізму як здатності людини ефективно і якісно здійснювати певний вид діяльності.

Реалізація педагогічних умов підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах в професійній діяльності передбачає оптимізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів, що, фактично, є основою їхнього професіогенезу (розвиток особистості, змін і перетворення її психологічної структури, зумовлені засвоєнням і здійсненням професійної діяльності) [283]. У процесі професійного розвитку майбутніх фахівців у ЗВО відбувається не тільки суто професійна підготовка, а й формування потреби та особистісної готовності студентів оволодіти професією, прагнення набути професійної освіченості, майстерності, культури фахівця.

Процесу професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери сприятимуть підвищенню якості підготовки [14] до роботи з молоддю у територіальних громадах при реалізації таких педагогічних умов:

А) змістові:

- гуманізація освіти, що сприяє вільному розвитку особистості соціально-педагогічних здібностей, умінь;
- гуманітаризація освіти, що сприяє засвоєнню особистістю загальнолюдських цінностей;
- доповнення змісту фахових дисциплін актуальним навчальним матеріалом щодо підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах;
- структуризація змісту навчального матеріалу з урахуванням здобуття студентом відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня (ОС «Бакалавр», ОС «Магістр») закладі вищої освіти;
- науково обґрунтований відбір допоміжної і навчальної інформації, її оперативне оновлення;
- визначення обсягу та якості засвоєння студентами соціально-педагогічних знань щодо роботи з молоддю у територіальних громадах;
- розвиток професійних компетентностей майбутніх фахівців через інтеграцію репродуктивних, активних та інтерактивних методів навчання забезпечення різнорівневого змісту навчальних і практичних завдань, відповідно до набутих знань та вмінь студентів, дисциплін;
- визначення уміння застосовувати студентами знання щодо роботи з молоддю у територіальних громадах у різних практичних ситуаціях;
- забезпечення студентів теорією та методикою різних способів навчання;
- засвоєння змісту соціально-педагогічної діяльності з молоддю в територіальних громадах у взаємодії з іншими категоріями населення;

Б) педагогічні умови згідно подання навчального матеріалу (процесуальні) [14], [28], [33], [36]:

- організація педагогічної рефлексії з метою формування соціально-

педагогічних умінь і навичок для роботи з молоддю у територіальних громадах;

- використання міжпредметних зв'язків у процесі навчання майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах;

- використання ситуативних завдань, що мають професійну спрямованість (робота з молоддю у територіальних громадах), відповідно змісту навчального матеріалу;

- використання організаційних форм (лекції, практичні, семінарські; самостійна робота студентів; експедиції, екскурсії, навчальні конференції; консультації; індивідуальні заняття; навчальна виробнича практика; курсові, дипломні, магістерські роботи) підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах;

- побудова навчально-виховного процесу на основі контекстного навчання;

- реалізація особистісно орієнтованого підходу до студентів;

- поетапне здійснення практичної підготовки студентів на основі інтеграції професійно-орієнтованих дисциплін;

- організація поетапної практичної підготовки фахівців соціальної сфери з акцентом на активну взаємодію з молоддю в реальних умовах територіальних громад;

- творчий підхід до вирішення проблем, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю;

- використання на навчальних заняттях інтерактивних технологій;

- диференціація та індивідуалізація навчання і виховання на основі стимулювання та розвитку професійних умінь;

- педагогічний контроль і корекція процесу формування соціально-педагогічних вмінь і навичок фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах;

- реалізація компетентнісного підходу до професійної діяльності фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах;

- підвищення ролі самостійної роботи студентів та чіткої організації їхньої самостійної діяльності у навчальний та позанавчальний час;

- стимулювання навчально-пізнавальної активності студентів; формування у

них потреби в самоосвіті;

- методичне забезпечення комплексного впливу на розвиток професійного потенціалу особистості;

- створення ситуацій для самовияву особистості в процесі навчальної діяльності;

В) педагогічні умови особистісного характеру [33], [36], [67], [75], [216]:

- формування у студентів педагогічної свідомості і мислення;

- налаштовування студентів на саморозвиток, самовдосконалення, творчу самореалізацію;

- сприяння усвідомленню соціального престижу та особистісної значущості обраної професії;

- формування мотиваційно-ціннісного ставлення майбутніх фахівців соціальної сфери до професійної діяльності, спрямованої на роботу з молоддю в територіальних громадах;

- забезпечення студентів вміннями навичками оцінки та самооцінки якості оволодіння теоретичним матеріалом;

Вище зазначені умови були упорядковані в анкету-опитувальник (додаток А) для НПП гуманітарно-педагогічного факультету НУБіП України – безпосередніх учасників педагогічного процесу з майбутніми фахівцями соціальної сфери, які будуть працювати з молоддю у територіальних громадах з метою проранжування найактуальніших педагогічних умов у підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах. В анкетуванні взяли участь кандидати педагогічних наук, кандидати психологічних наук, доценти, доктори педагогічних та психологічних наук, професори, загалом 27 НПП. Отримали наступні результати анкетування щодо визначення педагогічних умов:

- *формування мотиваційно-ціннісного ставлення майбутніх фахівців соціальної сфери до професійної діяльності, спрямованої на роботу з молоддю в територіальних громадах;*

- *розвиток професійних компетентностей майбутніх фахівців через інтеграцію репродуктивних, активних та інтерактивних методів навчання;*

– *організація поетапної практичної підготовки фахівців соціальної сфери з акцентом на активну взаємодію з молоддю в реальних умовах територіальних громад;*

Перша педагогічна умова – *формування мотиваційно-ціннісного ставлення майбутніх фахівців соціальної сфери до професійної діяльності, спрямованої на роботу з молоддю в територіальних громадах* – посідає важливе місце в системі умов ефективної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах. Передбачає розвиток усвідомлення та розуміння важливості роботи з молоддю, формування гуманістичної позиції та ціннісних орієнтацій (аксіологічний компонент), а також мотивацію до професійної діяльності через інтеграцію теоретичних знань і практичних умінь. Вона підтримує внутрішню готовність фахівців до свідомого виконання професійних обов'язків у громадах

Мотивація до набуття теоретичних знань та вмінь – одна з головних умов реалізації освітнього процесу. Формування мотивації – це виховання ідеалів, створення системи цінностей, пріоритетів, соціально прийнятних в українському суспільстві, у поєднанні з активною поведінкою студента, що означає взаємозв'язок між усвідомленими та реально діючими мотивами [38].

На думку В. Тимошенко, провідними в структурі навчальної мотивації є комунікативні, пізнавальні та соціальні мотиви, найдієвішим серед яких є мотив досягнення – прагнення до успіху в професійній діяльності [282]. Педагог має право самостійно вирішувати, на який вид мотивації учнів (студентів) слід покладатися в першу чергу – на комунікативну, пізнавальну, естетичну чи ігрову.

Мотиви навчання є не тільки передумовою успішного професійного навчання студента, вони є також його наслідком. Мотиви формуються в діяльності, а організовує цю діяльність викладач, ставлення ж студентів до цієї діяльності формуються в ній самій. До навчального матеріалу має бути позитивне ставлення, тобто предмет засвоєння повинен бути цікавим у своєму власному русі, пізнавальна активність спрямована на переборення шаблону у своїй діяльності. На жаль, у багатьох студентів вимоги до своєї навчально-професійної діяльності занижені [282].

Навчально-пізнавальна діяльність студентів завжди є полімотивованою, тобто в структурі їхніх навчальних мотивів поєднуються зовнішні та внутрішні мотиви. До зовнішніх мотивів належать прагнення отримати певні успіхи в навчанні, набутті нових знань, навичок і вмінь, взаємодії з товаришами. У разі зовнішньої мотивації чинники, що регулюють поведінку, не залежать від внутрішнього «Я» особистості. Проте у навчально-пізнавальній діяльності можуть мати місце і нейтральні, а іноді й негативні зовнішні мотиви. Наприклад, навчання як вимушена поведінка, навчання як намагання бути лідером або отримати престиж, прагнення бути в центрі уваги, бажання отримати тільки заохочення [38].

Внутрішні мотиви учіння чи навчально-пізнавальної діяльності щодо структури навчальних мотивів можна класифікувати за двома групами:

- пізнавальні мотиви, чи мотиви, що закладені в самій навчально-пізнавальній діяльності, ґрунтуються на інтересі студентів до змісту матеріалу, що вивчається, і майбутньої професійної діяльності й самого процесу пізнавальних дій, які сприяють їх самоутвердженню у соціальному середовищі;

- мотиви досягнення, в основі яких – прагнення до успіху й уникнення невдач.

Це можуть бути: широкі соціальні мотиви (мотиви обов'язку перед народом України, товаришами, батьками тощо); мотиви самовизначення (розуміння ролі професійних знань, навичок і умінь для майбутньої професійної діяльності та досягнення успіхів у ній тощо); мотиви вдосконалення; корисливі мотиви: намагання отримати заохочення, високі оцінки (мотивація благополуччя), прагнення бути найкращим серед товаришів (мотивація престижу); негативні мотиви: намагання уникнути неприємних відносин з педагогами, товаришами (мотивація уникнення неприємностей)[282].

Перевагою внутрішніх мотивів навчання є:

- позитивний вплив на вирішення творчих завдань, що не мають чіткого алгоритму вирішення (евристичний метод);

- емоційне задоволення від виконання завдання, подолання труднощів під час вирішення навчальних завдань, що викликають позитивні емоції і ґрунтуються, насамперед, на внутрішньому інтересі;

– підвищення самоповаги студента, його самооцінки [175].

Л. Буданова [38] виділяє декілька типів мотивації, пов'язаної з результатами навчання:

– мотивація, яка умовно може бути названа «негативною». Під негативною мотивацією вчена має на увазі спонукання, викликані усвідомленням певних незручностей і неприємностей, які можуть виникнути у процесі навчання (докори з боку батьків, викладачів, одногрупників); така мотивація не веде до успішних результатів;

– мотивація, що має позитивний характер, але так само пов'язана з мотивами, закладеними поза самою діяльністю, виявляється у двох формах. В одному випадку така позитивна мотивація визначається вагомим для особи соціальним устремлінням (відчутті обов'язку перед близькими). Інша форма мотивації визначається вузькоособистими мотивами: схвалення тих, що оточують, шляхи до особистого благополуччя;

– мотивація, що є в основі навчальної діяльності (мотивація, пов'язана безпосередньо з метою навчання, задоволення допитливості, подолання перешкод, інтелектуальна активність).

Психологи та педагоги вирізняють п'ять рівнів навчальної мотивації [26].

Перший рівень – високий рівень мотивації, коли є пізнавальний мотив, прагнення як найуспішніше відповідати вимогам. Студенти чітко виконують усі вказівки викладача, вони сумлінні й відповідальні, засмучуються, якщо одержують незадовільні оцінки.

Другий рівень – гарна мотивація. Студенти з таким рівнем мотивації успішно справляються з навчальною діяльністю. Такий рівень є середньою нормою.

Третій рівень – позитивне ставлення до навчального закладу, але він приваблює молодь позанавчальною діяльністю. Ці студенти відвідують навчальний заклад, щоб спілкуватися з друзями, з викладачами, їм удається бути добрими студентами. Пізнавальні мотиви в таких студентів сформовані меншою мірою, і початковий процес їх мало приваблює.

Четвертий рівень – низька мотивація. Студенти із такою мотивацією відвідують

навчальний заклад неохоче, мають проблеми з навчальною діяльністю, важко адаптуються до обставин.

П'ятий рівень – негативне ставлення до навчального закладу, навіть дезадаптація. Такі студенти мають труднощі в навчанні: вони не справляються з матеріалом, мають проблеми в спілкуванні з однокурсниками, викладачами [26].

Вважаємо, що підготовка майбутніх фахівців до роботи з молоддю у територіальних громадах буде значно ефективнішою за умови організації системної, безперервної роботи з формування мотивації. Мотив є усвідомленим чинником, що визначає спрямованість дій і вчинків людини. У мотивах конкретизуються потреби, які не тільки визначають їх, а й самі змінюються і збагачуються внаслідок розширення кола об'єктів, які їх задовольняють. Розвиток у студентів спонукальних мотивів навчання залежить від певних умов, а саме: усвідомлення безпосередніх і перспективних цілей навчання; розуміння теоретичної і практичної значущості засвоєних знань; емоційності викладання і сприймання змісту наукової інформації; накопичення об'єму і новизна інформації; професійна спрямованість; підтримка зацікавленості, інтересу студентів у навчальній діяльності; створення позитивного психологічного клімату у навчальній групі [79].

Процес підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах буде успішним за умови розвитку пізнавального інтересу, складовими якого є емоційні враження, ініціативи, інтелектуальні здобутки тощо. Сукупність таких утворень у процесі вивчення фахових дисциплін підсилуватиме мотивацію навчання. Усвідомлення необхідності знань, умінь, формування необхідних якостей може сприяти успішному оволодінню соціально-педагогічною діяльністю з молоддю у територіальних громадах, а також розвитку інтересу до професійного її виконання.

Важливе місце у формуванні мотивації, педагогічного мислення в майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах посідають інтерактивні методи навчання. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації, що сприяє формуванню

дидактичних знань і вмінь студентів, виробленню цінностей, розвитку мотиваційної сфери майбутніх фахівців, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, дає змогу педагогу стати справжнім лідером студентського колективу[54]. На різних етапах лекційних, семінарських та практичних занять застосовується комплекс інтерактивних методів навчання – технології навчання, ситуативне моделювання, колективно-групове навчання («Карусель», «Діалог», «Коло ідей», «Синтез думок», «Акваріум», «Мікрофон», «Незакінчені речення», «Мозковий штурм»). Це має мотиваційне значення як під час вивчення предметів, так і в процесі організації науково-дослідної роботи студентів [238]. Особливим є вплив новітніх інформаційних технологій (зокрема комп'ютерних) в навчально-виховному процесі на розвиток мотиваційної сфери майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

Розвиток інтересу до накопичення знань, умінь і навичок роботи з молоддю у територіальних громадах буде результативним за умови використання викладачами:

- активних методів форм навчання (дискусій, рольових ігор, тренінгів, практичних робіт);
- емоційності у викладі навчального матеріалу;
- створення сприятливого для навчання емоційного клімату;
- організації продуктивної внутрішньогрупової навчальної діяльності;
- здійснення зворотного зв'язку з аудиторією;
- аналізу успіхів і причин невдач [28].

Важливим у формуванні мотивації є реалізація потреби у досягненні успіху, що сприяє формуванню цілей і лежить в основі наполегливості у вирішенні професійних завдань. Зазначимо, що якщо потреба в досягненні не реалізована, то велика ймовірність зниження успішності навчально-пізнавальної діяльності. Тому важливо створювати необхідні чинники для її реалізації. Одним із таких чинників є активне залучення студентів у процес не лише отримання знань з теорії і технології соціальної роботи, соціально-педагогічної діяльності з молоддю у територіальних громадах, але і безпосереднього їх використання на практиці, адже досвід і знання, уміння та навички, які накопичують студенти, слугують джерелом їхнього професійного

зростання [26].

Отже, використання активних інноваційних форм і методів навчання, створення комфортної атмосфери комунікативної взаємодії, об'ємність змісту і новизна навчального матеріалу, повага до особистості студента може сприяти активному формуванню мотиваційно-ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності, до оволодіння знаннями, уміннями, навичками до роботи з молоддю у територіальних громадах.

Реалізація другої педагогічної умови *розвиток професійних компетентностей майбутніх фахівців через інтеграцію репродуктивних, активних та інтерактивних методів навчання* має відбуватися, на нашу думку, як цілісний процес, який забезпечить залучення студентів до соціально-педагогічної діяльності як її суб'єктів ще під час професійної підготовки у закладі вищої освіти, оскільки дослідники професійної підготовки фахівців соціальної сфери наголошують на суперечності між постійним ускладненням функцій соціально-педагогічної діяльності та неготовністю фахівців соціальної сфери до діяльності з їх реалізації [216].

Дана педагогічна умова передбачає системне поєднання різноманітних методів навчання – репродуктивних, активних та інтерактивних – для ефективного формування ключових, професійних та соціальних компетентностей студентів. Основою реалізації умови є компетентнісний підхід, який забезпечує інтеграцію теоретичної та практичної підготовки (практичні заняття) та формування професійних якостей на всіх етапах навчального процесу. Застосування інноваційних педагогічних технологій сприяє розвитку професійної компетентності майбутніх спеціалістів, їхньої здатності аналізувати ситуації, приймати обґрунтовані рішення та ефективно взаємодіяти з різноманітними суб'єктами соціальної сфери, зокрема – з молоддю в територіальних громадах. Застосування інноваційних педагогічних технологій та методів активного навчання охоплює: оптимальне поєднання традиційних, інтерактивних та цифрових методів навчання, використання проєктних, ігрових, тренінгових технологій для моделювання реальних ситуацій роботи з молоддю, впровадження методів оцінювання, що відповідають сучасним вимогам до професійної підготовки фахівців соціальної сфери

Компетентність фахівця соціальної сфери визначається рівнем професіоналізму, рівнем володіння професією, здатністю досягнення успіху в ній. Важливо розуміти сутність компетентнісного підходу, його теоретичні основи з тим, аби коректно імплементувати його у практичну площину. Компетентнісний підхід – спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Компетентність – оцінна динамічна категорія, характеризує людину як суб'єкта діяльності, її здатність успішно виконувати свої повноваження у тій чи іншій професійній сфері; виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості. Компетентність спеціаліста соціальної сфери – феномен, зумовлений дією загальних і поодиноких закономірностей прояву цілеспрямованої творчої активності особистості у певній сфері соціально зорієнтованої праці: освітній, управлінській, виробничій, сімейній, дозвіллевій тощо. Компетентність фахівця соціальної сфери – міра професіоналізму, міра володіння професією [252].

Розвиток професійної компетентності майбутнього фахівця соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах вибудовується з урахуванням основних методологічних тенденцій розвитку сучасної освіти, тому педагогічна умова дає змогу кожному студентові сформувати свою особистісну модель на шляху до вдосконалення професійної майстерності, оскільки професійна компетентність фахівця соціальної сфери включає систему професійних компетенцій, необхідних для ефективного виконання професійної діяльності, є інтегративною професійно-особистісною характеристикою спеціаліста, яка поєднує в собі теоретичну і практичну готовність спеціаліста до виконання професійних завдань.

До основних компонентів професійної компетенції належать:

- спеціальна компетенція – підготовленість до самостійного виконання завдань, вміння оцінювати результати своєї роботи, здатність самостійно набувати нових знань та вмінь;

- соціальна компетенція — здатність до групової діяльності з іншими працівниками, готовність до прийняття на себе відповідальності за результати своєї праці, за довкілля та інші цінності. Формування соціальної компетентності

майбутнього фахівця соціальної сфери є одним із значущих умов підвищення якості вищої освіти. Система освіти представляється нам ефективною лише тоді, коли в суспільстві буде високий статус людини знаючої, культурної та такої, що успішно соціалізується. Система роботи по формуванню соціальної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери в навчальному процесі закладу вищої освіти включає програми тренінгів різних сторін соціальної компетентності, озброєння студентів досвідом самостійної професійної діяльності в ході виробничої практики, активні методи і форми навчання, що реалізують процес формування соціальної компетентності майбутніх фахівців, а також діагностичний інструментарій, здатний забезпечити контроль за розвитком цього процесу з метою його корекції.

Установлено, що процес формування соціальної компетентності студентів - майбутніх фахівців соціальної сфери в процесі професійної підготовки буде ефективним, якщо в освітньому процесі будуть враховані такі умови: в якості перспективної мети професійної підготовки фахівців соціальної сфери обрано формування соціальної компетентності; зміст підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери інтегрує знання про соціальну дійсність, складні соціальні уміння і навички взаємодії, гнучкість поведінки в соціальних ситуаціях, здатності досягнення цілей в соціальній взаємодії відповідно до завдань розвитку соціально значимих і професійно важливих якостей особи; визначена система роботи по формуванню соціальної компетентності майбутніх фахівців в навчальному процесі вищого навчального закладу, що включає програми тренінгів різних сторін соціальної компетентності, озброєння студентів досвідом самостійної професійної діяльності в ході виробничої практики, активні методи і форми навчання, що реалізують процес формування соціальної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери; а також діагностичний інструментарій, здатний забезпечити контроль за розвитком цього процесу з метою його корекції [252];

— індивідуальна компетенція – готовність до постійного підвищення кваліфікації, здатність до самоосвіти, рефлексії.

Структура професійної компетентності спеціаліста визначається не тільки професійними базовими знаннями та вміннями, але й ціннісними орієнтаціями,

мотивами його діяльності, розумінням себе та навколишнього світу, стилем взаємовідносин з людьми, з якими він працює, його загальною культурою, здатністю до розвитку свого творчого потенціалу, тобто на розвиток професійної компетентності соціального педагога впливає і мотиваційно-особистісна сфера спеціаліста, його професійна спрямованість, яку визначають мотиви, цілі та самосвідомість, що передбачає прагнення оволодіння професією, досягнення фахової майстерності та отримання певного соціального статусу.

Головними мотиваційними чинниками, що спонукають фахівця до подальшого розвитку своєї професійної компетентності, вважаємо: потребу у професійній самореалізації в сфері соціально-педагогічної діяльності; інтерес до соціальної роботи, соціально-педагогічної діяльності з різними групами дітей та молоді; прагнення до творчої самореалізації у професійній соціально-педагогічній діяльності; наявність гуманістичної цінності як основи особистості фахівця соціальної сфери [282].

Професійна компетентність фахівця соціальної сфери у підготовці до роботи з молоддю у територіальних громадах є результатом фахового навчання та виховання. Вона розкриває мотиваційно-ціннісне ставлення майбутніх фахівців, що є основою спрямованості на професійні цінності, адекватні вимогам соціально-педагогічної діяльності з молоддю у територіальних громадах [274].

У контексті дослідження щодо підготовки студентів до соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних громадах, результатом їхнього професійного навчання та виховання має стати сформованість інтересу до соціальної взаємодії та знання свого місця у соціальних відносинах, а також уміння взаємодіяти з людьми іншого соціального статусу; вміння проєктувати власне життя і життя клієнта; вміння налагоджувати ділове, емоційно-особистісне спілкування; вміння прогнозувати результати і наслідки своїх дій та вчинків інших; уміння здійснювати аналіз ситуацій і поведінки інших, корекцію відповідно до характеру особистості, її проблем і ситуації; спроможність моделювати відносини на довірі й повазі; демонструвати соціальну поведінку, адекватну ситуації; мати розвинену соціальну перцепцію, адекватно сприймати інших; володіти стійкою системою цінностей, де домінують

професійні цінності і суспільні інтереси над особистими [308].

Крім того, дана педагогічна умова через інтеграцію репродуктивних, активних та інтерактивних методів навчання, впровадження якої у навчально-виховний процес зробить підготовку фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах більш успішною, має забезпечити сформованість:

- знань і вмінь у професійній діяльності;
- гуманістичних цілей у майбутніх фахівців соціальної сфери до професійної діяльності, гуманного ставлення до сільської молоді;
- вміння налагоджувати відносини;
- швидко реагувати на зміну ситуації та вміння обирати адекватні методи роботи, самостійно оцінювати умови соціуму і знаходити шляхи вирішення проблем, і при цьому адекватно визначити свої дії;
- вміння легко переходити від однієї до іншої соціальної ролі;
- творчої спрямованості, схильності до пошуково-оригінальних форм роботи, до органічної взаємодії з людьми різних позицій; розвиненого творчого мислення, вміння об'єктивно оцінювати події, бажання до пошуків інноваційних соціальних технологій [303].

Педагогічна умова дає можливість зробити професійну підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери більш ефективною і такою, що повністю забезпечує фахову сформованість, покликана забезпечити у студентів глибокі професійні знання, вміння та навички із соціально-педагогічної роботи у територіальних громадах з молоддю; усвідомлення необхідності вдосконалення теоретичної та практичної підготовки у професійній діяльності; постійне прагнення співвідносити професійну діяльність з необхідними знаннями; оперативне сприйняття нових ситуацій і застосування адекватних методів і технологій, які виправдані в конкретній ситуації; добре володіння основними вміннями, в тому числі прогнозувати, проєктувати, організовувати свої і чужі дії; комунікабельність і компетентність у спілкуванні; творчий характер професійної діяльності [14].

Аналіз поняття професійної компетентності майбутнього фахівця соціальної сфери до управління соціально-педагогічним процесом у територіальній громаді

свідчить про необхідність аспектного, елементного, системного, комплексного підходу до здійснення соціальної роботи серед молоді територіальних громад. Якщо розуміти діяльність як міждисциплінарне поняття, що вказує на можливості цілеспрямованих змін навколишнього світу людиною та зміни самої людини відповідно до її цілей, потреб і завдань, то педагогічна діяльність буде мати у якості головних компонентів потреби, інтереси суб'єктів педагогічного процесу, предмет діяльності, мотиви, способи і форми здійснення педагогічних дій [190].

Професійну компетентність соціально-педагогічної роботи з молоддю територіальних громад можна розглядати як складне педагогічне утворення, багаторівневу та багатопланову систему знань і вмінь людини, які дозволяють фахівцю ефективно виконувати соціально-педагогічну діяльність серед молоді у територіальних громадах, яка базується на цілях, мотивах, програмах, інформаційних умовах дій та сукупності операційних компонентів діяльності.

Рівень професійної компетентності майбутнього фахівця соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах буде залежати від того, наскільки викладач зуміє залучити студентів у спільну колективну діяльність, допомогти студенту визначити свою роль відповідно до його можливостей, умінь, інтересів, з тим, щоб забезпечити кожному учасникові освітнього процесу активну позицію, захопити його корисними цілями, перспективами, викликати бажання докласти до справи свої сили, проявити кмітливість, творчість, перебороти труднощі, які виникли. Результативність виконання цих функцій передбачає розвиток у студентів вміння будувати ініціативу у вихованців, їхній інтерес, кмітливість, стимулювати і заохочувати самостійність, творчість, винахідливість [288].

Отже, *професійну компетентність майбутнього фахівця соціальної сфери у роботі з молоддю у територіальних громадах* визначаємо як інтегративне особистісне і соціально-психологічне утворення, що є єдністю ціннісного відношення до соціально-педагогічної діяльності з молоддю в середовищі громади та професійних знань, умінь і навичок у даній галузі.

Фахівець соціальної сфери з високим рівнем компетентності до роботи з молоддю у територіальних громадах володіє розвинутою системою знань в даному

напрямі, характеризується стійкою орієнтацією на цінності та норми певного соціокультурного поля громади, усвідомлює моральні аспекти такої діяльності; орієнтований на активну і творчу працю в обраній галузі, на етичні норми та стереотипи спілкування з молоддю територіальної громади, чітко орієнтований на постійне професійне самовдосконалення власного «Я». Характеризується усвідомленням важливості соціально-педагогічної діяльності з молоддю територіальних громад, визнає необхідність такої діяльності, можливість професійно-етичного розвитку; визнає моральний аспект практичної діяльності, необхідність професійної допомоги молоді територіальних громад при розв'язанні соціальної проблеми; визнає цінності гуманістичної етики в молодіжному спілкуванні. Характеризується активністю фахівця соціальної сфери в роботі з молоддю у територіальних громадах, в оволодінні знаннями щодо закономірностей функціонування молоді в певному просторово-часовому полі, її ролі в процесі соціалізації особистості, особливостей сільських норм та цінностей різних; наявні необхідні для даної практичної діяльності вміння і навички. У вдосконаленні професійних якостей фахівець соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах займає активну позицію [308].

Третя педагогічна умова – *організація поетапної практичної підготовки фахівців соціальної сфери з акцентом на активну взаємодію з молоддю в реальних умовах територіальних громад* передбачає систематичну організацію практико-орієнтованої складової професійної підготовки студентів на основі послідовного формування професійних компетентностей через діяльнісний та особистісно орієнтований підходи. Зміст і організація практичної підготовки побудовані за принципом поступового наближення до реалій професійної діяльності – від навчальних ситуацій до безпосереднього впровадження у професійне середовище (діяльнісний компонент). Особливу роль у цій умові відіграє активна взаємодія майбутніх спеціалістів із молоддю в реальних соціокультурних умовах територіальних громад, що сприяє формуванню навичок аналітичного мислення, емпатії, комунікативної та професійної компетентності. Це забезпечується через інтеграцію освітнього процесу з потребами локального соціального середовища,

залучення студентів до реалізації соціальних проектів, діагностики соціальної ситуації розвитку молоді та супроводу її соціалізації.

Реалізація даної умови передбачає створення наскрізної модульної структури практик, яка включає ознайомчу, навчальну, виробничу та переддипломну практики, кожна з яких має чітко визначені цілі, завдання, показники сформованості професійних умінь та критерії оцінювання. Такий підхід забезпечує не лише набуття практичного досвіду шляхом участі в реальних проектах у громадах, що сприяє формуванню професійної компетентності та готовності до роботи, а й формування у студентів соціальної відповідальності, готовності до самостійної професійної діяльності в умовах багатoproфільної соціальної роботи.

Тобто, дана педагогічна умова полягає в поетапній організації професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах на основі взаємозв'язку теоретичного матеріалу під час вивчення спеціальних дисциплін в аудиторіях та практичною підготовкою (проходження виробничої практики) в територіальних громадах. Теоретичний матеріал – є основою передачі знань від викладача до студента; процес взаємодії викладача та студентів, спрямованої на засвоєння останніми певних знань та інтелектуальних умінь, необхідних для здійснення майбутньої професійної діяльності.

Незаперечним стимулом зростання професійної майстерності майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах є проходження практик в умовах відповідних соціальних закладів [127].

Метою практичного навчання студентів в університеті є узагальнення набутих теоретичних і практичних знань, одержання професійних навичок і вмінь, що формують фахівців з вищою освітою відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня та сприяють поліпшенню якості підготовки фахівців. Практична підготовка передбачає принципи безперервності та послідовності і здійснюється у відповідності з діючими навчальними планами і програмами [221].

Завданням практичного навчання є:

1) підготовка фахівців, які спроможні вирішувати професійні проблеми в сучасних умовах і володіти прийомами і методами, що є складовими новітніх технологій в роботі з молоддю у територіальних громадах (діагностичні, діагностично-прогностичні, консультативні, реабілітаційні, корекційні, виховні, профорієнтаційні та інші);

2) набуття навичок:

- ухвалення самостійних рішень, виходячи з конкретної соціально-педагогічної ситуації;

- упровадження прогресивних технологій щодо роботи з молоддю у територіальних громадах та результатів наукових досліджень;

- співпраці з колективом;

- відповідної професії – фахівця соціальної сфери, який успішно буде проводити соціально-педагогічну роботу з молоддю у територіальних громадах [284].

Освітній процес складається з ланцюжка логічно впорядкованих кроків-етапів та здійснюється в певному середовищі, чинники якого сприяють досягненню гарантованого результату. Такими етапами є: планування, підготовка, реалізація, аналіз [278].

Планування – етап попередньої підготовки навчальних матеріалів на основі відповідної концепції, що відповідає навчальній дисципліні згідно конкретної тематики заняття. Важливим елементом цього етапу є планування ходу навчального заняття та проведення ревізії наявного інструментарію управління академічною годиною (методів, прийомів, засобів), створення нових можливостей для розвитку. Важливим завданням попередньої підготовки є планування колективної взаємодії в процесі навчання, оскільки колективна праця – це створення хорошого плану, отримання необхідних ресурсів і забезпечення інформацією. Творча участь кожного студента в навчальному процесі є запорукою ініціативності, взаєморозуміння, сприятливої атмосфери під час навчального заняття [281].

Етап підготовки – відбувається вдосконалення та конкретизація планів і програм навчального матеріалу, створених раніше, розробляються презентації, наочний матеріал.

Реалізація – етап охоплює безпосередньо навчально-виховний процес, де кожен студент повинен бути впевненим, що він є важливим учасником процесу навчальної діяльності, при цьому викладач має формувати у студентів інтерес до навчального матеріалу, розвивати уміння, навички розумової праці, творчого мислення студентів, уміння використовувати теоретичні знання для вирішення практичних завдань, формувати уміння і навички здійснення різних видів майбутньої професійної діяльності.

Аналіз – етап полягає в обговоренні і керуванні процесом розгляду основних питань навчального заняття відповідно до обраного виду і методики його проведення; полягає у з'ясуванні причин нерозуміння певного елемента змісту навчальної інформації, невміння чи помилковості виконання інтелектуальної або практичної дії. Передбачає коротке повідомлення про виконання запланованої мети, завдань заняття (аналіз того, що було розглянуто, якість діяльності групи й окремих студентів, оцінювання їхньої роботи) [281].

Поетапне здійснення практичної підготовки студентів має базуватися на основі взаємозв'язку теорії і практики професійної роботи.

Професійна соціальна робота – це практична діяльність, що відбувається в складному, змінному середовищі. Майбутні спеціалісти – фахівці соціальної сфери для територіальних громад – здобувають знання, отримані з досліджень та оцінювання практики соціальної, соціально-педагогічної роботи, включно зі специфічними відомостями щодо їхнього контексту [170]. Використовуючи теорії людської поведінки та соціальних систем, соціально-педагогічна діяльність виникає там, де відбувається взаємодія людей з їхнім оточенням. Теорія дає змогу добирати й пов'язувати факти, які трапляються під час практичної діяльності, допомагає визначити загальні властивості спостережуваних подій. Вона також дає практичній діяльності науковий фундамент, професійний спосіб мислення, набір ідей, закономірностей, які можна перевести на технологічний рівень для застосування у безпосередній практиці. З огляду на це, соціально-педагогічну підготовку студентів до роботи з молоддю у територіальних громадах неможливо опанувати лише в

навчальному закладі під час аудиторних занять, важливим елементом є під'єднання соціально-педагогічної практики впродовж навчального семестру.

Теоретичне обґрунтування соціально-педагогічної діяльності постійно змінюється, розвивається, у відповідь на трансформації потреб клієнтів, працівників і оточення. Розвиток теорій та моделей соціально-педагогічної роботи зумовлений як досягненнями споріднених наук – психології, соціології тощо, так і набуттям соціально-педагогічною роботою власних емпіричних даних із практики, відпрацюванням власних методик роботи. З іншого боку, на соціально-педагогічній роботі суттєво позначилися й ідеологічні та політичні концепції, а також соціальні і суспільно-політичні рухи, які обстоювали права дискримінованих груп, та соціально-економічні кризи. Кожна з цих теоретичних концепцій привносила в практику соціально-педагогічної роботи нові методи, технології, засоби впливу [85].

Невід'ємним аспектом вище зазначеного процесу є інтеграція професійно-орієнтованих дисциплін. Лише оптимальне співвідношення між професійно-орієнтованими дисциплінами, основане на збалансованому вкрапленні професійно направлених елементів в процес фундаментальної освіти, дозволяє вирішити проблему соціально-педагогічного навчання в її основних аспектах: зміст, мотивація, засоби і методи [82].

Очевидними перевагами інтеграції професійно-орієнтованих дисциплін є:

- підвищення якості викладання професійних дисциплін;
- систематизація знань майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах та покращення компетентнісної орієнтації у питаннях, пов'язаних з фахом;
- розширення можливостей у використанні інноваційних розробок під час викладання професійних дисциплін;
- досягнення цілісності змісту навчання [185].

Завдяки інтеграції професійно-орієнтованих дисциплін майбутнім фахівцям соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах забезпечено:

- розуміння ролі фахівця соціальної сфери у роботі з молоддю у територіальних громадах і рівня його професійної підготовки в житті громади та суспільства вцілому;
- мотивацію до вивчення професійно-орієнтованих дисциплін;
- виховання відповідальності за результати майбутньої професійної діяльності;
- вивчення основ майбутньої професійної діяльності з молоддю у територіальних громадах;
- формування світогляду і розвиток загальної соціальної культури;
- знання особливостей підходу до вирішення соціальних, соціально-педагогічних проблем серед молоді у територіальних громадах;
- ознайомлення з історією розвитку вітчизняної та зарубіжної соціальної роботи, соціальної педагогіки (з акцентом роботи фахівця соціальної сфери у територіальних громадах) як науки;
- ознайомлення з основними соціально-педагогічними технологіями щодо роботи з молоддю у територіальних громадах;
- розвиток умінь передбачати наслідки соціально-педагогічні ситуації, проблеми з молоддю у територіальних громадах, вживати заходів щодо їхнього усунення;
- уміння аналізувати соціально-педагогічну ситуацію в територіальних громадах;
- розвиток практичних навичок у вирішенні соціально-педагогічних проблем з молоддю в територіальних громадах;
- розуміння ролі фундаментальних наук у вирішенні соціально-педагогічних проблем серед молоді територіальних громад [185].

Отже, професійно-орієнтована стратегія проєктування змісту професійної освіти фахівця соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах спирається на аналіз конкретної професійної діяльності спеціаліста. Перевагою даної стратегії є чітка відповідність змісту освіти вимогам підготовки спеціалістів, що забезпечує якість та глибину підготовки.

Підготовка фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах має свою специфіку. Набуття студентами теоретичних знань, практичних умінь і навичок є визначальним у процесі підготовки і формування готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до майбутньої професійної діяльності.

Необхідним аспектом реалізації професійної підготовки, що забезпечує можливість переходу майбутнього фахівця на вищий рівень професійної діяльності, є педагогічна умова щодо *розвитку професійних компетентностей майбутніх фахівців через інтеграцію репродуктивних, активних та інтерактивних методів навчання*. Дана педагогічна умова є ключовою серед трьох визначених, оскільки інтегрує компетентнісний і системний компоненти, наголошуючи на цілісності професійної підготовки через поєднання теорії та практики. Вона спрямована на забезпечення процесу формування професійних і соціальних компетентностей. Це допомагає молодому фахівцю успішно реалізовувати професійні функції, правильно використовувати набуті знання і досвід. Тому дана умова є вирішальною у контексті швидкої адаптації студента до роботи з молоддю у територіальній громаді, подальшого його професійного вдосконалення і підвищення кваліфікації в даній сфері [111].

Дві інші педагогічні умови – *формування мотиваційно-ціннісного ставлення майбутніх фахівців соціальної сфери до професійної діяльності, спрямованої на роботу з молоддю в територіальних громадах*, яка формує мотиваційно-ціннісне ставлення та враховує аксіологічний компонент, акцентуючи увагу на внутрішній мотивації та гуманістичних цінностях, що є основою для професійної діяльності та *організація поетапної практичної підготовки фахівців соціальної сфери з акцентом на активну взаємодію з молоддю в реальних умовах територіальних громад*, що базується на діяльному компоненті та спрямована на поетапну практичну підготовку і підкреслює важливість практичного досвіду в реальних умовах громади - підсилюють першу.

У процесі практичної підготовки студенти опиняються у системі професійного середовища, де відбувається діалогічна взаємодія й аналізується реальна ситуація клієнта, відбувається: допомога у виробленні професійних комунікативних умінь,

аналітичних навичок; виявлення навчальних проблем; допомога у виробленні адекватних установок щодо клієнтів, до самих себе і до професії в цілому.

Студенти можуть навчитися інтегрувати теорію і практику, аналізувати, критично оцінювати та перевіряти на практиці знання, набуті в процесі вивчення фахових дисциплін. А мотивація є певною системою спонукань, які зумовлюють активність і визначають спрямованість студента до навчальної діяльності; ґрунтується на потребі, яка стимулює пізнавальну активність майбутнього фахівця соціальної сфери, його готовності до засвоєння знань [145].

Таким чином, нами визначено та обґрунтовано сутність педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах. Кожна педагогічна умова сприяє становленню майбутнього фахівця, а спільне їх використання, передбачаємо, дасть найвищий ефект при підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

Визначення даних педагогічних умов дало змогу здійснити процес моделювання досліджуваного явища.

2.3 Методика професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах

Розробка експериментальної методики формування підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах будувалася на: вивченні специфіки такої роботи, ознайомленні з переліком навчальних дисциплін, передбачених професійною підготовкою фахівців даного профілю; аналізі навчальних програм з фахових дисциплін, а також аналізі змісту, форм і методів реалізації професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у вітчизняних ЗВО та за кордоном. Результати нашої роботи показали, що зміст професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах потребує відповідного коригування в аспекті його соціально-педагогічного спрямування. Це стосується навчальних планів, програм,

навчальних і методичних посібників, удосконалення різних видів практики, самостійної та науково-дослідної роботи майбутніх спеціалістів задля формування й розвитку у студентів професійно значущих і професійно важливих якостей, опанування соціально-педагогічними знаннями (нормативно-правове забезпечення проблеми захисту дитинства в Україні, технології соціокультурного виховання молодших учнів, особливості їх соціалізації в умовах школи, мету, завдання, зміст, напрями, форми й методи соціально-педагогічної діяльності тощо [47]) та методичними вміннями й навичками (соціально-педагогічної діагностики, технологій планування й організації соціально-педагогічної діяльності, налагодження співпраці з молоддю, роботи з різними категоріями молоді, моделювання соціально-виховного середовища, анімаційної діяльності), необхідних для реалізації виокремлених функцій соціально-педагогічної діяльності.

У процесі підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах необхідно враховувати і опиратися на економічні та соціальні реформи, саме вони впливають на суть соціальної та соціально-педагогічної діяльності в територіальних громадах й на систему вимог, що пред'являтимуться до професійних працівників сфери соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних громадах [57].

Так, В. Поліщук зазначає, що в умовах «постійної трансформації соціальних послуг, розвитку соціальної інфраструктури недоцільно готувати майбутніх фахівців до виконання лише певних ролей та функцій» [233].

Погоджуючись із думкою дослідниці, зауважимо, що сучасна професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах має відповідати актуальним запитам суспільства та бути спрямованою на підготовку спеціалістів, здатних до самовдосконалення та саморозвитку.

У молодого спеціаліста соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах ще у процесі навчання повинні бути сформовані уміння визначати коло ризиків, актуальні проблеми молоді у територіальних громадах, і на цій основі вибудовувати цілі роботи з молоддю територіальних громад у конкретній ситуації та

правильно визначати зміст професійної роботи з молоддю у територіальних громадах, цілеспрямовано здійснювати психолого-педагогічну та правову просвіту, обирати найбільш доцільні форми, методи та прийоми роботи з молоддю територіальних громад тощо.

Важливо наголосити й на тому, що саме міждисциплінарна інтеграція змісту вищої педагогічної освіти у процесі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах сприятиме формуванню цілісного уявлення про молодь у територіальних громадах та особливості взаємодії з нею [166]. Даний підхід зумовлений, передусім, багатоаспектністю освітнього-виховного впливу на розвиток і соціальне становлення молоді територіальної громади, що потребує системного застосування міждисциплінарної взаємодії.

О. Дубасенюк [76] визначає наступні етапи оптимізації професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери: постановка цілей; орієнтація навчального процесу на досягнення поставлених цілей; відбір адекватних способів, методів, прийомів педагогічної діяльності; оцінка потокових результатів; корекція процесу професійної підготовки; завершальна оцінка результатів освітнього процесу.

Згідно з цим, визначаємо складові методики професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, а саме: цільовий, змістовний, процесуальний та оцінно-результативний.

Цільовий компонент передбачає створення цілей, які ми у своїй роботі розрізняємо на таких рівнях:

- *на загальносуспільному рівні* метою професійної освіти є підготовка фахівця, який би відповідав соціальному замовленню суспільства (Закон України «Про вищу освіту» [100], Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття [69]), «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті» [191] та ін.). Згідно соціальному замовленню, метою вищої школи щодо підготовки студентської молоді являється особистість майбутнього фахівця як громадянина, здатного до свідомого суспільного вибору, збагачення потенціалу народу;

- *на загальнопрофесійному рівні* метою освітнього процесу є підготовка професійно компетентного фахівця соціальної сфери, здатного творчо відтворювати

вивчений матеріал соціального спрямування, вирішувати соціально-педагогічні проблеми різного рівня, акумулювати широкий досвід у практичній діяльності, проявляти емпатію, емоційно ставитися до соціально-педагогічних явищ, активно виявляти свою життєву та професійну позицію;

- *на вузькоспеціальному рівні* мета професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у нашому дослідженні полягає у формуванні високого рівня професійної готовності до здійснення соціальної, соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних громадах.

Завданням нашої методики ставимо вузькоспеціальну ціль, забезпечуючи тим самим виконання загальних цілей у підготовці майбутніх високопрофільних фахівців соціальної сфери.

Метою нашої методики є професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах із формуванням високого рівня професійної готовності до здійснення професійної роботи з молоддю у територіальних громадах.

Змістовий компонент методики професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах передбачає наповнення змісту вищої професійної освіти спеціальними темами, курсами, дисциплінами, що буде формувати у майбутніх фахівців соціальної сфери професійну компетентність до роботи з молоддю у територіальних громадах. Майбутній фахівець, який буде працювати із молоддю територіальних громад повинен володіти знаннями вікових, фізіологічних, психологічних, соціальних, професійних особливостей особистості, що розвиваються в їхніх проявах у навчанні, трудовій, соціальній, дозвіллєвій діяльності в територіальній громаді. Майбутньому фахівцю необхідні вміння та навички роботи з дітьми, підлітками, молоддю територіальної громади, а також із їхніми батьками. Студент повинен оволодіти певними особистісними якостями і ціннісними орієнтаціями, це дозволить ефективно брати участь в організації та здійсненні кваліфікованої допомоги та у сприянні у вирішенні різного роду соціальних, соціально-педагогічних проблем у територіальній громаді.

На базі Національного університету біоресурсів і природокористування України константувальний етап експерименту показав, що отриманих знань виявилось недостатньо для успішної практичної роботи студентів з молоддю територіальних громад, студенти мали низький рівень мотивації до роботи в територіальних громадах.

Під час формувального етапу експерименту ми звернули особливу увагу на методичну підготовку викладачів, які брали участь в експериментальній роботі. Були проведені консультації, наради, обмін досвідом по формуванню високого рівня професійної готовності, а також шляхом індивідуальних консультацій та анкетування. Педагоги застосовували форми індивідуальної та групової роботи, при цьому було враховано рівні підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

Професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах включає в себе формування мотивації майбутнього фахівця соціальної сфери до набуття теоретичних знань та вмінь до роботи з молоддю у територіальних громадах, що є однією з педагогічних умов при підготовці майбутніх фахівців. Формування мотивації посідає важливе місце у системі умов ефективної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах. Без спеціальної професійної спрямованості освітнього процесу з урахуванням динаміки змін показників професійно-педагогічної мотивації неможливе формування її високого рівня в майбутнього фахівця соціальної сфери до роботи з молоддю в територіальних громадах.

Мотивація як складова професійної підготовки включає усвідомлення мотивів професійної діяльності; прагнення до самовдосконалення; розвиток пізнавальних інтересів; потребу в самопізнанні та професійному зростанні; мотивацію на досягнення успіху в майбутній професійній діяльності. Успішна вмотивованість студентів досягається через самоаналіз особистісних та професійних якостей; дискусії з актуальних проблем територіальних громад. Також мотивація майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах формується пізнавальними засобами, які стимулювали б інтерес, а також

підкреслювали значення освітнього процесу, а саме: при активному використанні спеціально підібраної інформації із засобів масової інформації, зразків української літератури, української народної культури, мистецтва. Студенти майбутні фахівці соціальної сфери відвідали етнографічний комплекс «Українське село», де занурилися в атмосферу української культури та побуту села, Національний музей народної архітектури та побуту України, Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини, що входить до складу Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»; музей-садибу Катерини Білокур, де представлені в експозиції музею оригінальні твори художниці, що розкривають народну сільську культуру та особливості побуту, до сільських музеїв Кагарличчини, де сповна відображено життя селян – жителів територіальних громад – як попереднього періоду, так і сучасного.

Музейна педагогіка сьогодні – інноваційний компонент освітнього процесу. Використання елементів музейної педагогіки в роботі зі студентами урізноманітнює і насичує форми освітньої роботи практичним змістом.

Така практика сприяла емоційному сприйнятті професії, зокрема: заглиблення в історію українських сіл та селищ, пізнання їх менталітету, розуміння соціальних потреб жителів громад, що дає студентам змогу конкретного розуміння, на що має бути спрямована соціальна та соціально-педагогічна робота фахівця соціальної сфери, а також прагнення зрозуміти сучасні соціальні тенденції серед молоді територіальних громад.

Передача знань, умінь та навичок відбувалась також за рахунок уведення до змісту соціально-педагогічних дисциплін тем, пов'язаних із роботою фахівця соціальної сфери у територіальних громадах, а саме: впровадження в освітній процес соціально-педагогічних дисциплін тем, пов'язаних із роботою фахівця соціальної сфери з молоддю у територіальній громаді, що забезпечує новий зміст підготовки фахівців з максимальним урахуванням сучасних соціально-педагогічних реалій та у можливості його використання в освітньому процесі.

У курс «Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю» включені теми: «Соціально-педагогічна діяльність у територіальній громаді», «Проблеми

спілкування батьків і дітей у територіальній громаді»; у курс «Організація дозвілєвої діяльності» – теми: «Організація дозвілля дітей та молоді у територіальній громаді», «Погляди української народної педагогіки на виховання молоді у територіальній громаді засобами дозвілєвої діяльності», у курс «Соціальна робота з різними групами клієнтів» – теми: «Сім'я у територіальній громаді як інститут виховання особистості», «Причини безробіття молоді в територіальній громаді»; у курс «Теорія соціальної роботи» – теми: «Соціальне виховання молоді територіальної громади в Україні», «Соціальний захист молоді в територіальній громаді»; у курс «Технології соціальної роботи» – теми: «Сутність процесу соціального виховання дітей та молоді у територіальній громаді у різних країнах (на прикладі Франції)», «Технології соціальної профілактики молоді у територіальній громаді» та ін.

Підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах у закладі вищої освіти може реалізуватися в межах багатоманітної цілісної системи організаційних форм і методів навчання.

Залежно від мети, форми організації навчального процесу класифікують на форми навчального процесу (лекції, практичні, семінарські, самостійна робота студентів; навчальна виробнича (педагогічна) практика і т.д.) [72].

У своїй методиці, у *змістовному компоненті*, подаємо проведення організаційних форм навчання наступним чином: **лекційні заняття** щодо підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах – систематичний, послідовний виклад навчального матеріалу, доречним буде залучення нетрадиційних форм лекцій, наприклад, в ігровій формі, шляхом проблемного методу навчання, варто застосувати і самостійну роботу студентів до підготовки лекційного заняття.

Для активізації слухачів доцільно використовувати ігрову діяльність за допомогою ігрових процедур: розігрування ролей, мозкової атаки, бліц-гри і т.п. Застосування їх на початку лекції сприяє зняттю емоційної напруги, створенню творчої атмосфери та формуванню пізнавальної мотивації [26].

Однією з доцільних ігрових форм лекції у підготовці фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах є *нетрадиційна інтерактивна лекція (із застосуванням техніки зворотного зв'язку)*[64].

Така лекція передбачає активний діалог з аудиторією. Це сприяє кращому засвоєнню соціальних, соціально-педагогічних знань щодо роботи з молоддю у територіальних громадах завдяки високій розумовій активності студентів.

Після викладу певного змістовного блоку чи соціально-педагогічної проблеми студентам ставлять контрольні запитання, на які вони дають відповіді на заздалегідь підготовлених викладачем картках.

Викладач ставить запитання і називає 2-3 відповіді, одна з яких правильна. Коли більше 80 % студентів вибирають правильну відповідь, то підводиться підсумок, і переходять до наступного запитання. Якщо ж правильну відповідь вибирають лише 50% і менше відсотків студентів, то доцільно повернутися до попереднього матеріалу. Далі ставиться контрольне запитання і оцінюється кількість правильних відповідей. Тоді можна зробити висновок про рівень засвоєння матеріалу.

Лекція можлива як за допомогою звичайних вербальних (словесних) засобів, так і за допомогою технічних засобів навчання у спеціально обладнаних аудиторіях. Якщо лектор іде традиційним шляхом, то це дещо нагадує лекцію-бесіду з тією різницею, що максимальне навантаження при відповіді на питання приходить на самих студентів [138]. Лише в тому разі, коли ніхто в аудиторії не зможе дати правильної відповіді, викладач пояснює її сам. Взагалі, при підготовці і проведенні інтерактивних лекцій бажано заздалегідь роздати необхідний дидактичний матеріал, методичні рекомендації до вивчення теми, щоб студенти, готуючись до заняття, виписали визначення, занотували найбільш важливу інформацію. Далі лектор з'ясовує, наскільки зрозумілим є те, що опрацьовувалося самостійно, і коментує найскладніші місця.

Позитивні сторони інтерактивної лекції очевидні. По-перше, долається основна вада, за яку критикують лекції: студент перестає бути пасивним об'єктом навчання, а готується не тільки до семінарських і практичних занять, але й до лекції. По-друге, вдається здійснювати диференційований підхід, діагностуючи рівень обізнаності в

темі. По-третє, з'являється час на детальний розгляд найскладніших частин лекції, оскільки не потрібно диктувати основні положення і визначення – вони вже зафіксовані в конспектах [281]. Під час лекції можна давати запитання, а студенти обирають відповідь, якісний аналіз яких вказує на рівень засвоєння теми.

Лекція з використанням техніки зворотного зв'язку дає можливість підтримувати постійний контакт з аудиторією, що є дуже важливим у процесі навчання, а також здійснювати контроль за якістю засвоєння матеріалу [257].

Наприклад, тема «Напрями роботи фахівця соціальної сфери з молоддю в територіальних громадах», де мета: визначити та охарактеризувати основні напрями роботи з молоддю в територіальних громадах.

Викладач: практика показує, що напрями соціальної роботи в тому чи іншому територіальному об'єднанні визначаються проблемами його мешканців. Проте обрані пріоритети не залишаються незмінними. Вони змінюються відповідно до динамічно мінливого життя.

Запитання до студентів: що є причиною появи нових напрямів соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальній громаді?

Варіанти відповідей:

- поява нових проблем народжує нові напрями соціальної, соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних громадах;
- причиною появи нових напрямів соціальної, соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних громадах є неправильна робота фахівця соціальної сфери.

Приблизна відповідь студентів: поява нових проблем народжує нові напрями соціальної, соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних громадах.

Викладач: для практики в цілому характерним є вирішення таких типових проблем:

- надання соціально-терапевтичної допомоги молоді в отриманні душевної рівноваги, порушеного різким падінням життєвого рівня, психологічної стійкості до вимог сучасного життя, в подоланні життєвих проблем.

Запитання до студентів: які ще можете назвати типові соціально-педагогічні проблеми молоді у територіальній громаді?

- проблеми агропромислового комплексу;
- проблеми екологічного спрямування;
- проблеми вживання алкоголю.

Приблизна відповідь студентів: проблеми вживання алкоголю, оскільки за відсутності служб наркологічної та психіатричної допомоги, невисокого культурно-освітнього рівня населення, зловживання алкоголем набуває за своїми наслідками загрозливих розмірів.

Викладач: так, а ще допомога молоді у подоланні побутових, соціально-медичних, соціально-психологічних, соціально-педагогічних проблем:

- соціальне обслуговування, профілактична робота;
- забезпечення дозвільної зайнятості дітей, підлітків, молоді;
- дорослого населення.

Запитання до студентів: щоб дозвілліве заняття сприяли розвитку особистості, на що необхідно акцентувати увагу?

- потрібно акцентувати увагу на розвиток людини в інтелектуальному, емоційному, моральному, духовному, соціальному плані;
- потрібно акцентувати увагу на розважальну спрямованість;
- потрібно акцентувати увагу на формах проведення дозвілля, які бажає молодь.

Приблизна відповідь студентів: потрібно акцентувати увагу не стільки на розважальну спрямованість дозвілля, скільки на розвиток людини в інтелектуальному, емоційному, моральному, духовному, соціальному плані.

Викладач: одними з найважливіших напрямів соціальної, соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальній громаді є також забезпечення працевлаштування молоді; соціально-педагогічна допомога соціально неблагополучним сім'ям у забезпеченні нормальної життєдіяльності дітей та молоді, усунення міжнаціональних, міжетнічних конфліктів, налагодження добросусідських відносин.

Цінною у підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальній громаді вважаємо *лекцію-«прес-конференцію»*, суть якої полягає в тому, що лектор просить студентів письмово ставити йому запитання по певній соціально-педагогічній темі, яка відображає процес підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальній громаді. Студенти мають протягом 2-3 хвилин сформулювати найбільш цікаві для них питання, написати на папірці і передати викладачеві, викладач впродовж 3-5 хвилин сортує запитання за їхнім смисловим змістом і починає читати лекцію. Виклад матеріалу будується не як відповідь на кожне поставлене питання, а у вигляді зв'язного розкриття соціально-педагогічної теми щодо підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальній громаді, в процесі якого формуються відповідні відповіді. На завершення лекції викладач проводить підсумкову оцінку запитань як відображення знань й інтересів студентів – майбутніх фахівців соціальної сфери [108].

Особливістю даного виду лекцій є вміння сформулювати запитання і грамотно його задати, що активізує розумову діяльність, а очікування відповіді на своє запитання концентрує увагу студента. Запитання студентів найчастіше носять проблемний характер і є початком творчих процесів мислення. Особистісне, професійне і соціальне ставлення викладача до поставлених запитань і відповідь на них здійснює виховний вплив на студентів. Досвід участі в таких лекціях дає змогу викладачеві і студентам відпрацьовувати вміння задавати запитання і відповідати на них, виходити зі складних комунікативних ситуацій, формувати навички доказів і спростування, врахування позиції людини, яка поставила запитання.

Наприклад, тема лекції-«прес-конференції» – «Законодавча та нормативно-правова база у роботі фахівців соціальної сфери з молоддю у територіальній громаді».

Мета лекції-«прес-конференції» – ознайомити студентів із законодавчою та нормативно-правовою базою, що використовується в роботі фахівців соціальної сфери з молоддю у територіальній громаді.

Запитання студентів до теми «Законодавча база щодо роботи фахівців соціальної сфери з молоддю у територіальній громаді»:

– у чому суть Конвенції ООН «Про права дитини»?

- які закони регулюють відносини у соціальній сфері?
- які найважливіші закони для практичної соціально-педагогічної діяльності з дітьми та молоддю у територіальній громаді?
- що утворює нормативно-правову базу, згідно даної тематики?

Приблизна доповідь лекції викладача згідно поставлених студентами запитань.

Україна ратифікувала міжнародні та європейські конвенції і декларації, які поки що здебільшого не знайшли свого відображення в нормах українського законодавства. Конституція України проголосила принцип пріоритету міжнародного права над національним, але у практиці соціальної роботи зреалізувати це складно. Наприклад, у Конвенції про права дитини стверджується, що кожна дитина має право на виховання в сім'ї, однак в Україні сотні тисяч дітей позбавлені батьківського піклування і перебувають у стаціонарних закладах. Відносини у соціальній сфері регулюють Закони України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» [93], «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [98], «Про зайнятість населення» [88], Кодекс законів про працю [124] та ін. Вони визначають права представників соціально вразливих груп на отримання соціальної допомоги, зокрема на соціальне обслуговування. Для практичної соціально-педагогічної діяльності з дітьми і молоддю в у територіальній громаді важливими є закони «Про попередження насильства в сім'ї», «Про охорону дитинства», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам», Кодекс про шлюб та сім'ю та ін. Ці акти регулюють питання, пов'язані із соціальним захистом дітей (визначають порядок вилучення дитини з родини і позбавлення батьків їхніх прав на виховання дітей, здійснення опіки над дитиною, яка не має батьківського піклування, порядок оформлення у різні дошкільні й шкільні заклади тощо). Нормативно-правову базу також утворюють різноманітні положення, затверджені указами Президента України та постановами Кабінету Міністрів, які визначають порядок діяльності певних соціальних установ, зокрема постанова «Деякі питання діяльності центрів соціальних служб». Важлива роль у документальному забезпеченні соціальної політики і соціальної роботи належить державним

програмам, покликаним визначити пріоритети у розв'язанні соціальних проблем певних груп суспільства. Такими є: програма «Діти України», Державна цільова соціальна програма «Молодь України», Указ Президента «Про заходи щодо забезпечення захисту прав і законних інтересів дітей» та ін.

Наступним різновидом пропонуємо *лекцію у форматі воркшоп*, що є інтенсивним навчальним заходом, на якому учасники навчаються, перш за все, завдяки власній активній роботі. Воркшоп може бути різних типів, зокрема:

- дискусійний клуб;
- тимбілдинг (командотворення);
- майстерня;
- мозковий штурм;
- марафон;
- студія;
- ігрова платформа;
- воркшоп-круїз і т.д.

Обираючи тип воркшопу, потрібно опиратися на його відповідність поставленій цілі та завдань лекційного матеріалу.

Рушійними процесами даного формату є передача технологій і майстерності викладачем, творчість учасників освітнього процесу, інформаційний обмін, в окремих випадках і обмін досвідом, а також генерація ідей.

Головна ознака будь-якого типу воркшопу – активність. Ми знаємо, що класична лекція, на противагу іншим формам навчального процесу, тяжіє до полюсу пасивності.

Рис. 2.2. Поділ форм навчання за ознакою «пасивність-активність»

Учасники слухають слова лектора і намагаються засвоїти, що їм рідко успішно вдається. У даному випадку знання транслуються, подаються в готовому вигляді. Подальша їхня доля теж відома — просто, бути записаними в конспект.

Опрацювавши відповідний матеріал, можемо стверджувати, в чому полягає активність студента під час лекції-воркшопу. Отже:

- студент воркшопу активний у постановці цілей навчання;
- студент воркшопу активний у створенні знання, на воркшопі знання не транслуються, але обговорюються і створюються;
- студент воркшопу активний у випробуванні нових способів поведінки, а, отже, у набутті досвіду;
- студент воркшопу активний в усвідомленні отриманого досвіду і застосуванні його на практиці [54].

Воркшоп-лекція – форма освітнього заняття, де під керівництвом досвідченого викладача можна створювати нові, унікальні, найчастіше, інтелектуальні продукти у галузі соціальної роботи, соціально-педагогічної діяльності, зокрема з молоддю у територіальних громадах.

Пропонуємо застосовувати воркшоп-лекцію в якості засобу залучення цільової аудиторії, де її чекають нові підходи до вирішення завдань. Воркшоп, в силу свого формату, потребує великої віддачі від усіх учасників освітнього процесу, це передбачає роботу з активними «співучасниками». Воркшоп-лекція буде цінною для студентів тим, що вона розвиває мотивацію самовираження і націлює на розкриття своїх здібностей та вдосконалення набутих знань і навичок, студенти- учасники такої лекції створюють своє комунікаційне поле.

Формат лекції-воркшопу сприяє учасникам освітнього процесу вирішувати завдання, навчаючись, і, навчаючись, вирішувати завдання, тобто, в основі лежить динамічне навчання.

Ціль воркшоп-лекції – передача викладачем актуального досвіду, знань, а також залучення в процес спільної роботи: розкрити соціальні, соціально-педагогічні, психологічні стимули студентів, інформаційне наповнення, навички роботи в нових освітніх умовах.

Способом проведення воркшоп-лекції є активна взаємодія з виконання теми завдання, спільна праця та інформаційний обмін між студентами. Викладач виступає в ролі «каталізатора» навчання.

Воркшоп-лекція може виконувати дійсно унікальні завдання під час проведення заняття у закладі вищої освіти. До основних з них можна віднести такі:

- воркшоп є майданчиком для реалізації нових ідей у студентських проєктах;
- забезпечення інтерактиву в рамках стимулюючого заняття;
- спосіб командоутворення у студентських групах. Зміцнення «командного духу» на довірчих, особистісних взаєминах, де багато нововведень, творчості, вражень, задоволення від виконаної роботи;
- підвищення мотивації як викладача, так і студентів;
- спосіб «зворотний зв'язок», коли учасники діалогу краще пізнають один одного в процесі спільної освітньої діяльності;
- воркшоп у освітній програмі здатний регулювати специфічну тематику, запити сучасної проблематики із соціально-педагогічної діяльності майбутнього фахівця соціальної сфери в роботі з молоддю у територіальних громадах;
- воркшоп – це інструмент упровадження нових технологій, він дає хороший імпульс в освітній роботі під час викладання конкретної дисципліни соціально-педагогічного напрямку;
- воркшоп здатний підвищити інтерес до навчальної дисципліни;
- розвиток навичок і компетенцій студентів.

Приклад лекції-воркшопу надається у додатку П.

Інтеграція та збагачення змісту професійно-орієнтованих дисциплін в аспекті підготовки до роботи з молоддю у територіальних громадах відбувалася завдяки доповненню змісту таких навчальних дисциплін, як: *«Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю»*, *«Молодь в сучасній громаді»*, *«Теорія і практика соціальної роботи у громаді»*, *«Соціально-виховна робота із сім'ями»*, *«Соціально-педагогічна робота в громаді»*, передбачених професійною підготовкою майбутніх фахівців закладах вищої освіти, де результати дослідження впроваджено в освітній процес

через навчальний матеріал, необхідним для формування знань студентів щодо роботи з молоддю у територіальних громадах.

Так, дисципліну *«Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю»* доповнили такими навчальними питаннями: *«Сільська сім'я як інститут виховання особистості»*, тема – *«Виховання дітей та молоді в сім'ї у територіальній громаді»*, мета заняття – розкрити вплив сім'ї на формування та розвиток особистісних цінностей дітей, визначити особливості виховання дітей та молоді в сім'ї, виокремити проблеми та запропонувати способи їх вирішення, оскільки, сім'я – це соціальний інститут, який впродовж усього життя особистості є найближчим соціальним середовищем та являється фактором соціалізації особистості. Сім'я є першоджерелом духовного, економічного та суспільного розвитку дитини. Соціум територіальної громади має свої специфічні соціокультурні й соціально-економічні характеристики, які визначають особливості сімейних установок. Родина у територіальних громадах є першоосновою духовного, економічного та соціального розвитку суспільства, його природним і найбільш стійким елементом. У сім'ї найповніше зберігаються першоознаки давніх етносів та відображаються усі етапи історичного розвитку народу. Водночас вона не є чимось абсолютно сталим, незмінним. Сім'я акумулює в собі всі найважливіші ознаки суспільних процесів, економічного та культурного розвитку і одночасно ніби випромінює їх у суспільство та взаємодіє з ним. Кожна благополучна родина опікується тим, щоб їхні діти всебічно розвивалися, набували необхідних знань про довкілля, постійно розширювали обрії власної духовності, шанували традиції та звичаї рідного народу. Головні завдання сімейного виховання полягають у формуванні в дитини основ світобачення, нагромадженні нею досвіду міжособистісного спілкування.

Заняття пропонується в інтерактивній формі (комбіноване) з упровадженням вправи *«Дерево очікувань»*.

Навчальне питання *«Соціальна профілактика алкоголізму серед молоді у територіальній громаді»* доповнює дисципліну *«Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю»*, його метою було визначення основних профілактичних технологій щодо попередження алкоголізму серед молоді у територіальній громаді в Україні.

Оскільки, здоров'я населення вважається головним критерієм доцільності та ефективності всіх без винятку сфер діяльності держави. Одним із напрямів діяльності закладів вищої освіти має бути впровадження в суспільну свідомість переваг здорового способу життя, формування національного культу соціально активної, фізично здорової та духовно багатой особистості.

Алкоголізм або алкогольна залежність – характерна психофізична залежність від алкоголю, основою якої є його наявність в обмінних процесах людського організму, що розвивається внаслідок хронічного зловживання спиртними (алкогольними) напоями. У ширшому розумінні алкоголізм – сукупність шкідливих звичок, пов'язаних із зловживанням алкоголем, впливів на здоров'я, життя, працю і добробут людей.

Завдання фахівця соціальної сфери попередити дану проблему, шляхом професійного втручання.

Заняття пропонується у формі тренінгу «Формування навичок здорового способу життя у дітей та молоді у територіальних громадах» та виконання вправи «Все залежить від тебе», які проводяться з метою підвищити рівень усвідомлення власної відповідальності за стан свого здоров'я та здоров'я членів сім'ї залежно від обраного способу життя, що є важливим аспектом процесу збереження й розвитку психічних і фізіологічних функцій молоді у територіальній громаді, оптимальної працездатності та соціальної активності.

Дисципліну «*Молодь в сучасній громаді*» доповнили такими навчальними питаннями, як «Особливості соціально-педагогічної діяльності у територіальній громаді». Метою даного заняття вбачаємо активізацію процесу адаптації майбутніх фахівців до роботи з молоддю у територіальній громаді; визначення особливостей соціально-педагогічної роботи в територіальній громаді; обґрунтування основних засад соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю на місцевому рівні.

Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в територіальній громаді – це особливий різновид соціальної діяльності, який потребує інтегративного підходу. З одного боку, вона забезпечує реалізацію основних напрямів соціальної політики щодо дітей та молоді через соціально-педагогічну діяльність закладів соціального

спрямування, з іншого – спрямована на вирішення проблем дітей та молоді у територіальній громаді, створення відповідних умов для їхньої життєдіяльності з урахуванням можливостей місцевості щодо забезпечення соціальних гарантій дитинства, населення громад є однією з найбільш масових адресних груп соціально-педагогічної роботи, соціальної роботи.

Заняття з процесу адаптації майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, що сприяє соціальній та психологічній адаптації майбутніх фахівців, а саме: підвищення мотивації професійної діяльності; корекція типових ілюзій і хибних очікувань щодо роботи; знаходження оптимальних моделей поведінки в соціальному середовищі; добір оптимальної стратегії професійної діяльності; розвиток лідерських якостей особистості; сприяння розвитку творчих здібностей майбутніх фахівців соціальної сфери шляхом побудови майбутніми фахівцями інтерактивної соціальної карти територіальної громади. Визначення особливостей соціальної, соціально-педагогічної роботи в територіальній громаді; обґрунтування основних засад соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю на місцевому рівні під час інтерактивної вправи «Фахівець соціальної сфери майбутнього».

Навчальне питання «Стан та проблеми працевлаштування молоді у територіальній громаді в Україні» доповнює дисципліну «Молодь у сучасній громаді». Мета даного заняття: проаналізувати та обґрунтувати причини сучасного стану безробіття молоді у територіальній громаді України, динаміку рівня безробіття у молодіжному сегменті у територіальній громаді; соціальна підтримка безробітної молоді у територіальній громаді.

Важливим питанням нині залишається рівень зайнятості молоді у територіальній громаді. Проблема молодіжного безробіття є однією з ключових на сучасному етапі формування ринку праці. Нині відбувається постійне зростання безробіття серед молоді в громаді. Стабільне зростання безробіття серед молоді характерне не тільки для України, але й для економічно розвинених країн світу. Світова фінансово-економічна криза справила негативний вплив на ринок праці молоді України, та країн ЄС наслідком якої стало збільшення кількості

безробітних серед молоді, зокрема у територіальних громадах. Молодіжний ринок праці у територіальних громадах – специфічний, а молодіжний сегмент ринку праці погіршує і без того складну ситуацію у соціально-економічному механізмі розвитку країни. Соціальна підтримка входження молоді громад до трудової діяльності, її правовий захист, підвищення економічної активності та конкурентоспроможності на ринку праці, мотивація до продуктивної легальної зайнятості, зниження рівня та тривалості безробіття повинні стати головними напрямками державної молодіжної політики зайнятості в територіальних громадах України.

Семінар на тему «Молодь з територіальних громад на ринку праці» (з метою підвищення ефективності надання соціальних послуг, спрямованих на підтримку трудової активності молоді в сучасному економічному середовищі, підвищення рівня працевлаштування цієї категорії громадян) за участю представників соціальної сфери, які в ході заняття окреслять: головні проблеми безробіття серед молоді у територіальних громадах; можливі шляхи вирішення проблеми безробіття серед молоді у територіальних громадах; якій молоді у громадах надаються переваги, при працевлаштуванні (активній, мобільній молоді, без шкідливих звичок, молоді яка швидко адаптується в суспільстві, має належну освіту, володіє різними видами сучасної технології); норми законодавства України щодо зайнятості населення.

Навчальний матеріал спрямований на розгляд проблеми зайнятості молоді з територіальних громад та пошуку шляхів зменшення безробіття; на тенденції розвитку самостійної зайнятості у територіальних громадах; на ситуацію на молодіжному ринку праці; запропоновані основні напрями покращення у територіальних громадах процесу працевлаштування молоді.

Дисципліну *«Теорія і практика соціальної роботи у громаді»* доповнили навчальним питанням «Організація дозвілля підлітків в умовах сільської місцевості». Метою заняття вважаємо розгляд актуальних проблем вільного часу і дозвілля української сільської молоді; визначення ціннісних орієнтацій сільської молоді щодо проведення вільного часу. Оскільки культурно-дозвіллева діяльність розглядається як засіб соціалізації особистості, процес якої триває все життя, набуває особливої ефективності в умовах функціонування культурно-дозвіллевої системи, і базується на

принципі безперервності та наступності форм дозвілля. Дозвілля молоді – частина вільного часу, що, як правило, контрастує з професійною діяльністю, відповідає психофізичним особливостям молоді людини і спрямована на задоволення культурних потреб та інтересів здорової особистості. Дозвілля представляє собою структуру, що складається із двох рівноцінних напрямів. Це – природна культурно-дозвіллева діяльність і соціально організована культурно-дозвіллева діяльність. Культура дозвілля молоді у територіальних громадах визначається рівнем розвитку та функціонування відповідних культурологічних установ: будинок культури, стадіон, спортивний майданчик, бібліотека, без існування яких неможливе задоволення потреб у сфері дозвілля у повному обсязі в територіальній громаді.

Заняття пропонуємо у формі тренінгу «Проектування форм організації дозвілля дітей та молоді територіальних громад» для сприяння усвідомленню функцій дозвілля та підвищення рівня змістовності дозвілля в умовах нової соціокультурної реальності; розвитку організаторських навичок щодо створення сприятливого дозвілля майбутніми фахівцями соціальної сфери для дітей та молоді у територіальних громадах.

Навчальне питання «Основи соціального захисту молоді у територіальних громадах на сучасному етапі» доповнює дисципліну «Теорія і практика соціальної роботи у громаді», метою якого є розгляд проблем молоді в умовах економічних та соціальних трансформацій, звернення уваги на демографічну ситуацію в регіоні, стан охорони здоров'я молоді та освіти та запропонувати власні шляхи вирішення проблем соціального захисту молоді в територіальних громадах, оскільки молодь є однією з найменш захищених категорій населення в сучасному українському суспільстві, а тому, безперечно, потребує соціального захисту та допомоги. Соціальний захист молоді територіальних громад – сукупність державних заходів і видатків бюджету, пов'язаних з наданням фінансової допомоги молоді, яка проживає на території громад і через незалежні від неї причини не має достатніх для самозабезпечення доходів.

Соціальний захист полягає в реалізації основних напрямів соціальної політики завдяки комплексу організаційно-правових і соціально-економічних заходів.

Дане заняття проводимо у формі лекції з використанням комп'ютерних технологій за заздалегідь підготовленою презентацією на зазначену тематику. Це пояснюється тим, що інформація містить багато цифр, графіків – статистичних даних, які студентам буде легше сприйняти візуально.

Дисципліну *«Соціально-виховна робота із сім'ями»* доповнили такими навчальними питаннями, як «Особливості дитячо-батьківських відносин в родині територіальної громади». Метою їх є охарактеризувати сучасний стан дитячо-батьківських відносин, роль фахівця соціальної сфери в даному процесі, оскільки, особливості соціалізації дитини в сім'ї зумовлені, передусім, батьками. Це соціально-психологічний феномен, що є сукупністю знань, уявлень та переконань стосовно себе у батьківській ролі, які реалізуються у всіх проявах поведінкової складової батьківства. Батьківство – процес забезпечення батьками необхідних умов для повноцінного розвитку, виховання та навчання дітей.

Змістом виховання дітей у сучасній українській родині в територіальній громаді має стати інтегрована та вселюдська гуманістична культура мирного життя людей в інтерконтинентальному просторі. Зміст виховання повинен відображати й утверджувати у свідомості й діяльності дітей найвищі національні та вселюдські духовні, гуманістичні, морально-етичні, естетичні, фізичні, трудові ціннісні орієнтації на практичну виховну діяльність сучасної української сім'ї в умовах становлення й утвердження національної педагогіки та освіти.

Заняття доцільно провести на базі школи під час роботи фахівця соціальної сфери на прикладі вирішення проблемної ситуації дитячо-батьківських відносин методом застосування програми корекції дитячо-батьківських відносин у сім'ях, де головними завданнями є: зміцнити відносини між батьками і дитиною; сформувати позитивну комунікацію між батьками і дитиною; зняти тривожність, напруженість і страхи у відносинах між батьками і дитиною; сформувати адекватну самооцінку батьків і дітей. Головними завданнями даної корекційної роботи є: встановити та розвинути відносини партнерства між батьками і дитиною; поліпшити розуміння батьками власної дитини, особливостей і закономірностей її розвитку; досягти здатності до емпатії, до розуміння переживань, станів та інтересів один одного.

Мета заняття – оптимізація та корекція відносин батьків і дітей у територіальних громадах.

Навчальне питання «Роль соціального виховання молоді у територіальних громадах в Україні» доповнює дисципліну «Соціально-виховна робота із сім'ями». Метою заняття було: охарактеризувати основні аспекти соціального виховання молоді в територіальних громадах в Україні та визначити його роль, оскільки соціальне виховання молоді в громаді в Україні – це цілеспрямоване створення умов (матеріальних, духовних, організаційних) для розвитку людини. Головна мета соціального виховання молоді в Україні полягає у формуванні здатності особистості до активного функціонування в конкретній соціальній ситуації при забезпеченні її повноцінного розвитку як неповторної людської індивідуальності.

Заняття проведене у формі лекції на основі мультимедійних технологій, яка дає змогу поєднати керуючу роль викладача з високою активністю студентів. Ефективність засвоєння курсу значно підвищується за рахунок упровадження мультимедійних технологій (вебсайти, мобільні додатки, мультимедійні презентації та вебінари з фахівцями, інтерактивні музеї та виставки, віртуальні тренажери для розвитку практичних навичок, зокрема тренажери для роботи з конфліктами, моделювання ситуацій для розвитку комунікаційних навичок тощо). Мультимедійні технології змінюють традиційні підходи до вирішення завдань навчання, лекція на основі мультимедійних технологій має визначальні риси.

Лекція з елементами інтенсифікації освітнього процесу, а саме: з використанням зазначеної технології не тільки дасть змогу збільшити обсяг навчального матеріалу, урізноманітнити його структуру, а й знаходити нові форми його подання, що, в свою чергу, скоротить час на опрацювання великого масиву інформації, що значно покращить якість засвоєння матеріалу лекції і сприятиме створенню системи нових знань. Таке заняття проведено із застосуванням в освітньому процесі технологічних елементів, завдяки яким здійснюється високий рівень наочності, а також створюється середовище, що сприяє розвитку творчих індивідуальних і колективних здібностей студентів, при цьому формуються навички ефективного спілкування, спрямованого на досягнення позитивного результату.

Варто зазначити, що така методика читання лекцій потребує серйозної розробки принципово нових навчально-методичних матеріалів: мультимедійного підручника, електронного конспекту лекцій, презентаційної версії курсу в форматі Power Point.

Дисципліну *«Соціально-педагогічна робота в громаді»* доповнили навчальним матеріалом *«Основні погляди української народної педагогіки на виховання молоді в територіальних громадах»*. Мета: розглянути, які погляди та ідею має народна педагогіка на виховання молоді в територіальних громадах, виокремити основні аспекти, оскільки засвоєння дітьми й молоддю національних традицій, фундаментальної системи знань з рідної мови, фольклору та етнографії запобігає історичній непам'яті, бездуховності, моральному збоченню, прилучає через рідну культуру до світової загальнолюдської культури. Народна педагогіка об'єднує в народне родинознавство, народне дитинознавство, батьківську педагогіку, народну дидактику, народну деонтологію. Педагогічний вплив народної педагогіки на формування особистості дуже важливий. Діти й молодь сприймають її легко, природно і просто, практично не відчуваючи виховного впливу.

Заняття проводилося в активній формі навчання з використанням інтерактивної вправи *«Метод Прес»* або *«Обери позицію»* за наступним алгоритмом: *«питання»* – *«позиція»* – *«я вважаю»* – *«обґрунтування»* – *«тому що»* – *«приклад»* – *«отже»*.

Навчальне питання *«Сутність процесу соціального виховання дітей та молоді у громадах на прикладі Франції»* доповнює дисципліну *«Соціально-педагогічна робота в громаді»*. Метою заняття був розгляд та обґрунтування суті, форм, методів, змісту соціального виховання дітей та молоді у громаді Франції як позитивного досвіду в роботі з молоддю.

Молодь та діти у Франції, як і в будь-якій іншій державі, є найбільш уразливою її частиною. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю є одним із провідних напрямів соціальної роботи, який концентрує найбільшу кількість асигнувань та залучає найчисленнішу групу спеціалістів соціальної сфери. У Франції діють численні організації соціальної підтримки та захисту дітей і молоді. Французький Союз порятунку дитинства (UFSE) – одна з перших асоціацій, які виділили проблему *«дитина у складній ситуації»*. У країні функціонує телефонна служба прийому

повідомлень про дітей, які зазнають жорстокого ставлення (SNATEM). У Франції характерною ознакою процесу реалізації молодіжної політики та соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю є залучення самих молодих людей до роботи з ровесниками. Задоволення потреб молоді в інформації є невід'ємною частиною молодіжної політики.

Така стратегія соціального виховання дітей та молоді Франції є надзвичайно цінною для перейняття досвіду.

Заняття було проведене за допомогою інтегративного методу групової роботи, роботи студентів з кейсами. Викладач обов'язково оцінював студентів, їхні висновки щодо соціального виховання дітей та молоді в громадах Франції. Групи студентів склали письмовий звіт щодо соціального виховання дітей та молоді в громадах Франції та обмінялися ними між собою.

При наданні інформації студентам був використаний відеоматеріал, в якому демонструвалася суть соціального виховання дітей та молоді у сільській місцевості, в громадах у Франції; окремий приклад соціального виховання дітей та молоді у сільській місцевості у Франції, який став предметом вивчення. У кінці заняття зроблені висновки та аналіз.

У своїй методиці ефективною формою організації навчальних занять вважаємо *семінарське заняття* – особливу форму практичних занять, яка полягає в самостійному вивченні студентами окремих питань соціально-педагогічної роботи з молоддю територіальних громад і тем лекційного курсу з наступним обговоренням та (або) оформленням матеріалу у вигляді повідомлення, реферату, доповіді тощо.

Особливістю семінару є активна участь студентів у з'ясуванні проблем, запропонованих до розгляду.

Семінарські заняття сприяють глибокому засвоєнню студентами теоретичних проблем, оволодінню науковим апаратом, формуванню у них навичок ораторського, уміння аргументувати свої судження, вести наукову полеміку, захищати і обстоювати свою думку, зважаючи на думку іншої людини, вчать толерантності.

У підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах велику роль відіграє різноманітність проведення семінарських занять, що значно поживає семінари, робить їх більш цікавими.

Оскільки семінарське заняття передбачає самостійне вивчення студентами окремих питань і тем лекційного курсу з наступним обговоренням та (або) оформленням матеріалу, пропонуємо метод «Скрайбінг» – яскраве подання навчального матеріалу після його вивчення. Головна мета скрайбінгу – допомогти краще опанувати зміст та запам'ятати сенс нової інформації завдяки залученню візуалізації. Головне завдання цього прийому – донести інформацію у максимально зрозумілому і привабливому форматі для інших. При застосуванні даного методу студент закріплює отримані самостійно знання і дає можливість своїм одногрупникам відчувати ефект паралельного наслідування, тобто вони слухають розповідь/пояснення по темі і одночасно бачать графічну відповідність почутому, адже, як стверджують спеціалісти, найкраще сприймається візуальна інформація, вона швидше систематизується, а кольорові образи ліпше запам'ятовуються.

Серед «плюсів» цієї технології можна виділити такі:

- участь та увага аудиторії;
- якісне засвоєння інформації та запам'ятовування ключових моментів;
- зручне сприйняття інформації;
- можливість безперервного спілкування зі студентами-однокурсниками

(обговорення, дискусія щодо поданого матеріалу).

Варто зазначити переваги скрайбінгу в освітньому процесі:

- візуалізація в процесі навчання допомагає студентам організувати та аналізувати отриману інформацію;
- за допомогою візуальних образів студенти з легкістю інтегрують нові знання;
- візуалізація розвиває критичне мислення (вербальна та візуальна інформація допомагає відновлювати в пам'яті отриману інформацію, оскільки презентація скрайбінгу складається із простих образів, символів та предметів, які легко запам'ятовуються);

- візуалізація є універсальною та доступною всій аудиторії.

Існують такі види скрайбінгу: скрайбінг-презентація та відеоскрайбінг. Для створення скрайбінгу можна користуватися такими сервісами: Animaker, Sparkol VideoScribe, GoAnimate, Moovly, Wideo, PowToon, Power Point

Приклади: «Покоління мобільного інтернету в територіальній громаді», «Молодь всюди», «Сила молоді для розвитку територіальних громад».

Використання даного методу сприяє якнайкращому запам'ятовуванню матеріалу. Адже залучення скрайбінгу дає можливість яскраво та творчо візуалізувати будь-яку інформацію, зробивши акценти на ключових моментах.

Для впровадження різноманітності пропонуємо наступні активні форми навчання.

«Снігова куля». Використовується, коли необхідно, щоб студенти обговорили соціально-педагогічне питання спершу в парах, потім у «четвірках», пізніше в групах по вісім учасників тощо. Важливим для навчання є як публічне озвучення, так і вислуховування поглядів, аргументів, характеристики речей, ознайомлення з різними підходами.

Переваги методу в тому, що він навчає вести переговори, робити вибір та досягати згоди.

Організація роботи «Снігової кулі»:

- поставити студентам запитання для обговорення, дискусії тощо, наприклад: «Чому молодь у територіальних громадах останнім часом більше піддається алкоголізму та наркоманії?»;

- об'єднати студентів у пари і дати час для обговорення завдання та ухвалення узгодженого рішення; студентів потрібно попередити, що пари обов'язково мають досягти згоди щодо відповіді;

- об'єднані пари в четвірки повинні обговорити попередньо узгоджені рішення щодо поставленої проблеми; ухвалення спільного рішення є обов'язковим;

- об'єднати четвірки в більші групи і дати час на обговорення питання, узгодження позицій і вироблення спільного рішення.

До семінарського заняття студенти готуються заздалегідь, і тому викладач має своєчасно надати їм план семінарського заняття, питання для обговорення, рекомендувати відповідну літературу та джерела, інформувати про форму проведення заняття тощо. Тому в даному випадку доцільно проводити рольову гру, наприклад, «Хокей». Тема: «Термінологія та основні засади розділу «Основи соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних громадах».

Мета гри: активізація володіння мовою спеціальності, професійним стилем.

Хід та правила гри: у грі беруть участь дві команди по шість гравців у кожній (один воротар, два захисники, три нападники). У навчальному хокеї «кидок у ворота» означає запитання, поставлене супротивником. Запитання підбирають «нападники». «Гол» – команда не дала відповіді на запитання або відповідь неправильна. «Шайба відбита» – «захисники» або «воротар» дали правильну відповідь. «Суддею» на полі є викладач, Який стежить за дотриманням правил, призначає «штрафний» порушникам, дає дозвіл на запитання й відповіді. Усі інші виступають у ролі запасних гравців або вболівальників. Наприкінці гри викладач робить підсумки та виставляє оцінки.

Приблизні запитання та відповіді згідно теми.

Нападники 1-ї команди: «Соціальна робота у територіальній громаді – це...»

Захисники і воротар 2-ї команди: «Напрямок соціальної роботи, орієнтований на допомогу всім соціально незахищеним верствам населення у територіальній громаді».

Нападники 2-ї команди: «Як називають спеціаліста, у компетенцію якого входить надання педагогічної, психологічної, психотерапевтичної та соціальної допомоги людям територіальних громад, які її потребують?»

Захисники і воротар 1-ї команди: «Соціальний працівник у територіальній громаді».

Нападники 2-ї команди: «Молодь територіальних громад – це ...?».

Захисники і воротар 1-ї команди: «Це специфічна соціально-демографічна група суспільства, яка за своїм складом є дуже неоднорідною, має внутрішню

диференціацію, визначається особливостями діяльності, способом життя, динамічністю та інноваційним потенціалом, проживає на території села... і т.д».

Досить цікавим та результативним вважаємо проведення семінарського заняття методом «Сенкан» (Сінквейн). Мета – розвиток соціально-педагогічного мислення, знаходження рішення соціально-педагогічних завдань.

Слово «сенкан» походить від французького слова «п'ять, і так само означає: вірш у п'ять рядків, у якому людина висловлює своє ставлення до проблеми чи поняття. Тому пропонуємо навчитися вирішувати соціально-педагогічну проблему за алгоритмом написання вірша в 5 кроків, сінквейн можна використати для підведення підсумків, перевірки рівня сприйняття матеріалу, уміння характеризувати поняття.

Перший рядок (крок) – одне ключове слово (ключове поняття) – тема, яка визначає зміст сінквейна – об'єкт або предмет, про який іде мова, наприклад, *«Проблеми дозвілля у територіальних громадах»*.

Другий рядок (крок) – два прикметники, які характеризують дане поняття, дають опис його ознак та властивостей, наприклад, *вживання спиртних напоїв, комп'ютерні ігри*.

Третій рядок (крок) – три дієслова, які показують характер дії об'єкта, наприклад, *регулювання вільного часу, спілкування, оздоровлення*.

Четвертий рядок (крок) – коротке речення, в якому автор висловлює своє ставлення до об'єкта, наприклад, *дозвіллева стратегія, що є механізмом задоволення потреб у сфері дозвілля молоді територіальної громади й виступає як спосіб її реалізації*.

П'ятий рядок (крок) – одне слово/рядок-резюме (в даному випадку це буде одне речення), зазвичай іменник, через яке людина висловлює свої почуття, асоціації, пов'язані з даним поняттям, його сутністю, наприклад, *«піднесення культури та духовності молодого покоління громади, утвердження здорового способу життя та належного стану моральності, виховання на основі традиційних, духовних і культурних цінностей»*.

Інтерактивна вправа «Так чи ні?» на семінарському занятті дає змогу викладачеві швидко перевірити знання студентів з тієї чи іншої теми. До прикладу,

тема «Термінологія та основні засади розділу «Основи соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних громадах». Приклад запитання:

- процес двостороннього обміну думками та інформацією, що приводить до досягнення взаєморозуміння між фахівцем соціальної сфери та молоддю територіальної громади – це комунікація. Так чи ні?
- план фахівця соціальної сфери у територіальній громаді – це спеціальний документ, у якому фіксують перелік того, що повинно бути зроблено фахівцем соціальної сфери у територіальній громаді, зокрема з молоддю; визначають послідовність, ресурси та термін виконання соціально-педагогічної роботи, необхідних для досягнення визначених соціально-педагогічних цілей з молоддю у територіальній громаді. Так чи ні?
- до сфери соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальній громаді входять: підвищення культурно-освітнього рівня молоді, пропаганда здорового способу життя серед молоді громади, задоволення духовних потреб. Так чи ні?

Метод «Письмова дискусія». Мета: аналіз соціально-педагогічної теми, що містить декілька споріднених питань. Розкриття таких питань відбувається способом додавання думок кількох груп.

Формулюється проблема (наприклад: «Праця дітей у територіальних громадах – допомога чи експлуатація»).

Формуються і записуються на окремих великих аркушах 4 запитання. Приклад:

1. Чим зумовлена дитяча праця?
2. Яка дитяча праця є прийнятною у громадах?
3. Історичний погляд на дитячу працю.
4. Нормативно-правова та законодавча база в розрізі питання дитячої праці у територіальних громадах.

Далі:

- Аркуші закріплюються на стінах у різних кутках аудиторії.
- Групи студентів одержують по 1 маркеру різних кольорів для різних груп.
- Групи студентів підходять до аркушів з питаннями, обговорюють їх і записують свої відповіді, після чого переходять до наступного аркуша.

- Якщо група погоджується з думками попередніх груп, вона ставить rischi біля таких записів, а потім дописує свої ідеї.

- Робота припиняється, коли кожна група студентів попрацювала з кожним листком.

- Група презентує інформацію з того листа, біля якого вона була останньою.

- Таким чином, в аудиторії озвучується аналіз усієї проблеми і її рішення.

Організація детального розгляду студентами окремих соціальних, соціально-педагогічних теоретичних положень роботи з молоддю територіальних громад у навчальних дисциплінах і формування професійних вмінь та навичок їх практичного застосування до молоді у територіальних громадах шляхом індивідуального виконання студентами відповідних професійних завдань щодо роботи з молоддю у територіальних громадах відбувається під час *практичних занять*.

Сучасна система освіти швидко застаріває і не відповідатиме вимогам часу, якщо не змінити ситуацію за допомогою технологічного прогресу. Вважаємо, що практичні заняття доцільно проводити у формі пізнавальних ігор, навчальних дискусій, тренінгів, круглих столів, кейс-методів та ін. інтерактивних форм навчання - метод кейс-стаді, рольові ігри, інтерактивні заняття з обговоренням, проєктна діяльність, віртуальні симуляції та тренажери, інтерактивні вправи, використання мультимедійних технологій.

Гейміфікація або ігрофікація – використання ігрових підходів у навчальному процесі. Це навчання через гру. Застосувати технологію гейміфікації в освітньому процесі є необхідною передумовою досягнення дидактичних цілей і забезпечення повноцінного та всебічного розвитку студентів, формування компетенцій та надкомпетентнісних навичок, якими має володіти повноцінна проактивна особистість відповідно до поставлених завдань закладу вищої освіти.

У навчанні використовують наступні види ігор: ігри-драматизації, рольові ігри, імітаційні ігри, організаційно-діяльні, організаційно-розумові, ігри-тренінги, ігри-дослідження, ділові ігри та інші.

Досить ефективними у підготовці майбутніх фахівців вважаються ділові ігри. Особливості ділової гри:

- ділова гра є засобом розвитку творчих умінь, творчого мислення, творчої ініціативи, творчої переконливості; у змісті ділової навчальної гри імітуються умови діяльності майбутнього фахівця соціальної сфери у роботі з молоддю у територіальних громадах;
- у діловій грі домінує педагогічна мета, ігрова ситуація є фоном;
- конструювання ділової гри здійснюється на основі поєднання змісту навчальної діяльності і прогнозованої реальної діяльності майбутнього фахівця соціальної сфери у роботі з молоддю в територіальних громадах;
- в основу діяльності учасників ділової гри закладається їхня взаємодія і особистісні рішення, що проявляються у багатосторонній взаємодії.

Ділова гра – це творча діяльність в системі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у роботі з молоддю у територіальних громадах у спеціально змодельованій ситуації, яка спрямована на розвиток професійних умінь, котрі проявляються у різних видах соціальної роботи з молоддю територіальних громад. Ділові ігри є підґрунтям, яке дає змогу успішно застосовувати різні методи і прийоми навчання, готують до професійного застосування у практиці.

Наприклад, ділова гра «Соціально-педагогічна консультація». Мета гри: активізація володіння мовою спеціальності (уміння й навички використання професійної лексики), навички встановлення довірчих відносин з клієнтом, уміння вести соціально-педагогічний діалог, активізація емпатії консультанта, уміння подачі пропозиції щодо вирішення проблемної ситуації, дотримання етики.

Хід та правила гри. Ведучий (викладач) моделює проблемну ситуацію: молодий чоловік (21 рік) у територіальній громаді на прийомі у фахівця соціальної сфери з такою проблемою: за відсутності роботи, з метою наживи, він програв останні гроші родини в гральних автоматах у місті. У розпачі через вчинене він намагався покінчити життя самогубством...

Учасники гри розділяються на пари – команди плюс секретар кожної команди, окремо організовується арбітражна група студентів. У ході «соціально-педагогічної консультації» секретар робить запис проведення «консультації» у спеціальних документах (протоколах, які викладач завчасно підготував).

Досить ефективним на практичних заняттях може бути такий інтерактивний метод як «Мозковий штурм».

Мозковий штурм являє собою методику спільної одночасної роботи групи експертів, спрямованої на творчий пошук, як правило, нетрадиційних, креативних підходів до вирішення проблем, спільне розв'язання проблем, яке забезпечується особливими прийомами.

Етапами проведення «мозкового штурму» щодо підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах:

- обрана проблема або проблемне питання щодо роботи фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах записується на дошці або папері, щоб під час роботи цей запис був перед очима студентів;
- всі учасники штурму, думаючи про соціально-педагогічну проблему, висувують ідеї щодо її розв'язання;
- викладач записує на дошці всі ідеї вирішення соціально-педагогічної проблеми, що пропонуються студентами;
- коли всі присутні вважатимуть кількість поданих ідей достатньою, їх висування припиняється;
- після того, як майже всі ідеї зібрано, їх групують, аналізують, розвивають групою;
 - вибираються ті ідеї, що, на думку групи студентів, допоможуть вирішенню поставленої проблеми.

Під час «Мозкового штурму» для студентів, майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, найбільш ефективними правилами поведінки є такі:

- варто намагатися зібрати якомога більше ідей щодо вирішення заданої соціально-педагогічної проблеми роботи з молоддю у територіальній громаді;
- студенти мають активізувати свою уяву з використанням раніше отриманих соціально-педагогічних знань щодо роботи з молоддю у територіальній громаді;
- кожен студент може подавати скільки завгодно ідей, або розвивати ідеї інших студентів;

– студентам не варто критикувати висловлення своїх колег, не бажано давати оцінку запропонованим ідеям інших студентів.

Метод «Мозковий штурм» сприяє появі значної кількості ідей при високій активності учасників, розвиває комунікативні здібності, надає можливість самовиражатися та самореалізуватися.

Приклад тем «Мозкового штурму»: «Наслідки та причини загострення соціальних проблем молоді у територіальних громадах», «Школа територіальної громади в системі виховання молодого покоління», «Менеджмент культурно-дозвіллєвої діяльності у територіальній громаді».

Ефективною при проведенні практичного заняття з студентами майбутніми фахівцями соціальної сфери, яких готують до роботи з молоддю у територіальній громаді можемо вважати таку інтерактивну форму роботи, як «Ток-шоу».

Метою «Ток-шоу» є отримання навичок публічного виступу та дискусування щодо вирішення певної соціально-педагогічної проблеми молоді у територіальній громаді.

Викладач на такому практичному занятті є ведучим на «Ток-шоу». Робота організовується таким чином:

- студентам оголошується тема дискусії, наприклад, «Особливості соціально-педагогічної роботи з алкозалежною молоддю у територіальній громаді»;
- потім пропонують висловитися на запропоновану тему «запрошеним гостям»;
- слово надається глядачам, які можуть виступити зі своєю думкою або ставити запитання «запрошеним», не більше 1 хв.;
- «запрошені» мають відповідати якомога лаконічніше і конкретніше;
- ведучий також має право ставити своє запитання або перервати виступаючого через ліміт часу.

Пропонуємо наступні теми «Ток-шоу»: «Особливості соціально-педагогічної роботи з алкозалежною молоддю у територіальній громаді», «Вплив соціальних мереж на дітей та молодь у територіальних громадах», «Роль бібліотечного фонду в культурному розвитку молоді у територіальній громаді».

Така форма роботи допоможе студентам навчитися брати участь у загальних дискусіях щодо вирішення соціально-педагогічних проблем молоді у територіальних громадах, висловлювати та захищати власну позицію, а в майбутньому – ефективно вирішувати професійні завдання.

Важливе значення для практичних занять має використання такого активного методу навчання, як екскурсія – форма організації педагогічного процесу, спрямована на вивчення студентами поза межами вищого навчального закладу і під керівництвом викладача явищ, процесів через безпосереднє їх сприймання.

У даному випадку це може бути екскурсія в школу з метою вивчення, перейняття досвіду організації виховної роботи з молоддю територіальної громади, ознайомлення з особливостями мікросередовища, умовами життя, інтересами, потребами, труднощами і проблемами молодого покоління в громаді, ознайомлення з практичним досвідом фахівця соціальної сфери в школі громади щодо вирішення конфліктних ситуацій, дати можливість майбутнім студентам побачити, як своєчасно фахівець надає соціальну, зокрема соціально-педагогічну допомогу та підтримку вихованцям у школі громади; будинок культури – як соціальний заклад, що створює умови для розвитку талантів серед молоді у територіальних громадах, задовольняє культурно-дозвільні потреби жителів, в тому числі, для молоді. Займається відродженням, збереженням і розвитком народної творчості, аматорського мистецтва як заклад, робота якого спрямована на піднесення культури та духовності молодого покоління громади, утвердження здорового способу життя та належного стану моральності, виховання на основі традиційних, духовних і культурних цінностей.

Практичні заняття необхідно організовувати так, щоб студенти відчували зростання складності завдань, що зумовлювало б позитивні емоції від власного успіху в навчанні, сприяло б творчості, пошукам. Студенти повинні отримати можливість розкрити і виявити свої соціальні, соціально-педагогічні здібності, свій потенціал. Тому при розробленні завдань і плану практичного заняття з підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах слід враховувати рівень підготовки та інтереси кожного студента групи, а виступаючи в ролі консультанта, не пригнічувати самостійності та ініціативи студентів.

Наступною формою щодо підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах є *самостійна робота* студента, це форма організації навчального процесу, яка передбачає виконання завдань студентом під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі.

Вважаємо, що ефективною буде самостійна робота студентів, яка базується на використанні різноманітних педагогічних методик і технологій: дидактичні ігри, кейс-методики, інтегроване навчання, проблемне навчання, новітні інформаційні технології, технології навчання в малих групах та широке застосування технічних засобів навчання.

Для того, щоб самостійна робота студентів майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах була ефективною, варто дотримуватись певних умов, саме:

- чіткої, конкретної постановки завдань перед студентами;
- характер завдань і запитань для самостійної роботи та їх складність на різних етапах навчання варто змінювати;
- завдання для самостійної роботи варто підбирати доступні;
- диференціювати завдання для самостійної роботи (або об'єднати студентів у групи за рівнем знань та умінь, або дати можливість студенту самостійно обрати завдання відповідно до його рівня, що сприяє виробленню правильної самооцінки);
- намагатися дотримуватися систематичності і послідовності застосування самостійної роботи студентів у процесі навчання;
- дотримуватися взаємозв'язку різних видів самостійної роботи студентів на занятті та намагатися урізноманітнювати їх;
- поєднувати аудиторну і домашню самостійну роботи.

Доцільним буде при самостійній роботі студента використання поетапного квест-марафону, який включає в себе 3 етапи.

1-й етап – студентам пропонується 10 запитань на соціально-педагогічну тематику щодо роботи з молоддю у територіальній громаді, які надсилаються індивідуально кожному студентові на електронну пошту у форматі WORD для

самостійної роботи. Відповіді мають бути стислими, по суті питання. Кожна правильна відповідь отримує 2 бали. Неповні або неточні відповіді втрачають 1 бал.

Викладач оцінює роботу.

2-й етап – студентам, у 2-му етапі квест-марафону, викладач надсилає у форматі Word на електронну пошту наступні 10 запитань на соціально-педагогічну тематику щодо роботи з молоддю у територіальних громадах для самостійної роботи.

Відповіді мають бути стислими, по суті питання. Кожна правильна відповідь отримує 3 бали. Неповні або неточні відповіді втрачають 1,5 бали.

При виявленні викладачем скопійованих робіт, на 1-му/2-му етапах, вони знімаються з розгляду і студент втрачає можливість отримати позитивні бали з дисципліни за самостійну роботу.

3-м етапом – пропонуємо метод самостійної роботи студентів як робота в трійках (по суті, це ускладнена робота в парах). За результатами попередніх 2-х етапів, викладач ділить студентів на мінігрупи («Трійки»), згідно попередньо набраних балів. Кожній «Трійці» дається окрема проблемна соціально-педагогічна тема, яка потребує від студентів детального розгляду. Найкраще в «Трійках» проводити обговорення, обмін думками, підведення підсумків чи навпаки, виділення несхожих думок. Мета: вирішення складних проблемних ситуацій, що потребують колективного розуму, набуття навичок у спілкуванні та співпраці. Форма фіксації результатів самостійної роботи – коротка доповідь на найбільш важливі питання заданої теми та мультимедійна презентація, з якими «звітують» студенти про пророблену роботу.

У кінці викладач оцінює роботи у «Трійках» (максимально, 50 балів за роботу) та сумує бали за індивідуальні роботи попередніх етапів. Максимально студент може отримати за квест-марафон із самостійної роботи 100 балів (відмінно).

Пропонуємо також безпосередньо самостійну роботу з розробки соціального паспорту територіальної громади, самостійне «Заняття-дослідження» на обрану тематику, яку заздалегідь надає викладач. Самостійна робота ще передбачала конспектування лекцій, розробку мінісловника щодо соціально-педагогічної роботи у територіальній громаді з дітьми та молоддю, роботу з підручниками, Інтернет-

ресурсами, написання есе, підготовку до семінарів, заліків, іспитів, виконання дослідницьких завдань (наприклад, провести контент-аналіз запропонованої статті «Розв’язання соціальних проблем у територіальній громаді», зробити висновки про приховану інформацію, оформити у вигляді реферата).

У закладі вищої освіти освітній процес здійснюється через зміст навчального процесу, а також у позанавчальній діяльності. Позанавчальна робота закладу вищої освіти складається зазвичай із трьох компонентів: позанавчальної діяльності студентів, позанавчальної роботи викладачів зі студентами, системи управління позанавчальною діяльністю. Специфіка такої діяльності пов'язана з тим, що вона здійснюється у вільний від навчання час. Тому вважаємо за доцільне у позанавчальну діяльність включити *тренінг з адаптації майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах*.

Метою розробленої тренінгової програми «Фахівці соціальної сфери для територіальних громад: від адаптації до успіху» (додаток П¹) ми визначили сприяння психологічній адаптації студентів до умов здобуття вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота»; корекція хибних очікувань і типових ілюзій щодо майбутньої професії; підвищення мотивації здобуття професії фахівця соціальної сфери, який буде працювати з дітьми та молоддю у територіальній громаді; знаходження оптимальних моделей поведінки в студентському середовищі; добір оптимальної стратегії здобуття фаху. Запропонована програма тренінгу сприяє процесу соціальної та психологічній адаптації майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальній громаді, посилює динаміку готовності особисті до майбутньої професії; розвиває лідерські якості студентів та сприяє розвитку їхніх творчих здібностей та критичного мислення.

Тренінгова програма буде актуальною для студентів після закінчення 1-2 курсів, оскільки ними буде пройдена навчальна практика, тому майбутні фахівці соціальної сфери вже в змозі чітко розуміти загальні положення професійної роботи та знайомі з основами практичної діяльності.

Тривалість тренінгової програми – 6 занять, по 1 годині 20 хвилин. Тривалість кожного заняття може змінюватись залежно від рівня зацікавленості учасників та актуалізованості в них проблем адаптації.

Оптимальна кількість учасників тренінгової групи – 6-10 осіб. Така група достатня, щоб забезпечити емоційну близькість учасників і створити між ними зворотний зв'язок. Зміст тренінгового заняття представлений у додатках (додаток П¹).

Процесуальний компонент методики розкриває етапи підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери з урахуванням різноманітних форм, методів, засобів, прийомів та змісту професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, що спрямовані на розв'язання поставлених у цільовому компоненті завдань: від передачі загальних і спеціальних знань, умінь та навичок до формування особистості майбутнього фахівця до роботи з молоддю у територіальних громадах. Серед них ми виділяємо проблемні питання. У процесі розв'язання запропонованих студентам професійних проблемних ситуацій нами запропоновано індивідуальний та груповий способи навчання.

Індивідуальний спосіб у проблемних ситуаціях ставить на перший план особистість студента, котрий сам, без втручання педагога, зіштовхнувшись із проблемою, конкретизує її, формулює запитання, які потребують першочергового дослідження. Студент самостійно аналізує зміст нового завдання, виділяє незрозуміле, яке потребує наступного обговорення в парі або групі. Він відповідає не тільки за свої знання, але й за організацію самого процесу пізнання.

Груповий спосіб навчання займає важливе місце в процесі розв'язання проблемних ситуацій. Його застосування починається після того, як індивідуальне входження в проблему вже відбулося, сформоване первинне розуміння проблеми, прояснені деякі шляхи її рішення, тобто пред'явлені індивідуальні й парні напрацювання. Далі проводиться їх аналіз, пошук найбільш ефективного шляху вирішення й, нарешті, пред'явлення іншим групам.

Таким чином, процес розв'язання проблемної ситуації, послідовність дій, спрямовані на розкриття індивідуальності людини, розвиток всіх її здібностей. Нами було визначено перелік проблемних ситуацій, зокрема: «Дитяча праця у

територіальній громаді – допомога чи експлуатація», «Актуальність профорієнтаційних засобів для молоді у територіальній громаді», «Дозвілля молоді у територіальній громаді – проблеми та переваги», «Про здоровий спосіб життя молоді у територіальній громаді» і т.д.

Варто зазначити, що перевага у процесі розв'язання проблемних ситуацій надається розвитку творчих здібностей. Тому метою є пряма передача інформації та спільний пошук знань. Завдання викладача у ході заняття полягають у тому, щоб створити атмосферу відкритості, доброзичливості, звернутися до почуттів студентів, працювати разом з ними, але при цьому дати відчутти студентові незначні власні досягнення, навіть якщо вони незначні.

Для перевірки рівня засвоєння теоретичних знань нами застосовувались тестові завдання, анкетування, завдання аналітичного і конструктивного характеру. Велика увага приділялась самостійній підготовці доповідей та реферуванню окремих питань. Такий підхід сприяє процесу соціалізації студентів, формуванню цілісного наукового світогляду, виробленню індивідуального стилю діяльності. Нами запропоновано наступний перелік тем для реферування, доповідей, творчих робіт і створення презентацій, наприклад: «Молодь територіальних громад: пошук ідентичності», «Молодь територіальної громади в контексті формування інтелігенції», «Незламна молодь України» і т.д.

Протягом навчального року студенти експериментальної групи брали участь в організації роботи відділу соціального захисту Гребінківської ОТГ та служби у справах дітей Гребінківської міської ради в селах Лубенського району Полтавської області, де на практиці застосовувалися теоретичні знання законодавчих актів соціального захисту населення, брали участь у різних видах соціально-педагогічної роботи, вели соціально-психологічний супровід як окремих клієнтів, так і молодих сімей. Завдяки активній і результативній роботі майбутніх фахівців соціальної сфери в якості волонтерів було покращено стан виховної роботи з девіантною молоддю (зменшено на 38 відсотків кількість учнів, що знаходяться на внутрішньошкільному обліку).

Протягом навчального року майбутні фахівці соціальної сфери систематично підтримували волонтерський рух в школах громади Лубенського району: проводилися акції по збору коштів на благодійництво для сімей, які потребують підтримки, на лікування хворих дітей, на підтримку ЗСУ.

Відзначимо, що хвиля соціально-інформаційних проєктів в Україні зростає з кожним днем. У рамках нашої методики підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах студентами було створено соціально-інформаційні проєкти – це проєкти, що приносять користь як громаді, так і вузькому колу осіб – молоді територіальних громад. Така діяльність, орієнтована на покращення, є важливою, оскільки вчить молодь громади спрямовувати свої вміння й увагу на загальне благо.

Студенти брали участь в організації діяльності та роботі літніх пришкільних таборів у селах Полтавської області. Проєкт *«Привіт, літо!»* – студенти намагалися привернути увагу громадськості до проблеми шкільних канікул у територіальних громадах, де недостатньо розвинута інфраструктура дозвілля. Студенти сприяли поліпшенню системи активного дозвілля під час канікул, організували пошук нових моделей та змісту діяльності дитячих та юнацьких колективів, розробили програми для організації дозвілля молоді громади, залучивши фахівців будинку культури для спільної організації цікавого і корисного дозвілля для дітей та молоді.

Соціально-інформаційний проєкт *«Ми поряд»* був створений студентами для шкільної молоді територіальної громади, яка цікавиться інтернет-ресурсами, розважальним контентом, відеофільмами, телепередачами. Метою даного проєкту було поліпшення організації культурно-просвітницької роботи у територіальній громаді.

Проєкт *«Обираємо здоровий спосіб життя для всіх»*, його метою було пропагування здорового способу життя, навчити боротися із шкідливими звичками, показати важливість активного відпочинку, здорового харчування. Підтримка тенденції нашого часу, що здоровий спосіб життя – популярний тренд сучасного світу.

З метою зміцнення патріотизму, взаєморозуміння, взаємопідтримки поколінь, розвитку гуманізму й толерантності, студентами майбутніми фахівцями соціальної сфери разом зі шкільною молоддю села Почаївка Лубенського району Полтавської області була започаткована *традиція святкових концертів, благодійних ярмарків* на підтримку односельчан – воїнів АТО, а згодом ЗСУ, які проводяться для мешканців старостату. Дані заходи сприяють патріотичному вихованню, розвитку волонтерства серед молоді, а також покращують якість проведення дозвілля.

Соціально-інформаційні проєкти для підтримки дітей та молоді у територіальній громаді – важлива інвестиція в майбутнє громади.

Важливою педагогічною умовою у підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах в нашій методиці відзначаємо *поетапне здійснення практичної підготовки студентів*, яке повинно базуватися на основі взаємозв'язку теорії і практики соціально-педагогічної роботи, відповідно до Державних стандартів, освітньо-професійних та освітніх програм, робочих навчальних планів та Положення про проведення практик, що забезпечує формування знань, умінь, навичок.

Знання розуміємо як визначення основних соціально-педагогічних категорій і понять; основних соціально-педагогічних концепцій; законодавства, правових аспектів соціального захисту дітей та молоді у територіальних громадах; наявних ресурсів та методи їх використання в умовах територіальних громад; аналіз розвитку середовища територіальних громад; особливості застосування методів і форм роботи фахівця соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

Уміння розглядається нами як соціально-педагогічна співпраця з клієнтами з урахуванням особливостей впливу територіальних громад; уміти спілкуватися та надавати інформацію, оцінювати потреби та представляти інтереси дітей та молоді територіальної громади, підвищувати її можливості та сприяти розвитку, створювати «мережу допомоги» та керувати процесом допомоги. Уміння набуваються через розв'язання практично-орієнтованих завдань, тестування, анкетування тренінги, ділові ігри, рольові ігри, наведення прикладів та через навчальну і виробничу практику, участь у волонтерському русі.

Навички – оптимальне застосування різноманітних соціально-педагогічних методик (актуальних для дітей та молоді територіальних громад), демонстрація сутності соціально-педагогічних категорій у конкретних ситуаціях, побудова плану роботи фахівця соціальної сфери у школі, заповнення соціально-педагогічної документації, комунікації, лідерство, відповідальність, вміння працювати в критичних умовах, залагоджувати конфлікти, працювати в команді, встановлення зворотного зв'язку.

Процесуальний компонент включає в себе одну з форм підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах - *це практику* студентів спеціальності 231 «Соціальна робота». Практика є частиною державного галузевого освітнього стандарту. Її проходження обов'язкове для всіх студентів – майбутніх фахівців соціальної сфери, які будуть працювати з молоддю у територіальних громадах. Така практика забезпечує поєднання теоретичного навчання фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах з їх практичною діяльністю, визначає ступінь професійної придатності та надає можливість студентам-практикантам переконатись у правильності обраного професійного шляху.

Головна мета проходження практики у підготовці фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах: вдосконалення комплексу професійних умінь під час самостійної роботи (як стажер) на посаді фахівця соціальної сфери у територіальній громаді.

Запропонована нами програма практичної підготовки фахівців соціальної сфери щодо роботи з молоддю у територіальній громаді під час здобуття освіти в закладі вищої освіти має на меті підготовку студентів до ефективної роботи в умовах територіальних громад, надання соціальних послуг молоді, вирішення соціально-педагогічних проблем, в т.ч., проблем соціалізації, розвитку молодіжної ініціативи та підтримки молоді в різних життєвих ситуаціях.

Мета практичної підготовки фахівців соціальної сфери щодо роботи з молоддю у територіальній громаді – це забезпечення студентів необхідними знаннями, навичками і компетенціями для роботи з молоддю на рівні територіальної громади,

формування у них уміння організовувати та реалізовувати соціальні послуги для молоді у територіальних громадах, враховуючи потреби та специфіку громади.

Завдання практичної підготовки фахівців соціальної сфери щодо роботи з молоддю у територіальній громаді – опанування методами та інструментами соціальної, соціально-педагогічної роботи з молоддю в межах територіальних громад; поглиблене вивчення процесів соціалізації молоді у територіальних громадах, організації молодіжних заходів та проєктів; ознайомлення з діяльністю органів місцевого самоврядування та соціальних установ, що працюють з молоддю у територіальних громадах; розвиток навичок командної роботи, комунікаційних та консультаційних вмінь; ознайомлення з особливостями роботи в соціальних проєктах для молоді територіальних громад, в т.ч., запобігання соціальним проблемам, соціально-педагогічна підтримка у складних життєвих ситуаціях.

Структура програми практичної підготовки фахівців соціальної сфери щодо роботи з молоддю у територіальній громаді включає: *теоретичну частину*, де розкриваються *основи соціальної роботи з молоддю у територіальних громадах*, а саме: теоретичні засади соціальної роботи, специфіка соціальної роботи з молоддю у територіальній громаді, нормативно-правова база в контексті соціальної роботи з молоддю у територіальних громадах; *принципи соціальної політики щодо молоді у територіальних громадах*, зокрема: політика на рівні територіальної громади щодо підтримки та розвитку молоді, роль соціальних установ і громадських організацій у роботі з молоддю у територіальних громадах; *методи роботи з молоддю у територіальних громадах*: соціальна, соціально-педагогічна, соціально-психологічна допомога, соціальна реабілітація, консультації для молоді у територіальних громадах, соціальна робота з вразливими групами молоді (молодь з обмеженими можливостями, молодь із сімей, що знаходяться в складних життєвих умовах, тощо); *розвиток молодіжних ініціатив і волонтерства*: створення та підтримка молодіжних ініціатив у територіальних громадах, організація волонтерських проєктів для розвитку молодіжної активності у територіальних громадах.

Практична частина програми практичної підготовки фахівців соціальної сфери щодо роботи з молоддю у територіальній громаді включає *ознайомлення з*

соціальними службами громади, а саме: знайомство з діяльністю соціальних установ, які працюють з молоддю територіальних громад (молодіжні центри, клуби за інтересами, молодіжні відділи при органах місцевого самоврядування), спостереження за діяльністю фахівців у цих установах; активну участь у соціальній роботі з молоддю у територіальній громаді, зокрема: участь у заходах для молоді, таких як тренінги, майстер-класи, форуми, культурні та спортивні події у територіальній громаді, проведення інтерв'ю, консультацій для молоді з різних соціальних, соціально-педагогічних проблем, соціальна, соціально-педагогічна робота з молоддю у кризових ситуаціях (наприклад, випадки насильства, проблеми з алкоголем, наркотиками, відсутність соціальної підтримки); розробка та впровадження молодіжних проєктів: визначення потреб молоді у територіальній громаді, планування і реалізація соціальних ініціатив та проєктів, орієнтованих на розвиток молоді у територіальній громаді, організація заходів, спрямованих на соціальну адаптацію та розвиток молодіжної активності у територіальній громаді. Проведення молодіжної політики на рівні територіальної громади: участь у створенні програм та стратегій для молоді у територіальній громаді, співпраця з місцевими органами влади та громадськими організаціями у розробці проєктів для соціальної підтримки молоді у територіальній громаді.

Програма практичної підготовки фахівців соціальної сфери щодо роботи з молоддю у територіальній громаді, що запропонована нами, містить пункт *оцінки результатів практичної підготовки*: підготовка звіту про виконану роботу, рефлексія щодо здобутих знань та навичок у роботі з молоддю в територіальній громаді, що включає аналіз здобутих умінь. Студент надає детальний звіт про свою діяльність у межах територіальної громади, з описом виконаних завдань, організованих заходів та результатів проробленої роботи; *захист звітів практики* - виступи з доповідями та презентаційними матеріалами, підсумкове обговорення результатів практики перед комісією.

Методи і форми проведення практики пропонуємо такі: *індивідуальна робота* – залучення студентів до конкретних проєктів, інтерв'ю з молоддю у територіальних громадах, індивідуальних консультацій; *групова робота* – участь у групових заходах,

тренінгах, майстер-класах, круглих столах для молоді у територіальній громаді; *робота на місці* – безпосередня участь у діяльності молодіжних центрів, клубів, волонтерських організацій, які діють у територіальній громаді; *міждисциплінарні заходи* – співпраця із соціальними працівниками, соціальними педагогами, психологами, шкільними педагогами, юристами тощо в контексті роботи з молоддю у територіальній громаді.

Періодичність та тривалість практики. Практика проводиться відповідно до навчального плану із загальною кількістю годин – 120, кількість кредитів ECTS – 4, кількість змістових модулів – 4. Може включати літні або зимові практики в органах місцевого самоврядування, молодіжних центрах або громадських організаціях, що працюють з молоддю у територіальних громадах, тощо.

Підсумкова атестація та рекомендації. Студенти надають підсумкові звіти про проведену практику, за результатами практики оцінюється як вміння працювати з молоддю у територіальних громадах, так і здатність до організації молодіжних проєктів у територіальній громаді.

Запропонована програма допоможе студентам розвинути необхідні компетенції для роботи з молоддю в умовах територіальної громади, підготує їх до ефективного виконання соціальних, соціально-педагогічних функцій у цій важливій сфері діяльності.

У рамках зазначеної програми практики, за якою студенти майбутні фахівці соціальної сфери оволодівають сучасними методами, формами та засобами праці в галузі їх майбутньої професійної діяльності, формують свої професійні уміння і навички, що необхідні для виконання конкретних професійних завдань у реальних умовах, пропонуємо долучити додаткові аспекти, які б урізноманітнили проходження практичного навчання та дали позитивний досвід для майбутньої професійної діяльності в рамках підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах. Ефективними формами роботи в даному напрямі можемо вважати проведення та опрацювання інтерв'ю із соціальним працівником, соціальним педагогом, які працюють з молоддю у територіальних громадах на тему «*Діяльність фахівця соціальної сфери щодо молоді у територіальній громаді*» з орієнтовними

запитаннями: які напрями Вашої діяльності з молоддю у територіальній громаді ви вважаєте найскладнішими? З яких питань Ви хотіли б отримати додаткову теоретичну підготовку щодо роботи з молоддю у територіальній громаді? З яких питань Ви хотіли б отримати практичну підготовку щодо роботи з молоддю у територіальній громаді? Які сучасні проблеми, на Вашу думку, є актуальними для роботи фахівця соціальної сфери з молоддю у територіальній громаді? і т.д. Таке інтерв'ю дає змогу визначити основні проблемні аспекти у роботі фахівця з молоддю у територіальній громаді, що, в свою чергу, дає можливість студентам звернути на них увагу та ґрунтовніше підготуватися в умовах закладу вищої освіти до вирішення подібних проблем у майбутній професійній діяльності.

Також вважаємо за доцільне під час проходження вже після першого курсу навчальної (ознайомчої з фаху) практики як складової професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах спрямувати студентів на вирішення самостійного завдання, метою якого є професійне спрямування на конкретні, цікаві для студентів теми соціальної роботи з молоддю у територіальній громаді, а саме: «Робота фахівця соціальної сфери з девіантною молоддю у територіальній громаді», «Соціально-педагогічна робота з молоддю, що повернулася з місць позбавлення волі, у територіальній громаді», «Соціально-педагогічна робота з молоддю сім'єю у територіальній громаді», «Наркозалежна молодь як об'єкт роботи фахівця соціальної сфери в територіальній громаді».

Упродовж навчання в закладі вищої освіти студенти мають змогу напрацьовувати теоретичний та практичний матеріал з обраної тематики і використовувати його в написанні рефератів, курсових та магістерських робіт. Для ефективнішої роботи у даному напрямі є організація групи волонтерської діяльності. Це дає змогу студентам не тільки під час проходження навчальної практики, а й у вільний час удосконалювати свою практичну підготовку до роботи з молоддю у територіальних громадах.

У своїй методиці ми запропонували завести кожному студенту – майбутньому фахівцю соціальної сфери – картку волонтера (рис. 2.3), де зазначається про

пророблену волонтерську діяльність із підтвердженням від тієї організації, де здійснюється волонтерська діяльність студента. Це дає змогу студентові отримувати додаткові бали з практики, що є своєрідним заохоченням до подальшого волонтерства.

<u>КАРТКА ВОЛОНТЕРА</u> <u>Петренка Олександра Івановича</u> <u>студента 1 курсу, 1 групи спеціальності «Соціальна робота»</u> <u>гуманітарно-педагогічного факультету НУБІП України</u>				
Назва закладу, де проводиться студентом волонтерська діяльність	Зміст волонтерської діяльності	Дата	ПБ, підпис керівника установи печатка	Відмітка відповідального від університету
Служба у справах дітей та сім'ї Гребінківської селищної територіальної громади у Київській області	Допомога в організації збору зимового одягу для багатодітної сім'ї Василенко В.А. із села Вишневе.	1 6.01.24	Іваненко І.І. 	1 бал до навчальної практики

Рис. 2.3 Картка волонтера

Оцінно-результативний компонент запропонованої методики передбачає визначення ступеня виконання цілі та завдань професійної підготовки як оцінку рівня професійної підготовленості майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах за розробленими нами критеріями (мотиваційний, когнітивний, особистісно-рефлексивний, операційно-діяльнісний) та рівнями (низький, достатній, середній, високий).

Таким чином, представлена покрокова методика процесу професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах об'єднує у собі всі взаємопов'язані компоненти, а саме: цільовий, змістовий, процесуальний, оцінно-результативний. Зв'язок представлених компонентів, визначених педагогічних умов забезпечується поставленою ціллю та завданнями об'єкта оптимізації та орієнтацією на очікуваний результат – високий рівень професійної готовності фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у

територіальних громадах. Внутрішні складові методики – зміст професійної освіти (змістовий компонент) та форми, методи, прийоми професійної підготовки (процесуальний компонент) являються залежними змінними, спрямованими на виконання поставленої цілі та забезпечення очікуваного результату. Додатковим компонентом при цьому стає виняткова система функцій фахівця соціальної сфери у територіальних громадах, розкрита впершому теоретичному розділі дисертації.

Завданнями запропонованої методики передбачено: формувати мотивацію студентів до оволодіння знаннями, вміннями і навичками соціальної, соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних громадах; сприяти розвитку особистісних якостей, необхідних для успішної соціально-педагогічної роботи з молоддю сільської місцевості, засвоєнню студентами обсягу теоретичних знань щодо змісту роботи з молоддю у територіальних громадах; навчити застосовувати техніки і прийоми соціально-педагогічної діяльності, актуальні для дітей та молоді у територіальних громадах; формувати у майбутніх фахівців готовність до здійснення професійної діяльності з молоддю у територіальних громадах.

Висновки до другого розділу

У другому розділі дисертаційної роботи було:

1. Розроблено структурну модель підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, яка відображає взаємодію основних блоків: *цільовий* передбачає означення цілей, які поділимо на три рівні – загальносоціальний, загальнопрофесійний та вузькоспеціальний, що відобразить соціальне замовлення суспільства – підготовка фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах; *змістовно-процесуальний блок* моделі реалізує зміст і принципи професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, передбачає теоретичний аспект – насичення змісту вищої професійної освіти спеціально-орієнтованими темами, пов'язаними із роботою фахівців з молоддю соціальної сфери у територіальних громадах; включає актуалізуючий етап, його основною метою є учіння, тобто набуття індивідуального досвіду на основі формування спеціальних професійних умінь і

навичок; етап загальної підготовки передбачає постановку і роз'яснення мети та завдань; взаємодію викладача і студентів, використання стимулювання і мотивування навчально-пізнавальної діяльності засобами комп'ютерних, аудіовізуальних, мультимедійних технологій і таких форм педагогічного процесу, як: пізнавальні ігри, навчальні дискусії, тренінги, круглі столи, кейси та ін. інтерактивні форми, що буде позитивно впливати на засвоєння навчального матеріалу; етап узагальнення та систематизації, який передбачає відтворення та узагальнення системи професійних знань щодо роботи з молоддю у територіальних громадах, узагальнення та систематизацію основних теоретичних положень соціальної роботи і відповідних умінь професійної діяльності з молоддю у територіальних громадах; *оцінно-результативний блок розкриває* ефективність професійної підготовки майбутнього фахівця. Якість освіти загалом визначається рівнем професійної сформованості сучасного фахівця. Визначити рівень сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах (мінімальний, достатній, середній, оптимальний) можна завдяки розробленим критеріям: когнітивному, мотиваційному, операційному, особистісному. Кінцевим результатом запропонованої моделі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах є високий рівень готовності підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

2. Визначено педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери з молоддю у територіальних громадах, а саме: формування мотиваційно-ціннісного ставлення майбутніх фахівців соціальної сфери до професійної діяльності, спрямованої на роботу з молоддю в територіальних громадах; розвиток професійних компетентностей майбутніх фахівців через інтеграцію репродуктивних, активних та інтерактивних методів навчання; організація поетапної практичної підготовки фахівців соціальної сфери з акцентом на активну взаємодію з молоддю в реальних умовах територіальних громад. Кожна педагогічна умова сприяє становленню майбутнього фахівця, а спільне їх використання, передбачаємо, дасть найвищий ефект при підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери з молоддю у

територіальних громадах. Визначення даних педагогічних умов дало змогу здійснити процес моделювання досліджуваного явища.

3. Запропоновано методику підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах як новий зміст підготовки фахівців соціальної сфери, що максимально враховує сучасні реалії. Подано такі складові методики професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах: цільовий, змістовний, процесуальний та оцінно-результативний. Де цільовий компонент передбачає створення цілей, які ми у своїй роботі розрізняємо на таких рівнях: *на загальносуспільному рівні* – метою професійної освіти є підготовка фахівця, який би відповідав соціальному замовленню суспільства; *на загальнопрофесійному рівні* метою освітнього процесу являється підготовка професійно компетентного фахівця соціальної сфери, здатного творчо відтворювати вивчений матеріал соціального спрямування, вирішувати соціально-педагогічні проблеми різного рівня, акумулювати широкий досвід у практичній діяльності, проявляти емпатію, емоційно ставитися до соціально-педагогічних явищ, активно виявляти свою життєву та професійну позицію; *на вузькоспеціальному рівні* метою професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у нашому дослідженні є формування в них високого рівня професійної готовності до здійснення соціальної, соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних громадах.

Завданням нашої методики ставимо вузькоспеціальну ціль, але при цьому забезпечуючи виконання загальних цілей у підготовці майбутніх високопрофільних фахівців соціальної сфери.

Метою нашої методики є професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах із формуванням високого рівня професійної готовності до здійснення професійної роботи з молоддю у територіальних громадах.

Змістовий компонент методики професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах передбачає наповнення змісту вищої професійної освіти спеціальними темами, курсами,

дисциплінами, що буде формувати у майбутніх фахівців соціальної сфери професійну компетентність до роботи з молоддю у територіальних громадах.

Процесуальний компонент методики розкриває етапи підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери з урахуванням різноманітних форм, методів, засобів, прийомів та змісту професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, що спрямовані на розв'язання поставлених у цільовому компоненті завдань: від передачі загальних і спеціальних знань, умінь та навичок до формування особистості майбутнього фахівця до роботи з молоддю у територіальних громадах.

Оцінно-результативний компонент запропонованої методики передбачає визначення ступеня виконання цілі та завдань професійної підготовки як оцінку рівня професійної підготовленості майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах за розробленими нами критеріями (мотиваційний, когнітивний, особистісно-рефлексивний, операційно-діяльнісний) та рівнями (низький, достатній, середній, високий).

Завданнями запропонованої методики передбачено: формувати мотивацію студентів до оволодіння знаннями, вміннями і навичками соціальної, соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних громадах; сприяти розвитку особистісних якостей, необхідних для успішної соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних громадах, засвоєнню студентами обсягу теоретичних знань щодо змісту роботи з молоддю у територіальних громадах; навчити застосовувати техніки і прийоми соціально-педагогічної діяльності, актуальні для дітей та молоді у територіальних громадах; формувати у майбутніх фахівців готовність до здійснення професійної діяльності з молоддю у територіальних громадах.

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО РОБОТИ З МОЛОДДЮ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

3.1. Визначення критеріїв, показників та рівнів підготовки студентів до роботи з молоддю у територіальних громадах

Вирішення проблеми підвищення якості підготовки спеціалістів з вищою освітою на сучасному етапі передбачає значне поліпшення контролю навчальної роботи студентів як важливого засобу управління процесом навчання. Необхідність контролю навчальної роботи й оцінки знань студентів має об'єктивний характер. Тут діє закономірний зв'язок у ланцюгу: мета навчання – процес – результат – наступна мета [56].

Контроль та оцінка в будь-якому виді діяльності завжди суттєво безпосередньо впливають на якість та ефективність, на ставлення людини до виконання обов'язків, на розвиток почуття відповідальності за стан справ і мотивації цілеспрямованої діяльності. Такого ж ставлення до себе вимагає і педагогічний процес. Контроль має бути систематичним, освітнім, діагностичним, виховним, розвиваючим, керівним, оцінювальним, всебічним, об'єктивним. Він повинен обіймати всі ланки педагогічного процесу і сприяти його вдосконаленню [309].

Науковці виділяють такі основні функції системи контролю та оцінювання [186].

Навчаюча. Вона реалізується, коли в ході контролю успішності розглядаються, поглиблюються та вдосконалюються знання, навички та вміння, підвищується рівень освіченості, удосконалюється культура розумової праці, стимулюється самостійність того, хто навчається.

Розвиваюча. Вона проявляється в тому, що під дією контролю удосконалюються такі психічні процеси та властивості особистості, як: увага, пам'ять, мислення, стимулюється пізнавальна активність. Ця функція може бути реалізована лише в тому разі, якщо контрольні завдання (запитання), які

пропонуються особистості, що навчається, потребують від неї пояснень, доказів, обґрунтувань, а не лише переказу прочитаного.

Виховна. Оцінка, яка супроводжує контроль успішності, відображає суспільну думку про результати діяльності того, хто навчається. Вона чинить на нього великий моральний вплив, сприяючи вихованню відповідальності, розуміння свого навчального боргу, розвиває волю, дисциплінованість, принципіальність.

Керуюча. Контролювання успішності являє собою безперервно здійснювальний зворотний зв'язок, який показує тому, хто навчається, та викладачеві рівень успіхів й орієнтує їх на заходи щодо поліпшення успішності в подальшому.

Контрольно-оціночна. Дає можливість слідкувати за ходом та результатами навчальної діяльності того, хто навчається. У цій функції система контролю складається з контролювання з боку викладача, взаємного контролю того, хто навчається та його самоконтролю. Значення самоконтролю переконливо доведено психологами, які стверджують, що вдосконалення результатів діяльності людини не настає навіть при безкінечно великій кількості повторів, якщо вона не бачить своїх недоліків, помилок, не здатна критично оцінювати результати своєї діяльності.

Організаційна. Систематично проведений контроль організовує роботу того, хто навчається, орієнтує у вимогах ЗВО, сприяє виробленню раціонального режиму самостійної роботи.

Функції, які перераховані, в рамках професійно-орієнтованої технології навчання можуть бути реалізовані, тобто дати педагогічний ефект, тільки при дотриманні низки дидактичних вимог до системи контролю та оцінки, серед яких важливо виділити [223]:

- індивідуальний характер, який потребує здійснення контролю за роботою кожного, хто навчається, за його особистою пізнавальною діяльністю, яка не допускає підміни результатів навчання окремих студентів підсумками роботи колективу (навчальної групи) та навпаки;

- систематичність та регулярність проведення контролю на всіх етапах реалізації технології навчання, поєднання його з іншими сторонами навчальної діяльності студентів;

- різноманітність форм проведення, що забезпечує виконання всіх названих вище функцій контролю, підвищення інтересу тих, хто навчається до його проведення та результатів;

- всебічність, котра полягає в тому, що контроль має охоплювати всі розділи навчальної програми, забезпечувати перевірку як теоретичних, так і практичних умінь та навиків;

- об'єктивність контролю, що виключає навмисні, суб'єктивні та помилкові оціночні судження та висновки викладача, основані на недостатніх знаннях студентів або упередженому ставленні до деяких з них;

- диференційований підхід, що враховує специфічні особливості кожного навчального предмета або окремих його розділів, а також індивідуальні характеристики студентів;

- єдині вимоги всіх викладачів, які здійснюють контроль за навчальною роботою в рамках технології навчання, що реалізується.

Важливу функцію під час здійснення контролю та оцінювання відіграють критерії. Критерії є тим чинником, який допомагає нам досягнути результату під час навчання, у нашому випадку – сформувати культурологічну компетентність майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальній громаді.

У словнику: критерій (від грец. Kriterion – здатність розрізняти) – ознака, на основі якої здійснюється оцінка, визначення або класифікація чого-небудь, мірило оцінки [9].

Чітко визначені критерії оцінки результатів перевірки сприяють конкретному визначенню рівня набуття студентами знань, навичок та вмінь, передбачених навчальними програмами, сприяють утвердженню творчого ставлення до дидактичного процесу, розвивають розумові та фізичні здібності, формують мотивацію учіння і досягнення успіхів у навчально-пізнавальній та майбутній професійній діяльності [309].

Аналіз педагогічних досліджень з проблем підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю показав значну різноманітність підходів щодо визначення відповідних критеріїв.

Для оцінювання професійної готовності фахівця соціальної сфери до практичної роботи з молоддю в соціумі О. Лапа застосувала мотиваційний критерій, зумовлений усвідомленістю вибору студентами майбутньої професійної діяльності, стійким інтересом до науки та практики, орієнтацією на результат професійної діяльності; змістовий, що передбачав наявність теоретичних, методичних і технологічних знань студентів про специфіку роботи в соціумі, комплекс професійних умінь та навичок організації професійної роботи з молоддю; емотивно-рефлексивний, що свідчив про самоконтроль, усвідомлення власних задатків та здібностей, емпатію, відсутність емоційних перешкод у спілкуванні з клієнтами [158].

Ю. Колодійчук пропонує критеріальний апарат з діагностування підготовленості майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я, в якому описано когнітивний компонент, що включає змістовий критерій, показниками якого є технологічна обізнаність, психологічна обізнаність, соціологічна обізнаність, юридична обізнаність, медична обізнаність. Дяльнісний компонент включає процесуальний критерій, його показники – діагностичні, перцептивні, організаторські та комунікативні вміння. Ціннісно-мотиваційний – орієнтаційний компонент з показниками соціальних цінностей, мотиваційної тенденції та доброзичливості. Вольовий компонент включає регулятивний критерій з показниками вольової саморегуляції, стресостійкості, емпатії [127].

Опрацьовуючи готовність майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з прийомними сім'ями, О. Міхєєва обрала такі критерії: науково-теоретичний – знання теоретичних засад процесу створення та забезпечення функціонування прийомних сімей, а також специфіки і суті роботи з прийомними сім'ями; технологічний – застосування комплексу необхідних умінь, навичок, форм, методів для роботи з прийомними сім'ями; особистісно-мотиваційний – усвідомлення значущості роботи і бажання працювати з прийомними сім'ями [183].

У педагогічній літературі критеріями оцінювання навчальних досягнень студентів визначаються такі:

- соціальні (активність у суспільному житті, участь в діяльності громадських організацій, вміння попереджувати, урегульовувати конфлікти, самостійно ухвалювати рішення і брати на себе відповідальність за їх виконання тощо);
- полікультурні (вміння досягати консенсусу, вирішуючи різні питання, що стосуються як професійної діяльності, так і повсякденного спілкування з людьми різних поглядів, релігійних конфесій, інших національностей тощо);
- комунікативні (високий рівень культури спілкування в колективі, знання декількох мов і використання їх в практичній діяльності за певних обставин);
- інформаційні (вміння знаходити різноманітну інформацію за допомогою сучасних інформаційних технологій, критично її осмислювати та використовувати для здобуття знань);
- саморозвитку та самоосвіти (передбачають потребу у самовдосконаленні, підвищенні професійної майстерності, загального рівня культури, розвитку власних здібностей і т. ін.);
- компетенції, що виявляються як здатність до раціональної, продуктивної, творчої діяльності [56].

При цьому потрібно зауважити, що поняття «критерій» за своїм обсягом ширше, ніж поняття «показник», і що останній входить до нього як складова частина та є компонентом критерію.

У літературі критерії і показники якості навчальної діяльності визначаються як «сукупність ознак, на основі яких складається оцінка умов, процесу і результату навчальної діяльності, що відповідають поставленим цілям» [309].

Розробляючи критерії і показники, за І. Блощинським, необхідно враховувати такі особливості:

- розробка критеріїв і показників має спиратися на мету дослідження;
- сформовані критерії мають відображати ознаки, притаманні предмету, який вивчається, незалежно від бажання та свідомості суб'єктів;
- ознаки мають бути сталими, вони можуть повторюватися та відображати сутність явищ;

– система взаємопов'язаних ознак повинна розкривати основний зміст критеріїв [27].

Оскільки сучасне суспільство вимагає постійного зростання професійної підготовки майбутніх фахівців, це і зумовило необхідність визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

У межах досліджуваної проблеми виходитимемо з того, що критерії – це якості, властивості, ознаки об'єкта, який вивчається, що дають змогу зробити висновки про стан і рівень його сформованості.

Підготовка майбутнього фахівця соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах передбачає процес оволодіння ним теоретичними знаннями, набутті практичних умінь і навичок, формуванні особистісних властивостей та професійних здібностей, спрямованих на успішну реалізацію професійної діяльності.

У контексті досліджуваної проблеми ми вважаємо за потрібне розглянути когнітивний критерій підготовки студентів майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, який містить такі складові, як: обізнаність, оволодіння загальнонауковими і професійними знаннями та досвідом, соціально-педагогічне мислення, норми майбутньої професії. Тому вважаємо, що ефективна підготовка до роботи з молоддю у територіальних громадах можлива за умов отримання належних знань про вікові психологічні особливості, притаманні даній віковій категорії осіб, особливості територіальним громадам, інноваційних методів професійної діяльності. На нашу думку, постійне пізнання спонукатиме студентів до активної, професійно грамотної й доцільної дії, спрямованої на подолання проблем молоді у територіальних громадах.

Когнітивний критерій характеризують показники: професійні та спеціальні теоретичні знання; знання, вміння та навички необхідні для здійснення професійної діяльності. Майбутній фахівець соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах повинен обов'язково в рамках когнітивного критерію проявляти діагностичні вміння, організаторські, комунікативні.

Мотиваційний критерій полягає у визначенні цілей, установок, орієнтацій,

інтересів, мотивів, які спонукають до професійної діяльності з молоддю у територіальних громадах та визначають професійну спрямованість особистості.

До показників мотиваційного критерію належить інтерес до професійної діяльності з молоддю у територіальних громадах, бажання працювати фахівцем соціальної сфери у територіальній громаді, мотиваційна тенденція досягнення успіху в професійній діяльності з молоддю у територіальних громадах.

Операційний критерій складається з професійних умінь, оволодіння технологіями щодо роботи з молоддю у територіальних громадах та педагогічним управлінням.

До показників операційного критерію належать соціально-педагогічна, виховна, психологічна, соціологічна та юридична обізнаність.

Особистісний критерій полягає в здібностях майбутнього фахівця соціальної сфери, особистісних та професійно-значущих якостях, які впливають на результат професійної діяльності та визначають її індивідуальний стиль.

До показників особистісного критерію належить ступінь розвитку лідерських та організаційних здібностей, потреба в самореалізації, а також прояв доброзичливості та присутності на високому рівні соціальних цінностей.

Якщо коротко охарактеризувати наші критерії, маємо наступне: когнітивний критерій – засвоєння майбутнім фахівцем набутих професійних знань; мотиваційний критерій – це професійна спрямованість особистості майбутнього фахівця соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах; операційний критерій – оволодіння уміннями та навичками, необхідними для професійної діяльності майбутнього фахівця соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах; особистісний критерій – сформованість професійно важливих і необхідних якостей та здібностей особистості.

На підставі визначених критеріїв та показників необхідно охарактеризувати рівні сформованості професійної підготовки майбутніх фахівця соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

Проведений аналіз відповідної наукової літератури засвідчив, що науковцями виділяється різна кількість рівнів професійної підготовки які, у свою чергу,

характеризуються неоднаковим ступенем прояву показників кожного критерію. Так, В. Баркасі визначає такі рівні: високий, достатній, середній та низький [15]. О. Абдуліна виокремлює такі рівні сформованості педагогічних умінь: низький (репродуктивний), середній (репродуктивно-творчий), високий (творчо-репродуктивний), найвищий (творчий). При цьому вчена підкреслює, що основними шляхами формування професійних умінь у студентів є: засвоєння психолого-педагогічних знань у процесі навчання; розвиток педагогічного мислення у процесі вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу; формування вмінь і навичок у процесі регулярної практичної роботи студентів з дітьми, починаючи з першого курсу [278].

Н. Кузьміна виділяє репродуктивний, адаптивний, локально-моделювальний, системно-моделювальний, творчий рівні вмінь. Інші науковці визначають такі рівні сформованості вмінь: первісне вміння (людина знає зміст цього виду діяльності і за необхідності може відтворити визначену поступовість або систему дій при незначній допомозі наставника); низький рівень (людина самостійно виконує відому їй поступовість дій, відсутня перенесеність); середній рівень (людина вільно володіє відомою їй системою дій, але важко переносить її на інший вид діяльності); високий рівень (самостійний вибір необхідної системи дій у різних ситуаціях, але зі значними зусиллями; наявність можливості переносу в середині певної обмеженої сфери діяльності); досконале вміння (вільне володіння різними системами дій, широке перенесення їх на інші види діяльності, легкість у виконанні діяльності) [168].

Нами було визначено чотири рівні сформованості професійної підготовки майбутнього фахівця соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах: високий, середній, достатній, низький.

Таблиця 3.1

Критерії та рівні сформованості професійної підготовки фахівця соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах

Рівні			
Високий	Середній	Достатній	Низький
Когнітивний критерій			

Системність і структурованість професійних знань, позитивно-стійка динаміка їх зберігання, володіння вміннями на основі набутих професійних знань, успішне виконання поставлених завдань професійного спрямування.	Володіння достатнім для професійної діяльності обсягом знань, які мають системний характер. Уміння визначити основні ознаки того чи іншого явища або поняття, цілісне уявлення про поняття, розуміння комплексного характеру процесів професійної діяльності.	Відсутність системних професійних знань, знання недостатньо глибокі й повні, певні труднощі викликає самостійне опрацювання професійної літератури. Проблеми у професійній діяльності через недостатній рівень знань.	Наявність фрагментарних професійних знань, часткове розуміння термінів, плутанина у визначенні понять. Рівень професійних знань недостатній для виконання професійної діяльності.
Мотиваційний критерій			
Свідоме ставлення до оволодіння професійними знаннями; прагнення до набуття професійних знань, умінь і навичок; інтерес до майбутньої професійної діяльності; бажання успішно виконувати професійні завдання; переважання емоцій захоплення, натхнення, радості, задоволення; бажання діяти і працювати; потреба у досягненні успіху, самореалізації, безперервному професійному самовдосконаленні.	Прояв інтересу до професійних знань, стійкий інтерес до вирішення професійно орієнтованих завдань, відповідальне ставлення до професійного навчання, усвідомлене зіставлення мотивів і цілей професійної підготовки, усвідомлення потреби у формуванні професійної компетентності.	Наявний нестійкий інтерес до оволодіння професійними знаннями; пізнавальні мотиви визначаються зовнішніми стимулами; характерні уникнення напруженості професійних завдань.	Відсутній інтерес до оволодіння професійними знаннями, не усвідомлюється їх важливість, відсутність прагнення їх набувати й удосконалювати. Мотивація професійного самовдосконалення та творчої самореалізації відсутня; переважають емоції нудьги, сумніву, невпевненості, інколи байдужості, невизначеності.
Особистісний критерій			
Студент володіє глибокими, системними, усвідомленими знаннями, вміннями, його творча самостійність у вирішенні проблем та нестандартних	Характеризується недостатнім проявом індивідуального стилю професійної діяльності, чітко прослідковується прагнення удосконалити	Завдання, які вимагають розуміння, усвідомлення та рефлексії цілей педагогічної діяльності вирішуються з значними	Особистісно-рефлексивна позиція присутня дуже рідко, характеризується нестійкістю, короткотривалістю та ситуативністю.

завдань створює умови для самостійної реалізації індивідуально-психологічних, інтелектуальних можливостей особистості в освітньому процесі навчального закладу, рівень самооцінки досить високий, рефлексивна позиція пов'язана з самоактуалізацією себе, здатного працювати конструктивно, пошуком особистісного змісту, як найважливішого прояву індивідуального стилю діяльності.	творчу діяльність, пошуком нових способів дій, усвідомленим засвоєнням знань, самостійністю суджень, розв'язанням поставлених завдань, студент виявляє стійке бажання брати участь у професійній діяльності, виявляючи у ній власну індивідуальність. Рефлексивна позиція пов'язана з самоствердженням, самореалізацією через формування індивідуального стилю.	помилками на основі наслідування або інструкцій й відповідно, не зовсім уміло; студенти уникають творчих завдань, прояв власної творчої активності майбутнього фахівця соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах недостатній та обмежується рамками відтворювальної діяльності; рефлексивна позиція не пов'язана з усвідомленням власного стилю діяльності.	
Операційний критерій			
Готовність до вирішення нестандартних професійних завдань, уміння використовувати професійні знання і навички їх перенесення з однієї професійної ситуації на іншу, вміння вирішувати професійні завдання різними способами; самоосвіта; конструювання, раціоналізаторство, винахідництво, новизна та оригінальність у професійній діяльності.	Активне використання студентом професійних знань у професійно-орієнтованих завданнях, практичне спрямування підготовки до професійної діяльності, набуття досвід розв'язання соціально-педагогічних завдань, здатність самостійно застосовувати фахові знання для вирішення професійно-значущих завдань у знайомій та	Здатність вирішувати тільки найпростіші завдання за зразком, стандартні завдання. Відсутність перенесення і застосування знань у нових нестандартних ситуаціях, схильність тільки до їх відтворення.	Відсутність уміння вирішувати завдання у стандартних ситуаціях. Професійні знання застосовуються епізодично, із значними порушеннями логіки їх використання.

	незнайомій ситуаціях, готовність до виконання професійних завдань.		
--	--	--	--

Володіння професійними знаннями, уміннями, навичками є фундаментом майбутньої професійної діяльності, тим більше, що, не маючи певного рівня знань, неможливо вільно орієнтуватися в професійному просторі, оскільки рівень професійної діяльності визначається як характеристика професійної діяльності за ознаками опанування особою певної сукупності умінь і знань [9]. А кожний рівень є одночасно наступним етапом розвитку професійної діяльності [27].

Отже, нами визначені критерії, рівні та показники, які дають можливість вести мову про певний ступінь професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю в територіальних громадах. А відтак отримані результати в зіставленні з критеріями, що слугують своєрідним еталоном для визначення ефективності моделі освітнього процесу, допоможуть скоригувати процес підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

3.2 Проведення експерименту та аналіз результатів підготовки студентів до роботи з молоддю у територіальних громадах

Експериментальна перевірка ефективності підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах у процесі фахової підготовки відбувалась у декілька етапів:

1. Педагогічна діагностика критеріїв підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.
2. Констатувальний етап – здійснюється формування контрольної та експериментальної груп, перевіряються вихідні положення експерименту.
3. Формувальний етап – здійснюється цілеспрямований вплив на студентів експериментальної групи; визначаються показники, за якими встановлюється рівень

підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах; проводиться статистична обробка отриманих даних.

4. Порівняння результатів, отриманих під час констатувального і формувального етапів педагогічного експерименту.

5. Узагальнення та підведення підсумків експериментальної роботи.

Дослідно-експериментальна робота виконувалася у Національному університеті біоресурсів і природокористування України (72 студенти), Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка (52 студенти), Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова (86 студентів), Уманському державному педагогічному університеті імені П. Тичини (40 студентів), Київському національному університеті імені Т. Шевченка (64 студенти), Харківському національному педагогічному університеті ім. Г.С. Сковороди (73 студенти).

У педагогічному експерименті взяло участь 387 студентів.

Педагогічний експеримент ми розглядаємо як комплекс методів дослідження, що дозволяють забезпечити науково об'єктивну перевірку його результатів. Ефективність одержаних результатів розуміємо як таку, що суттєво впливають на підготовку майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

Під час планування педагогічного експерименту нами враховані вимоги щодо оптимізації досліджуваного процесу, а саме:

1) експеримент мав закритий характер і проводився у звичайних умовах освітнього процесу;

2) контрольні зрізи в експериментальних і контрольних групах проводились одночасно;

3) для порівняння з експериментальними групами вибиралися контрольні групи студентів того ж інституту, факультету або одних і тих же споріднених спеціальностей ЗВО.

У ході педагогічного експерименту використовувались різні методи дослідження.

Констатувальний етап нашого експерименту передбачає встановлення фактичного стану та рівня підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах. Даний етап був побудований на застосуванні спеціально розроблених тестів, кейсів, а також апробованих методик, таблиця 3.2 [30, 161].

Таблиця 3.2

Критерії, показники та апробовані тести, кейси, методики

Критерій	Показник	Апробовані тести, кейси, методики
Когнітивний	діагностичні вміння, організаторські вміння, комунікативні вміння	обговорення та тестування за результатами кейсових ситуацій
Мотиваційний	соціальні цінності, мотиваційна тенденція	методики «Експрес діагностика соціальних цінностей особистості», методики «Діагностика полімотиваційних тенденцій в «Я-концепції» особистості [161]
Операційний	соціально-педагогічна обізнаність, виховна обізнаність, психологічна обізнаність, соціологічна обізнаність, юридична обізнаність	тест професійних здібностей
Особистісний	вольова саморегуляція, стресостійкість, емпатія	методика «Дослідження вольової саморегуляції», методика «Перцептивна оцінка типу стресостійкості», методика «Діагностування рівня емпатичних здібностей» [161]

Дані методики дали можливість оцінити показники підготовленості, що належать до зазначених критеріїв.

Для виявлення наявності знань, віднесених до операційного критерію, було застосовано тест професійних здібностей (додаток Р), що складався із 50 тестових завдань. Тест містив п'ять блоків, кожен з яких відповідав певному виду обізнаності студентів: соціально-педагогічна; виховна, психологічна; соціологічна та юридична обізнаність. Кожен блок складався з 10 тестових завдань різного типу. Сім із них були завданнями закритого типу, що передбачало вибір однієї чи кількох правильних відповідей серед запропонованих. Кількість балів, що нараховували для кожного з таких завдань, дорівнювала 1 балу. Одне з тестових завдань передбачало встановлення певної послідовності та дозволяло студентам отримати 5 балів, за умови його правильного виконання. Наступне завдання потребувало встановлення певної відповідності, та за умови правильного виконання дозволяло майбутнім соціальним педагогам отримати 5 балів. Останнє тестове завдання кожного блоку передбачало доповнення запропонованого твердження необхідним терміном та оцінювалось у 3 бали.

Загалом за правильно виконані тестові завдання кожного блоку студенти могли отримати 20 балів, а за тест в цілому – 100 балів (розподіл балів за тестовими завданнями представлений в додатку Е), які, згідно зі шкалою ECTS, розподілялися таким чином: 90-100 балів – відмінно; 82-89 балів – дуже добре; 75-81 бал – добре; 67-74 бали – задовільно; 60-66 балів – достатньо; 59-1 бал – незадовільно.

Потрібно зазначити, що до тесту професійних здібностей були внесені завдання, які давали змогу перевірити наявність усіх груп знань, віднесених до операційного критерію. Так, наявність знань щодо форм, методів, засобів проведення соціально-педагогічного консультування та соціальної підтримки молоді в територіальних громадах (показник «соціально-педагогічна обізнаність») перевіряли за допомогою тестових завдань № 1-10; планування і забезпечення виховних заходів для дітей та молоді сільської місцевості (показник «виховна обізнаність») – за допомогою тестових завдань № 11-20; особливості психологічного розвитку дітей та молоді з урахуванням їхніх вікових, особистісних та інших відмінностей (показник «психологічна обізнаність») – за допомогою тестових завдань № 21-30; знань щодо навичок соціалізації молоді ТГ в соціальному середовищі (показник «соціологічна

обізнаність») – за допомогою тестових завдань № 31-40; нормативно-правових документів щодо соціально-правового захисту дітей та молоді, отримання соціальних виплат, послуг та гарантій (показник «юридична обізнаність») – за допомогою тестових завдань № 41-50.

Для виявлення вмінь, віднесених до когнітивного критерію, майбутнім фахівцям соціальної сфери був запропонований кейс-метод – спеціально підібраний набір кейсових завдань, призначених для вирішення проблемних ситуацій з майбутньої професійної діяльності. Вибір такого кейсу для діагностування вмінь студентів працювати з молоддю у територіальній громаді був зумовлений тим, що він призначений для діагностування ступеня засвоєння діяльності щодо розв’язання типових професійних завдань, а також складної діяльності. Кейс є комплексним кваліфікаційним завданням, а кількість та форми завдань в ньому можуть бути досить різноманітними. Зазвичай порядок розміщення завдань у кейсі визначається діями, які студент повинен здійснити для вирішення проблемної ситуації.

Кейс містив 4 завдання, які відображають конкретні проблемні ситуації, що передбачали розробку програми дій відповідно до ситуації. За кожен кейс студенти могли отримати від 0 до 25 балів, а за всі завдання загалом – 100 балів, які також розподілялися згідно зі шкалою ECTS.

Кожен з етапів розв’язання кейсу оцінювали таким чином: правильне здійснення соціального діагнозу – 0-5 балів; визначення відповідних ситуації дій фахівця соціальної сфери на основі виявлених причин – 0-5 балів; розкриття технології його роботи – 0-10 балів; визначення методів і методик такої роботи – 0-5 балів.

Наведемо приклад одного з таких кейсів та його розв’язання.

Кейс: середньостатистична родина в територіальній громаді – сільській місцевості, мають домашнє господарство, худобу, вирощують городину. Сім’я виховує двох дітей. Молодша донька навчається у 6 класі, старший син, 17 років, – у випускному класі. Син порاپив в аварію, в результаті – багаточисленні переломи, травма голови. Хлопець прооперований та пройшов лікування, але залишається прикутим до ліжка, при цьому він замкнутий в собі, уникає спілкування з

однолітками. Родина хлопця потребує матеріальної допомоги та психологічної підтримки.

Завдання: запропонувати програму роботи фахівця соціальної сфери з таким випадком. Викласти можливі методи реабілітації підлітка із такою проблемою.

Розв'язуючи запропонований кейс, майбутні фахівці соціальної сфери повинні розробити програму професійної діяльності, що складається з таких етапів:

1. Проведення соціальної діагностики:

- знайомство із сім'єю та їхнім сином, збір необхідної інформації, уточнення проблем, розробка плану дій;
- направлення хлопця до Центру соціальної реабілітації дітей для комплексного обстеження командою фахівців, до складу якої входить: реабілітолог, масажист, психолог, терапевт, соціальний педагог; згідно їх рекомендацій розробити план роботи.

2. Розробка плану вирішення психологічних та матеріальних проблем сім'ї:

- проведення комплексу індивідуальних консультацій з елементами психокорекції для зняття емоційного напруження батьків;
- проведення групових методів роботи з родиною (соціально-психологічний тренінг «Антистрес», «Відчуй себе впевнено», що допоможе батькам зрівноважити свій психологічний стан та навчить спілкуванню і розвитку хворого сина в домашніх умовах;
- надання необхідних документів до відділу соціального захисту населення за місцем проживання родини щодо виплати додаткової матеріальної допомоги.

3. Розробка програми соціальної реабілітації хлопця.

Ураховуючи стан хлопця, розробити план індивідуалізованої соціальної реабілітації, що передбачає комплекс заходів, спрямованих на максимально можливе відновлення та підтримку послаблених рухових функцій організму.

До методів соціальної реабілітації відноситься:

- арт-терапія (реабілітація за допомогою творчості) – лікування шляхом залучення молодшої особи до мистецтва, при якому вона долає відчуття самотності,

тривожності, розвиває свої соціальні навички спілкування, вчиться з розумінням сприймати свій стан;

- музикотерапія (реабілітація за допомогою музики) – стимулює інтелектуальну діяльність, викликає певні гормональні та біохімічні зміни в організмі, врівноважує психоемоційний стан;

- ігротерапія (реабілітація за допомогою дидактичних ігор) – особливий різновид ігрової діяльності, в процесі якої обмежений у спілкуванні постраждалий моделює взаємодію з довкіллям та формує людські стосунки, розвиває моторику;

- іпотерапія (реабілітація за допомогою верхової їзди на коні) – форма лікувальної терапії, що розвиває всі групи м'язів хворої людини, покращує фізичний та психоемоційний стан;

- залучення клієнта до соціально-педагогічного процесу – метод соціальної реабілітації, спрямований на позбавлення хлопця відчуття самотності, відчуження та ізоляції; передбачає спілкування з однолітками, встановлення нових знайомств.

Розв'язання запропонованого кейсу дало можливість перенести здобуті майбутніми фахівцям соціальної сфери знання на практичний рівень та потребувало від студентів:

- діагностичних умінь, адже майбутні фахівці повинні проаналізувати зібрану інформацію про родину; визначити відповідні форми і методи соціально-педагогічної роботи з батьками, сестрою та хворим хлопцем; продіагностувати стан постраждалого разом з командою фахівців; продиференціювати фізичні, психологічні та соціальні відхилення в поведінці молодого клієнта, зумовлені травмами;

- організаторських умінь, оскільки студенти мали залучити батьків до індивідуальної та групової роботи, спланувати соціально-психологічний та освітній тренінги, залучити хлопця до процесу соціальної реабілітації, організувати правову підтримку сім'ї;

- комунікативних умінь, адже майбутні фахівці соціальної сфери в процесі розробки програми роботи у такому випадку мали створити емоційно сприятливу атмосферу спілкування з батьками, налагодити їхній сімейний мікроклімат, навчити

способам і прийомам роботи з їхньою хворою дитиною, заохотити хлопця до проходження курсу соціальної реабілітації, розширити його контакти, сприяти подоланню ізоляції.

Приклади інших кейсів представлено в додатку С.

Для виявлення показника «соціальні цінності» мотиваційного критерію майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах ми обрали методикау «Експрес діагностика соціальних цінностей особистості», що виявляє особистісні, професійні та соціально-психологічні орієнтації особистості (додаток Т). Згідно з методикою, студенти мали оцінити 16 запропонованих тверджень, визначити кожному твердженню бали: 10 (неважливо), 20, 30, 40, ..., 100 (дуже важливо). Усі твердження були об'єднані у вісім груп цінностей: соціальні, професійні, суспільні, духовні, сімейні, фінансові, фізичні, інтелектуальні. За кожен групу цінностей студенти могли набрати до 100 балів. Вважали, що цінності певної групи розвинуті на високому рівні, якщо набирали від 71 до 100 балів, середньому – від 30 до 70 балів, низькому – від 0 до 35 балів. Кількісний аналіз отриманих результатів дав змогу визначити найбільш значущі цінності майбутніх фахівців соціальної сфери, які проходять фахову підготовку, до роботи з молоддю у територіальних громадах, адже вищий підсумковий бал вказує про перевагу котроїсь групи цінностей. Мотиваційне спрямування майбутніх фахівців соціальної сфери, що також виступило показником даного критерію досліджуваної підготовленості, оцінювали за методикою «Діагностика полімотиваційних тенденцій в Я-концепції особистості». Згідно з методикою, студенти мали висловити свій погляд щодо 64 запропонованих прислів'їв (додаток У). Якщо студент був згоден із запропонованим прислів'ям, то поруч з цим номером ставив знак «+» або «так», не згоден – знак «-» або «ні». Для підвищення достовірності методики використовували два варіанти опитувальника (А і Б) по 32 прислів'я в кожному з варіантів, які склалися із 16 парних мотиваційних тенденцій. Коли студент оцінював парні номери прислів'їв знаком «+» або «так», то це означало, що обрано першу мотиваційну тенденцію, і навпаки, коли непарні номери прислів'їв оцінював знаком «-» або «ні», то переважаючою була протилежна тенденція.

Методика дозволяла визначити та оцінити мотиваційні тенденції майбутніх фахівців соціальної сфери, виявити рівень потреби в досягненнях, орієнтацію на розвиток, спрямованість на взаємодію та комунікацію, дотримання соціальних норм, потребу в активному подоланні труднощів, відношення до матеріального благополуччя в житті, відображення віри та надії на краще.

В аспекті започаткованого дослідження найбільший інтерес представляли такі мотиваційні тенденції [127]:

- акізитивна (матеріальна) мотивація – відображає ставлення майбутніх фахівців до матеріального благополуччя в житті та загальну орієнтацію на нього, визначає значущість матеріального аспекту життя;
- комунікативна мотивація – виявляє потребу студентів у спілкуванні, дружбі, відображає ступінь їхньої спрямованості на взаємодію, комунікацію, що досить важливо для роботи з дітьми та молоддю сільської місцевості;
- пізнавальна мотивація – свідчить про когнітивне задоволення майбутнім соціальним педагогом своїх потреб, реалізацію здібностей, намірів, прагнення до отримання нової інформації тощо;
- трудова мотивація – виявляє потребу у виконанні роботи, спрямованість майбутніх фахівців на працю, орієнтацію на виконання поставленого завдання, здатність долати труднощі в процесі професійної діяльності;
- нормативна мотивація – відображає орієнтацію на виконання групових і соціальних норм, засвідчує соціальну ідентифікацію студента, характеризує ступінь його відповідальності;
- моральна мотивація – відображає орієнтацію майбутніх соціальних працівників на дотримання моральних норм, характеризує бажання жити по правді, совісті та справедливості;
- губрістична мотивація – свідчить про орієнтацію студентів на розвиток, самовизначення, їхнє прагнення до вдосконалення та нових досягнень;
- мотивація позитивного ставлення до людей – визначає орієнтацію майбутніх фахівців соціальної сфери на позитивне ставлення до людей, зокрема до молоді сільської місцевості, віру в доброзичливість, чуйність та милосердя.

Доброзичливість майбутніх фахівців соціальної сфери визначали за допомогою методики «Діагностика доброзичливості» (шкала Кемпбелла). Студентам пропонували обрати з 8 парних тверджень ті, які вони вважали більш приємливими для себе, та фіксували варіант відповіді (А або Б) в аркуші відповідей (додаток Ф). Відповіді студентів порівнювали з ключем відповідей шкали Кемпбела та оцінювали в 1 бал, в разі співпадіння з ключем, та в 0 балів в разі неспівпадіння. Далі підраховували всі бали та виявляли рівень доброзичливості кожного студента. Згідно з методикою, 4 бали і більше свідчили про низький рівень доброзичливості майбутнього соціального педагога, 4–8 балів – про середній рівень, 8 балів і вище – про високий.

Для діагностування вольової саморегуляції, що була показником підготовленості майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах за особистісним критерієм, використовували методику «Дослідження вольової саморегуляції» [161].

Зазначена методика дозволяла визначати ступінь управління майбутнім фахівцем соціальної сфери власною поведінкою в різних життєвих ситуаціях, здатність свідомо керувати своїми діями, станами, намірами. Згідно з методикою, рівень розвитку вольової саморегуляції можна було охарактеризувати як в цілому, так і окремо за такими властивостями характеру, як наполегливість та самоконтроль. Студенти мали визначити, чи правильне кожне твердження із 30 запропонованих щодо нього (додаток Х). Якщо так, то в бланку відповідей навпроти номера твердження студенти проставляли знак «+», якщо ні, то знак «-». Далі відповідно до ключа відповідей визначали індекс вольової саморегуляції (суму балів, отриману шляхом підрахунку збігів відповідей студентів із ключем загальної шкали чи субшкали). Величину індексу розподіляли за розділами загальної шкали (В), де сумарний бал знаходився в діапазоні від 0 до 24, та індексів по субшкалам «наполегливість» (Н) – від 0 до 16, «самовладання» (С) – від 0 до 13.

Рівень вольової саморегуляції визначали за відношенням до середнього значення кожної зі шкал (для шкали «В» ця величина дорівнює 12, для шкали «Н» – 8, «С» – 6). Якщо сума балів перевищувала половину максимально можливої суми

збігів, то даний показник свідчив про високий рівень розвитку саморегуляції, самоконтролю, наполегливості та самовладання і навпаки, якщо сума балів була меншою половини, то мали низький рівень розвитку саморегуляції, що характеризується емоційною нестабільністю, невпевненістю в собі, заниженим загальним тлом активності, імпульсивністю, нестійкою поведінкою, невисокою рефлексією. Так, субшкала «наполегливість» (Н) визначала стійкість в намірах людини, прагнення в доведенні справи до кінця. Її високий рівень характеризує працездатних, активних людей, які не відволікаються на можливі альтернативи, дотримуються соціальних норм та правил, а низький рівень, навпаки, засвідчує невпевненість та підвищену лабільність. Субшкала «самовладання» (С) відображала рівень контролю емоційних реакцій та психічних станів людини. Згідно неї, високий рівень характеризує стійкість до різних життєвих ситуацій, впевненість у собі, готовність до новаторства, а низький рівень – про спонтанність, переживання внутрішніх конфліктів та часті зміни настрою.

Для діагностування стресостійкості майбутніх фахівців фахівців соціальної сфери, що також виступила показником досліджуваної підготовленості за регулятивним критерієм, було обрано методику «Перцептивна оцінка типу стресостійкості». Згідно з методикою, студенти мали відповісти на 20 запитань (додаток Ц), на кожне з яких були можливі три варіанти відповідей: «так», «ні», «не знаю». Відповідь «так» оцінювали в 2 бали; відповідь «ні» – в 0 балів; відповідь «не знаю» – в 1 бал. Далі підраховували загальну суму балів. Якщо студент набрав від 0 до 10 балів, то він належав до типу (Б) – стресостійкий; якщо від 10 до 20 балів – схильність до типу (Б): стресостійкість виражена помірно, проявляється не завжди; якщо від 30 до 40 балів – до типу (А), який характеризується нетерплячістю, гіперактивністю, агресивністю, зазвичай не задоволеністю собою і обставинами; якщо від 20 до 50 балів – схильність до типу (А): нестійкість до стресів помірно виражена. За результатами обробки індивідуальних даних визначали тип стресостійкості кожного студента.

Показник «емпатія» виявляли за допомогою методики «Діагностика рівня емпатичних здібностей» (за В. Бойко) [30]. Згідно з методикою студенти для кожного

з 36 запитань (додаток III) обирали відповідь: «так» чи «ні». Обрані відповіді заносили в бланк. Методика дозволяла виявити переважаючий канал емпатії: раціональний (характеризується спрямованістю уваги на сприйняття сутності іншої людини, його стану, проблем, поведінки); емоційний (фіксує здатність особи входити в одну емоційну «хвилю» з оточуючими – співпереживати, співчувати); інтуїтивний (свідчить про здатність відчувати можливу поведінку клієнта, діяти в умовах нестачі об'єктивної інформації про них, спираючись на досвід, що зберігається в підсвідомості; настановчий (настанови сприяють або перешкоджають емпатії і, відповідно, полегшують або ускладнюють дію всіх емпатичних каналів); проникаючий (здатність в емпатії розцінюється як важлива комунікативна здатність людини, що дозволяє створювати атмосферу відкритості, довіри, щирості); ідентифікаційний (свідчить про вміння зрозуміти іншого на основі переживань та постановки себе на місце іншої людини). Оцінки за шкалами уможливили інтерпретувати загальний рівень емпатії.

Відповідно до ключа підраховували кількість правильних відповідей за кожною шкалою (каналом), яка варіювалася від 0 до 6 балів і вказувала на значущість конкретного каналу емпатії. Далі визначали сумарну кількість в межах від 0 до 36 балів і загальний рівень емпатії. Так, 30 балів і вище свідчили про дуже високий рівень емпатії; від 22 до 29 балів – про середній; від 15 до 21 – занижений; менше 14 балів – дуже низький.

Оскільки тест професійної успішності, кейсові завдання, а також апробовані методики, що використовувались у процесі виявлення підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, мали різні шкали вимірювання, то для коректного оцінювання та порівняння результатів необхідно було обрати узагальнену шкалу з однаковими границями і градацією та привести всі шкали, що використовувалися, до цієї узагальненої шкали.

Узагальненою було обрано шкалу 0 – 100. Для приведення всіх відповідних інструментам оцінювання шкал до узагальненої було здійснено зрушення лівих границь до нуля і розтягування / стиснення шкал до градації в сто балів. Було розраховано коефіцієнти зрушення лівої границі та коефіцієнти розтягування шкали

до обраної за методикою, наданою в роботі Ю. Колодійчук [127]. Коефіцієнти переходу до шкали оцінювання 0 – 100, відповідні розрахункові формули представлено в додатку Щ.

Оцінювання рівня підготовленості майбутніх фахівців соціальної сфери за операційним критерієм здійснювалося за формулою:

$$Kp_1 = \sum_{i=1}^5 P_{1i} = \sum_{i=1}^5 B_{1i} \quad i = \overline{1,5}$$

де: Kp_1 – розрахована кількість балів за змістовим критерієм;

B_{1i} – кількість балів, отримана опитуваним за показниками операційно-діяльнісного критерію;

P_{1i} – стандартизована (переведена до шкали 0 – 100) кількість балів, отримана опитуваним за показниками операційно-діяльнісного критерію.

Аналогічно здійснювалося оцінювання когнітивного критерію за формулою:

$$Kp_2 = \sum_{i=1}^4 P_{2i} = \sum_{i=1}^4 B_{2i} \quad , \quad i = \overline{1,4}$$

де: Kp_2 – розрахована кількість балів за когнітивним критерієм;

B_{2i} – кількість балів, отримана опитуваним за показниками когнітивного критерію;

P_{2i} – стандартизована (переведена до шкали 0 – 100) кількість балів, отримана опитуваним за показниками когнітивного критерію.

Оцінювання за мотиваційним критерієм здійснювалося за формулою:

$$Kp_3 = \frac{P_{31} + P_{32} + P_{33}}{3} = \frac{B_{31} + 3,13(B_{32} + 16) + 12,5B_{33}}{3}$$

де: Kp_3 – розрахована кількість балів за мотиваційним критерієм; B_{31}

– кількість балів, отримана опитуваним за показником 3.1;

P_{31} – стандартизована кількість балів, отримана опитуваним за показником

3.1;

B_{32} – кількість балів, отримана опитуваним за показником 3.2;

P_{32} – стандартизована кількість балів, отримана опитуваним за показником 3.2;

B_{33} – кількість балів, отримана опитуваним за показником 3.3;

P_{33} – стандартизована кількість балів, отримана опитуваним за показником 3.3.

Оцінювання рівня підготовленості майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах за особистісно-рефлексивним критерієм здійснювалося за формулою:

$$Kp_4 = \frac{P_{41} + P_{42} + P_{43}}{3} = \frac{4,17B_{41} + 2B_{42} + 8,33B_{43}}{3}$$

де: Kp_4 – розрахована кількість балів особистісно-рефлексивним критерієм; B_{41} – кількість балів, отримана опитуваним за показником 4.1;

P_{41} – стандартизована кількість балів, отримана опитуваним за показником 4.1;

B_{42} – кількість балів, отримана опитуваним за показником 4.2;

P_{42} – стандартизована кількість балів, отримана опитуваним за показником 4.2;

B_{43} – кількість балів, отримана опитуваним за показником 4.3;

P_{43} – стандартизована кількість балів, отримана опитуваним за показником 4.3.

Сформованість підготовленості майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах (П) за зазначеними чотирма критеріями оцінювалася за формулою:

$$П = \frac{Kp_1 + Kp_2 + Kp_3 + Kp_4}{4}$$

Отримані значення дозволили кількісно охарактеризувати вхідні рівні

(оптимальний, середній, достатній і мінімальний) підготовленості майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах за кожним із критеріїв і показників.

Зауважимо, що коли вимірювання проводиться за порядковою шкалою, то інтервали, що відповідають оптимальному, середньому, достатньому і мініимальному рівням, можуть бути обрані відповідно до якісної характеристики цих рівнів. У нашому випадку логічним був такий розподіл за рівнями: якщо респондент набрав від 90 до 100 балів, то рівень його підготовленості за кожним критерієм і в цілому визначався як оптимальний; від 75 до 89 балів – середній, 60-74 бали – достатній, до 59 балів – мінімальний.

У підсумку констатувального експерименту ми отримали діагностичний матеріал, згідно показників «соціально-педагогічна обізнаність», «виховна», «психологічна», «соціологічна», «юридична». Показники свідчили про наявність у майбутніх фахівців соціальної сфери знань, необхідних для роботи з молоддю у територіальних громадах, і були віднесені до операційно-діяльнісного компонента. Робота проводилася за розробленим тестом професійних здібностей, перевірка якого показала наступні результати (таблиця 3.3): високий рівень соціально-педагогічної обізнаності підтвердили 15 студентів, що становить 3,9% від їхньої загальної кількості; середній рівень – 286 студентів або 73,9%; достатній рівень – 19 студентів, що становить 4,9%; низький рівень – 67 студентів або 17,3%.

Щодо виховної обізнаності, то високий рівень її прояву був виявлений у 14 (3,6%) студентів, середній – у 57 (14,7%) студентів, достатній – 53 (13,7), низький – у 263 (68%) студентів.

За показником «психологічна обізнаність» отримали такі результати: 141 (36,40%) студенти засвідчили середній, 7 студентів (1,8 %) – достатній рівень, 239 (61,8,%) студентів – низький рівень. Високий рівень психологічної обізнаності не був виявлений у жодного студента, майбутнього фахівця соціальної сфери.

Високого рівня соціальної обізнаності виявлено не було. Середній рівень – 97 студентів (25,1%). Достатній рівень показали 21 студент (5,4%), низький рівень – 269 студентів (69,5%).

Щодо юридичної обізнаності, студенти високого рівня не показали, середній був зафіксований у 27 майбутніх фахівців, що становить 7%, достатній – 29 студентів (7,5%), низький у 331 студента (85, 5%).

Таблиця 3.3

Результати тестування професійних знань майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах

Показники	Рівень сформованості							
	Високий		Середній		Достатній		Низький	
	студентів (осіб)	%	студентів (осіб)	%	студентів (осіб)	%	студентів (осіб)	%
Соціально-педагогічна обізнаність	15	3,9	286	73,9	19	4,9	67	17,3
Виховна обізнаність	14	3,6	57	14,7	53	13,7	263	68
Психологічна обізнаність	0	0	141	36,4	7	1,8	239	61,8
Соціальна обізнаність	0	0	97	25,1	21	5,4	269	69,5
Юридична обізнаність	0	0	27	7	29	7,5	331	85,5

Узагальнення результатів тестування за операційним критерієм дало змогу дійти висновку, що, за шкалою ECTS, студенти засвідчили незадовільний рівень знань, необхідних для роботи з молоддю у територіальних громадах.

Показники когнітивного критерію, а саме, рівні організаційних, комунікативних і діагностичних умінь, ми визначали за допомогою кейс-методів у майбутніх фахівців соціальної сфери, які проходять фахову підготовку до роботи з молоддю у територіальних громадах. Результати зазначені в таблиці 3.4.

Діагностичні вміння на високому рівні опанували 45 студентів, це 11,6%; на середньому рівні – 81 особа (20,9%); на достатньому рівні – 6 студентів (1,6%); на низькому – 255 студентів (65,9%).

Організаторські вміння на високому рівні показали 171 студентів (44,2%), на середньому рівні 83 студенти (21,4%), на достатньому рівні 7 студентів (1,8%), низькому рівень показали 126 студентів (31,3%).

Високий рівень комунікативних умінь був зафіксований у 87 студентів, це

22,5% від загальної кількості. 121 (31,3%) студент показав середній рівень, достатній рівень – 10 студентів (2,6%), низький рівень сформованості комунікативних умінь у 169 студентів (43,7%).

Таблиця 3.4

Результати визначення професійних умінь майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах

Показники	Рівень сформованості							
	Високий		Середній		Достатній		Низький	
	студентів (осіб)	%	студентів (осіб)	%	студентів (осіб)	%	студентів (осіб)	%
Діагностичні вміння	45	11,6	81	20,9	6	1,6	255	65,9
Організаторські вміння	171	44,2	83	21,4	7	1,8	126	31,3
Комунікативні вміння	87	22,5	121	31,3	10	2,6	169	43,7

На констатувальному етапі педагогічного експерименту в майбутніх фахівців соціальної сфери на вищому рівні були сформовані організаційні та комунікативні вміння, на нижчому – діагностичні вміння.

Узагальнення результатів визначення професійних умінь за когнітивним критерієм дало змогу дійти висновку, що, за шкалою ECTS, майбутні фахівці соціальної сфери більше мають незадовільний, чим задовільний рівень сформованості умінь, необхідних для роботи з молоддю у територіальних громадах.

Методика «Експрес-діагностика соціальних цінностей особистості» [291] дала можливість продіагностувати групи цінностей (віднесені до мотиваційного критерію) у майбутніх фахівців соціальної сфери (таблиця 3.5). Отже, на високому рівні прояву професійних цінностей у 379 студентів, що 97,9 % від їхньої загальної кількості, які брали участь в педагогічному експерименті, – фінансові цінності сформовані у 339 студентів (87,6%); сімейні цінності – у 387 студентів (100%); соціальні цінності – у 229 студентів (59,25%); суспільні цінності – у 151 студента (39%); духовні цінності – у 78 студентів (20,2%); фізичні цінності – у 1 студента (0,3%); інтелектуальні цінності – у 273 студентів (70,5%).

Середній рівень прояву професійних цінностей підтверджено у 8 студентів, що

2,1% від загальної кількості студентів, що брали участь в педагогічному експерименті; фінансові цінності – у 48 студентів (12,4%); сімейні цінності – відсутні; соціальні цінності – у 137 студентів (35,4%); суспільні цінності – у 228 студентів (58,9%); духовні цінності – у 283 студентів (73,1%); фізичні цінності – у 265 студентів (68,5%); інтелектуальні цінності – у 96 студентів (24,8%).

Достатній рівень прояву професійних цінностей, фінансових, сімейних в жодного студента не були виявлені; соціальні цінності були у 18 студентів (4,7%); суспільні цінності – у 8 студентів (2,1%); духовні цінності – у 8 студентів (2,1%); фізичні цінності – у 27 студентів (7%); інтелектуальні цінності – у 18 студентів (4,7%).

Низький рівень прояву професійних цінностей, фінансових, сімейних, суспільних, інтелектуальних не підтверджено у жодного студента, а соціальні цінності були виявлені у 3 студентів (0,8%); духовні цінності – у 18 студентів (4,7%); фізичні цінності – у 94 студентів (24,3%).

Таблиця 3.5

Групи цінностей (віднесені до мотиваційного критерію) у майбутніх фахівців соціальної сфери

Групи цінностей	Рівень сформованості							
	Високий		Середній		Достатній		Низький	
	студентів (осіб)	%	студентів (осіб)	%	студентів (осіб)	%	студентів (осіб)	%
Професійні	379	97,9	8	2,1	0	0	0	0
Фінансові	339	87,6	48	12,4	0	0	0	0
Сімейні	387	100	0	0	0	0	0	0
Соціальні	229	59,2	137	35,4	18	4,7	3	0,8
Суспільні	151	39	228	58,9	8	2,1	0	0
Духовні	78	20,2	283	73,1	8	2,1	18	4,7
Фізичні	1	0,3	265	68,5	27	7	94	24,3
Інтелектуальні	273	70,5	96	24,8	18	4,7	0	0

Можемо зробити висновок, що найбільші цінності студентам – майбутнім фахівцям соціальної сфери – притаманні такі: професійні, фінансові, сімейні, інтелектуальні.

Діагностування мотиваційного аспекту відбувалося за методикою «Діагностика полімотиваційних тенденцій в Я-концепції особистості», яке показало наступні результати, що розміщені в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Результати діагностування мотиваційних тенденцій майбутніх фахівців соціальної сфери

Мотиваційні Тенденції	Результат	
	студентів (осіб)	%
Акзигитивна (матеріальна)	128	33,1
Комунікативна	69	17,8
Трудова	69	17,8
Пізнавальна	61	15,8
Нормативна	3	0,8
Моральна	25	6,5
Губрістична (прагнення до переваги)	16	4,1
Позитивного ставлення до людей	16	4,1

Як бачимо, найбільш значущою, переважаючою, є акзигитивна (матеріальна) мотиваційна тенденція. Її відмітили 128 студентів, що складає 33,1% від загальної кількості учасників педагогічного експерименту. Комунікативна та трудова тенденції знаходяться у студентів на середньому рівні, їх зазначили по 69 студентів на кожен (по 17,8% від загальної кількості). Практично, поряд тримається пізнавальна тенденція – 61 особа (15,8%). Моральна тенденція відзначена 25 (6,5 %) студентами. На достатньому рівні маємо в результаті дослідження губрістичну тенденцію та позитивне ставлення до людей – по 16 осіб (по 4,1% від загальної кількості). На мінімальному рівні опинилася нормативна тенденція – 3 студенти (0,8% від загальної кількості учасників експерименту).

Наступним кроком було проведення дослідження за методикою «Діагностика доброзичливості» (шкала Кемпбелла). Результати засвідчили, що в майбутніх фахівців соціальної сфери домінує середній рівень прояву доброзичливості, який був

зафіксований у 218 студентів, що становлять 56,3% від загальної кількості учасників експерименту. 82 студенти або 21,2% виявили високий, 37 достатній рівень (9,6%) і 50 або 12,9% – низький рівень її прояву.

Методика «Дослідження вольової саморегуляції» в особистісно-рефлексивному критерії дає нам можливість дослідити вольову саморегуляцію майбутніх фахівців соціальної сфери в роботі з молоддю у територіальних громадах. Результати діагностування студентів по даній методиці показали, що 252 (65,1%) майбутніх фахівців соціальної сфери виявили низький рівень здатності до вольової саморегуляції. 85 студентів (22%) – високий рівень (дана методика передбачає виявлення лише двох рівнів).

Методика «Перцептивна оцінка типу стресостійкості» в особистісно-рефлексивному критерії діагностує стресостійкість у майбутніх фахівців соціальної сфери.

У результаті отримали такі дані: в 232 майбутніх фахівців соціальної сфери, що становить 59,9% від їхньої загальної кількості, виявлено помірно виражену нестійкість до стресів. 29 студентів (7,5%) зазначили високу нестійкість до стресів і 125 (32,3%) – помірно виражену стресостійкість. Лише 1 студент зі стресостійким рівнем (0,3%).

Особистісний критерій включає в себе показник емпатії – здатність розуміти і відчувати почуття іншої людини [45]. Для виявлення її рівня у майбутніх фахівців соціальної сфери, які готуються до роботи з молоддю у територіальних громадах, була застосована методика «Діагностування рівня емпатичних здібностей». Результати діагностування показали, що з низьким рівнем емпатії є 12 студентів, тобто 3,1% від їхньої загальної кількості. 89 майбутніх фахівців соціальної сфери, що становить 23% від їхньої загальної кількості, засвідчили достатній рівень, середній рівень було виявлено у 16 студентів (4,1%), а високий рівень показали 6 студентів (1,6%).

За результатами констатувального етапу експерименту встановлено, що:

– у студентів переважають низький та достатній рівні підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, які готуються до роботи з молоддю у територіальних громадах;

– за встановленими показниками студенти контрольної та експериментальної груп мають статистично однакові рівні підготовки до роботи з молоддю у територіальних громадах.

Наступним кроком експериментально-дослідної роботи був розподіл студентів на експериментальну та контрольну групи. Отже, до експериментальної групи (ЕГ) було зараховано 191 студент, до контрольної (КГ) – 196 студентів, загальна кількість студентів – учасників педагогічного експерименту – 387 осіб.

Студенти ЕГ групи залучались до участі у формах роботи, передбачених програмою формувального експерименту, а студенти КГ навчались за традиційною програмою.

Таблиця 3.7

Результати констатувального зрізу за критеріями у відсотковому значенні щодо сформованості рівнів підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах в експериментальних і контрольних групах

Критерії	Рівні							
	Високий		Середній		Достатній		Низький	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Когнітивний	0,00	0,00	24,90	23,02	13,4	14,1	61,7	62,88
Мотиваційний	4,26	4,97	41,03	51,08	10,09	11,4	44,62	32,55
Операційний	0,00	0,00	14,90	16,06	10,2	11,08	74,09	72,86
Особистісний	1,06	1,04	37,21	35,42	16,3	18,01	45,43	45,53
Підготовленість	0,00	0,00	39,85	37,64	34,8	33,1	57,19	61,98

Результати констатувального зрізу за критеріями у відсотковому значенні щодо сформованості рівнів підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах в експериментальних і контрольних групах представлені у таблиці 3.7. Як бачимо, високий рівень досліджуваної підготовки за

операційним та когнітивним критеріями не був виявлений у студентів ні ЕГ, ні КГ; за мотиваційним критерієм було виявлено – 4,26% студентів ЕГ і 4,97% студентів КГ; за особистісним критерієм – 1,06% студентів ЕГ і 1,04% студентів КГ.

Середній рівень підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах за операційним критерієм був зафіксований у 14,90% студентів ЕГ і 16,06% студентів КГ; за когнітивним критерієм – у 24,90% студентів ЕГ і 23,02% студентів КГ; за мотиваційним критерієм – 41,03% студентів ЕГ і 51,08% студентів КГ; за особистісним критерієм – 37,21% студентів ЕГ і 35,42% студентів КГ.

Достатній рівень підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах за операційним критерієм був зафіксований у 10,2% студентів ЕГ і 11,8% студентів КГ; за когнітивним критерієм – у 13,4% студентів ЕГ і 14,1% студентів КГ; за мотиваційним критерієм – 10,09% студентів ЕГ і 11,4% студентів КГ; за особистісним критерієм – 16,3% студентів ЕГ і 18,01% студентів КГ.

Низький рівень підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах за операційним критерієм був зафіксований у 74,9% студентів ЕГ і 72,86% студентів КГ; за когнітивним критерієм – у 61,7% студентів ЕГ і 62,88% студентів КГ; за мотиваційним критерієм – 44,62% студентів ЕГ і 32,55% студентів КГ; за особистісним критерієм – 45,43% студентів ЕГ і 45,53% студентів КГ.

Бачимо, що в результаті дослідження у ЕГ і КГ показники, практично, не відрізняються, тож припускаємо, що групи належать до однієї сукупності, тобто різниця не є статистично значущою, тому нами було сформульовано статистичну гіпотезу – твердження про характер розподілу параметрів генеральної сукупності, що перевіряється математичними методами, про належність медіан сукупностей результатів діагностування в групах до однієї генеральної сукупності: $H_0 : Md_1 = Md_2$.

Вибір гіпотези про рівність саме медіан сукупностей даних був зумовлений тим, що закон їх розподілу не був нормальним. У цьому випадку медіана є найбільш

усталеною і коректною оцінкою центральної тенденції.

Здійснювалась перевірка гіпотези H_0 за медіанним критерієм для двох вибірок різного розміру [118].

Розрахунки проводилися за допомогою програми *Excel* та практичних посібників. Для перевірки сформульованої статистичної гіпотези було обчислено медіану для об'єднаної вибірки за формулою:

$$Md = X_{Md} + \frac{h \left(\frac{n}{2} - m_x^{\max} \right)}{m_m},$$

$n = \sum_{i=1}^k n_i$ – загальна кількість студентів, які брали участь в експерименті;

n_i – кількість студентів i -тої групи;

k – кількість груп;

X_{Md} – фактична нижня границя медіанного інтервалу;

h – ширина медіанного інтервалу;

$m_x^{\max}$ – частота, набута до початку медіанного інтервалу;

m_m – частота в медіанному інтервалі [63].

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^k \frac{(L_i - K_i)^2}{K_i},$$

Медіанний критерій був розрахований за формулою:

L_i – кількість більших за медіанну значень i -тої сукупності даних, що спостерігається; K_i – кількість більших за медіанну значень i -тої сукупності даних,

$$K_i = \frac{n_i \sum_{j=1}^k L_j}{n}$$

що очікується,

Розраховане значення медіанного критерію порівнювали з критичним значенням розподіл, взяте з $\chi^2_{табл}$ рівнем значущості 0,05 та ступенем свободи $(k-1)$ [63].

Таблиця 3.8

Результати розрахунків медіанного критерію

Частоти	Значення, отримані після розрахунків			Очікувані значення		
	ЕГ	КГ	Всього	ЕГ	КГ	Всього
Вхідні	191	196	387	191	196	387
Більше медіани	92	99	191	94,75	98,25	193
Менше медіани	99	97	196	94,25	99,75	194
Всього	191	196	387	191	196	387
критерій =		0,105241				
критичне значення =		3,841459				
Висновок:	Різниці між вибірками за фактором, що оцінюється, немає					

Таким чином, згідно результатів констатувального зрізу, склад експериментальних і контрольних груп був однаковим. Підставою для цього були результати статистичної перевірки припущення, що вказані групи належать до однієї сукупності, тобто різниця в сформованості їх підготовленості до роботи з молоддю у територіальних громадах не була статистично значущою. Тому результати вимірювання на початку формування експерименту в експериментальних і контрольних групах суттєво не відрізнялися.

Результати оцінювання рівнів підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, отримані за результатами перевірки студентів ЕГ та КГ після дослідно-експериментальної роботи наведено в таблиці 3.8.

У таблиці 3.9 бачимо, що на контрольному етапі експерименту високий рівень досліджуваної підготовленості за операційним критерієм засвідчили 37,25% студентів ЕГ і 2,54% студентів КГ; за когнітивним – 33,05% студентів ЕГ і 4,25% студентів КГ; за мотиваційним – 40,98% студентів ЕГ і 9,75% студентів КГ; за особистісним – 44,01% студентів ЕГ і 3,04% студентів КГ.

Таблиця 3.9

Результати контрольного зрізу за критеріями у відсотковому значення щодо сформованості рівнів підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах в експериментальних і контрольних групах

Критерії	Рівні							
	Високий		Середній		Достатній		Низький	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Когнітивний	33,05	4,25	38,90	27,01	19,4	20,01	11,21	69,25
Мотиваційний	40,98	9,75	45,02	41,08	13,07	12,4	6,34	39,96
Операційний	37,25	2,54	36,90	19,06	15,6	14,8	15,25	68,18
Особистісний	44,01	3,04	42,21	38,42	17,3	12,01	8,01	50,38
Підготовленість	33,05	1,67	58,85	41,74	6,8	5,25	3,08	65,87

Середній рівень підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах за операційним критерієм засвідчили 36,90% студентів ЕГ і 19,06% студентів КГ; за когнітивним – 38,90% студентів ЕГ і 27,01% студентів КГ; за мотиваційним – 45,02% студентів ЕГ і 41,08% студентів КГ; за особистісним – 42,21% студентів ЕГ і 38,42% студентів КГ.

Достатній рівень підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах за операційним критерієм засвідчили 15,6% студентів ЕГ і 14,8% студентів КГ; за когнітивним – 19,4% студентів ЕГ і 20,01% студентів КГ; за мотиваційним – 13,07% студентів ЕГ і 12,4% студентів КГ; за особистісним – 17,3% студентів ЕГ і 12,1% студентів КГ.

Низький рівень підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах за операційним критерієм засвідчили 15,25% студентів ЕГ і 68,18% студентів КГ; за когнітивним – 11,21% студентів ЕГ і 69,25% студентів КГ; за мотиваційним – 6,34% студентів ЕГ і 39,96% студентів КГ; за особистісним – 8,01% студентів ЕГ і 50,38% студентів КГ.

Порівняльний аналіз рівнів сформованості підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах в ЕГ і КГ на констатувальному та контрольному етапах експерименту зазначено в таблиці 3.10.

Таблиця 3.10

Розподіл студентів у відсотковому значенні за рівнями сформованості підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах на констатувальному і контрольному етапах педагогічного експерименту

Рівні	ЕГ				КГ			
	констатувальний зріз (191)		контрольний зріз (191)		констатувальний зріз (196)		контрольний зріз (196)	
	осіб	%	осіб	%	Осіб	%	осіб	%
Високий	0	0,00	61	31,94	0	0,00	4	2,04
Середній	59	30,89	103	53,93	71	36,22	84	44,90
Достатній	20	10,47	22	11,52	6	3,06	7	3,57
Низький	111	58,64	5	2,09	119	60,71	101	51,53

Для наочної подачі даних щодо рівнів сформованості підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, які були отримані в експериментальній та контрольній групах до та після педагогічного експерименту, зображені на діаграмі (рис. 3.1).

Порівняльний аналіз результатів майбутніх фахівців ЕГ і КГ щодо підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах на констатувальному та формуальному етапах педагогічного експерименту дає можливість зробити такий висновок: в експериментальній групі, її формування відбувалося ефективніше, ніж у контрольній.

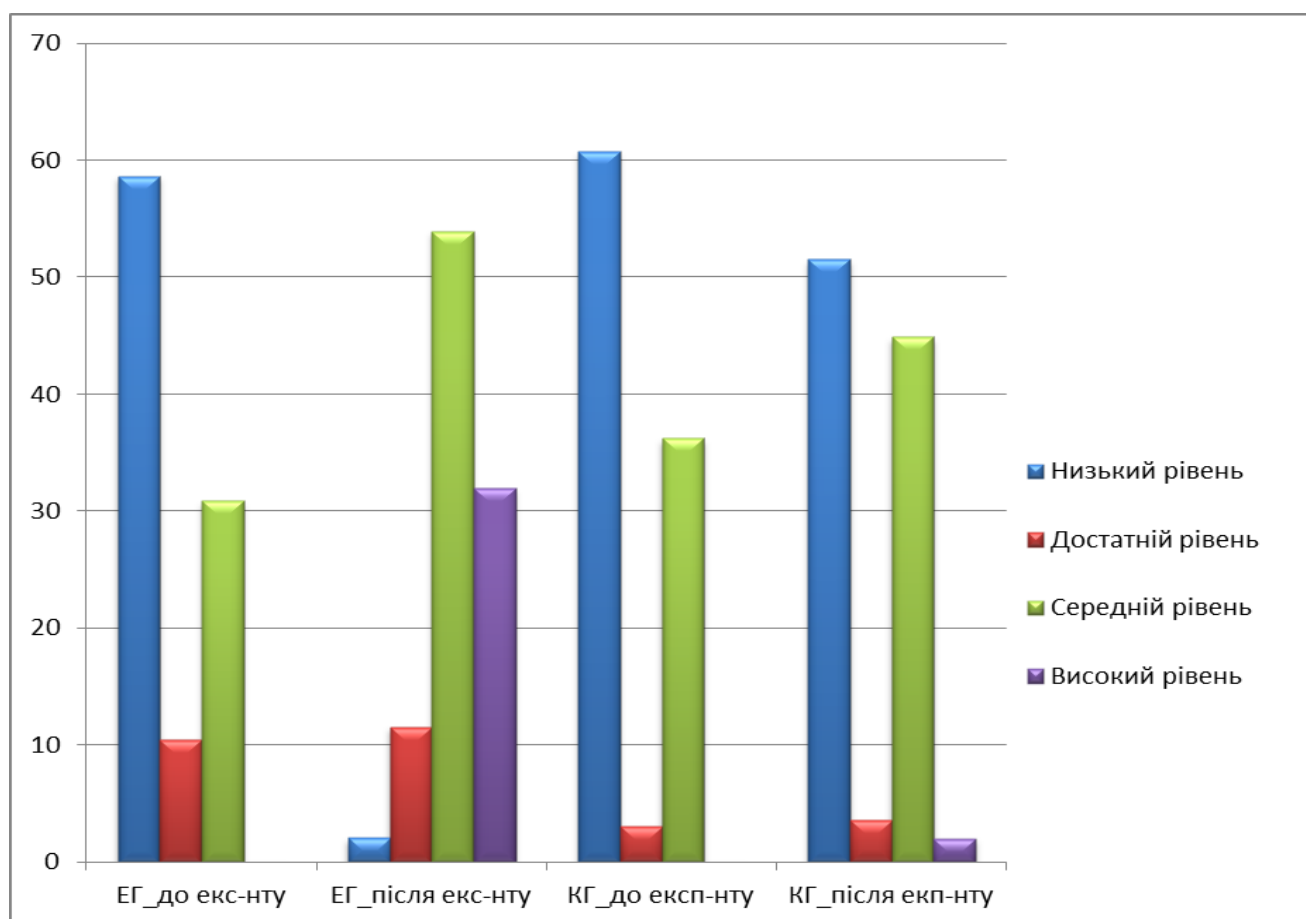

Рис. 3.1 Рівні сформованості підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах

Порівняльний аналіз показав, що різниця у сформованості підготовки студентів ЕГ і КГ після педагогічного експерименту не була статистично значущою, і зміни в підготовці студентів експериментальної і контрольної груп не були статистично значущими. За цими припущеннями було сформульовані наступні статистичні гіпотези.

H_0^1 – вибірки результатів діагностування в ЕГ і КГ після дослідно-експериментальної роботи належать одній генеральній сукупності, H_1^1 – гіпотеза H_0^1 неправильна;

H_0^2 – вибірки результатів діагностування в ЕГ до та після дослідно-експериментальної роботи належать одній генеральній сукупності, H_1^2 – гіпотеза H_0^2 неправильна;

H_0^3 – вибірки результатів діагностування в КГ до та після дослідно-експериментальної роботи належать одній генеральній сукупності, H_1^3 – гіпотеза H_0^3 неправильна.

Для підтвердження першої пари статистичних гіпотез було проведено статистичну обробку результатів діагностування студентів, отриманих на констатувальному і контрольному етапах експерименту [118]. Результати перевірки статистичних гіпотез представлено в таблиці 3.11.

Таблиця 3.11

Результати перевірки статистичних даних гіпотез

Перевірка гіпотез H_0^1 та H_1^1						
Частоти	Значення, що отримані після розрахунків			Очікувані значення		
	ЕГ	КГ	Всього	ЕГ	КГ	Всього
Вхідні	191	196	387	191	196	387
Більше медіани	159	33	192	94,75969	97,24031	192
Менше медіани	32	163	195	96,24031	98,75969	195
Всього	191	196	387	191	196	387
критерій =		91,42732				
критичне значення =		3,841459				
Висновок:	Існує статистично значуща різниця між вибірками за фактором, що оцінюється. Різниця у підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах ЕГ і КГ є статистично значущою					

Щодо другої і третьої пар статистичних гіпотез, то в цьому випадку порівнювалися залежні вибірки, отже, потрібно було застосовувати інший статистичний критерій.

Для перевірки було обрано парний t-критерій Стюдента, який дав змогу оцінити різницю між двома залежними (зв'язними) вибірками, тобто з'ясувати, чи є статистично значущий вплив певного чинника (часового або іншого) на вибірку [118].

Обчислення парного t-критерію Стюдента відбувалося за формулою:

$$t_{\text{емп}} = \frac{\bar{d}}{Sd}$$

де $t_{\text{емп}}$ – розраховане (емпіричне) значення t-критерію Стюдента;

$\bar{d}$ – середнє значення різниці між відповідними вибірковими значеннями до і після експерименту.

Величину Sd обчислювали за формулою:

$$Sd = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n d_i^2 - \frac{(\sum_{i=1}^n d_i)^2}{n}}{n(n-1)}}$$

де d_i – різниця між відповідними вибірковими значеннями до і після експерименту;

n – об'єм вибірки.

Емпіричне $t_{\text{крит}}$ значення t-критерію Стюдента порівнювали з критичним значенням $t_{\text{крит}}$, яке визначали як теоретичне значення t-розподілу Стюдента при $n - 1$ ступенях свободи [63].

Для другої пари статистичних гіпотез (H_0^2 – вибірки результатів діагностування в ЕГ до та після дослідно-експериментальної роботи належать одній генеральній сукупності, H_1^2 – гіпотеза H_0^2 не є правильною) було розраховано значення t-критерію Стюдента $t_{\text{емп}}=16,8081$; критичне значення на рівні значущості 0,05 дорівнювало $t_{\text{крит}}=2,601952$. Тому нульову гіпотезу було відхилено і прийнято гіпотезу H_1^2 – вибірки результатів діагностування в ЕГ до та після дослідно-експериментальної роботи належали різним генеральним сукупностям, тобто між результатами існувала статистично значуща різниця.

Аналогічно, для третьої пари статистичних гіпотез (H_0^3 – вибірки результатів діагностування в КГ до та після дослідно-експериментальної роботи належать одній генеральній сукупності, H_1^3 – гіпотеза H_0^3 не є правильною) було розраховано значення t-критерію Стюдента $t_{\text{емп}}=1,41567$; критичне значення на рівні значущості

0,05 дорівнювало $t_{\text{крит}}=2,601952$. Отже, нульову гіпотезу прийнято, вибірки результатів діагностування в КГ до та після дослідно-експериментальної роботи належали одній генеральній сукупності, тобто між результатами не існувало статистично значущої різниці.

Статистичний аналіз експериментальних даних підтвердив достовірність отриманих результатів: дані зрізів до і після формувального експерименту в ЕГ суттєво відрізняються, і ця різниця є статистично значущою. Для КГ різниці даних зрізів до і після формувального експерименту не виявлено.

Отже, позитивні зрушення в експериментальних групах, порівняно з контрольними групами, можемо вважати підтвердженням ефективності розробленої моделі, обґрунтованих педагогічних умов та методики підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі дисертаційної роботи експериментально перевірено ефективність методики професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, яка відбувалась поетапно.

1. Здійснена педагогічна діагностика критеріїв підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах. На констатувальному етапі відбувалося формування контрольної та експериментальної груп, перевірялися вихідні положення експерименту. Під час формувального етапу здійснювався цілеспрямований вплив на студентів експериментальної групи; визначалися показники, за якими встановлюється рівень підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах; проводилася статистична обробка отриманих даних.

2. Виконано порівняння результатів, отриманих під час констатувального і формувального етапів педагогічного експерименту, узагальнення та підведення підсумків експериментальної роботи.

Дослідно-експериментальна робота виконувалася у Національному університеті біоресурсів і природокористування України (100 студентів),

Тернопільському Національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка (88 студентів), Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова (159 студентів), Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (40 студентів). У педагогічному експерименті взяли участь 387 студентів.

Констатувальний етап нашого експерименту передбачав установлення фактичного стану та рівня підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах. Даний етап був побудований на застосуванні спеціально розроблених тестів, кейсів, а також апробованих методик.

Когнітивний критерій (показники: діагностичні вміння, організаторські вміння, комунікативні вміння) – застосування кейс-методу.

Мотиваційний критерій (показники: соціальні цінності, мотиваційна тенденція, доброзичливість) – застосування методики «Експрес діагностика соціальних цінностей особистості», методики «Діагностика полімотиваційних тенденцій в «Я-концепції» особистості, методики «Діагностика доброзичливості» (шкала Кемпбелла).

Операційний критерій (показники: соціально-педагогічна, виховна, психологічна, соціологічна та юридична обізнаність) – застосування тесту професійних здібностей.

Особистісний критерій (показники: вольова саморегуляція, стресостійкість, емпатія) – методика «Дослідження вольової саморегуляції», методика «Перцептивна оцінка типу стресостійкості», методика «Діагностування рівня емпатичних здібностей».

Дані методики дали можливість оцінити показники підготовленості, віднесені до зазначених критеріїв.

За результатами констатувального етапу експерименту встановлено, що:

- у студентів переважають низький та достатній рівні підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах;
- за встановленими показниками студенти контрольної та експериментальної груп мають статистично однакові рівні підготовки до роботи з молоддю у територіальних громадах.

На основі констатувальних досліджень було зроблено висновок про необхідність удосконалення процесу підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

3. У ході експериментально-дослідної роботи був здійснений розподіл студентів на експериментальну та контрольну групи. До експериментальної групи (ЕГ) було зараховано 191 студент, до контрольної (КГ) – 196 студентів, загальна кількість студентів – учасників педагогічного експерименту – 387 осіб.

Студенти ЕГ групи залучались до участі у формах роботи, передбачених програмою формувального експерименту, а студенти КГ навчались за традиційною програмою.

Отримані результати формувального експерименту показали якісні зміни у всіх виділених показниках при підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах. Цим було доведено ефективність запропонованої методики з підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах та обґрунтованих педагогічних умов, що також практично було підтверджено в результаті дослідно-експериментальної перевірки.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розв'язання наукової проблеми підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах. Перспективними напрямками подальших наукових розвідок є: теоретичне обґрунтування методології підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах та дослідження аспектів їхнього професійного саморозвитку тощо.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні проведено цілісний та комплексний аналіз проблеми підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери для роботи з молоддю у територіальних громадах, що уможливило сформулювати такі загальні висновки.

1. Визначено специфіку організації і реалізації соціальної роботи у територіальній громаді та особливості професійної діяльності фахівця соціальної сфери у територіальній громаді, до яких належать: виявлення сімей та окремих дітей і підлітків, молоді у територіальній громаді, які потребують соціального захисту; встановлення причини конфліктів молоді у територіальній громаді, що виникають у навчальній та позанавчальній сфері, у сім'ї та ін.; надання допомоги в сімейному вихованні, в діяльності педагогічного колективу школи; проведення соціально-педагогічних консультацій з важковиховуваними дітьми та молоддю; проведення виховної роботи, організація дозвілля молоді територіальній громаді; формування здорового способу життя, метою якого є профілактика шкідливих звичок, пропаганда здорового способу життя серед населення територіальної громади, з обов'язковим залученням до цього процесу дітей та молоді; робота із сім'ями, що мають на вихованні прийомних дітей, з малозабезпеченими, багатодітними сім'ями та неблагополучними родинami; робота з молоддю, яка має особливі потреби (особи з інвалідністю); соціально-педагогічна адаптація молоді територіальної громади, профорієнтаційна робота; правова профілактика та просвітницька робота з молоддю територіальної громади; робота з обдарованою молоддю в територіальній громаді, сприяння для розвитку різних видів обдарованості; налагодження контактів із соціальними інститутами в територіальній громаді, сприяння розв'язанню труднощів та конфліктів і гарантування соціального захисту молоді територіальної громади, сприяння спільній діяльності різних громадських та державних організацій і установ з надання необхідної допомоги групам ризику в територіальній громаді.

Здійснений аналіз психолого-педагогічних досліджень з проблеми професійної підготовки фахівців соціальної сфери з молоддю аналіз психолого-педагогічних досліджень, що дав змогу виокремити групи авторів, наукові праці яких знаходяться у площині досліджуваної проблеми: роботи з проблем вивчення територіальних

громад; праці в галузі професійної педагогіки; роботи з технології і методики професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

Професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях трактується як багатофакторна структура, головне завдання якої полягає в набутті кожним студентом особистісного смислу діяльності, формуванні фахової майстерності, постійно зростаючому інтересі до роботи з молоддю територіальних громад, а також розвитку успішності в діяльності за рахунок усвідомлення норм, стандартів, еталонів, особливостей соціально-педагогічної роботи, що відображає професіоналізм майбутнього фахівця соціальної сфери.

Розкрито зміст понять «професійна підготовка фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах», під яким розуміємо підготовку компетентного конкурентоспроможного фахівця спеціальності 231 «Соціальна робота» в рамках соціально-педагогічної роботи, що дасть їм змогу бути професіоналами в конкретному напрямі соціальної роботи, зокрема здатного на високому професійному рівні здійснювати соціально-педагогічну діяльність з молоддю у територіальній громаді; «готовність до професійної діяльності майбутнього фахівця соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальній громаді» розглядаємо як складне, багатоаспектне особистісне утворення, що забезпечує успішне виконання професійної діяльності в умовах територіальної громади.

Установлено, що проблема підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до професійної діяльності є актуальною, а дослідження науковців є базовими, на яких будується й розвивається професійна підготовка фахівців соціальної сфери у закладах вищої освіти.

Проведений аналіз стану професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у вітчизняних закладах вищої освіти засвідчує неоднозначність та несистемність процесу професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, у чому переконує аналіз навчально-

методичного забезпечення окремих ЗВО України, їхніх освітніх програм. Це свідчить про недостатню зорієнтованість освітнього процесу на цілеспрямовану підготовку студентів, майбутніх фахівців соціальної сфери, до роботи з молоддю у територіальних громадах.

З'ясовано, що значні здобутки в підготовці студентів до роботи у територіальних громадах мають деякі зарубіжні країни (США, Велика Британія, Франція, Швеція та ін). В останні десятиліття в зарубіжних закладах вищої освіти все більше активізується процес залучення студентів до соціальної роботи, соціально-педагогічної діяльності з молоддю на локальному рівні.

Закцентовано увагу на тому, що важливим напрямом удосконалення навчання в системі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери для роботи з молоддю у територіальних громадах є впровадження активних методів, до яких належать ігрові форми та методи проведення занять: ділові і рольові ігри, проблемні завдання, методи аналізу конкретних ситуацій, дискусії, мозкові штурми, тренінги, соціально-педагогічні тренінги. Особливе місце займають останні методи, оскільки доцільність застосування даного методу активного навчання полягає у практичній цінності, адже, окрім глибокого розуміння базових теоретичних положень, включає практичні тренування: розвиток здібностей, формування вмінь та навичок.

Установлено, що ще існують нерозв'язані проблеми змісту української університетської освіти в контексті соціальної, соціально-педагогічної роботи у територіальних громадах з молоддю, вони вимагають більш широкого спектра організації освітнього процесу, що дасть змогу домогтися якісно кращих результатів у навчанні із застосуванням нової моделі системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, яка визначить головну відмінність у способах отримання, переробці й реалізації навчального матеріалу; зможе чітко фіксувати оволодіння професійною практичною діяльністю, основами професійної майстерності, формувати на цій основі професійну спрямованість та творче ставлення до такої категорії клієнтів, як молодь територіальних громад.

2. Розроблено структурну модель підготовки майбутніх фахівців соціальної

сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, яка відображає взаємодію таких основних блоків: *цільовий* – передбачає означення цілей, які поділимо на три рівні – загальносоціальний, загальнопрофесійний та вузькоспеціальний, що відобразить соціальне замовлення суспільства – підготовка фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах; *змістовно-процесуальний блок* моделі реалізує зміст і принципи професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах; передбачає теоретичний аспект – насичення змісту вищої професійної освіти спеціально-орієнтованими темами, пов’язаними з роботою із молоддю фахівців соціальної сфери у територіальних громадах; включає актуалізуючий етап – його основною метою є учіння, тобто набуття індивідуального досвіду на основі формування спеціальних професійних умінь і навичок; етап загальної підготовки – передбачає постановку і роз’яснення мети та завдань; взаємодію викладача і студентів, використання стимулювання і мотивування навчально-пізнавальної діяльності засобами комп’ютерних, аудіовізуальних, мультимедійних технологій і таких форм педагогічного процесу, як: пізнавальні ігри, навчальні дискусії, тренінги, круглі столи, кейси та ін. інтерактивні форми, що буде позитивно впливати на засвоєння навчального матеріалу; етап узагальнення та систематизації, який передбачає відтворення та узагальнення системи професійних знань щодо роботи з молоддю у територіальних громадах, узагальнення та систематизацію основних теоретичних положень соціальної роботи і відповідних умінь професійної діяльності з молоддю у територіальних громадах; *оцінно-результативний блок розкриває* ефективність професійної підготовки майбутнього фахівця, якість освіти загалом визначається рівнем професійної сформованості сучасного фахівця. Визначити рівень сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах (низький, достатній, середній, високий) можна завдяки розробленим критеріям: когнітивному, мотиваційному, операційному, особистісному. Кінцевим результатом запропонованої моделі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах є високий рівень готовності підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з

молоддю у територіальних громадах.

Визначено педагогічні умови підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери з молоддю у територіальних громадах: формування мотиваційно-ціннісного ставлення майбутніх фахівців соціальної сфери до професійної діяльності, спрямованої на роботу з молоддю в територіальних громадах; розвиток професійних компетентностей майбутніх фахівців через інтеграцію репродуктивних, активних та інтерактивних методів навчання; організація поетапної практичної підготовки фахівців соціальної сфери з акцентом на активну взаємодію з молоддю в реальних умовах територіальних громад. Кожна педагогічна умова сприяє становленню майбутнього фахівця, а спільне їх використання, передбачаємо, дасть найвищий ефект при підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери з молоддю у територіальних громадах. Визначення даних педагогічних умов дало змогу здійснити процес моделювання досліджуваного явища.

Запропоновано методику підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах як новий зміст підготовки фахівців соціальної сфери, що максимально враховує сучасні реалії. Подано такі складові методики професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах: цільовий, змістовний, процесуальний та оцінно-результативний. Де цільовий компонент передбачає створення цілей, які ми у своїй роботі розрізняємо на таких рівнях: *на загальносуспільному рівні* метою професійної освіти є підготовка фахівця, який би відповідав соціальному замовленню суспільства; *на загальнопрофесійному рівні* метою освітнього процесу являється підготовка професійно компетентного фахівця соціальної сфери, здатного творчо відтворювати вивчений матеріал соціального спрямування, вирішувати соціально-педагогічні проблеми різного рівня, акумулювати широкий досвід у практичній діяльності, проявляти емпатію, емоційно ставитися до соціально-педагогічних явищ, активно виявляти свою життєву та професійну позицію; *на вузькоспеціальному рівні* метою професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери у нашому дослідженні полягає у формуванні високого рівня професійної готовності до здійснення соціальної, соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних громадах.

Завданням нашої методики ставимо вузькоспеціальну ціль, але при цьому забезпечуючи тим самим виконання загальних цілей у підготовці майбутніх високопрофільних фахівців соціальної сфери.

Метою нашої методики є професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах з формуванням високого рівня професійної готовності до здійснення професійної роботи з молоддю у територіальних громадах.

Змістовий компонент методики професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах передбачає наповнення змісту вищої професійної освіти спеціальними темами, курсами, дисциплінами, що буде формувати у майбутніх фахівців соціальної сфери професійну компетентність до роботи з молоддю у територіальних громадах.

Процесуальний компонент методики розкриває етапи підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери з урахуванням різноманітних форм, методів, засобів, прийомів та змісту професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, що спрямовані на розв'язання поставлених у цільовому компоненті завдань: від передачі загальних і спеціальних знань, умінь та навичок до формування особистості майбутнього фахівця до роботи з молоддю у територіальних громадах.

Оцінно-результативний компонент запропонованої методики передбачає визначення ступеня виконання цілі та завдань професійної підготовки як оцінку рівня професійної підготовленості майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах за розробленими нами критеріями (мотиваційний, когнітивний, особистісно-рефлексивний, операційно-діяльнісний) та рівнями (низький, достатній, середній, високий).

Завданнями запропонованої методики передбачено: формувати мотивацію студентів до оволодіння знаннями, вміннями і навичками соціальної, соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальних громадах; сприяти розвитку особистісних якостей, необхідних для успішної соціально-педагогічної роботи з молоддю сільської місцевості, засвоєнню студентами обсягу теоретичних знань щодо змісту роботи з молоддю у територіальних громадах; навчити застосовувати техніки

і прийоми соціально-педагогічної діяльності, актуальні для дітей та молоді у територіальних громадах; формувати у майбутніх фахівців готовність до здійснення професійної діяльності з молоддю у територіальних громадах.

3. Здійснена педагогічна діагностика, обґрунтування критеріїв підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах. На констатувальному етапі відбувалося формування контрольної та експериментальної груп, перевірялися вихідні положення експерименту. Під час формувального етапу здійснювався цілеспрямований вплив на студентів експериментальної групи; визначалися показники, за якими встановлюється рівень підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах; проводилася статистична обробка отриманих даних.

Виконано порівняння результатів, отриманих під час констатувального і формувального етапів педагогічного експерименту, узагальнення та підведення підсумків експериментальної роботи.

Дослідно-експериментальна робота виконувалася у Національному університеті біоресурсів і природокористування України (100 студентів), Тернопільському Національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка (88 студентів), Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова (159 студентів), Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (40 студентів). У педагогічному експерименті взяли участь 387 студентів.

Констатувальний етап нашого експерименту передбачав установлення фактичного стану та рівня підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах. Даний етап був побудований на застосуванні спеціально розроблених тестів, кейсів, а також апробованих методик.

Когнітивний критерій (показники: діагностичні вміння, організаторські вміння, комунікативні вміння) – застосування кейс-методу.

Мотиваційний критерій (показники: соціальні цінності, мотиваційна тенденція, доброзичливість) – застосування методики «Експрес діагностика соціальних цінностей особистості», методики «Діагностика полімотиваційних тенденцій в «Я-

концепції» особистості, методики «Діагностика доброзичливості» (шкала Кемпбелла).

Операційний критерій (показники: соціально-педагогічна, виховна, психологічна, соціологічна та юридична обізнаність) – застосування тесту професійних здібностей.

Особистісний критерій (показники: вольова саморегуляція, стресостійкість, емпатія) – методика «Дослідження вольової саморегуляції», методика «Перцептивна оцінка типу стресостійкості», методика «Діагностування рівня емпатичних здібностей».

Дані методики дали можливість оцінити показники підготовленості, віднесені до зазначених критеріїв.

За результатами констатувального етапу експерименту встановлено, що:

- у студентів переважають низький та достатній рівні підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах;
- за встановленими показниками студенти контрольної та експериментальної груп мають статистично однакові рівні підготовки до роботи з молоддю у територіальних громадах.

На основі констатувальних досліджень було зроблено висновок про необхідність удосконалення процесу підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах.

4. Експериментально перевірено ефективність методики професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах. У ході експериментально-дослідної роботи був здійснений розподіл студентів на експериментальну та контрольну групи. До експериментальної групи (ЕГ) було зараховано 191 студент, до контрольної (КГ) – 196 студентів, загальна кількість студентів – учасників педагогічного експерименту – 387 осіб.

Студенти ЕГ групи залучались до участі у формах роботи, передбачених програмою формувального експерименту, а студенти КГ навчались за традиційною програмою.

Отримані результати формувального експерименту показали якісні зміни у всіх

виділених показниках при підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, цим було доведено ефективність запропонованої методики з підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах та обґрунтованих педагогічних умов, що також практично було підтверджено в результаті дослідно-експериментальної перевірки.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розв'язання наукової проблеми підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах. Перспективними напрямками подальших наукових розвідок є теоретичне обґрунтування методології підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах та дослідження аспектів їхнього професійного саморозвитку тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Албул І. В. До питання державної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Соціальна робота та соціальна освіта. 2020. Випуск 1(4). С.4-10. URL: <http://srso.udpu.edu.ua/issue/view/13053>
2. Албул І. В. Можливості соціальної роботи у підготовці молоді до усвідомленого батьківства. Conference Proceedings of the 1st International Conference on Controversial Issues in Science and Education. London, UK, 2021. pp. 61-7. URL: https://ispic.ngo-seb.com/assets/files/1_conf_16.04.2021.pdf
3. Алексюк А. М. Експериментальне впровадження технології модульної організації навчання у вищій школі. Проблеми вищ. школи. 1994. – № 79. С. 3-6.
4. Александрова А. Л. Теоретичні основи професійної підготовки соціальних педагогів для закладів соціально-педагогічної допомоги. 2006. №10/3. 50 с.
5. Антонова О. Є, Вітвицька С. С., Дубасенюк О. А., Лісова С. В. та ін. Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід. Монографія. Житомир, 2012. 436 с.
6. Архипова С. П. Професійна компетентність і професіоналізм соціального працівника: сутність і шляхи розвитку. *Соціальна робота в Україні: теорія та практика*. Київ, 2004. С.15-24
7. Архипова С. П. Методи та технології роботи соціального педагога: навч. посібник. Київ, 2011. 496с.
8. Архипова С. П. Акмеологічні засади професійної підготовки соціальних працівників. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. Ужгород, 2021. С. 10-13.
9. Базилевич Н., Білоконь Д., Бобрицька В. Словник термінології з педагогічної майстерності. Полтава, 1995. 69 с.
10. Балдинюк О. Д. Готовність майбутніх соціальних працівників до соціальної роботи у сфері дозвілля з молоддю. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету: Педагогічні науки*. Херсон, 2017. № 80 (1). С. 214–218.

11. Балдинюк О. Д. Особливості роботи соціального працівника в пенітенціарних закладах. *Актуальні проблеми соціальної роботи: теорія і практика*. Умань, 2020. С. 49-59.
12. Балдинюк О. Д. Особливості соціалізації молоді в «Товаристві сприяння моральному, розумовому та фізичному розвитку молодих людей «Маяк». *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. Умань, 2020. Вип. 1(3), ч. 1. С. 6–14.
13. Балдинюк О. Д. Молодіжна робота у сфері дозвілля то волонтерства. Навчальний посібник. Умань, 2020. 170 с.
14. Баловсяк Н. В. Організаційно-педагогічні умови формування професійної компетентності. *Вісник Луганського педагогічного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2005. № 4. С. 21.
15. Баркасі В. В. Формування професійної компетентності в майбутніх учителів іноземних мов (1997–2004 рр.) : дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2004. 12 с.
16. Батанов О. В. Територіальна громада. Енциклопедія Сучасної України. Київ, 2023. URL: <https://esu.com.ua/article-879248>.
17. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді: теоретико-методичні основи. Монографія. Київ, 2006. 408 с.
18. Безпалько О. В., Зверєва І. Д., Веретенко Т. Г. Соціальна педагогіка: навч. посібник. Київ, 2014. 312 с.
19. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навчальний посібник. Центр учбової літератури, Київ, 2009. 208 с.
20. Безпалько О. В. Соціальне середовище. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. Київ, Сімферополь, 2013. С. 94–95.
21. Безпалько О. В. Соціально-педагогічна діяльність. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. Київ, Сімферополь, 2013. С. 185–186.
22. Безпалько О. В., Зверєва І. Д., Кияниця З. П., Кузьмінський В. О. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації: навч.-метод. комплекс. Київ, 2007. 528 с.

23. Бельчиков Я. М. Ділові ігри. Рига, 1989. 304 с.
24. Березовська Л. І. Теоретичні і методичні засади формування комунікативно-мовленнєвої компетентності соціальних працівників у процесі професійної підготовки: дис. канд. док. наук: 13.00.04. Одеса, 2020. 531 с.
25. Біла О.О., Гуменникова Т.Р. Компетентність саморозвитку фахівця: педагогічні засади формування у вищій школі: монографія. Ізмаїл, 2007. 236 с
26. Бланк Т.В. Формування позитивної мотивації як фактор успіху навчальної діяльності молодших школярів. *Початкове навчання та виховання*. Харків, 2009. №16. С. 2–10.
27. Блощинський І.Г. Обґрунтування критеріїв і показників ефективності процесу формування адекватної самооцінки курсантів у навчальному процесі ВВЗО. *Наукові записки*. Вінниця, 2001. Вип. 4. С. 74–76.
28. Богданова І.М. Шляхи та засоби вдосконалення соціально- педагогічної підготовки майбутніх фахівців. *Наука і освіта*. Одеса, 2007. № 1 – 2. С.116 – 119.
29. Богуш Л.Г. Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України. Комплексний розвиток соціальної сфери сільської місцевості України: проблеми та підходи до підвищення ефективності його державного регулювання. Київ, 2007.3-5 с.
30. Бойко В. В. Тест «Діагностика рівня емпатичних здібностей»
URL:https://www.eztests.xyz/tests/personality_empat_abilities/#google_vignette
31. Бойко О. М. Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами: інноваційні технології природотерапії: монографія. Умань, 2020. 144 с.
32. Бондаренко Л. І. Формування дослідницької компетентності майбутніх викладачів вищих навчальних закладів в умовах магістратури: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Луганський національний університет ім.Т.Г.Шевченка. Старобільськ, 2015. 23 с.
33. Бондаренко Н. О. Педагогічні умови науково-дослідницької підготовки магістрів соціальної педагогіки: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, Переяслав-Хмельницький, 2013. 271 с.

34. Бондаренко З. П. Формування іміджу педагога в умовах нової освітньої парадигми. Вісник Запорізького державного університету. Серія «Педагогічні науки». 2002. №1. URL: <http://wwwweb.znu.edu.ua/herald/articles/2346.pdf>
35. Борисюк С. О. Розвиток здатності до фасилітативної взаємодії у майбутніх соціальних педагогів засобами соціально-педагогічного тренінгу. *Наукові записки: зб. наук. пр.* Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2011. № 5. С. 180–182.
36. Бражнич О. Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи: дис.канд. пед. наук: 13.00.04. Кривий Ріг, 2001. 238 с.
37. Брижак Н. Ю. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх педагогів. *Науковий вісник Ужгород. нац. ун-ту. Соціальна робота.* Ужгород, 2012. Вип. 25. С. 46–48.
38. Буданова Л.О. Мотивація – ключ до пізнання. Шевченкове, 2011. 23 с.
39. Будас Ю.О. Підготовка майбутніх вчителів до інноваційної педагогічної діяльності засобами ділової гри : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2010. 20 с.
40. Будник О. Б. Соціальні аспекти етновиховання молоді в українській педагогіці 1920-х років. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини.* Умань, 2012. Вип. 42. Ч. 1. С. 168–175.
41. Будник О. Б. Соціально-педагогічна діяльність учителя початкової школи : навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2012. 212 с.
42. Будник О. Б. Соціально-педагогічна діяльність учителя: психологічний аналіз. *Наука і освіта : науково-практичний журнал Південного наукового Центру НАПН України. Психологія і педагогіка. Тематичний спецвипуск «Традиції та новації сучасної освіти в Україні».* Одеса, 2013. № 3/СХІІІ. С. 40–43.
43. Будник О. Б. Соціально-педагогічна діяльність учителя: філософський аспект. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology .* Budapest, 2013. Vol. 3. С. 42–46.
44. Будник О. Б. Технології соціально-педагогічної діяльності в початковій школі: методичний супровід навчального спецкурсу. Педагогічний інститут.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2014. 64 с.

45. Вайнола Р. Х. Особистісний розвиток майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки: монографія. Запоріжжя, 2008. 460 с.

46. Вайнола Р. Х. Педагогічні засади особистісного розвитку майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки: дис. д-ра пед. наук: 13.00.04. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2009. 548 с.

47. Вайнола Р. Х., Сисоєва С.О. Методика викладання соціально-педагогічних дисциплін: навч. посіб. Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. 150 с.

48. Вакуленко О. В. Активізація молоді як чинник соціальної самореалізації та інтеграції. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка: збірник наукових праць*. Київ, 2018. № 5. С. 9-16.

49. Вакуленко О.В., Пеша І.В., Мукосєєва Л.П., Тілікіна Н.В. Молодіжні центри: національні практики створення та організації роботи. ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики». Київ, 2019. 53 с.

50. Вакуленко О.В., Безсмертна О.О. Посередництво як технологія соціально-педагогічної роботи щодо вирішення конфліктних ситуацій серед учнів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка: збірник наукових праць*. Київ, 2020. № 27. С. 9-14.

51. Вакуленко О. В., Костюшко Г. О. Активізація соціально-виховної роботи з формування ЗСЖ молоді на засадах народних традицій. *International scientific and practical conference «Current trends and factors of the development of pedagogical and psychological sciences in Ukraine and EU countries: conference proceedings»*. Lublin, 2020. P.195-199.

52. Васюк О. В. Формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів: монографія. Ніжин, 2014. 336 с.

53. Васюк О. В., Кустов В. Організація кредитно-модульної системи навчання у вищій школі. *Вісник Книжкової палати*. 2009. № 9. С. 24–25.

54. Вербицький, А. А. Ділова гра як метод активного навчання. *Сучасна вища школа*. 1982. №3. 129 с.
55. Вікторова Л. В., Ковальчук Т. І., Кошук О. Б. Підготовка майбутніх соціальних працівників/соціальних педагогів до професійної діяльності: колект. Монографія. Київ, 2016. 589 с.
56. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: методичний посібник для студентів магістратури. Київ, 2003. 316 с.
57. Вітвицька С. С. Теоретичні і методичні засади педагогічної підготовки магістрів в умовах ступеневої освіти. Акмедосягнення науковців Житомирської науковопедагогічної школи: монографія за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир, 2016. С. 302-347.
58. Вітвицька С. Моделювання професійної підготовки фахівців в умовах євроінтеграційних процесів. Монографія: Житомир, 2019. С. 4.
59. Возна Н.Г., Волошина В.Г. Екологічна освіта для сталого розвитку. *Наукові записки : зб. наук. пр.* Кіровоград, 2010. Вип. 10, ч. 1. С. 120-123.
60. Вундерер Р. Ключевая роль социальной компетенции в концепции сопредпринимательства. *Проблемы теории и практики управления*. 2003. №5. С.105-116.
61. Газуда Л.М., Готько Н.М. Розвиток сільських територій. Монографія. Ужгород, 2015. 204 с.
62. Гедзик А. М., Демченко І.І. Підготовка вчителя до роботи в сільській школі. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Випуск 30, 2009. 286 с.
63. Герич М.С., Синявська О.О. Математична статистика. Навчальний посібник. Ужгород, 2021. 146 с.
64. Гончар І. Г. Планування та інновації в соціальному розвитку. Навчальний посібник. Умань, 2020. 181 с.
65. Горішна Н. Організація професійної підготовки майбутніх соціальних працівників: міжнародний досвід. *Social Work and Education*, 2014, № 1, С. 13-19.

66. Гнатишин, Ю. А., Кліщ, Г. І., Гнатишин, С. І. Змістовий компонент медіаторської компетентності у підготовці майбутніх соціальних працівників. *Медична освіта* (4), 2023. С. 88–93.
67. Гура О. І. Педагогічні умови формування професійних комунікативних якостей соціального педагога : автореф.дис...канд.пед.наук: 13.00.05. Харків, 2001. 20 с.
68. Дайнеко В. І. Мотивування освіти – важливий фактор її продуктивності. *Нові технології навчання*. 1995. Вип.14. С. 45–47.
69. Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття») від 29.05.1996, документ 896-93-п.
70. Деркач О. До проблеми пізнавальної діяльності в педагогічній практиці. *Вісник книжкової палати*, 2002. № 1. С. 31—33
71. Дибкова Л.М. Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів : дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2006. 227 с.
72. Дмитренко Т. О. Інтеграція загальної педагогіки й соціальної педагогіки за напрямом розвитку поняттєвого апарату. *Соціальна педагогіка: теорія і практика*, 2008. № 3. С. 4–7.
73. Дмитренко, Т. О. Концептуальні засади адаптивної системи професійної підготовки магістрів соціальної роботи. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць. Вип. 43 (96). Запоріжжя, 2015. С. 501-508.
74. Долбенко Т. Активізація пізнавальної діяльності підлітків: ігрові технології. *Рідна школа*. Чернівці, 2004. №10. С. 36-39
75. Друзь Ю.М. Педагогічні умови використання ділової гри в підготовці студентів до іншомовного спілкування: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2000. 18 с.
76. Дубасенюк О. А. Теорія і практика професійної виховної діяльності педагога. Монографія. Житомир, 2005. 367 с.

77. Дубич К. В. Особистісно орієнтоване виховання студентів в умовах соціокультурного середовища вищого навчального закладу : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07. Рівне, 2007. 267 с.
78. Дюркгейм Е. Соціологія. її предмет, метод, призначення. М., 1995.
79. Євсюков О. Провідні принципи формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів. Збірник статей. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, 2014. № 9. с.140-145.
80. Єфімова О.М Інтерактивні методи при вивченні професійноорієнтованої іноземної мови у вищих навчальних закладах. *Інформаційні Технології. Безпека.*: зб. наук. праць. Київ, 2012. Вип. №2 (2). С. 78 – 83.
81. Жигірь В. І. Професійна педагогіка: навчальний посібник. Київ, 2012. 336 с.
82. Житник Н. В. Організаційно-педагогічні умови підготовки бакалаврів економіки у коледжі II рівня акредитації: дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Кривий Ріг, 2002. 233 с.
83. Завацька Л.М. Технології професійної діяльності соціального педагога: навчальний посібник. Київ, 2008. 240 с.
84. Заверико Н. В. Технологія соціальної / соціально-педагогічної роботи. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. 2-е видання. Київ, Сімферополь, 2013. С. 513–514.
85. Заверико Н. В. Науково-методичні основи технології підготовки фахівців соціальної педагогіки та психології. Вісник Запорізького університету. *Серія «Педагогічні науки»*. Запоріжжя, 2002. №1.
86. Загрози та виклики соціальної сфери громад на тлі повномасштабного вторгнення: результати дослідження, 2024. URL: <https://decentralization.ua/news/17850>
87. Зайченко І.В. Педагогіка : навчальний посібник для студ. вищ. пед. навч. закладів. Київ, 2006. 528 с.
88. Закон України «Про зайнятість населення» редакція від 03.09.2024 року, документ 5067-VI.
89. Закон України «Про освіту» редакція від 06.10.2024, документ 2145-VIII.

90. Закон України Про внесення змін до Закону України «Про запобігання захворюванню на СНІД та соціальний захист населення», 1998, №155/98-ВР.

91. Закон України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» № 2109-III, поточна редакція від 16.09.2022.

92. Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», № 1768-III, поточна редакція від 16.09.2022.

93. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», № 875-XII, поточна редакція від 01.01.2024.

94. Закон України «Про охорону дитинства», № 2402-III, поточна редакція від 06.10.2024.

95. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», № 2229-VIII, поточна редакція від 31.12.2023.

96. Закон України «Про соціальні послуги», № 2671-VIII, поточна редакція від 20.09.2024 року.

97. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» №2558-III, поточна редакція від 03.08.2023 року.

98. Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», № 796-XII, поточна редакція від 03.04.2024 року.

99. Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» № 2398-VI, поточна редакція від 01.01.2024 року.

100. Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII, поточна редакція від 28.05.2024.

101. Закон України «Про основні засади молодіжної політики» № 1414-IX, поточна редакція від 31.03.2023.

102. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», документ 157-VIII редакція від 14.05.2020 року.

103. Закон України «Про співробітництво територіальних громад», документ 1508-VII редакція від 04.04.2023 року.

104. Зверєва І. Д. Сучасні парадигми соціальної педагогіки. Педагогічна і психологічна науки в Україні: збірник наукових праць до 15-річчя АПН України у 5 томах. Т. 1. *Теорія та історія педагогіки*. Київ, 2007. С. 87–95.

105. Зверєва І. Д., Петрочко Ж.В. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації. Навчально-методичний комплекс- Київ, Фенікс, 2007, с. 315.

106. Ісаченко В. П. Особливості використання інтегрованого підходу у наданні соціальних послуг в умовах села (селища). *Педагогічні науки: зб. наук. праць*. Херсон, 2016. № 72. С. 59–62.

107. Ісаченко В. П. Поняття «інформація» в сучасній системі комунікативної діяльності соціального працівника. Актуальні проблеми соціальної роботи: теорія і практика : колективна монографія. Умань, 2020. С. 177–188.

108. Ісаченко В.П., Левченко Н.В. Підготовка фахівців до роботи з молоддю: історичний аспект. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». Ужгород, 2020. № 2 (47).

109. Капська А.Й. Соціальна педагогіка. Київ, 2003. 256 с.

110. Капська А.Й. Деякі аспекти підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників. Вісник Глухівського державного педагогічного університету. *Серія педагогічні науки*. Випуск 15. Глухів, 2010. С.12-16.

111. Карлінська Я. В. Педагогічні умови формування інформаційної компетентності студентів у процесі навчання природничо- математичних дисциплін. Житомир, С. 169–175.

112. Карпенко О. Г. Формування професійної компетентності соціального працівника як однієї із умов успішної практичної діяльності. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова: Серія 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління*. Київ, 2007. С. 32-39.

113. Карпенко О. Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти: монографія. Дрогобич, 2007. 374 с.

114. Карпич І. О. Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами: інноваційні технології природотерапії: монографія. Умань, 2020. 144 с.
115. Карпич І. О. Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами: інноваційні технології природотерапії: монографія. Умань, 2020. 144 с.
116. Карпич І. О. Соціальна робота з профілактики наркоманії серед молоді. *Соціальна робота та соціальна освіта*. Умань, 2020. № 4. С. 72-80.
117. Карченкова М. В. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04. Переяслав-Хмельницький, 2006. 228 с.
118. Климчук В.О. Математичні методи у психології. Навчальний посібник для студентів психологічних спеціальностей. Київ, 2009. 288 с.
119. Клименко Ю.А. Планування процесу змін у практиці соціальної роботи. Актуальні проблеми соціальної роботи: теорія і практика : колективна монографія. Умань, 2020. С. 218-227.
120. Клименко Ю.А. Теорія перспектив у роботі соціального працівника. *Соціальна робота та соціальна освіта: журнал*. Умань, 2020. Випуск 1(4). С. 31-40.
121. Клименко Ю.А. Основи консультування: навчальний посібник. Умань, 2020. 156 с.
122. Коваль Л. Г. Соціальна педагогіка / Соціальна робота : навчальний посібник. Київ, 1997. 392 с.
123. Ковчина, І. М. Сучасні технології соціальної роботи за рубежом. Навчально-методичний посібник. Київ, 2001. 95 с.
124. Кодекс законів про працю України № 322-08, поточна редакція від 27.09.2024 року.
125. Козирєв М. П. Соціальна педагогіка: навчальний посібник, Львів, 2020. 352 с.
126. Козубовський, В. В. Соціальний захист неповнолітніх у Великій Британії. Ужгород, 2004. 129 с.

127. Колодійчук Ю. В. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Одеса, 2017. 265 с.
128. Коляда Н. М. Молодіжна робота – новий стратегічний напрям соціальної політики в Україні. *Соціальна робота: від теорії до практики*. Умань, 2017. Ч. 2. С. 86–99.
129. Коляда Н.М. Молодіжна робота як засіб неформальної громадянської освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя* : зб. наук. праць. Умань, 2019. Вип. 19. С. 72–79. URL: <http://psv.udpu.edu.ua/article/view/173978>
130. Коляда Н.М., Кравченко О.О. Неформальна освіта в контексті розвитку молодіжної роботи. *Актуальні проблеми соціальної роботи: теорія і практика*. Умань, 2020. С. 116–125.
131. Коляда Н.М., Кравченко О.О. Практичний досвід формування «soft-skills» в умовах закладу вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич, 2020. Том 3, № 27. С. 137–145. URL: http://www.aphnjournal.in.ua/archive/27_2020/part_3/26.pdf
132. Концептуально-технологічна модель підготовки майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери. Монографія. Авт. кол. Т. Василюк, І. Лисоконь, І. Размолодчикова, І. Шимко; упор. І. Лисоконь. Кривий Ріг : КДПУ, 2022. 182 с.
133. Корінець Р. Сільський розвиток. Посібник для фахівців з аграрного та сільського розвитку територіальних громад. Київ, 2023. С. 158.
134. Костюшко Г. О. Традиційні сімейні цінності молоді в контексті їх сучасної трансформації. Науковий Часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 11. *Соціальна робота. Соціальна педагогіка.*: збірник наук. праць. Київ, 2018. Вип. 24. Том I. С. 71 – 79.
135. Костюшко Г. О., Сливченко І. В. Теоретичні основи формування толерантності у старших підлітків. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 11. *Соціальна робота. Соціальна педагогіка.*: збірник наук. праць. Київ, 2019. Вип. 26. С. 29 - 36.

136. Костюшко Ю. О. Педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя до міжособистісної взаємодії в ситуації конфлікту: дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Житомир, 2005. 263 с.
137. Кочубей Т.Д., Бойко О.М. Соціальна робота з різними групами клієнтів: навчальний посібник. Умань, 2016. 278 с.
138. Кочубей Т. Д. Методика викладання спеціальних дисциплін: навч. посібник. Умань, 2018. 120 с.
139. Кравченко О. О., Скочко М. О. Організаційні засади надання соціальних послуг у сільській місцевості. Збірник Наукових Праць «Педагогічні науки». Херсон, 2018. №81. С. 224 – 231
140. Кравченко О. О. Інсценізація казок В. О. Сухомлинського як форма соціально-виховної роботи з дітьми та молоддю. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький, 2018. Вип. 171. С. 67 – 73.
141. Кравченко О. О. Соціальна робота з дітьми шкільного віку в громаді: практичний досвід. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2018. № 2(43). С. 126–132.
142. Кравченко О. О. До питання задоволення потреб населення у соціальних послугах (з досвіду міста Умань). *East European Scientific Journal*. Warshaw, Poland, 2019. part 5. S. 40–45.
143. Кравченко О. О., Міщенко М. С., Левченко Н. В. Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами: інноваційні технології природотерапії: монографія. Умань, 2020. 144 с.
144. Кривоконь Н. І. Підготовка соціальних працівників для системи соціального захисту населення. *Соціальна політика і соціальна робота*. Харків, 2000. № 3,4. С. 87–91.
145. Кривоконь Н. І. Провідні чинники професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Київ, 2019. С. 104
146. Кривоконь Н. І. Дефініція категорії «соціальні послуги»: проблеми концептуалізації. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. Чернігів, 2019. №1 (13). С. 37-45

147. Кривоконь Н. І. Особливості професійної інтеракції при здійсненні супервізії в соціальній роботі. Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми. Київ, 2020. С. 104.
148. Кремень В.Г. Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України. Київ, 2008. С. 434.
149. Кремнева Т. Підготовка соціальних працівників закордоном. Соціальна робота. 2005. № 1. С. 46–49.
150. Кубіцький С.О. Технології соціально-педагогічної роботи в зарубіжних країнах: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Міленіум, 2017. 359 с.
151. Кубіцький С.О. Аналіз освітньо-професійних програм підготовки фахівців за спеціальністю 231 Соціальна робота. *ScienceRise. Pedagogical Education* №6, 2017. С. 18-22.
152. Кубіцький С.О. Сучасні технології соціальної роботи: світовий досвід та тенденції розвитку в Україні: монографія. Видавничий центр НУБіП України, Київ, 2015. 330 с.
153. Кубіцький С. О. Особливості соціально-педагогічної діяльності у сільській місцевості. *Вісник Національного університету оборони України* 1 (38) /2014. С. 32.
154. Кулікова А. Є. Підготовка соціальних працівників до роботи з дітьми та молоддю у вищих навчальних закладах Швеції : автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Луганськ, 2009. 20 с.
155. Куліш І.М. Дидактична гра як засіб активізації навчальної діяльності студентів університет: дис.канд. пед. наук: 13.00.09. Черкаси, 2001. 190 с.
156. Лапа О. В. Методичні рекомендації до курсу «Основи практичної роботи соціального педагога в сільському соціумі». Київ, 2006. С. 54.
157. Лапа О. В. Зміст практичної підготовки соціального педагога у вищих навчальних закладах. *Вісн. Кн. палати*. Київ, 2007. № 12. С. 37-39.
158. Лапа О. В. Теорія і практика підготовки соціального педагога до роботи з молоддю в сільському соціумі: монографія. Київ, 2014. 261 с.

159. Левченко Н. В., Калюженко А. Молодіжні громадські організації як чинник формування соціальної активності молоді: правові засади. *Соціальна робота та соціальна освіта*. Умань, 2019. С. 109–116.
160. Левченко Н. В. Планування та інновації в соціальному розвитку: навчальний посібник. Умань, 2020. 181 с.
161. Лемак М.В. Психологу для роботи. Діагности діагностичні методики: збірник. Ужгород, 2012. 616 с.
162. Лисак Г. О. Переваги застосування активних методів навчання у процесі підготовки викладачів ВНЗ до контрольної-оцінювальної діяльності. *Хмельницький*, 2012. № 5. С. 121-124.
163. Локарева Г. В., Філь О. В. Професійне спілкування соціального педагога: сутність, принципи, проблеми підготовки. *Наукові записки. Психол.-пед. науки: зб. наук. пр.* Ніжин, 2012. № 3. С. 25–28.
164. Лопай С. А. Підготовка студентів педагогічних ВНЗ до впровадження методу проектів у школі. *Наукові записки Терноп. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія: Педагогіка*. Тернопіль, 2008. № 8. С. 80–83.
165. Луганцева О. Г. Інноваційні технології підготовки соціальних педагогів до роботи із сім'єю. *Сучасний український університет: теорія і практика впровадження інновац. технологій: зб. матеріалів VII Міжнар. наук.- методол. конф.* Суми, 2008. Ч. 1. С. 137–138.
166. Лузан П. Г. Теоретичні і методичні основи формування навчально-пізнавальної активності студентів у вищих аграрних закладах освіти: дис д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 2004. 505 с.
167. Лузан П. Г. Методи і форми організації навчання у вищій аграрній школі: навч. посіб. Київ, 2003. 224 с.
168. Лузан П. Г., Сопівник І. В., Виговська С. В. Основи науково- педагогічних досліджень: навч. посіб. 3-є вид. доповнене. Київ, 2011. 314 с.
169. Малафіїк І.В. Дидактика: навчальний посібник. Київ, 2005. 398 с.
170. Малько А. О. Соціальна педагогіка: у 2 ч. Ч. I. Основи соціальної педагогіки: конспект лекцій. Харків, 1998. 59 с.

171. Малько А. О. Соціальна педагогіка в школі: культурологічний аспект. Івано-Франківськ, 2001. № 3. С. 36–40.
172. Маннапова К.Р. Життєстійкість в системі поняття життєздатності. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені ГС Сковороди. Психологія. Вип. 44, ч. 1. Харків, 2012. С. 143-150.
173. Манохіна І.В. Роль ділової гри в у досягненні мети професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Умань, 2011. С. 43-47.
174. Манько В. М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін. *Соціалізація особистості: зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова*. Київ, 2000. Вип. 2. С. 153–161, 153–161.
175. Мартиненко С.М. Я – студент-грінченківець: навч. посіб. для вищ. навч. закл. Київ, 2013. С. 50-53.
176. Межирицький О. Я. Підготовка студентів до соціально-педагогічної діяльності в умовах сільської місцевості: автореф дис. канд. пед. наук: 13.00.05/ Луганський нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. Луганськ, 2003. 17 с.
177. Мельник Ю.В. Надання допомоги дітям – жертвам насильства. Психологічна газета. Чернігів, 2007. №8. С. 9-20.
178. Мельник, Ю., Шаргородська С. Соціальний педагог та його професійна діяльність. *Науково-виробниче видання «Соціальний педагог»*. Київ, 2006. С. 5 – 44.
179. Мельничук І. М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах: автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.04 . Тернопіль, 2011. 40 с.
180. Мигович І. І. Теоретичні засади соціальної роботи: навч. посібник. Ужгород, 2007. 410 с.
181. Михайліченко М.В. Організаційна взаємодія закладів освіти та органів громадського управління: можливості й перспективи. *Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки* №. 21, 2018. С. 68-74.

182. Михайліченко М.В., Ржевський Г.М., Вікторова Л.В., Тверезовська Н.Т. Основи соціалізації особистості: навчальний посібник для студентів ОС «Бакалавр» спеціальності 6.010106 «Соціальна педагогіка». Київ, 2017. 475 с.
183. Міхеєва О. Ю. Особливості підготовки соціальних педагогів до роботи з прийомними сім'ями. Хмельницький, 2016. С. 10-18.
184. Міхеєва О. Ю., Корнієнко М. М. Кібербулінг як соціально-педагогічна проблема. Молодий вчений. 2018 р. № 11 (63). С. 247-251.
185. Міщик Л. І. Теоретико-методичні основи професійної підготовки соціального-педагога у закладах вищої освіти: монографія. Запоріжжя, 1997. 370 с.
186. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Навч. посібник. 3 видання, доповнене. Київ, 2001. 608 с.
187. Молчанова А.О. Соціальне партнерство в діяльності ПТНЗ. Конспект лекції з курсу підвищення кваліфікації для керівників професійно-технічних навчальних закладів за очно-дистанційною формою навчання. Київ, 2002. 46 с.
188. Морозов С. М., Шкарапута Л. М. Словник іншомовних слів. Київ, 2002. 680 с.
189. Москалюк О.І. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна», Хмельницький, 2013, с.157 – 161.
190. Мудрик А. К. Соціальний інтелект та соціальна компетентність. *Практична психологія та соціальна робота*. Чернівці, 2006. № 3. С. 4-6
191. Настрої та оцінки українських біженців (липень–серпень 2022р URL:<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-lypen-serpen-2022p>)
192. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті: затверджено указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347 . Київ, 2002. С.2.
193. Національний класифікатор України. Класифікатор професій ДК 003:2010. Документ va327609-10, чинний, поточна редакція. Редакція від 13.12.2024.
194. Неїжпапа Л.С. Професійний розвиток соціального педагога закладу загальної середньої освіти. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 11 Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. Київ, 2019. Вип. 26. С. 50-58.

195. Неїжпапа Л. С. Соціально-педагогічна робота із запобігання домашнього насильства над дітьми в умовах закладу загальної середньої освіти. *Virtus: Scientific Journal*, 2020. № 43. С. 132-136.

196. Ніколаєнко С.М. Стратегія розвитку освіти України: початок XXI століття. Київ: Знання, 2006. 253 с.

197. Ніколаєнко С.М. Якість вищої освіти – запорука конкурентоспроможності українських університетів. Вісник Національної академії педагогічних наук України. Київ, 2020. 1-7 с.

198. Опанасенко О. В. Перспективи підготовки соціальних педагогів до соціально-педагогічного тренінгу з дітьми та учнівською молоддю сільської місцевості. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія». 2013. Вип. 192. Ч. 2. С. 43–48.

199. Опанасенко О. В. Визначення ролі тренінгових технологій в системі підготовки майбутніх соціальних педагогів. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія». 2014. Вип. 199. Ч. 1. С. 261–266.

200. Опанасенко О. В. Сфера діяльності соціального педагога в сільській місцевості. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія». 2014. Вип. 199. Ч. 2. С. 288–234.

201. Опанасенко О. В. Сучасний стан підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з молоддю сільської місцевості. Вісник Національного університету оборони України. 2014. Вип. 6 (43). С. 129–135.

202. Опанасенко О. В. Підготовка соціальних педагогів до роботи з молоддю сільської місцевості за сучасних умов: новітні тенденції. *Актуальні питання гуманітарних наук*: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2020. № 29, т. 3. С. 194–199.

203. Опанасенко О. The concept of socio-pedagogical competence of future social teachers in the system of professional training for work with rural youth. Scientific Journal of Polonia University. *Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej*. 2020. Vol. 39, no 2. P. 191–197.

204. Опанасенко О. В. Активні форми навчання у професійній підготовці соціальних педагогів до роботи з молоддю сільської місцевості. *Український психолого-педагогічний науковий збірник*. 2016. Вип. 8. С. 120-127.

205. Опанасенко О. В. Організація соціально-педагогічної роботи ВНЗ I-II рівнів акредитації. *Педагогічна освіта у вищих начальних закладах I-II рівнів акредитації: реалії сьогодення та перспективи розвитку* : матеріали Міжвузівської науково-практичної конференції, м. Прилуки, 19 грудня 2013 р. Прилуки-Ніжин, 2013. С. 181–182.

206. Опанасенко О. В. Психолого-педагогічний аспект використання тренінгу у навчально-виховному процесі майбутніх соціальних педагогів. *Теорія та методика професійної освіти: наукові читання імені професора Віктора Сидоренка* : збірник тез доповідей Міжнародної конференції, м. Київ, 26-27 лютого 2014 р. Київ, 2014. С. 149–151.

207. Опанасенко О. В. Стан і проблеми молоді сільської місцевості та роль соціального педагога у їх вирішенні. *Історія та сучасний стан педагогічних та психологічних наук* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 7 листопада 2014 р., Київ, 2014. С. 98–101.

208. Опанасенко О. В. Формування у майбутніх соціальних педагогів професійної готовності до діяльності у соціальній сфері з молоддю сільської місцевості. *Комунікативний дискурс: наукова реценція і стратегії дослідження* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Київ, 07-08 квітня 2016 р. Київ, 2016. С. 43–45.

209. Опанасенко О. В.. Визначення критеріїв, показників та рівнів підготовки студентів до роботи з молоддю сільської місцевості. *Пріоритетні напрямки вирішення актуальних проблем виховання і освіти* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 22-23 липня, 2016 р. Одеса, 2016. С. 54–58.

210. Опанасенко О. Соціально-педагогічні технології та їх значення у підготовці майбутніх соціальних педагогів. *Психологія і педагогіка як науки становлення і розвитку сучасної особистості* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Влоцлавек, Республіка Польща, 27-28 грудня, 2019 р. Влоцлавек, 2019. С. 93–97.

211. Опанасенко О. В. Самовиховання при підготовці майбутніх соціальних педагогів до роботи з молоддю сільської місцевості як складова професійного саморозвитку. *Весняні наукові зібрання – 2020* : збірник тез та доповідей XLV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Суми, 22 травня 2020 р. Ч.2. Суми, 2020. С. 56–59.

212. Опанасенко О. В. Практична підготовка соціальних педагогів до роботи з молоддю сільської місцевості як важлива складова освітнього процесу. *Наукові досягнення, відкриття та шляхи розвитку педагогічної науки* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 29-30 травня 2020 р. Ч. 2. Запоріжжя, 2020. С. 124-128.

213. Опанасенко О.В. Аналіз освітніх програм професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів в умовах сьогодення. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія»*. 2024. Вип. 1/2024. С. 118-125.

214. Оржеховська В. П. Соціально-педагогічні основи профілактики правопорушень важковиховуваних учнів: дис.доктора пед. наук: 13.00.01. Київ, 1995. 440 с.

215. Освітньо-професійна програма підготовки першого бакалаврського рівня вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» галузі знань 23 Соціальна робота Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка» від 19.06.2024.

216. Остапчук О. Л. Педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до гендерного виховання учнів підліткового віку. *Вінниця*, 2011. № 1. С. 21- 25.

217. Панченко І. Сільський соціум як фактор соціалізації особистості. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини*. Умань, 2007. С. 157–164.

218. Парубок О.М. Дидактичні умови застосування ділових ігор у професійній підготовці фахівців пожежної безпеки. *Актуальні проблеми трудової і професійної підготовки молоді*. Вінниця, 2003. С.90-91.

219. Паскаль О. В. Організація супроводу соціально-педагогічної практики: навч.- метод. Посібник. Одеса, 2014. 284 с.

220. Першко, Г. О. Професійні особистісні якості соціального педагога як базова умова соціально-педагогічної діяльності. *Серія Педагогічні науки (№ 122)*. Черкаси, 2008. С. 102-105.

221. Петренко В. Практична підготовка соціальних педагогів до особистісно-орієнтованого виховання. Чернівці, 2006. Вип. 316. С. 125-128.

222. Печенко І.П. Соціалізація дітей в умовах сільських навчально-виховних комплексів: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.08 . Київ, 2003. 21 с.

223. Пехота О.М., Кіктенко А. З, Любарська О.М. Освітні технології. Навчально-методичний посібник. Київ, 2001. 256 с.

224. Пеша І.В, Сопівник І.В., Вакуленко О.В., Овдій Н.М. Соціальна робота у територіальній громаді. Навчальний посібник. Київ, 2024. 305 с.

225. Підвальна Ю. В. Соціальна допомога та соціальний захист молодих сімей в Україні. Актуальні проблеми соціальної роботи: теорія і практика: колективна монографія. Умань, 2020. С. 157–166.

226. Підвальна Ю. В. Соціальні проблеми безробіття молоді на сучасному Українському ринку праці. *Соціальна робота та соціальна освіта*. Умань, 2020. Випуск №5. С. 38–47.

227. Підвальна Ю. В. Соціально-педагогічна адаптація дітей з обмеженими можливостями здоров'я в умовах інклюзивного навчання. Науковий часопис «Педагогічні науки: реалії та перспективи». Збірник наукових праць. Київ, 2021. Том 2. С. 48-52.

228. Пічкарь О. П. Система підготовки фахівців соціальної роботи у Великій Британії : дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 2002. 213 с.

229. Повідайчик О. С. Розробка моделі підготовки майбутніх соціальних працівників до науково-дослідницької роботи [Електронний ресурс] Соціальна робота в Україні: теорія і практика. 2017. № 1-2. С. 21-30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/srutip_2017_1-2_5

230. Подоляк Л. Г., Юрченко В. І. Психологія вищої школи: Підручник. Київ, 2008. С. 75-94.

231. Пожидаєва О. В. Особливості практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах України. Науковий часопис: зб. статтй. №11. Серія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2010. С. 92–101.

232. Полехіна В. М. Інноваційні форми самозайнятості як один із способів працевлаштування молоді. «Перспективи ефективної роботи соціальних працівників з молоддю» : збірник науково-практичного семінару. Умань, 2021.

233. Поліщук В. А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти. Тернопіль, 2006. 424 с.

234. Поліщук, В. А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти: Автореф. дис.докт. пед. наук: 13.00.04 Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В.Гнатюка. Тернопіль, 2006. 44 с.

235. Поліщук В.А., Янкович О.І. Історія соціальної педагогіки /соціальної роботи, Тернопіль. 2009. 256 с.

236. Поліщук В.А. Компетентнісний підхід у професійній підготовці соціальних працівників. *Освіта дорослих як фактор соціалізації і соціального захисту в сучасному суспільстві: матеріали Міжнародної, науково-практичної конференції*. Черкаси. 2010. С. 229-232.

237. Поліщук Н.М., Коляда Н.М. Волонтерська здоров'язбережувальна діяльність як форма соціального становлення студентської молоді. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. № 1 (6). С. 184–191. URL: <http://srso.udpu.edu.ua/article/view/234181>

238. Пометун О.І. Підготовка вчителів початкових класів: Інтерактивні технології навчання у ВНЗ. Київ, 2005. С. 9–12.
239. Постанова Кабінету Міністрів України Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки від 05.08.20 року № 695-2020-п.
240. Постанова Кабінету Міністрів України Про деякі питання діяльності центрів соціальних служб № 479-2020-п, поточна редакція від 04.06.2024.
241. Прип'як Є.О. Демоекономічні процеси у сільській місцевості України. автореф. дисерт. на здоб.наук.ступеня канд.екон.наук: спеціальність 08.09.01. Київ, 2005.-19 с.
242. Пришляк, О. Ю. Соціальна політика і соціальна педагогіка у Німеччині. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. Чернігів, 2007. Вип. 47. С. 177–181.
243. Ревнюк Н.І. Підготовка студентів до застосування різних методів соціальної роботи. *Актуальні проблеми соціальної роботи: теорія і практика* : колективна монографія. Умань, 2020. С. 188–197.
244. Рогожин О.Г. Демографічні перспективи українського села: історичні передумови, регіональний аналіз і моделювання. Київ, 2004. 296 с.
245. Роєнко С. О. Формування дослідницької компетентності у майбутніх фахівців соціальної сфери *Актуальні проблеми соціальної роботи: теорія і практика*: колективна монографія. Умань, 2020. С. 198–207.
246. Роєнко С. О. Соціально-правовий захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2020 р. Випуск 1(4). С. 40-49.
247. Романовська Л. І. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності та позитивні тенденції такого процесу в Україні. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*, Хмельницький 2013, №2(8). 224-227 с.
248. Романовський О. Г., Пономарьов О. С., Пазиніч С. М. Зміст і сутність педагогічної діяльності: навч. посібник. Харків, 2007. 228 с.

249. Савельчук І. Б. Підготовка соціальних працівників в інноваційному освітньому середовищі університету: монографія. Житомир, 2019. 375 с.
250. Савченко С. В. Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору. автореф. дис. доктора пед. наук, 13.00.05. Луганськ, 2004. 42 с.
251. Савченко С. В. Соціалізація студентської молоді в умовах регіонального освітнього простору. Луганск, 2003. 406 с.
252. Садовська Е., Ярошенко А. Формування професійної компетентності соціального працівника в умовах вищого навчального закладу: монографія. Київ, 2018. с. 39.
253. Сбруєва А. А. Компетентності менеджера інноваційної діяльності у соціально-педагогічній сфері. Змістові інновації у магістерській підготовці соціальних педагогів: монографія. Суми, 2013. С. 261–281.
254. Сейко Н. А. Соціальна педагогіка: курс лекцій. Житомир, 2002. 260 с.
255. Сенченко Л. В. Адміністративно-правове регулювання демографічної політики в сільській місцевості. *Університетські наукові записки*. Хмельницький, 2010. с. 114-118
256. Сисоєва С. О. Педагогічна творчість учителя: визначення, теоретична модель, функції підготовки. *Педагогіка і психологія*. Київ, 1998. № 2. С. 161–173.
257. Сисоєва С.О. Неперервна професійна освіта: теорія і практика: наук.-метод. Журнал. Інститут педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 2001. 171 с.
258. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навч.-метод. посіб. Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ, 2011. 320 с.
259. Сисоєва С., Кристопчук Т. Педагогічний експеримент у наукових дослідженнях неперервної професійної освіти: навч.-метод. Посібник. Луцьк, 1999. 458 с.
260. Сисоєва С. О. Формування педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу непедагогічного профілю: постановка проблеми і

напрями її вирішення. *Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України*: матеріали методол. семінару. Київ, 2009. С. 310–321.

261. Слезанська Г. І. Професійна підготовка соціальних працівників у вищих навчальних закладах Австралії: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Тернопіль, 2011. 229 с.

262. Слезанська Г. І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи: монографія. Тернопіль, 2018. – 382 с.

263. Смагін І.І. Структура професійної компетентності педагога: нормативно-функціональний підхід. *Народна освіта*. Електронне видання, 2017. Вип. №3 (33).

264. Смирнов В. И. Общая педагогика в тезисах, дефинициях, иллюстрациях: *словарь-справочник*. Москва, 1999. 416 с.

265. Собчак Н. М. Зміст і форми професійної підготовки соціальних працівників у системі неперервної освіти США: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 1996. 23 с.

266. Сопівник І.В. Соціальний педагог як суб'єкт формування соціальної відповідальності сільської молоді Київ, 2013. № 5-6. С. 165-171.

267. Соціально-демографічна ситуація в Україні: шляхи подолання наслідків війни. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/sotsialno-demohrafichna-sytuatsiya-v-ukrayini-shlyakhy-podolannya>.

268. Соціальні технології: світовий досвід та тенденції розвитку в Україні: монографія за ред. В. В. Барабаша. Херсон, 2008. 340 с.

269. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія за ред. І. Д. Зверєвої. Київ, 2006. 336 с.

270. Соціальна педагогіка: навч. посіб. за ред. О. В. Безпалько. Київ, 2013. 321 с.

271. Співак Я.О. Особливості професійної підготовки соціальних працівників із соціального захисту прав молоді в країнах Європи. Збірник наукових праць. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*: № 30, 2018 р. С.94-99.

272. Спіріна Т.П., Лях Т.Л. Технології соціально-педагогічної діяльності: Технології організації волонтерської діяльності. Київ, 2019. 23 с.

273. Спіріна Т.П. Соціальна профілактика підліткового булінгу. *Modern Technologies of Society Development: Collective Scientific Monograph. The Academy of Management and Administration in Opole, Poland*, 2019. С. 82-96.

274. Спіріна Т.П., Качан А. В. Готовність майбутніх фахівців соціальної сфери до використання інноваційних технологій у професійній діяльності. Старобільськ. С. 97-104.

275. Спіріна Т.П. Підготовка соціальних працівників у системі неперервної освіти. *Science and Education in the Modern World*. 2015. С. 210-215

276. Стасюк В. Д. Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх економістів у комплексі «школа – вищий заклад освіти»: дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.04. Одеса, 2003. 280 с.

277. Страшко С. В., Животовська Л. А., Пурік О. П. Соціально-просвітницькі тренінги з формування мотивації до здорового способу життя та профілактики ВІЛ/СНІДу: навч.-метод. посібник. Київ, 2006. 259 с.

278. Сущенко Л. П., Коваль Т. І., Сисоєва С. О. Підготовка викладачів вищої школи: інформаційні технології у педагогічній діяльності: навч.-метод. посібник. Київ, 2009. 380 с.

279. Тарнопольський О. Б Ділові ігри у навчанні іноземних мов для спеціальних цілей у вищій школі. Вісн. Чернігів. нац. пед. ун-ту. Серія : *Педагогічні науки*. Чернігів, 2011. Вип. 85. С .231–234.

280. Татенко В. О. Теоретично-методологічні проблеми сучасної психології в контексті суб'єктно-вчинкового підходу. Психологічна і педагогічна науки в Україні : зб. наук, праць. *Психологія, вікова фізіологія та дефектологія*. Київ, 2012. С. 257–269.

281. Теслюк В. М., М., Лузан П. Г. Основи педагогічної майстерності: навчальний посібник. Київ, 2009. 172 с.

282. Тимошенко В.М. Психологічні особливості формування мотивації досягнення майбутніх учителів (на матеріалі вивчення іноземної мови): автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2001. 21с.

283. Тверезовська Н.Т. Сутність та зміст поняття «педагогічні умови». Рівне, 2009. № 3. С. 90-92.
284. Тверезовська Н. Т., Сатановська Л. А. Практика студентів у соціальних установах України: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. Київ, 2013. 376 с.
285. Товщик С. А. Аналіз проблеми готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з соціально виключеною молоддю в сучасних реаліях. *Гуманітарна наука xxi століття: сучасні виклики в галузі права, освіти соціальних та поведінкових наук humanitarian science of the xxi*. Чернігів, 2020. 36 с.
286. Трубавіна І. М. Підготовка соціальних працівників до супроводу в дитячі будинки сімейного типу: методичні матеріали. Київ, 2002. 91 с.
287. Указ Президента України Про Національну програму «Діти України» №6396 від 18.01.1996.
288. Фокшек А.В. Формування готовності майбутніх педагогів до управління педагогічним процесом. Харків, 2009. 149-151 с.
289. Харченко С. Я. Соціалізація дітей і молоді в контексті соціально-педагогічної діяльності. *Педагогічна і психологічна науки в Україні: збірник наукових праць до 15-річчя АПН України*. Т. 1. Теорія та історія педагогіки. Київ, 2007. С. 339–349.
290. Хлебнікова Т.М. Ділова гра як метод активного навчання педагога. Харків, 2003. 80 с.
291. Хоменко О. О. Навчальні ділові ігри як засіб формування професійних умінь студентів технікумів і коледжів (на прикладі будівельних спеціальностей): автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 1994. 34 с.
292. Хомич Л. О. Система психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів: дис.на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: 13.00.04. Київ, 1999. 443 с.
293. Чигрин В. О. Теоретико-методологічний аналіз поняття «сільська молодь».Електроннийресурс.URL:http://www.nbuv.gov.ua/Articles/KultNar/knp50_2/knp50t2_196-200.pdf

294. Чопенко В. В Україні зберігається тривожна тенденція до зменшення сільського населення. Електронний ресурс. 2018.
295. Чорнобай М. М. Розвиток соціальної сфери села в умовах реформування аграрного сектора економіки (на матеріалах Хмельницької області) : дис. канд. екон. наук: 08.07.02. Кам'янець-Подільський, 2002. 217 с.
296. Чубук Р. В. Соціальна педагогіка. Навчальний посібник. Миколаїв, 2013. 348 с.
297. Шанскова Т. І. Модель професійної підготовки соціальних педагогів в умовах здобуття другої вищої освіти. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. Ніжин, 2012. С. 133-135.
298. Шевців З. М. Основи соціально-педагогічної діяльності: навч. посібник. Київ, 2012. 248 с.
299. Шевчук О. М. Тренінгові технології навчання в професійній підготовці майбутніх соціальних працівників. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2019. Випуск 3. С. 113 – 11.
300. Шевчук О. М. Формування комунікативної компетенції майбутніх соціальних працівників засобами тренінгових технологій. *Соціальна робота та соціальна освіта*. Умань, 2020. Випуск 1 (4). С. 113 – 118.
301. Шевчук О. М. Характеристика та аналіз умов формування професійно-значущих вмінь та якостей майбутніх соціальних працівників. Актуальні проблеми соціальної роботи: теорія і практика: колективна монографія. Умань, 2020. С. 213–221.
302. Шепотько О. Л. Сільський сектор України на рубежі тисячоліть: Соціальні ресурси сільських територій. Т.2. Інститут економіки НАН України. Київ, 2003. 466 с.
303. Шимко І. М. Готовність соціального працівника до волонтерської діяльності в умовах кризових викликів, як детермінанта соціальної солідарності й згуртованості громадянського суспільства. *Соціальна робота і сучасність: теорія та практика професійного й особистісного розвитку соціального працівника*: Матеріали Десятої Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2020. С. 257.

304. Шимко І. М. Соціально-педагогічні аспекти соціалізації студента. Всеукраїнська науково-практична конференція: *«Психологічні вектори розвитку гуманітарної освіти в умовах Євроінтеграції освітнього простору: результати і перспективи дослідження»*. Дрогобич, 2019. С. 145-146

305. Шульга В. В. Соціальний педагог у загальноосвітньому навчальному закладі: метод. рекомендації. АПН України, Український науковометодичний центр практичної психології і соціальної роботи. Київ, 2004. 124 с.

306. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах: навч. посібник. Київ, 2004. 207 с.

307. Щербей У. В. Початкова сільська освіта: реалії та перспективи розвитку. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: *«Педагогіка. Соціальна робота»*. Випуск 2 (41) 2017. С.27-279.

308. Яворська І.О. Сутність і структура поняття «готовність» майбутніх соціальних педагогів до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів загальної середньої школи. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». Хмельницький, 2012. № 6. С. 193-195

309. Ягупов В. В. Педагогіка: навчальний посібник. Київ, 2003. 560 с.

310. Яковлев М.В., Кабаченко Н.В. Освіта та професійна підготовка соціальних працівників: стислий огляд світової практики. Наукові записки НаУКМА. *Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. Київ, 2011, с.54-60.

311. Якубовська Л.П. Використання навчально-рольової гри професійної спрямованості в процесі вивчення курсантами іноземної мови. Наукові записки. Серія: *Педагогіка і психологія*. Вінниця, 2001. С. 101-105.

312. Ясточкіна І.А. Методи соціально-терапевтичної допомоги дітям та підліткам. *Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету*: матеріали звітно-наук. конф. викладачів, аспірантів, докторантів і студентів Факультету соціально- психологічних наук та управління.. Київ, 2017. Вип. 3. С. 64-69.

313. Ясточкіна І.А. Соціальні проблеми сьогодення: психолого-педагогічні особливості впливу на дітей та молодь. Науковий часопис НПУ імені М.П.

Драгоманова. Серія No 11. *Соціальна робота. Соціальна педагогіка*: збірник наукових праць. Київ, 2018. Вип. 24 (Том 1). С. 129-136.

314. Babbie. R.E. The Practice of Social Research. 10th edition, Belmont. 2003.

315. Bandura A., Watlers R. H. Social Learning and Personality Development. N. Y., 1965. 329 p.

316. Buchka M. Theoriemodelle der Sozialpädagogik (Theoretical model of social pedagogy)// Pädagogik: Grundlagen und Sozialpädagogische Arbeitsfelder / Elisabeth Badrny, Maximilian Buchka, Rudolf Knapp. München : Lusterhand, 2003. P. 191–208.

317. Butcher H. Community and Public Policy. London, 1993. 220 p.

318. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft). – 279 p.

319. Chwastek K. Internet – zagrożenie czy szansa dla współczesnego dziecka (uwagi i opinie) . Uczeń we współczesnej szkole. Problemy reformy edukacji wczesnoszkolnej / pod redakcją Zdzisława Ratajka. Kielce, 2005. P. 321–324.

320. Haya Itzhaky and Alan S.York Shouing Results in Community Organization. Social Work .2002. № 2 . P.125-132.

321. Norheim L. Community Development for Health: a resource guide for health workers. Lancaster, 1999. – 105 p.

322. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. A. S. Hornby. Fourth edition .Chief editor A. P. Cowie Oxford Univ Press 1995. 1580 p.

323. Smith M. Concepts of community work – A British view .Community development. Theory and method of planned change/ Ed/ by Dan F/ Chekki. Vikas publishing house. PVT LTD, 1987. P. 47-59.

324. Social Work with Children & Familys. Gettsng into Practice. Ian Bulter and Gwenda Roberts. – London and Briston, Pennsylvania: Jessica Kingsley Publishers, 1997. – 287 p.

325. Herreid C.F. Start with a Story: The Case Study Method of Teaching College Science. Arlington, VA: NSTA. 2007. 450 p.

326. Komorowska B. Trudności wychowawcze: ciągłość i zmiana od nauczania początkowego do gimnazjum. Uczeń we współczesnej szkole. Problemy reformy edukacji wczesnoszkolnej. Kielce, 2005. P. 103– 109.

327. Kronen H. Sozialpädagogik. Geschichte und Bedeutung des Begriffs. Frankfurt, 1980. 250 p.

328. Macdonald D. The Social Construction of the Physical Activity Field at the School/University Interface. *Physical Education Review*. 1999 . Vol. 5, 1. – P. 31– 52.

329. Markocki Z. Nauczyciel – wychowawca wobec nowej rzeczywistości edukacyjnej społeczeństwa. KU Dobrej Szkole. Nauczyciele. Technologie kształcenia / Redakcja naukowa Czesław Prewka. Tom II. Wyższa Szkoła Humanistyczna TWP w Szczecinie, Instytut Technologii Eksploatacji. PIB, Radom, 2009. P. 15–21.

330. Social Work Education in Europe. A Comprehensive Description of Social Work Education in 21 European Countries, Intr.and ed/by H.-J. Brouns, D. Kramer. Frankfurt/Main, 1986. – 585 p.

331. Perret-Clermont, A.-N. Social Interactionand Cognitive Developmentin Children. London, 1980. 208 p.

332. West M.A. Reflexivity and Work Group Effectiveness : A Conceptual Integration. *Handbook of Work Group Psychology*; ed. by M. A. West. Chichester, UK: Wiley, 1996. P. 555–579.

333. Yin R. Case study research : Design and methods. Thousand Oaks, CA : Sage Publishing. 2009. 219 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

На Вашу думку, які із запропонованих педагогічних умов є актуальними для підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територальних громадах?	
<i>Змістові педагогічні умови при підготовці фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територальних громадах</i>	
1.	гуманізація і гуманітаризація освіти, що сприяє засвоєнню особистістю загальнолюдських цінностей, вільному розвитку її професійних здібностей, умінь;
2.	доповнення змісту фахових дисциплін щодо підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територальних громадах;
3.	структуризація змісту навчального матеріалу з урахуванням здобуття студентом відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня (ОС «Бакалавр» , ОС «Магістр») у закладі вищої освіти;
4.	науково обґрунтований відбір допоміжної і навчальної інформації, її оперативне оновлення;
5.	визначення обсягу та якості засвоєння студентами професійних знань щодо роботи з молоддю у територальних громадах;
6.	визначення уміння застосовувати студентами професійного щодо роботи з молоддю у територальних громадах у різних практичних ситуаціях;
7.	формування у майбутніх фахівців соціальної сфери професійної компетентності до діяльності у соціальній сфері з молоддю у територальних громадах;
8.	використання на навчальних заняттях інтерактивних технологій;

9.	диференціація та індивідуалізація навчання і виховання на основі стимулювання та розвитку професійних умінь;
10.	педагогічний контроль і корекція процесу формування професійних вмінь і навичок майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах;
11.	реалізація компетентнісного підходу до професійної діяльності майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах;
12.	підвищення ролі самостійної роботи студентів та чіткої організації їх самостійної діяльності у навчальний та позанавчальний час;
13.	демократизація взаємовідносин і спілкування зі студентами, що передбачає створення умов емоційно-доброзичливого ставлення до особистості студента, підтримкою на заняттях та в позаурочний час; - ситуації повного психологічного комфорту.
<i>Педагогічні умови згідно подання навчального матеріалу</i>	
14.	забезпечення різнорівневого змісту навчальних і практичних завдань, відповідно до набутих знань та умінь студентів;
15.	озброєння студентів теорією та методикою різних способів навчання;
16.	озброєння студентів вміннями і навичками оцінки та самооцінки якості оволодіння теоретичним матеріалом;
17.	організація педагогічної рефлексії з метою формування професійних умінь і навичок для роботи з молоддю у територіальних громадах;
18.	використання міжпредметних зв'язків у процесі навчання майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах;

19.	спрямування студентів на інтенсивне засвоєння взаємозв'язку характерних рис молоді у територіальних громадах та впливу різноманітних на неї факторів зовнішнього соціального середовища;
20.	використання ситуативних задач, що мають професійну спрямованість (робота з молоддю у територіальних громадах) відповідно змісту навчального матеріалу;
21.	засвоєння змісту порофесійної діяльності з молоддю у територіальних громадах у взаємодії з іншими категоріями населення;
22.	використання організаційних форм підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах;
23.	побудова навчально-виховного процесу на основі контекстного навчання;
24.	реалізація особистісно орієнтованого підходу до студентів;
25.	поетапне здійснення підготовки студентів на основі взаємозв'язку теорії і практики, інтеграції професійно орієнтованих дисциплін;
26.	поетапне здійснення диференційованого підходу до вибору методів педагогічного впливу відповідно до рівня професійної готовності студентів;
27.	творчий підхід до вирішення проблем, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю;
<i>Педагогічні умови особистісного характеру</i>	
28.	стимулювання навчально-пізнавальної активності студентів; формування у них потреби в самоосвіті;
29.	формування у студентів педагогічного свідомості і мислення;

30.	методичне забезпечення комплексного впливу на розвиток професійного потенціалу особистості;
31.	формування мотивації майбутнього фахівця соціальної сфери до набуття теоретичних знань та умінь до роботи з молоддю у територіальних громадах;
32.	створення ситуацій для самовияву особистості в процесі навчальної діяльності;
33.	налаштовування студентів на саморозвиток, самовдосконалення, творчу самореалізацію;
34.	сприяння усвідомленню соціального престижу та особистісної значущості обраної професії.

Додаток Б

Розробка теми: «Соціально-педагогічна діяльність у територіальній громаді»

Тема: Особливості соціально-педагогічної діяльності у територіальній громаді

Мета: визначення особливостей соціальної роботи у територіальній громаді; обґрунтування основних засад соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю на місцевому рівні.

Теоретичні відомості: сучасні підходи до розуміння територіальної громади. Територіальна громада як мезорівень соціального середовища. Основні характеристики територіальної громади. Соціалізуючі функції територіальної громади. Територіальна громада як поле соціальної, соціально-педагогічної діяльності державних та громадських організацій. *Основні поняття теми:* територіальна громада, соціальна система, фактор соціалізації, адаптації.

Професійна робота фахівця соціальної сфери з дітьми та молоддю в територіальній громаді – це особливий різновид соціальної діяльності, який потребує інтегративного підходу. З одного боку, вона забезпечує реалізацію основних напрямів соціальної політики щодо дітей та молоді через соціально-педагогічну діяльність закладів соціального спрямування, з іншого – спрямована на вирішення проблем дітей та молоді територіальної громади, створення відповідних умов для їхньої життєдіяльності з урахуванням можливостей територіальної громади щодо забезпечення соціальних гарантій дитинства, населення територіальної громади є однією з найбільш масових адресних груп професійної соціальної роботи.

Студенти мають знати: основи теорії та методи професійної роботи, основи психології, соціології, правові аспекти соціального захисту; методи соціально-педагогічної роботи; методи оцінки та моніторингу в системі захисту дитинства; повноваження фахівців соціальної сфери у контексті захисту дитинства; нормативно-правову базу реалізації прав дитини, молоді тощо.

Студенти мають уміти: працювати в команді.

Методичні рекомендації: практичне заняття з процесу адаптації майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, що

сприяє соціальній та психологічній адаптації майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах, а саме: підвищення мотивації професійної діяльності; корекція типових ілюзій і хибних очікувань щодо роботи; знаходження оптимальних моделей поведінки в соціальному середовищі; добір оптимальної стратегії професійної діяльності; розвиток лідерських якостей особистості; сприяння розвитку творчих здібностей майбутніх фахівців соціальної сфери шляхом побудови майбутніми фахівцями інтерактивної соціальної карти територіальної громади під час інтерактивної вправи «Фахівець соціальної сфери майбутнього». Для цього:

1. Викладач об'єднує студентів у дві групи. Студенти повинні мати доступ до мережі Інтернет, також отримують аркуш паперу A1, 7 аркушів паперу A4, різнокольорові олівці або фломастери, кольоровий папір, клей, пластикові різнокольорові кнопки-цвяшки, ножиці. За запропонованими схемами перша та друга групи студентів розробляють інтерактивну карту територіальної громади (за конкретно заданою територіальною громадою).

2. Групам потрібно створити опис місцевості, зобразити її на папері за допомогою малюнку, схеми, колажу тощо (на вибір).

Схема 1

Сфера	Показники
Географічна	Площа, природні особливості, екологічний стан
Демографічна	Чисельність населення, його віковий та гендерний склад
Історія	Коли створена, визначні історичні події, персони

Схема 2

Сфера	Показники
Економічна	Характеристика виробництва, зайнятості населення
Політична	Політична структура, недержанні організації
Соціальна	Види соціальних служб, заклади охорони здоров'я, освітні та культурно-дозвіллеві заклади, спортивні заклади, релігійні заклади, служби зайнятості, органи охорони правопорядку

3. Наступним етапом завдання є комбінування загальної інтерактивної карти територіальної громади із зазначенням ризиків - проблем, небезпек, що існують у певних сферах життєдіяльності дітей та молоді територіальної громади).

4. Заключним етапом завдання є обговорення за такими питаннями:

- проаналізувати, що сприяє виникненню ризиків життєдіяльності дітей та молоді у територіальній громаді;
- виокремити особливість територіальної громади;
- як у своїй майбутній професійній діяльності зможете використовувати інтерактивну карту територіальної громади?

Додаток В

Розробка теми: «Причини безробіття молоді в територіальній громаді»

Тема: Стан та проблеми працевлаштування молоді сільської місцевості в Україні.

Мета: проаналізувати та обґрунтувати причини сучасного стану безробіття молоді у територіальній громаді України, динаміку рівня безробіття у молодіжному сегменті територіальної громади; соціальна підтримка безробітної молоді у територіальній громаді.

Теоретичні відомості: важливим питанням нині залишається рівень зайнятості молоді у територіальній громаді. Проблема молодіжного безробіття є однією з ключових на сучасному етапі формування ринку праці. Нині відбувається постійне зростання безробіття серед молоді. Стабільне зростання безробіття серед молоді характерне не тільки для України, але і для економічно розвинених країн світу. Світова фінансово-економічна криза справила негативний вплив на ринок праці молоді України, та країн ЄС наслідком якої стало збільшення кількості безробітних серед молоді, зокрема у територіальних громадах. Молодіжний ринок праці територіальних громад – специфічний, а молодіжний сегмент ринку праці погіршує і без того складну ситуацію у соціально-економічному механізмі розвитку країни. Соціальна підтримка входження молоді територіальної громади до трудової діяльності, її правовий захист, підвищення економічної активності та конкурентоспроможності на ринку праці, мотивація до продуктивної легальної зайнятості, зниження рівня та тривалості безробіття повинні стати головними напрямами державної молодіжної політики зайнятості в територіальних громадах України.

Основні поняття теми: зайнятість молоді територіальної громади, молодіжне безробіття, молодіжний ринок праці.

Матеріал спрямований на розгляд проблеми зайнятості молоді громади та пошуку шляхів зменшення безробіття у територіальній громаді; на тенденції розвитку самостійної зайнятості у територіальній громаді; на ситуацію на

молодіжному ринку праці; запропоновані основні напрями покращення у територіальній громаді процесу працевлаштування молоді.

Методичні рекомендації: семінар на тему: «Молодь територіальної громади на ринку праці» (з метою підвищення ефективності надання соціальних послуг, спрямованих на підтримку трудової активності молоді в сучасному економічному середовищі, підвищення рівня працевлаштування цієї категорії громадян) за участю представників Департаменту патрульної поліції (щодо ризиків шахрайства з боку роботодавців), фахівця районного центру зайнятості (ознайомлює з послугами служби зайнятості незайнятій молоді, аналізом професій, що мають попит в регіоні та визначення основних вимог роботодавців до претендентів на вакантні посади та робочі місця) та бізнес-тренера з метою надання необхідної та корисної консультації по вирішенню проблем працевлаштування. Семінар доцільно проводити у невимушеній атмосфері спілкування, конструктивного діалогу між роботодавцями та майбутніми фахівцями соціальної сфери, які будуть працювати з категорією молодого покоління, яка потребує посиленої уваги та допомоги. В ході заняття мають бути визначені та доведені до відома:

- головні проблеми безробіття серед молоді у територіальній громаді;
- можливі шляхи вирішення проблеми безробіття серед молоді у територіальній громаді;
- якій молоді у територіальній громаді надаються переваги, при працевлаштуванні (активній, мобільній молоді, без шкідливих звичок, молоді яка швидко адаптується в суспільстві, має належну освіту, володіє різними видами сучасної технології);
- норми законодавства України щодо зайнятості населення;

Додаток Г

Розробка теми: «Сутність процесу соціального виховання дітей та молоді у територіальних громадах на прикладі зарубіжного досвіду (Франція)»

Тема (питання): Сутність процесу соціального виховання дітей та молоді у сільській місцевості у Франції

Мета: розглянути та обґрунтувати сутність, форми, методи, зміст соціального виховання дітей та молоді у громадах Франції як позитивного досвіду у роботі з молоддю у хуторах та невеликих селах.

Теоретичні відомості: Молодь та діти у Франції як і в будь-якій іншій державі є найбільш уразливою її частиною. Соціальна робота з дітьми та молоддю є одним із провідних напрямів діяльності, який концентрує найбільшу кількість асигнувань та залучає найчисленнішу групу спеціалістів соціальної сфери. У Франції діють численні організації соціальної підтримки та захисту дітей і молоді. Французький Союз порятунку дитинства (UFSE) – одна з перших асоціацій, які виділили проблему «дитина у складній ситуації». У країні функціонує телефонна служба прийому повідомлень про дітей, які зазнають жорстокого ставлення (SNATEM). У Франції характерною ознакою процесу реалізації молодіжної політики та соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю є залучення самих молодих людей до роботи з ровесниками. Задоволення потреб молоді в інформації є невід’ємною частиною молодіжної політики.

Основні поняття теми: сутність, форми, методи, зміст соціальної, соціально-педагогічної діяльності, соціальне виховання, зарубіжний досвід, діти та молодь у територіальній громаді.

Методичні рекомендації: тему вище зазначеної дисципліни, на нашу думку, варто вивчати шляхом кейс-методом, де викладач підбирає кейс, визначає основні і допоміжні матеріали для підготовки студентів, розробляє сценарій заняття. Студенти в свою чергу отримують кейс і списки рекомендованої літератури, індивідуально готуються до заняття. Викладач організовує попереднє обговорення кейса, ділить аудиторію на робочі групи, керує обговоренням кейсу в групах, забезпечуючи їх

додатковими даними. Студенти задають питання, що поглиблюють розуміння кейсу і проблеми (питання), розробляють рішення, слухають, що говорять інші групи студентів. Приймають участь в прийнятті рішень, висновків щодо роботи Франції в галузі соціального виховання дітей та молоді у громадах. Викладач обов'язково оцінює студентів, їх висновки щодо соціального виховання дітей та молоді у громадах у Франції і за поставлені студентами питання під час заняття. Групи студентів повинні скласти письмовий звіт щодо соціального виховання дітей та молоді у громадах Франції та обмінятися ними між собою.

Доцільними варіантами надання інформації студентам буде: класичний; відеоматеріал, в якому демонструється суть соціального виховання дітей та молоді у громадах Франції; окремий приклад соціального виховання дітей та молоді у громадах Франції, який може стати предметом вивчення; висновки та аналіз.

Додаток Д

Розробка теми: «Соціальне виховання молоді територіальних громад в Україні»

Тема (питання): Роль соціального виховання молоді територіальних громад в Україні

Мета: охарактеризувати основні аспекти соціального виховання молоді територіальних громад в Україні та визначити його роль.

Теоретичні відомості: соціальне виховання молоді територіальних громад в Україні – це цілеспрямоване створення умов (матеріальних, духовних, організаційних) для розвитку людини. Категорія виховання – одна з основних у педагогіці. Історично склалися різні підходи до її розгляду. Характеризуючи обсяг поняття, багато дослідників виділяють виховання в широкому, соціальному сенсі, включаючи в нього вплив на особистість суспільства в цілому (тобто ототожнюючи виховання з соціалізацією), і виховання у вузькому сенсі – як цілеспрямовану діяльність, покликану формувати у дітей систему якостей особистості, поглядів і спостережень. У даний час метою виховання проголошується формування особистості, яка високо цінує ідеали свободи, демократію, гуманізм, справедливість і має наукові погляди на навколишній світ.

Головна мета соціального виховання молоді територіальних громад в Україні полягає формування здатності особистості до активного функціонування в конкретній соціальній ситуації при забезпеченні її повноцінного розвитку як неповторної людської індивідуальності.

Основні поняття теми: молодь територіальних громад, соціальне виховання, соціалізація, особистість.

Методичні рекомендації: доцільною буде лекція на основі мультимедійних технологій, яка дозволяє поєднати керуючу роль викладача з високою активністю студентів. Ефективність засвоєння курсу значно підвищується за рахунок впровадження мультимедійних технологій. Мультимедійні технології змінюють традиційні підходи до вирішення завдань навчання. Лекція на основі мультимедійних технологій має визначальні риси.

Хід роботи:

1. Перевірка готовності студентів до заняття.
2. Аналіз та обговорення самостійної роботи студентів.
3. Перевірка обізнаності студентів щодо визначення понять: «соціалізація», «соціальне виховання», «інститути соціального виховання», визначення ролі соціального виховання у формуванні особистості.
4. Перевірка обізнаності студентів стосовно обґрунтування ролі соціального виховання у сучасній практиці.
5. Заслуховування пропозицій і творчих роздумів щодо порівняльного аналізу понять «виховання» та «соціальне виховання» в контексті професійної роботи з молоддю у територіальних громадах.
6. Завдання на наступне заняття.
7. Відповіді на запитання студентів та аналіз пропозицій щодо організації роботи заняття.
8. Аналіз результатів та підведення підсумків роботи зі студентами.

Занаття доцільно проводити з елементами інтенсифікації освітнього процесу, а саме з використанням зазначеної технології, що не тільки дозволить збільшити обсяг навчального матеріалу, урізноманітнити його структуру, а й знаходити нові форми його подання, що в свою чергу скорочує час щодо наведення великого масиву інформації, але характеризується здібністю покращити якість засвоєння матеріалу лекції студентами і створення системи нових знань. Пару рекомендується проводити із застосування в освітньому процесі технологічних елементів, завдяки яким здійснюється високий рівень наочності заняття, а також створюється середовище, яке сприяє розвитку творчих індивідуальних і колективних здібностей студентів, формуються навички ефективного спілкування, спрямованого на досягнення позитивного результату. Така методика читання лекцій потребує серйозної розробки принципово нових навчально-методичних матеріалів: мультимедійного підручника, електронного конспекту лекцій, презентаційної версії курсу в форматі Power Point.

Додаток Е

Розробка теми: «Погляди української народної педагогіки на виховання молоді у територіальних громадах засобами дозвілєвої діяльності»

Тема (питання): Основні погляди української народної педагогіки на виховання молоді у територіальних громадах.

Мета: розглянути, які погляди та ідею має народна педагогіка на виховання сільської молоді в Україні, виокремити основні аспекти.

Теоретичні відомості: засвоєння дітьми й молоддю національних традицій, фундаментальної системи знань з рідної мови, фольклору та етнографії запобігає історичній непам'яті, бездуховності, моральному збоченню, прилучає через рідну культуру до світової загальнолюдської культури. Народна педагогіка об'єднує в народне родинознавство, народне дитинознавство, батьківську педагогіку, народну дидактику, народну деонтологію. Педагогічний вплив народної педагогіки на формування особистості дуже важливий. Діти й молодь сприймають її легко, природно і просто, практично не відчуваючи виховного впливу.

Цілі, завдання і засоби української народної педагогіки відображені у фольклорі (казках, легендах, прислів'ях, приказках, піснях), а також іграх і танцях, прикладному мистецтві, музиці, святкових обрядах, традиціях трудового й сімейного виховання.

Основні поняття теми: народна педагогіка, молодь територіальних громад, виховання.

Методичні рекомендації: інтерактивна вправа: *«Метод Прес або Обери позицію»*.

— яка ідея, української народної педагогіки в практиці сімейного виховання молоді у територіальних громадах домінує нині?

Позиція: висловіть свою думку, у чому полягає ваша точка зору щодо трактування українською народною педагогікою ролі родинного виховання молоді у територіальних громадах?

Я вважаю, що у наш час заповіді української народної педагогіки набувають особливої актуальності. У сім'ях ростуть діти, яких батько і мати повинні навчити жити, прищепити їм якості, необхідні для досконалої особистості, привчити до праці, допомогти побачити в житті близькі й далекі цілі, показати, як добиватися задуманого.

Обґрунтування: поясніть причини виникнення цієї думки, тобто те, на чому ґрунтуються докази на підтримку вашої позиції.

Тому що: родина у територіальній громаді повинна формувати фізично і психічно здорову, моральну, інтелектуальну особистість, готову до майбутньої трудової, громадської і сімейного життя. Складовими компонентами змісту сімейного виховання є відомі напрями – фізичне, моральне, інтелектуальне, естетичне, трудове виховання.

Приклад: узагальніть свою думку, зробіть висновок.

Отже: фізичне, трудове, розумове, естетичне та моральне виховання молодого покоління в родині, яка проживає у територіальній громаді, засноване на заповідях української народної педагогіки, нерозривно пов'язані. Як і сотні років, так і в наш час батьки бажають бачити своїх дітей фізично здоровими, працьовитими, інтелектуально розвиненими. У цьому, на нашу думку, і полягає ідея української народної педагогіки в практиці сімейного виховання молоді у територіальних громадах.

Додаток Ж

Розробка теми: «Технології соціальної профілактики молоді у територіальних громадах»

Тема (питання) Соціальна профілактика алкоголізму серед молоді у територіальних громадах.

Мета: визначити основні профілактичні технології щодо попередження алкоголізму серед молоді у територіальних громадах в Україні.

Теоретичні відомості: здоров'я людини передбачає процес збереження й розвитку її психічних і фізіологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності за максимальної тривалості життя.

Конституцією України життя та здоров'я людини визнані найвищими соціальними цінностями. Здоров'я населення вважається головним критерієм доцільності та ефективності всіх без винятку сфер діяльності держави. Одним із напрямів діяльності закладів вищої освіти має бути впровадження в суспільну свідомість переваг здорового способу життя, формування національного культу соціально активної, фізично здорової та духовно багатой особистості.

Алкоголізм або алкогольна залежність – характерна психофізична залежність від алкоголю, основою якої є його наявність в обмінних процесах людського організму, яка розвивається внаслідок хронічного зловживання спиртними (алкогольними) напоями. У ширшому розумінні алкоголізм – сукупність шкідливих звичок, пов'язаних із зловживанням алкоголем, впливів на здоров'я, життя, працю і добробут людей.

Завдання соціального педагога попередити дану проблему, шляхом професійного втручання.

Основні поняття теми: профілактика, шкідливі звички, алкоголізм, молодь територіальних громад, фахівець соціальної сфери.

Методичні рекомендації: тренінг «Формування навичок здорового способу життя у дітей та молоді у територіальних громадах» та вправа «Все залежить від тебе»

проводяться з метою підвищити рівень усвідомлення власної відповідальності за стан свого здоров'я та здоров'я членів сім'ї залежно від обраного способу життя.

Тренінг «Формування навичок здорового способу життя у дітей та молоді у територіальних громадах»

Мета: завершення тренінгу, налаштування на успіх.

У кінці заняття ведучий пропонує всім учасникам по черзі поділитися враженнями, думками, почуттями.

Хід тренінгу:

1. Організація студентської групи.
2. Складання, оговорення правил роботи
 - добровільна участь у виконанні вправ і завдань;
 - один говорить – всі слухають;
 - обговорюємо дію, а не особу.
3. Об'єднати студентів у групи.

Завдання групам:

- скласти модель здоров'я;
- обмінятися моделями, «зруйнувати» чужу «модель здоров'я», тобто, додати факторів, які руйнують здоров'я (паління, алкоголь, наркотики).

4. Повернути «зруйновані моделі здоров'я» і спробувати їх відновити.
 - що ви відчували, коли руйнували чужу модель здоров'я?
 - що ви відчували, коли руйнували вашу модель здоров'я?
 - чи можна виправити зруйноване?
 - який висновок варто зробити?

Вправа «Все залежить від тебе»

Мета: спонукати учасників взяти на себе відповідальність за власне здоров'я.

Хід вправи: тренер об'єднує учасників у 4 малі групи і пропонує виконати таке завдання: протягом 10 хвилин підготувати сценарій і розіграти коротку (3хвилини) сценку, в якій зобразити ситуації, де є ризик для здоров'я. Потім тренер роздає учасникам аркуші паперу із запитаннями. Аркуші складені «гармошкою» і учасники

коротко записують відповіді на поставлені запитання від імені свого персонажа починаючи з першого.

Запитання: 1. Хто ти?

2. Що ти робиш?

3. Чому ти це робиш?

4. Чого ти хочеш цим досягти? Що з цього маєш?

5. З кого , або з чого ти береш приклад?

6. Які у тебе принципи? Цінності?

Перед демонстрацією сценки учасники, які розігрують ролі, віддають кожен свою «гармошку» комусь із тих, хто входить до інших міні-груп (він стає «сумлінням» цього персонажа). Під час інсценізації тренер виголошує «STOP». У цей час учасники, які отримали «гармошку», займають місце позаду своїх персонажів. Після цього тренер послідовно зачитує запитання, а слухачі – «сумління персонажа» - по черзі зачитують відповіді, записані на «гармошці». За такою схемою всі 4 групи демонструють свої сценарії.

Запитання для обговорення:

- що ви відчували, коли виконували свої ролі?
- які думки виникали у вас, коли ви переглядали сценки?
- які фактори загрози здоров'ю були представлення?
- що ви можете зробити, щоб захистити своє здоров'я?
- до кого звернутися?
- що заважає людям зберегти здоров'я?
- які висновки з побаченого і почутого ви можете зробити?

Підведення підсумків (10 хвилин) Тренер пропонує учасникам відповісти на запитання:

- які знання ви отримали?
- як ці знання ви використаєте у власному житті?
- яка мета наших занять з цієї теми?

Додаток К

Розробка теми: «Соціальний захист молоді у територіальних громадах»

Тема (питання) Основи соціального захисту с молоді у територіальних громадах на сучасному етапі

Мета: розглянути проблеми молоді в умовах економічних та соціальних трансформацій, звернути увагу на демографічну ситуації в регіоні, стан охорони здоров'я молоді та освіти у територіальних громадах. Запропонувати власні шляхи вирішення проблем соціального захисту молоді у територіальних громадах.

Теоретичні відомості: молодь у територіальних громадах є однією з найменш захищених категорій населення в сучасному українському суспільстві, а тому, безперечно, потребує соціального захисту та допомоги. Соціальний захист молоді у територіальних громадах – сукупність державних заходів і видатків бюджету, пов'язаних з наданням фінансової допомоги молоді, яка проживає на території, які через незалежні від них причини не мають достатніх для самозабезпечення доходів.

Соціальний захист полягає у реалізації основних напрямів соціальної політики завдяки комплексу організаційно-правових і соціально-економічних заходів. А соціальне забезпечення молоді, що є важливою складовою частиною соціального захисту, – це державна система захисту від соціальних ризиків, конфліктів сімейних, освітянських тощо, які виникають внаслідок незахищеності молоді. Відтак увага державних інститутів повинна бути зосереджена на середовищі проживання людини, його екологічних елементах, вирішенні соціальних, економічних і моральних проблем середовища.

Основні поняття теми: молодь територіальних громад, соціальний захист, соціальна політика, соціальна робота.

Методичні рекомендації: дане заняття доцільно провести у формі лекції з використанням комп'ютерних технологій по заздалегідь підготовлених презентації на зазначену тематику. Це пояснюється тим, що інформація містить багато цифр, графіків – статистичних даних, які студентам буде легше сприйняти візуально.

Додаток Л

Розробка теми: «Організація дозвілля дітей та молоді у територіальних громадах»

Тема (питання) Організація дозвілля підлітків в умовах територіальної громади.

Мета: розглянути актуальні проблеми вільного часу і дозвілля української молоді у територіальних громадах; визначити ціннісні орієнтації молоді у територіальних громадах щодо проведення вільного часу.

Теоретичні відомості: культурно-дозвіллева діяльність розглядається як засіб соціалізації особистості, процес якої триває все життя, набуває особливої ефективності в умовах функціонування культурно-дозвіллевої системи, і базується на принципі безперервності та наступності форм дозвілля. Дозвілля молоді – частина вільного часу, що як правило, контрастує з професійною діяльністю, відповідає психофізичним особливостям молоді людини і спрямована на задоволення культурних потреб та інтересів здорової особистості. Дозвілля представляє собою структуру, що складається з двох рівноцінних напрямків. Це – природна культурно-дозвіллева діяльність і соціально організована культурно-дозвіллева діяльність. Культура дозвілля молоді у територіальних громадах, визначається рівнем розвитку та функціонування відповідних культурологічних установ: будинок культури, стадіон, спортивний майданчик, бібліотека, без існування яких неможливе задоволення потреб у сфері дозвілля у повному обсязі у територіальних громадах.

Основні поняття теми: молодь, вільний час, дозвілля, культурно-дозвіллева діяльність, культурний розвиток, ціннісні орієнтації, культура дозвілля.

Методичні рекомендації: тренінг «Проектування форм організації дозвілля дітей та молоді у територіальних громадах».

Мета тренінгу: сприяння усвідомленню функцій дозвілля та підвищенню рівня змістовності дозвілля в умовах нової соціокультурної реальності; розвиток організаторських навичок щодо створення сприятливого дозвілля майбутніми фахівцями соціальної сфери для дітей та молоді у територіальних громадах.

Ведучий зауважує, що для успішної організації заходу потрібно:

- відібрати ефективні форми або типи форм дозвілля згідно вікових категорій;

- вміти наповнити форми необхідним змістом;

- вміти вигадати отриманому результату привабливу назву.

Ведучий об'єднує учасників у 3 мікрогрупи. Кожна група отримує по 10 карток певного кольору, на яких необхідно впродовж 5 хвилин записати:

Першій групі – типи форм, які можуть використовуватися при організації дозвілльового заходу (конкурс, вечір, змагання, гру тощо);

Другій групі – героїв, які могли б бути дійовими особами у дозвільних формах (агент, лідер, тощо);

Третій групі – ознаки героїв, які могли б бути дійовими особами у дозвільних формах (веселий, активний, червоний, патріотичний). Потім представники від кожної групи обирають по одній картці кожного кольору та цільову категорію (учні молодших класів, учні старших класів, працююча молодь).

На наступному етапі кожній групі потрібно:

- орієнтуючись на слова, зазначені на картках, придумати назву дозвільної форми;

- спроектувати форму організації дозвілля дітей і молоді та з урахуванням отриманої інформації (форми організації дозвілля, алгоритм проектування форм);

- підготуватися до її презентації, зробивши необхідні записи на ватманію

Підведення підсумків тренінгової роботи.

Додаток М

Розробка теми: «Сім'я у територіальній громаді як інститут виховання особистості»

Тема (питання) Виховання дітей та молоді сім'ї у територіальній громаді.

Мета: розкрити вплив сім'ї на формування та розвиток особистісних цінностей дітей, визначити особливості виховання дітей та молоді в сім'ї у територіальній громаді, виокремити проблеми та запропонувати способи їх вирішення.

Теоретичні відомості: Сім'я соціальний інститут, який протягом всього життя особистості є найближчим соціальним середовищем та виступає провідним фактором соціалізації особистості. Сім'я виступає першоджерелом духовного, економічного та суспільного розвитку дитини. Сільський соціум має свої специфічні соціокультурні й соціально-економічні характеристики, які визначають особливості сімейних установок. Родина у територіальній громаді є першоосновою духовного, економічного та соціального розвитку суспільства, його природнім і найбільш стійким елементом. В сім'ї найповніше зберігаються першоознаки давніх етносів та відображаються усі етапи історичного розвитку народу. Разом з тим, вона не є чимось абсолютно сталим, незмінним. Сім'я акумулює в собі всі найважливіші ознаки суспільних процесів, економічного та культурного розвитку і одночасно ніби випромінює їх у суспільство та взаємодіє з ним. Кожна благополучна родина опікується тим, щоб кожна дитина всебічно розвивалася, набувала елементарних знань про довкілля, постійно розширювала обрії власної духовності, шанувала традиції та звичаї рідного народу. Головні завдання сімейного виховання полягають у формуванні в дитини основ світобачення, нагромадженні нею досвіду міжособистісного спілкування.

Основні поняття теми: сім'я, територіальна громада, діти, молодь, соціальна робота.

Методичні рекомендації: інтерактивна форма – комбіноване заняття. Студентам пропнується лекційне заняття із застосуванням інформаційних технологій (відеоролики про сімейне виховання, попередньо підготувавши підбірку, 4-5 роликів тривалістю 3-5 хвилин кожен. Кожний відеоролик несе в собі мету, наприклад:

подолання труднощів, уміння пробачати друзів, ставлення до бабусі/дідуся/сестрички/братика і т.д.). Після лекційного матеріалу, студенти приступають до вправи «Дерево очікувань».

Вправа: «Дерево очікувань» *Мета: визначити очікування учасників від заняття у роботі в групах.* Учасники вправи повинні написати, що вони очікують від заняття у роботі в групах. Твердження пишуть на кольорових листочках і потім прикріплюють на «дерево очікувань» (це може бути зображене дерево на ватмані чи розгалужена гілка якогось дерева).

Приклади тверджень:

1. Як в територіальній громаді утримати дитину від негативного впливу.
2. Розширення знань з даної проблеми.
3. Подолання труднощів, як діяти спільно.
4. Взаємозв'язок (батько + фахівець соціальної сфери + дитина).
5. Вміння орієнтуватися в сучасному суспільстві в територіальній громаді..
6. Терпимість до оточуючих.
7. Співпраця.
8. Як правильно організовувати допомогу сім'ї в територіальній громаді.
9. Підвищення своїх психолого – педагогічних знань для виховання дітей та молоді в територіальній громаді.
10. Як виховати дитину в в територіальній громаді, щоб вона розуміла слово.
11. Довіра.
12. Взаєморозуміння.
13. Організувати допомогу сім'ї в територіальній громаді при вихованні підлітків.
14. Можливість дізнатися шляхом вирішення проблем особистості шкільного підліткового віку і взаємин дитини з учителем, однокласниками і батьками.
15. Почути відповіді на питання, які не поставиш в слух.
16. Рекомендації щодо організації роботи з дітьми та батьками в територіальній громаді на основі досвіду фахівців соціальної сфери.

Додаток Н

Розробка теми: «Проблеми спілкування батьків і дітей у родині територіальної громади»

Тема (питання) Особливості дитячо-батьківських відносин у родині територіальної громади.

Мета: охарактеризувати сучасний стан дитячо-батьківських відносин в родині громади, роль фахівця соціальної сфери в даному процесі.

Теоретичні відомості: особливості соціалізації дитини в сім'ї обумовлені, передусім, особливостями батьківства. Це соціально-психологічний феномен, що є сукупністю знань, уявлень та переконань стосовно себе у батьківській ролі, які реалізуються у всіх проявах поведінкової складової батьківства. Батьківство - процес забезпечення батьками необхідних умов для повноцінного розвитку, виховання та навчання дітей.

Справжнє батьківство неможливе без такого компонента, як відповідальність. Вона має дуальну природу і поєднує як відповідальність перед соціумом, так і відповідальність перед собою за життя та виховання дітей. Родинне правильне виховання служить для наслідування у всіх прийдешніх поколіннях. Українська родина, як виховна організація володіє великим педагогічним потенціалом, який має бути плідно використаний у сучасному вихованні.

Змістом виховання дітей в сучасній українській родині в територіальній громаді має стати інтегрована та вселюдська гуманістична культура мирного життя людей в інтерконтинентальному просторі. Зміст виховання повинен відображати й утверджувати в свідомості й діяльності дітей найвищі національні та вселюдські духовні, гуманістичні, морально-етичні, естетичні, фізичні, трудові ціннісні орієнтації на практичну виховну діяльність сучасної української сім'ї в умовах становлення й утвердження національної педагогіки та освіти.

Основні поняття теми: батьківство, діти, молодь, територіальна громада, родина, спілкування, соціальна робота.

Методичні рекомендації: заняття доцільно провести на базі школи, під час роботи соціального педагога на прикладі вирішення проблемної ситуації дитячо-батьківських відносин методом застосування програми корекції дитячо-батьківських відносин у сім'ях, де головними завданнями є: зміцнити відносини між батьками і дитиною; сформувати позитивну комунікацію між батьками і дитиною; зняти тривожність, напруженість і страхи у відносинах між батьками і дитиною; сформувати адекватну самооцінку батьків і дітей.

Головними завданнями даної корекційної роботи є:

- встановити та розвинути відносини партнерства між батьками і дитиною;
- поліпшити розуміння батьками власної дитини, особливостей і закономірностей його розвитку;
- досягти здатності до емпатії, до розуміння переживань, станів і інтересів один одного.

Мета таких занять – оптимізація та корекція відносин батьків і дітей у територіальній громаді.

Воркшоп-лекція

(тип – тимбілдинг/командтворення)

Передбачає поділення викладачем студентів на 2 групи.

Згідно теми лекційного завдання кожній групі дається свій матеріал для ознайомлення з ним, його аналізу, виділення основних положень. Після того, як кожна з груп ознайомила, проаналізувала свій навчальний матеріал, вона обирає доповідача, який виступає перед усією аудиторією, а решта учасників ставлять йому запитання.

Після доповідей доповідачів і обговорення, викладач узагальнює матеріал, дає додаткові запитання обом групам студентів для розуміння, наскільки вони засвоїли матеріал.

Воркшоп-лекція полягає в тому, що замість того, щоб викладач передавав знання або трансліював їх, жорстко керував процесом навчання, щось вимагав від решти, студенти самі активно здобувають знання, діляться ними та засвоюють їх.

Теоретичний матеріал для аудиторного вивчення

Тема: Соціально-педагогічні проблеми молоді у територіальній громаді

Мета заняття – визначити основні соціальні проблеми молоді у територіальній громаді та розкрити шляхи їх подолання засобами професійної діяльності у територіальній громаді, висвітлити основні напрямки роботи фахівця соціальної сфери в умовах діяльності у територіальній громаді.

Основні питання для розкриття тематики заняття

1. Найважливіші соціально-педагогічні проблеми молоді у територіальній громаді.

Поняття професійної етики та моральних відносин у процесі професійної роботи з молоддю у територіальній громаді. Моральні якості фахівця соціальної сфери. Соціальні проблеми молоді у територіальній громаді. Класифікація проблем. Девіантна поведінка молоді у територіальній громаді. Причини девіацій у молодіжному середовищі в територіальній громаді. Підходи до вивчення

поведінкової норми та девіацій молоді у територіальній громаді: етнокультурний, психологічний, соціальний, віковий, психіатричний. Теорії девіації.

2. Особливості соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальній громаді.

Молодь у територіальній громаді як особлива соціально-демографічна група. Концепції розвитку молоді. Соціальна сутність молоді у територіальній громаді. Своєрідність молоді із у територіальній громаді як соціальної групи. Критерії оцінки соціального розвитку молоді у територіальній громаді. Провідні фактори соціалізації молоді у територіальній громаді. Соціальний статус юнацтва у територіальній громаді. Проблема формування громадянськості молоді. Соціально-психологічні проблеми впливу сучасного масового інтернет-контенту на молодь у територіальній громаді. Молодіжна лексика як провідний засіб комунікації в групі однолітків в умовах територіальної громади.

Питання до самоконтролю :

1. Характеристики девіантної поведінки у молоді в територіальній громаді.
2. Проблеми молоді у територіальній громаді та можливі шляхи їх подолання.
3. Характеристики молоді у територіальній громаді як соціально-демографічної групи.
4. Сучасні проблеми у формуванні громадянської молоді в умовах у територіальній громаді.

Література:

1. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О.В. Безпалько. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.
3. Лапа О. В. Методичні рекомендації до курсу «Основи практичної роботи соціального педагога в сільському соціумі» / О. В. Лапа. – К., 2006. – 54 с.
4. Панченко, І. Сільський соціум як фактор соціалізації особистості / І. Панченко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини. – Умань : РВЦ "Софія", 2007
5. Технології соціально-педагогічної роботи: [навч. посіб / за заг. ред. проф. А. Й. Капської]. – К., 2000. – 372 с.
6. Державна цільова соціальна програма —Молодь України на 2016 – 2020 роки [Електронний ресурс] // режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-%D0%BF>

1. Найважливіші соціально-педагогічні проблеми молоді у територіальній громаді

Сучасні суспільні процеси різко змінили соціальне, матеріальне і політичне становище молоді в Україні, в тому числі і в територіальній громаді. Останнім часом загострилося чимало молодіжних проблем, серед яких найголовніші: низький рівень життя, безробіття і значна економічна та соціальна залежність від батьків; шлюбно-сімейні; низька народжуваність – рівень народжуваності не забезпечує відтворення поколінь; матеріальна незабезпеченість, відсутність ресурсів для поліпшення житлових умов; поганий стан здоров'я і зростання рівня соціальних відхилень; втрата ідеалів, соціальної перспективи, життєвого оптимізму.

Молоде покоління залишилося без надійних соціальних орієнтирів. Руйнація традиційних форм соціалізації підвищила особисту відповідальність молоді за свою долю, поставивши її перед необхідністю вибору, виявила неготовність більшості з них включитися в нові суспільні відносини. Вибір життєвого шляху став визначатися не здібностями й інтересами молодої людини, а конкретними обставинами.

Серед соціальних проблем українського суспільства які на думку української молоді у територіальній громаді є найважливішими: безробіття, зростання цін, низький рівень заробітної плати, загальне зниження рівня життя, зростання злочинності, зубожіння населення, наркоманія, СНІД.

Негативні економічні прояви спровокували занепад соціальної інфраструктури у територіальних громадах. А саме у територіальній громаді відбувається: високий рівень правопорушень серед неповнолітніх у територіальній громаді; у багатьох віддалених населених пунктах (селах) у територіальній громаді відсутні стадіони чи спортивної площадки; відсутні ігрові майданчики для дітей; дитяча бездоглядність; байдужість членів громади до проблем дітей; відсутність центру дозвілля для дітей та молоді у територіальній громаді; оснащення школи не відповідає сучасним вимогам; відсутність упорядкованих місць для відпочинку дітей та молоді;

відсутність працівників, які можуть надати кваліфіковану соціально-педагогічну допомогу в межах територіальної громади; багато неповнолітніх вживають алкогольні напої, палять; здійснюється неповнолітнім продаж алкогольних та тютюнових виробів у магазинах.

Також варто зазначити і ряд актуальних проблеми практики соціально-педагогічної діяльності у територіальній громаді з дітьми та молоддю, а саме: проблема реалізації нових підходів соціально-педагогічної діяльності у відкритому соціальному просторі; співвідношення досягнень провідних та інноваційних соціальних технологій; проблеми впровадження інноваційних технологій; принципи поєднання традиційних та інноваційних технологій в соціально-педагогічній діяльності; розробка нових принципів практичної діяльності у відкритому суспільстві: толерантність, конфіденційність, анонімність; принцип доступності в роботі фахівця соціальної сфери; проблеми взаємовпливів культури та субкультур на характер індивідуальних, групових і масових форм соціально-педагогічної діяльності; розвиток волонтерського руху, недержавних і релігійних організацій на підтримку вирішення актуальних питань соціально-педагогічної діяльності; проблема ресурсного забезпечення актуальних напрямів практики соціально-педагогічної діяльності.

Зазначені проблеми визначають специфіку роботи фахівця соціальної сфери з молоддю у територіальній громаді як соціальному середовищі, яке є складним структурним утворенням, що характеризується взаємопов'язаними зв'язками та відносинами між його складовими.

Текст, згідно тематики заняття для опрацювання групі 2

2. Особливості соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальній громаді

Фахівці соціальної сфери в територіальних громадах працюють з різними групами дітей, сімей, людьми з обмеженими можливостями і так далі. Вони працюють у відносно ізольованих, невеликих місцевих та окружних установах і

стикаються з безліччю складних проблем. Спеціалізовані служби, загальнопоширені в міських районах, часто, відсутні. Фахівець соціальної сфери у територіальній громаді – це досвідчений фахівець в оцінці проблем і досвідчений при наданні послуг, строго зорієнтований на соціальні технології, такі як індивідуальна та групова психотерапія або організація громади, на практичні області, громадську благодійність і так далі.

Діяльність фахівця соціальної сфери в територіальній громаді переслідує наступні цілі: забезпечення, збереження та зміцнення фізичного, психологічного, соціального, морального здоров'я дітей та молоді у територіальній громаді; формування моральної свідомості, моральних якостей, соціально значущих орієнтацій і установок у життєвому самовизначенні, моральної поведінки мешканців територіальної громади; створення сприятливих умов мікросередовища для розвитку здібностей та реалізації можливостей особистості, її позитивного потенціалу у соціально корисних сферах життєдіяльності в територіальній громаді, попередження тупикових ситуацій в особистісному розвитку; формування потреби у саморозвитку, надання допомоги у самопізнанні, самоствердженні, самореабілітації, самореалізації; надання комплексної соціально-педагогічної допомоги і підтримки дітям та молоді у територіальній громаді; створення комфортного гуманізованого виховного простору у територіальній громаді. Головними напрямками діяльності фахівця соціальної сфери у територіальній громаді вважаємо такі: створення соціальних умов, що компенсують несприятливий досвід соціалізації і несприятливі умови життя молоді, що виникають у територіальній громаді; надання комплексної допомоги, спрямованої на створення сприятливих соціально-педагогічних умов в освітніх та інших закладах соціальної освіти й виховання, які є в територіальній громаді; забезпечення соціально-педагогічної діагностики, корекції, консультування для дітей та сімей груп ризику у територіальній громаді; соціально-педагогічна превентивізація і реабілітація дезадаптованих та соціально депривованих дітей та підлітків у територіальній громаді; робота з дітьми з інвалідністю, з обдарованими дітьми; організація спортивно-оздоровчої, дозвілєвої та інших видів соціально активної діяльності дітей та підлітків в реальних умовах життєдіяльності у територіальній громаді; культурно-

просвітницька діяльність дітей та молоді у громаді щодо пропаганди та тлумачення здорового способу життя.

Зміст роботи фахівця соціальної сфери з молоддю визначається педагогічною спрямованістю. Отже, вся професійна діяльність фахівця соціальної сфери являє собою комплекс заходів по вихованню, освіті та соціальному захисту особистості у закладах та за місцем проживання.

Фахівець соціальної сфери в умовах діяльності у територіальній громаді має виконувати широкий спектр посадових обов'язків, а саме, повинен виявляти: сім'ї та окремих дітей і підлітків у територіальній громаді, які потребують соціального захисту; дітей, підлітків та дорослих, які потребують опіки та допомоги у влаштуванні в лікувальні та навчально-виховні заклади, отриманні матеріальної, соціально-побутової та іншої допомоги; встановлювати: причини утруднень, конфліктів дітей та молоді у територіальній громаді, що виникають у навчальній та позанавчальній сфері, у сім'ї та ін.; сприяти: розв'язанню цих труднощів та конфліктів і гарантувати соціальний захист; спільній діяльності різних громадських та державних організацій і установ по наданню необхідної допомоги групам ризику у територіальній громаді; надавати допомогу в сімейному вихованні, діяльності педагогічного колективу у територіальній громаді; проводити психолого-педагогічні та соціально-педагогічні консультації, виховну роботу з неповнолітніми важковиховуваними дітьми у територіальній громаді.

Специфікою роботи фахівця соціальної сфери у територіальній громаді є вміння налагоджувати відносини, співпрацювати з місцевою владою, громадськими об'єднаннями, державними службами району, дорослими та дітьми. Тому фахівець соціальної сфери повинен бути вмілим організатором, котрий об'єднує людей для досягнення завдань соціальної, соціально-педагогічної роботи.

Тренінгова програма

«Фахівці соціальної сфери територіальної громади: від адаптації до успіху»

Пояснювальна записка. Актуальність практичного і теоретичного засвоєння соціально-педагогічних, соціально-психологічних тренінгів диктується зростаючою потребою компетентного та конкурентоспроможного фахівця на ринку праці, що стосується і сфери соціальної роботи з дітьми та молоддю у територіальних громадах для успішної та ефективної самореалізації студентства у майбутній професії.

Цільова аудиторія: студенти закладів вищої освіти, майбутні фахівці соціальної сфери, які будуть працювати з молоддю в територіальних громадах.

Тривалість тренінгу. 2 дні (16 академічних годин).

Метою тренінгової програми є адаптаційний процес, розвиток і підвищення компетентності у професійному спілкуванні, опанування прийомів ефективного спілкування через ігрові методи навчання й техніку активного слухання, розвиток згуртованості та формування командного духу в академічних групах, підвищення самооцінки та успіху у майбутньому професійному житті, пошук та реалізація шляхів саморозвитку та самовдосконалення при цьому розвинути у студентів навички ефективної роботи з молоддю в територіальних громадах, навчити адаптуватися до соціальних змін, долати труднощі в роботі з молоддю та досягати успіху в професійній діяльності.

Мета тренінгу конкретизується у таких **завданнях**:

- 1) набуття знань у галузі соціально-педагогічного спілкування;
- 2) формування лідерських вмінь і навичок при здобутті майбутньої професії;
- 3) розвиток організаторських здібностей;
- 4) корекція, формування та розвиток установок, необхідних для успішного виконання професійних обов'язків;

5) розвиток соціальних, в т.ч. соціально-педагогічних здібностей, які дозволять адекватно і повно сприймати та оцінювати себе та інших людей, а також стосунків, що складаються між людьми;

6) набуття вмінь розробляти відповідні моделі ситуативної комунікації.

Методи роботи під час тренінгу: лекції та презентації; рольові ігри та ситуаційні вправи; дискусії та групові обговорення; кейс-метод; практичні завдання.

Ресурси для тренінгу: інтерактивні онлайн-матеріали, презентації; література з соціальної роботи з молоддю; методи соціальних опитувань та анкет; відео та інші матеріали для аналізу кризових ситуацій.

Головним пріоритетним напрямом тренінгової програми вважаємо формування згуртованості студентської молоді та розвиток професійних компетенцій, які в подальшому будуть ефективно слугувати при соціальній, соціально-педагогічній роботі з дітьми та молоддю у територіальній громаді; набуті необхідних компетенцій та оволодіти вмінням ефективного застосування їх у професійній діяльності.

День 1: Ознайомлення з соціальною роботою з молоддю в територіальній громаді та основи адаптації

9:00 - 9:30 год – вітальне слово, ознайомлення з програмою тренінгу.

Знайомство з учасниками. Обговорення мети тренінгу та актуальності, важливості теми тренінгу; огляд учасниками структури та формату тренінгу.

9:30 - 11:00 год – Модуль 1: Роль фахівця соціальної сфери у роботі з молоддю.

Перший модуль розкриває наступні питання:

- особливості роботи з молоддю в межах територіальної громади: індивідуальний підхід та врахування специфіки громади, залучення молоді до громадських ініціатив, розвиток молодіжних центрів та просторів, освітні та профорієнтаційні програми, соціальна підтримка та психологічна допомога, стимулювання активності через гранти та конкурси, підтримка молоді в ситуаціях кризових явищ, міжкультурний діалог та інтеграція різних груп молоді, партнерство з іншими установами та організаціями, залучення молоді до волонтерської діяльності;

- соціальні - потреба в соціальних зв'язках і підтримці, потреба в інтеграції в громадське життя, потреба у самовираженні, потреба в безпеці; соціально-педагогічні - потреба в освіті та професійному розвитку, потреба в наставництві та підтримці, потреба в розвитку критичного мислення та лідерських якостей, потреба в організації дозвілля; психологічні - потреба в емоційній підтримці, потреба в самоактуалізації та самовираженні, потреба в стабільності та впевненості, потреба в підтримці стосунків у родині та соціумі; економічні потреби молоді у територіальній громаді - потреба в працевлаштуванні та кар'єрному росту, потреба в доступі до соціальних пілг та підтримки, потреба в фінансовій грамотності, потреба в стабільному доході;
- визначення ролі фахівця соціальної сфери у вирішенні проблем молоді у територіальній громаді: ідентифікація потреб молоді, організація соціальної підтримки та консультацій, розвиток профорієнтаційних та освітніх програм, підтримка волонтерських та громадських ініціатив, посередництво між молоддю та органами влади, психологічна підтримка та робота з емоційними проблемами, запобігання соціальним девіаціям, підвищення рівня громадянської активності, формування і реалізація інклюзивної молодіжної політики;
- проблеми адаптації молодих людей до соціуму (освіта, працевлаштування, інтеграція в громаду), а саме: нестабільність соціальних ролей, низька соціальна підтримка, соціальні стереотипи, проблеми з освітою та працевлаштуванням, труднощі в формуванні соціальних зв'язків, проблеми з емоційною стабільністю, вплив технологій та соціальних мереж, конфлікти з батьками та іншими авторитетними особистостями, проблеми з самоідентифікацією та соціальними нормами, тощо.

11:00 - 11:15 год - Перерва на каву

11:15 - 12:45 год - Модуль 2: Адаптація до роботи з молоддю в умовах громади

Другий модуль розкриває наступні питання:

- адаптація фахівця соціальної сфери до умов територіальної громади: знання специфіки громади, соціальний склад громади, економічна ситуація, культурні та соціальні традиції, спільна робота з місцевими органами влади, розвиток

професійних навичок та компетенцій, аналіз потреб громади, інтеграція в соціальний простір громади;

- основні виклики в роботі з молоддю: негативні стереотипи про молодь та групи молоді; соціальні конфлікти - конфлікти з батьками та родинами, конфлікти в школі чи коледжі, конфлікти з соціальними інститутами; соціальна ізоляція, відсутність можливостей для самореалізації, недостатнє фінансування та підтримка з боку держави.
- як налаштувати ефективну комунікацію з молоддю у територіальній громаді - встановлення довіри, а саме: постійний діалог, чесність і відкритість, активне слухання, використання сучасних комунікаційних платформ (соціальні мережі та месенджери, онлайн-зустрічі та вебінари, мобільні додатки та платформи для спілкування), взаємодія через волонтерські ініціативи (організація молодіжних заходів, волонтерство та ініціативи), інклюзивність і відкритість до різних груп молоді (урахування різноманітних інтересів і потреб, підтримка вразливих груп молоді), залучення молоді до прийняття рішень (молодіжні ради та платформи, робота з лідерами думок), орієнтація на взаємоповагу та рівність (повага до індивідуальності), підвищення рівня інформаційної грамотності;
- роль емоційного інтелекту та стресостійкості у соціальній роботі з молоддю у територіальній громаді: роль емоційного інтелекту в соціальній роботі з молоддю (самоусвідомлення та самоконтроль, емпатія та розуміння емоцій інших, соціальні навички та ефективне спілкування), роль стресостійкості в соціальній роботі з молоддю (збереження емоційного ресурсу, управління стресовими ситуаціями, підтримка психічного здоров'я молоді), взаємодія емоційного інтелекту та стресостійкості у соціальній роботі з молоддю.

12:45 - 13:45 год - Обідня перерва

13:45 - 15:15 год - Модуль 3: Оцінка потреб молоді та розробка соціальних програм

Третій модуль розкриває наступні питання:

- оцінка потреб молоді на рівні громади;

Дане питання доцільно опрацювати у формі практичного завдання, згідно розробки, що подається.

Завдання: Оцінка потреб молоді у територіальній громаді (на прикладі Гребінківської селищної територіальної громади)

Мета завдання. Провести оцінку потреб молоді на рівні територіальної громади для визначення основних проблем, які потребують уваги та ресурсів, а також для розробки стратегії підтримки та розвитку молодіжної політики в громаді.

Етапи завдання:

1. Підготовка та планування.

- Ознайомтеся з демографічними характеристиками молоді у громаді (вік, рівень освіти, соціальний статус, інтереси).
- Визначте ключові напрями для оцінки потреб (освіта, зайнятість, психічне здоров'я, соціальна інтеграція, доступ до культурних і спортивних заходів тощо).
- Розробіть анкети, запитання для інтерв'ю та інші інструменти збору даних (опитування, фокус-групи).

2. Збір інформації.

- Проведіть опитування серед молоді (через анкети або онлайн-платформи).
- Організуйте фокус-групи або інтерв'ю з молодими людьми для більш глибокого розуміння їхніх потреб.
- Залучіть також батьків, педагогів та представників місцевої влади для отримання їхньої думки про потреби молоді.

3. Аналіз та обробка даних.

- Проведіть аналіз зібраних даних, визначте найбільш нагальні проблеми та потреби молоді (якщо можливо, вказати за категоріями: освіта, зайнятість, здоров'я, тощо).
- Визначте, які потреби залишаються незадоволеними або потребують додаткової уваги з боку органів місцевого самоврядування.

4. Розробка звіту.

- Підготуйте короткий звіт, що містить основні результати оцінки потреб молоді у територіальній громаді, виявлені проблеми та пріоритети.

- Запропонуйте рекомендації для подальших дій: розробка нових програм підтримки, культурних та освітніх заходів, залучення ресурсів.

5. *Презентація результатів.*

- Проведіть презентацію результатів оцінки перед зацікавленими сторонами .

- Обговоріть можливі шляхи вирішення виявлених проблем і забезпечте зворотний зв'язок від учасників.

Очікуваний результат: звіт з детальним аналізом потреб молоді, рекомендаціями для розробки програм та заходів підтримки молоді на рівні територіальної громади.

- методики збору інформації про проблеми молоді: анкетування, опитування, фокус-групи – дозволяють отримати цінну інформацію, яка допомагає соціальним працівникам і органам влади розуміти потреби, проблеми та інтереси молоді на рівні громади;

Пропонуємо змодельовати виконання наступних методик:

1. *Анкетування* - популярний метод для збору кількісної інформації від великої кількості людей. Воно дозволить швидко отримати дані про основні проблеми, інтереси та потреби молоді у територіальній громаді.

Приклад анкети: «Проблеми та потреби молоді у громаді».

1. Ваш вік:

14-16

17-19

20-22

23-25

2. Яка з цих проблем є для вас найактуальнішою? (Можна вибрати кілька варіантів)

Безробіття

Проблеми з навчанням

Психологічне здоров'я (депресія, тривога)

Труднощі в міжособистісних стосунках

Недостатня кількість культурних чи спортивних заходів

Інші (вказіть) _____

3. Як часто ви відчуваєте стрес або тривогу?

Рідко

Іноді

Часто

Завжди

4. Чи є в громаді достатньо можливостей для вашого розвитку?

Так

Ні

Частково

5. Які заходи, на вашу думку, потрібно впровадити для покращення ситуації серед молоді? (Запишіть свої ідеї) _____

Методика проведення: анкети можна розповсюджувати через онлайн-платформи, соціальні мережі, в школах, університетах або молодіжних центрах; важливо гарантувати анонімність респондентів, щоб вони почували себе вільно при заповненні.

2. *Опитування* - дозволяє отримати більш глибокі, але все ще кількісні дані. Це може бути інтерв'ю з представниками молоді або навіть зусилля щодо опитування через телефон чи онлайн-запитання.

Приклад запитань для опитування:

1. Як ви оцінюєте стан молодіжної політики в нашій громаді? (1 - дуже погано, 5 - дуже добре)

2. Які ресурси або послуги для молоді ви вважаєте найбільш необхідними в нашій громаді?

Освітні програми

Спортивні та культурні заходи

Психологічна підтримка

Можливості для стажувань та працевлаштування

Інші (вкажіть) _____

3. Які труднощі ви стикаєтеся в повсякденному житті? (Можна вибрати кілька варіантів)

Високий рівень безробіття

Відсутність підтримки від батьків

Доступ до медичних послуг

Недостатня кількість інформації про можливості для молоді

4. Як би ви хотіли змінити ситуацію для молоді в громаді?

Методика проведення: опитування може бути здійснено шляхом особистих інтерв'ю або через онлайн-форму; варіанти можуть бути запропоновані за допомогою вибору з множини відповідей або відкритих запитань для більш детальних коментарів.

3. *Фокус-групи* - дозволяють отримати глибше розуміння думок і поглядів молоді через групову дискусію. Це ефективний метод для виявлення якісної інформації про проблеми та потреби молоді у територіальній громаді, а також про їхні мотиви та переконання.

Приклад плану фокус-групи.

Тема: Проблеми молоді та їхнє ставлення до можливостей у територіальній громаді

1. *Вступне питання.* Як ви вважаєте, які найбільші виклики стоять перед молоддю в нашій громаді?

2. *Дискусійні запитання.* Які можливості для розвитку молоді ви вважаєте найважливішими у територіальній громаді? Чи є у вас доступ до інформації про соціальні, освітні та культурні програми, які проводяться для молоді? Які заходи повинні бути впроваджені для покращення умов життя та розвитку молоді у територіальній громаді?

3. *Завершальні запитання.* Що, на вашу думку, може змінити ситуацію для молоді в найближчі кілька років? Які ініціативи ви б підтримали для поліпшення ситуації молоді у нашій громаді?

Методика проведення: зазвичай фокус-групи складаються з 6-10 учасників, які обговорюють задані питання в групі; модератор групи повинен стимулювати обговорення, забезпечувати рівний рівень участі всіх учасників та уникати домінування однієї думки; фокус-групи зазвичай проводяться офлайн або онлайн в зручному форматі.

- розробка соціальних програм для молоді у територіальній громаді: від планування до реалізації. Надаємо приклад розробки соціальної програми для молоді у територіальній громаді - *тема програми: «Молодь та здоров'я: підтримка фізичного і психічного благополуччя».*

1. Планування програми.

Мета програми: Покращення фізичного та психічного здоров'я молоді через залучення до спорту, психологічних тренінгів і здорового способу життя.

Цільова аудиторія: Молодь віком 14-25 років, учні, студенти, молоді фахівці.

Пріоритети: розвиток фізичної активності через організацію спортивних секцій та заходів; психологічна підтримка: групи для боротьби зі стресом, тривогою, депресією; пропаганда здорового харчування та здорового способу життя.

Партнери: місцеві спортивні заклади, фахівці соціальної сфери, органи влади, школи.

2. Розробка заходів програми.

Спортивні секції - створення груп для занять футболом, волейболом, йогою, бігом.

Психологічні тренінги - регулярні сесії з психологами щодо зниження стресу, розвитку емоційного інтелекту.

Просвітницькі кампанії - організація лекцій і семінарів про важливість здорового способу життя, харчування та фізичних навантажень.

Культурні заходи - проведення фестивалів, майстер-класів, що підтримують здоровий спосіб життя.

3. Ресурси для реалізації.

Фінансування - залучення місцевого бюджету, грантів, спонсорських коштів.

Локації - спортивні зали, молодіжні центри, парки для проведення заходів.

Програма навчання - залучення тренерів, фахівців соціальної сфери, в т.ч. психологів, консультантів з харчування, тощо.

4. Реалізація програми

Початок - розпочати з серії відкритих заходів (спорт, лекції, тренінги) для зацікавлення молоді.

Регулярність - створення стабільного графіку заходів (щотижневі тренування, щомісячні семінари).

Інформаційна кампанія - реклама програми через соцмережі, афіші в закладах освіти.

5. Моніторинг та оцінка результатів.

Моніторинг - ведення реєстрації учасників, їхній зворотний зв'язок після кожного заходу.

Оцінка - проводити опитування серед учасників, щоб визначити ефективність програми, отримані результати (покращення здоров'я, зниження рівня стресу, підвищення активності).

Коригування програми - якщо необхідно, адаптувати програму, додаючи нові елементи чи заходи, щоб краще відповідати потребам молоді.

Підсумок: соціальна програма охоплює широкий спектр аспектів здоров'я молоді, включаючи фізичний розвиток, соціально-психологічну підтримку та освіту щодо здорового способу життя. Важливою частиною є також регулярний моніторинг та зворотний зв'язок від учасників для адаптації програми до реальних потреб громади.

- кейс: створення соціальної програми підтримки молоді в умовах територіальної громади

Для опрацювання надаємо приклад *Тема: «Молодь і зайнятість: Програма розвитку кар'єри та стажувань».*

1. Аналіз ситуації: молодь у територіальній громаді стикається з високим рівнем безробіття та недостатньою кількістю можливостей для розвитку кар'єри. Багато молодих людей не мають досвіду роботи та знань про доступні вакансії.

2. *Мета програми:* підтримка молоді у територіальній громаді в знаходженні роботи та розвитку кар'єрних навичок через створення можливостей для стажувань, тренінгів та консультацій з кар'єрного розвитку.

3. *Цілі програми:* забезпечити молодь знаннями та навичками для працевлаштування; надати можливість стажувань у місцевих підприємствах; підвищити рівень зайнятості серед молоді в територіальній громаді.

4. *Основні заходи:* тренінги та семінари з написання резюме, проходження співбесід, розвитку професійних навичок; мобільні консультаційні пункти: спеціалісти надають допомогу у пошуку роботи, підготовці до співбесід; програма стажувань: співпраця з місцевими підприємствами та організаціями для створення місць для стажувань та практик.

5. *Ресурси та партнери:* місцеві підприємства - для надання стажувань і підтримки молоді; громадські організації та кар'єрні центри - для проведення тренінгів і семінарів; місцеві органи влади - для фінансування та організаційної підтримки програми.

6. *Реалізація:* запуск програми через соціальні мережі, місцеві ЗМІ та молодіжні центри для залучення молодих людей; проведення перших тренінгів та співпраця з місцевими компаніями для організації стажувань; моніторинг ефективності через опитування учасників та збір зворотного зв'язку для коригування програми.

7. *Результати:* програма допомогла молоді здобути досвід роботи, підвищити шанси на працевлаштування та забезпечити стабільнішу економічну ситуацію в громаді, знизивши рівень безробіття серед молоді.

Підсумок: створення програми підтримки молоді у територіальній громаді через навчання кар'єрним навичкам та стажування в місцевих підприємствах дозволяє молодим людям інтегруватися в ринок праці та забезпечує стабільність громади через підвищення рівня зайнятості.

15:15 - 15:30 год - Перерва на каву

15:30 - 17:00 год - Модуль 4: Командна робота та співпраця з іншими організаціями

Четвертий модуль розкриває наступні питання:

- співпраця з освітніми, медичними, правовими та культурними установами у територіальних громадах в рамках роботи з молоддю - співпраця з освітніми, медичними, правовими та культурними установами в територіальних громадах є важливим аспектом роботи з молоддю у територіальній громаді, оскільки така взаємодія допомагає створити комплексний підхід до розвитку молодих людей, задовольняючи їхні потреби в освіті, здоров'ї, правовій захищеності та культурній ідентичності.

Ключові напрямки такої співпраці - освітні установи: спільні програми та проекти для покращення освіти молоді, зокрема курси, тренінги, освітні заходи, що сприяють розвитку критичного мислення та навичок для успішної кар'єри; організація заходів з професійної орієнтації та підготовки до дорослого життя, які допомагають молодим людям обирати кар'єрний шлях та розвивати свої таланти; включення молоді до процесів прийняття рішень через громадські обговорення та молодіжні ради; медичні установи - проведення медичних оглядів, психологічних консультацій та програм з охорони здоров'я, зокрема профілактика захворювань, пропаганда здорового способу життя та безпеки психологічна підтримка для молоді, організація групових або індивідуальних сесій, спрямованих на зниження стресу, боротьбу з депресією та іншими психологічними проблемами; програми сексуальної освіти та профілактики наркоманії; правові установи: спільна робота з правозахисними організаціями для підвищення рівня правової обізнаності молоді, навчання основам прав людини та захисту своїх прав; організація юридичних консультацій та тренінгів щодо правової відповідальності, захисту прав у разі насильства, дискримінації або вчинення злочинів; проведення заходів, спрямованих на боротьбу з правопорушеннями серед молоді, підтримку соціальної адаптації молодих людей, які перебувають у складних життєвих обставинах; культурні установи: організація культурних та мистецьких заходів для молоді, що дозволяють самовиражатися, відкривати нові таланти та виявляти інтереси в мистецтві, музиці, театрі, танцях тощо; спільні проекти з місцевими художниками, письменниками, музикантами, щоб надати молодим людям можливість брати участь у культурних ініціативах та стати частиною творчої спільноти; виховання культурної свідомості,

поваги до різноманіття та традицій, створення простору для обміну ідеями та цінностями між різними поколіннями.

- важливість міжсекторального підходу до роботи з молоддю у територіальній громаді - забезпечує комплексну підтримку молодих людей через інтеграцію різних сфер: освіти, медицини, права та культури. Такий підхід дозволяє більш ефективно вирішувати проблеми молоді, враховуючи їхні різноманітні потреби. Співпраця між різними установами створює умови для розвитку, самореалізації, здоров'я та правової захищеності молоді, сприяючи її соціальній адаптації та активній участі в житті громади. Це також допомагає підвищити якість життя та зменшити ризики соціальних проблем серед молодого покоління.

- роль координації між соціальними службами, громадськими організаціями, державними структурами - координація між соціальними службами, громадськими організаціями та державними структурами є ключовою для ефективної роботи фахівця соціальної сфери з молоддю в територіальній громаді. Вона має кілька важливих аспектів: забезпечення комплексного підходу - координація дозволяє створити єдину мережу підтримки для молоді, що забезпечує комплексне вирішення проблем у різних сферах — освіті, соціальній адаптації, здоров'ї, правовій захищеності. Це дозволяє соціальним працівникам ефективно організовувати допомогу за необхідності; обмін ресурсами та інформацією - спільна робота соціальних служб, громадських організацій та державних установ сприяє обміну інформацією та ресурсами, що дозволяє оперативно реагувати на проблеми молоді та забезпечувати доступ до необхідних послуг і підтримки; запобігання дублюванню зусиль- координація допомагає уникнути дублювання роботи різних організацій, що дозволяє оптимізувати ресурси та збільшити ефективність заходів, спрямованих на допомогу молодим людям; підвищення якості соціальних послуг - коли різні структури працюють разом, це підвищує якість наданих послуг. Спільне планування та реалізація програм дають можливість врахувати потреби молоді з різних аспектів і сприяти її всебічному розвитку; забезпечення правової та психологічної підтримки- координація між соціальними службами та іншими організаціями дозволяє

забезпечити молоді доступ до юридичних консультацій, психологічної допомоги та інших необхідних послуг, що особливо важливо для вразливих груп молоді.

Таким чином, ефективна координація між різними установами дозволяє фахівцю соціальної сфери більш чітко організовувати свою роботу, забезпечувати стабільність і результативність наданої допомоги та підтримки молоді в територіальній громаді.

- розбір ситуацій: командна робота стає ключем до вирішення соціальних проблем молоді у територіальній громаді. Командна робота може бути ефективним інструментом для вирішення соціальних проблем молоді в територіальній громаді. Приклад такої ситуації: *«Проблема високого рівня безробіття серед молоді в територіальній громаді»*

У невеликій територіальній громаді спостерігається високий рівень безробіття серед молодих людей. Багато з них не мають достатньо досвіду, професійних навичок або можливостей для працевлаштування. Це створює додаткові соціальні проблеми, такі як депресія, наркоманія, відчуття безнадійності і соціальна ізоляція.

Рішення через командну роботу:

1. *Створення міжсекторальної команди* – місцева влада, освітні установи, соціальні служби, бізнеси та молодіжні організації об'єднуються у команду для вирішення проблеми безробіття серед молоді.

2. *Аналіз проблеми та розробка стратегії* - команда збирає дані щодо рівня безробіття серед молоді, з'ясує, які професії затребувані в регіоні, та оцінює наявні ресурси для вирішення цієї проблеми.

3. *Створення навчальних програм та стажувань* - місцеві підприємства разом з навчальними закладами створюють короткотермінові курси та програми підвищення кваліфікації, що відповідають вимогам ринку праці. Молодь отримує можливість здобути нові навички та пройти стажування.

4. *Підтримка підприємницьких ініціатив* - для підтримки молоді, яка хоче започаткувати власний бізнес, команда надає консультації, допомогу в оформленні бізнес-планів, а також сприяє отриманню мікрокредитів для відкриття малих підприємств.

5. *Психологічна підтримка* - психологи та соціальні працівники організовують тренінги для розвитку навичок самопізнання, лідерства та мотивації, що допомагають молоді впоратися з труднощами та зберігати позитивний настрій під час пошуку роботи.

Результати: завдяки командній роботі, рівень безробіття серед молоді у територіальній громаді починає знижуватися. Більше молодих людей знаходять роботу або починають власний бізнес. Це сприяє зменшенню соціальних проблем, таких як наркоманія та депресія, і створює стабільну та активну громаду. Таким чином, командна робота між різними структурами та організаціями дозволяє комплексно підходити до вирішення проблем, з якими стикається молодь у територіальних громадах.

День 2: Стратегії успіху для фахівців соціальної сфери, що працюють з молоддю

9:00 - 10:30 год Модуль 5: Розвиток професійних навичок для роботи з молоддю

П'ятий модуль розкриває наступні питання:

- психологічні підходи в роботі з молоддю у територіальній громаді: методи мотивації та підтримки - спрямовані на підтримку соціалізації, розвитку особистісних якостей і допомогу в адаптації до різноманітних життєвих викликів. Основні методи мотивації та підтримки включають: підтримку самооцінки та впевненості в собі – через позитивне підкріплення, зміцнення внутрішньої мотивації молоді до досягнення цілей, усвідомлення власних сильних сторін; залучення до соціальних проєктів – організація волонтерських, культурних, освітніх заходів, що дають молоді можливість реалізувати свій потенціал, розвивати лідерські навички; когнітивно-поведінкову терапію (КПТ) – застосовується для роботи з тривогою, депресією, низькою мотивацією через зміну негативних переконань та патернів поведінки; групову підтримку та консультування – створення безпечних просторів для обговорення труднощів, де молодь може отримати підтримку однолітків і професіоналів; мотиваційні інтерв'ю – метод, який допомагає стимулювати внутрішню мотивацію до змін, що важливо для подолання бар'єрів у розвитку.

Ці методи сприяють розвитку молоді, формуючи навички саморегуляції, соціальної взаємодії і подолання труднощів у громаді.

- ключові навички фахівця соціальної сфери: комунікація - здатність ефективно взаємодіяти з людьми, слухати та передавати інформацію зрозуміло, розв'язувати конфлікти і будувати довірливі стосунки з клієнтами та колегами, управління стресом - вміння зберігати емоційну рівновагу та ефективно діяти в умовах стресу, а також підтримувати психологічний комфорт як власний, так і осіб, з якими працює фахівець, лідерство - здатність надихати та мотивувати команду, ефективно організовувати роботу, приймати рішення та брати відповідальність за результат, підтримуючи позитивну атмосферу у колективі.

Практичний кейс для тренінгу в рамках даного питання.

Ситуація. Ви – фахівець соціальної сфери, який працює з молоддю в територіальній громаді. У вашому селищі планується провести молодіжний захід, на який збираються приїхати учасники з різних куточків громади. Однак за кілька днів до заходу виникають проблеми: кілька молодих людей висловлюють незадоволення програмою заходу, дві групи мають протиріччя, а одна молода родина забороняє своїй дитині брати участь у події через особисті переконання. Ваше завдання – організувати захід так, щоб усі учасники залишилися задоволені та відчули підтримку.

Завдання для учасників тренінгу:

1. *Комунікація.* Хтось з молодих людей (наприклад, лідер групи) висловлює занепокоєння щодо програми заходу, вважаючи, що вона не враховує інтереси всіх учасників. Як ви будете комунікувати з цією людиною, щоб зняти напругу і знайти компроміс?

Як ви будете вести переговори з молодими людьми, які мають протиріччя, щоб запобігти конфлікту та знайти конструктивне рішення?

Питання для обговорення: Як побудувати ефективну комунікацію з молоддю, щоб вони відчували себе почутими і водночас вчасно отримували необхідну інформацію? Як підтримувати конструктивний діалог при емоційних ситуаціях?

2. *Управління стресом.* В умовах непередбачуваних ситуацій та тиску часу вам потрібно залишатися спокійним і фокусуватися на вирішенні проблем. Як ви будете справлятися з власними емоціями і стресом в таких ситуаціях?

Як ви будете реагувати, якщо конфлікт загостриться або якщо щось піде не за планом під час самого заходу?

Питання для обговорення: Які техніки управління стресом можна застосовувати для збереження емоційної рівноваги в стресових ситуаціях? Як підтримувати спокій в команді?

3. *Лідерство.* Як ви можете організувати свою команду волонтерів і колег для ефективної роботи на заході, враховуючи наявні проблеми та обмеження?

Як будете мотивувати молодь брати активну участь у заході, підтримувати позитивну атмосферу та забезпечити командну роботу серед учасників?

Питання для обговорення: Як організувати роботу в команді, щоб вона була ефективною, навіть у складних умовах? Як стати прикладом для молоді, щоб мотивувати її до активної участі?

Результат кейсу. Учасники тренінгу повинні продемонструвати, як: вести конструктивний діалог з молоддю, враховуючи їх потреби і переживання; використовувати техніки управління стресом для збереження емоційного спокою в складних ситуаціях; виступати лідерами, ефективно організовуючи роботу команди і мотивуючи молодь до співпраці.

Цей кейс дозволяє тренувати ключові навички фахівців соціальної сфери, працюючи з молоддю у територіальній громаді в умовах реальних життєвих ситуацій.

- як допомогти молоді адаптуватися до змін у територіальній громаді;

Практичний кейс для тренінгу в рамках даного питання.

Ситуація. У вашій територіальній громаді відбуваються значні зміни: відкриття нового культурного центру, зміни в освіті та соціальних програмах для молоді, а також планується реконструкція кількох важливих об'єктів. Молодь громади реагує на ці зміни по-різному: деякі активно підтримують нововведення, інші відчують невизначеність і страх перед новим. Багато молодих людей не розуміють, як ці зміни

вплинуть на їхнє життя. Ваше завдання – допомогти молоді адаптуватися до цих змін та забезпечити їхнє позитивне сприйняття цих процесів.

Завдання для учасників тренінгу:

1. *Комунікація.* Молодь громади потребує чіткої інформації про зміни. Як ви будете інформувати молодь про зміни, щоб уникнути чуток і непорозумінь? Як побудувати діалог, щоб всі почули свою думку і відчували, що їхня позиція важлива? Як залучити молодь до активної участі в обговоренні змін і залучити їх до процесів, що відбуваються в громаді?

Питання для обговорення: Як можна налаштувати ефективну комунікацію, щоб уникнути конфліктів і знизити рівень стресу серед молоді? Які канали комунікації (онлайн платформи, зустрічі) будуть найбільш ефективними для залучення молоді?

2. *Управління стресом.* Молода людина, яка переживає зміни в громаді, може відчувати стрес через невизначеність або страх перед майбутнім. Як ви будете допомагати молоді справлятися з емоціями та знаходити стабільність в умовах змін? Які практичні поради ви могли б дати молодим людям, щоб знизити стрес і допомогти їм налаштуватися на позитивні зміни?

Питання для обговорення: Як можна підтримати молодь у період змін і допомогти їй адаптуватися до нових умов життя? Які техніки зниження стресу можна використовувати під час таких адаптаційних процесів?

3. *Лідерство.* Ви – лідер у громаді. Як можна створити групу активних молодих людей, які допоможуть іншим адаптуватися до змін і стануть «молодіжними амбасадорами» нових ініціатив? Як мотивувати молодь бути активними учасниками змін у громаді, а не пасивними спостерігачами? Як сприяти створенню середовища підтримки та співпраці серед молодих людей?

Питання для обговорення: Як ви можете використовувати свої лідерські навички для того, щоб залучити молодь до процесу змін і забезпечити їхню підтримку? Яким чином можна організувати заходи чи ініціативи, що сприятимуть взаєморозумінню та згуртованості?

Рішення кейсу.

1. *Інформування та комунікація.* Організація відкритих зустрічей для молоді, на яких обговорюються зміни в громаді, їхні можливості і вплив на майбутнє. Використання соціальних мереж для створення платформ, де молодь може задавати питання та отримувати відповіді. Активна роль місцевих лідерів у ролі посередників між молоддю та місцевою владою.

2. *Підтримка та управління стресом.* Проведення тренінгів та семінарів для молоді з управління стресом, включаючи методи саморегуляції, як медитація чи дихальні практики. Створення груп підтримки, де молодь може поділитися переживаннями і отримати моральну підтримку.

3. *Лідерство та мотивація.* Організація волонтерських проектів і ініціатив, де молодь може брати активну участь і допомагати в процесах змін. Визначення групи молодіжних лідерів, які стануть амбасадорами змін, і створення умов для їх розвитку (навчальні курси, тренінги).

Результат кейсу. Учасники тренінгу мають продемонструвати свої навички у створенні ефективної стратегії комунікації, управлінні стресом і лідерському впливі для сприяння адаптації молоді до змін у громаді. Вони мають запропонувати конкретні інструменти і методи, як допомогти молодим людям розуміти та приймати зміни, адаптуватися до нових умов і бути активними учасниками розвитку громади.

- практичні завдання: створення інтерв'ю з молоддю у територіальній громаді для оцінки їх потреб;

Наводимо кілька практичних завдань для створення інтерв'ю з молоддю територіальної громади з метою оцінки їхніх потреб:

А. Формулювання запитань. *Мета:* розробити запитання для інтерв'ю, які дозволять зібрати інформацію про потреби молоді в громаді.

Кроки. 1. Розділити запитання на теми (освіта, працевлаштування, соціальна активність, здоров'я, культурні потреби, можливості для відпочинку тощо). 2. Створити відкриті запитання, щоб дати молоді можливість висловити свою думку: «Які можливості для розвитку існують у нашій громаді для молоді?», «Що, на вашу думку, відсутнє для молодих людей у вашому місті чи селі?», «Які ініціативи допомогли б покращити ваше життя в громаді?»

3. Створити закриті запитання для збору кількісних даних: «Чи є у вашій громаді місця для проведення дозвілля молоді?»(так/ні), «Чи задоволені ви рівнем освітніх можливостей у громаді?» (оцінка від 1 до 5).

Б. Робота з молоддю: організація фокус-групи. Мета: визначити основні потреби молоді через групову дискусію.

Кроки. 1. Створити невелику групу молодих людей (5-8 осіб). 2. Провести фокус-групу, використовуючи заздалегідь підготовлені питання. 3. Записати відповіді і розділити їх на категорії (наприклад, доступ до освіти, культурні заходи, здоров'я). 4. Попросити учасників обговорити та ранжувати найбільш важливі для них питання.

В. Спостереження та аналіз середовища. Мета: оцінити, в яких умовах перебуває молодь і що може бути вдосконалено.

Кроки. 1. Організувати виїзд до місць, де молодь зазвичай проводить свій час (парки, спортивні майданчики, кафе, бібліотеки, культурні центри). 2. Спостерігати за поведінкою молоді, звертаючи увагу на: чи є у цих місцях необхідні умови для розвитку (наприклад, достатня кількість спортивного обладнання, місця для навчання, безпечне середовище)? Які потреби можуть виникнути, якщо молодь проводить час у таких місцях? 3. Скласти звіт про виявлені проблеми і потреби.

Г. Інтерв'ю з місцевими лідерами та фахівцями. Мета - оцінити потреби молоді з точки зору громадських лідерів і фахівців (вчителів, фахівців соціальної сфери, активістів).

Кроки. 1. Підготувати список запитань для інтерв'ю з лідерами громади: «Які соціальні проекти для молоді реалізуються в громаді?» «Які проблеми найчастіше озвучують молоді люди в спілкуванні з вами?» «Які, на вашу думку, найбільш нагальні потреби молоді, які потрібно задовольнити найближчим часом?» 2. Проводити інтерв'ю в неформальній обстановці, створюючи атмосферу довіри.

Д. Опитування онлайн. Мета - зібрати дані про потреби молоді через анонімні опитування.

Кроки. 1. Створити онлайн-анкети за допомогою платформ Google Forms. 2. Розробити опитування з кількісними та якісними питаннями (відкриті питання для

збору ідей і закриті для вимірювання рівня задоволеності). 3. Розповсюдити анкету через соціальні мережі, електронну пошту або через лідерів молодіжних організацій. 4. Проаналізувати відповіді і виділити основні потреби.

Ж. Використання методу «мозаїка потреб». Мета - зібрати інсайти з різних аспектів життя молоді для складання загальної картини потреб.

Кроки. 1. Попросити молодь написати на картках свої потреби в різних категоріях (наприклад, освіта, культура, відпочинок, зайнятість). 2. Групувати картки за темами, відбираючи найбільш часто зустрічаються. 3. Організувати загальне обговорення для пріоритетизації потреб. 4. Визначити, які з потреб потребують найбільшої уваги і ресурсів.

Ці вправи допоможуть організувати якісне і систематичне оцінювання потреб молоді в громаді, створюючи на основі отриманих даних реальні стратегії для покращення їхнього життя та розвитку.

10:30 - 10:45 год Перерва на каву

10:45 - 12:15 год Модуль 6: Інноваційні методи роботи з молоддю в громадах

Шостий модуль розкриває наступні питання:

- використання цифрових платформ та соціальних мереж у роботі з молоддю у територіальній громаді;

Наводимо актуальні приклади використання цифрових платформ та соціальних мереж у роботі з молоддю в територіальній громаді: онлайн-платформи для навчання та розвитку - використання платформ, таких як Coursera, Udey або місцеві освітні портали для організації курсів та тренінгів для молоді з різних навичок (наприклад, програмування, маркетинг, лідерство); соціальні мережі для залучення та комунікації - створення груп у Facebook, Instagram або Telegram для анонсів заходів, обміну досвідом, залучення до волонтерства або участі в громадських ініціативах; вебінари та онлайн-зустрічі - організація віртуальних зустрічей за допомогою Zoom або Google Meet для обговорення важливих тем, таких як екологічні ініціативи, права молоді чи розвиток кар'єри. Платформи для волонтерських ініціатив - використання платформ, як DoIt, для залучення молоді до волонтерських проєктів та ініціатив у громаді; мобільні додатки для організації заходів - створення додатків для зручного

планування та анонсування подій (наприклад, культурних чи спортивних активностей для молоді).

Ці інструменти допомагають забезпечити ефективну взаємодію, навчання та залучення молоді до активного громадського життя.

- інноваційні підходи: проекти на основі місцевих ініціатив, волонтерство, культурні заходи.

Наводимо приклади проектів на основі місцевих ініціатив - створення громадських садів або культурних центрів, які використовують місцеві ресурси для покращення якості життя в громаді; волонтерство - організація ініціатив з допомоги малозабезпеченим верствам населення або екологічні проекти за участю місцевих волонтерів, як, наприклад, прибирання пляжів або посадка дерев; культурні заходи - проведення фестивалів, ярмарків, виставок або концертів, спрямованих на підтримку місцевих талантів і зміцнення культурних традицій громади.

- як залучити молодь до участі в громадах та активному громадському житті.

Наводимо приклади клубів за інтересами. Організація клубів для молоді (наприклад, клуби волонтерів, екологічні, спортивні або культурні), де учасники можуть реалізовувати свої захоплення та навички, водночас вносячи внесок у розвиток громади; молодіжні форуми та діалоги - проведення заходів, на яких молодь може висловлювати свої ідеї та пропозиції щодо розвитку громади. Це може бути через відкриті зустрічі, обговорення або онлайн-форуми; проекти на базі соціальних мереж - створення кампаній у соціальних мережах для залучення молоді до важливих громадських ініціатив (наприклад, екологічних або соціальних), де молодь може активно поширювати інформацію, організовувати заходи та працювати над проектами; молодіжні волонтерські програми - запуск волонтерських ініціатив, де молодь може брати участь у соціальних, культурних чи екологічних проектах, що мають важливе значення для громади; навчальні курси та майстер-класи - організація курсів або майстер-класів з розвитку лідерських якостей, громадської активності або управління проектами, щоб молодь здобувала необхідні навички для участі в громадському житті.

- кейс: розробка онлайн-програми для молоді у територіальній громаді.

Мета. Створити інтерактивну онлайн-програму, яка буде сприяти залученню молоді громади до активного громадського життя, розвитку лідерських навичок та волонтерської діяльності.

Кроки для розробки програми.

1. Аналіз потреб громади: провести опитування серед молоді, щоб зрозуміти їхні інтереси та потреби щодо участі в громадському житті; визначити проблеми та можливості для розвитку громади, де молодь може мати значний вплив.
2. Розробка контенту: створити серію онлайн-курсів або тренінгів, що охоплюють теми лідерства, волонтерства, соціального підприємництва, управління проектами, екологічних ініціатив; додати інтерактивні елементи, такі як відеоуроки, тестування, віртуальні майстер-класи та форуми для обміну ідеями.
3. Платформа для взаємодії: розробити вебсайт або мобільний додаток для молоді, де вони можуть реєструватися на заходи, брати участь у тренінгах, знайомитись з іншими учасниками, обговорювати проекти; включити календар подій для спільних активностей, таких як волонтерські акції, культурні заходи чи спортивні турніри.
4. Менторська підтримка: запровадити систему менторства, де досвідчені лідери громади чи волонтери можуть підтримувати та направляти молодь у процесі розвитку проектів або участі в громадських ініціативах.
5. Інтеграція з місцевими організаціями: співпрацювати з місцевими громадськими організаціями, бізнесами та навчальними закладами для створення спільних проектів, що будуть корисні як для молоді, так і для громади в цілому.
6. Інструменти мотивації: впровадити систему балів або винагород за участь у програмах, волонтерських заходах чи успішно завершені курси. За набрані бали молодь може отримувати сертифікати, можливість стажування, тощо.
7. Просування програми: використовувати соціальні мережі для популяризації програми серед молоді, активно залучати інфлюенсерів або відомих представників громади для підтримки проекту; організовувати онлайн-чати та вебінари, де молодь може безпосередньо спілкуватися з організаторами і отримувати відповіді на питання.

8. Моніторинг та оцінка результатів: регулярно оцінювати ефективність програми через опитування та фідбек учасників; внести корективи на основі відгуків для покращення контенту та формату програми.

Результат. Онлайн-програма стане платформою для розвитку молодіжної активності в громаді, сприятиме залученню молоді до соціальних ініціатив, покращенню лідерських навичок і створенню тісніших зв'язків серед молодіжної аудиторії.

12:15 - 13:15 год - Обідня перерва

13:15 - 14:45 год Модуль 7: Побудова кар'єри та професійного розвитку у сфері соціальної роботи з молоддю

Сьомий модуль розкриває наступні питання:

- професійні перспективи для фахівців соціальної сфери, що працюють з молоддю у територіальній громаді;

Наводимо приклади щодо професійних перспектив для фахівців соціальної сфери, які працюють з молоддю в територіальній громаді.

Координатор молодіжних програм - фахівець може працювати як координатор для реалізації молодіжних ініціатив, програм і проектів, спрямованих на розвиток особистісних та професійних навичок молоді. Це може включати проведення тренінгів, організацію заходів для підвищення обізнаності серед молоді.

Соціальний працівник в молодіжних центрах - програми соціальної підтримки та реабілітації для молоді, включаючи допомогу молодим людям з проблемами психічного здоров'я, адаптації після конфліктів або складних соціальних ситуацій.

Консультант з профорієнтації - фахівець, який допомагає молоді в пошуку кар'єрних шляхів, орієнтує на можливості для працевлаштування, надає консультації щодо вибору професії, створення резюме та розвитку кар'єри.

Психолог/психотерапевт для молоді - консультування та підтримка молодих людей у розв'язанні емоційних та психологічних проблем, допомога у подоланні стресу, депресії, тривожних розладів, а також розвиток емоційної стійкості.

Молодіжний лідер/активіст - фахівець може стати частиною молодіжного руху в громаді, організовувати волонтерські ініціативи, брати участь у створенні та реалізації проєктів, спрямованих на покращення умов життя молоді в громаді.

Фахівець з інтеграції молоді з особливими потребами - професіонали, які працюють з молоддю, що має фізичні, психічні чи соціальні обмеження, допомагають інтегрувати таких осіб у громадське життя через спеціальні програми підтримки, доступність навчання та працевлаштування.

Робота в міжкультурних або міжнародних молодіжних проєктах - фахівці можуть бути залучені до реалізації проєктів, спрямованих на розвиток міжкультурних обмінів, міжнародної співпраці, участь молоді в різноманітних програмах за кордоном.

Аналітик в галузі молодіжної політики - вивчення тенденцій та потреб молоді, розробка пропозицій для покращення умов для молоді на місцевому рівні. Це включає аналіз соціальних проблем та допомогу в розробці місцевих політик і стратегій.

Такі ролі можуть передбачати як роботу в державних установах, так і в неурядових організаціях, міжнародних проєктах або приватних компаніях. Розвиток професійних навичок у цих напрямках відкриває різноманітні перспективи для фахівців соціальної сфери.

- як підвищити фахівцю соціальної сфери, який працює з молоддю у територіальній громаді кваліфікацію: тренінги, сертифікації, курси;

Наводимо приклади щодо підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери, які працюють з молоддю у територіальних громадах.

Тренінги – регулярні практичні заняття, що фокусуються на розвитку конкретних навичок, таких як робота з молоддю, комунікація, психологічна підтримка.

Курси – тематичні курси з соціальної роботи, психології, правових аспектів для молоді, розвитку лідерських якостей тощо. Курси можуть бути онлайн або офлайн, часто з модулями та тестуваннями.

Сертифікації – отримання сертифікатів, що підтверджують кваліфікацію у певних сферах (наприклад, в роботі з підлітками, профілактиці суїцидів, антикризовій допомозі).

Конференції та форуми – участь у заходах, де обмінюються досвідом та новими підходами, а також вивчають актуальні тенденції в соціальній роботі з молоддю.

Ці ініціативи сприяють розвитку професійних навичок, підвищенню ефективності роботи з молоддю та забезпечують актуальні знання для успішної роботи в громадах.

- як створити фахівцю по роботі з молоддю у територіальній громаді кар'єрну стратегію в соціальній сфері;

Наводимо приклади щодо створення кар'єрної стратегії для фахівця по роботі з молоддю в територіальній громаді включає кілька ключових кроків:

Оцінка поточних навичок і досвіду – фахівець повинен визначити свої сильні сторони та зони для покращення, зокрема в роботі з молоддю та в соціальній сфері.

Постановка кар'єрних цілей – чітке визначення короткострокових та довгострокових цілей, таких як підвищення кваліфікації, розвиток лідерських якостей, спеціалізація в конкретних сферах (соціальна робота, психологія, правова допомога, профілактика).

Безперервне навчання – участь у тренінгах, курсах, сертифікаціях для покращення знань та навичок, а також відвідування професійних заходів.

Мережеві зв'язки – створення та розвиток професійних контактів, участь у соціальних ініціативах, волонтерських програмах для набуття досвіду та підвищення видимості у професійній спільноті.

Кар'єрний розвиток – поступове просування на вищі посади через виконання складніших завдань, ініціювання проєктів або участь в управлінських процесах громади.

Ці кроки допоможуть фахівцю не тільки розвиватися професійно, але й зміцнити свою кар'єру в соціальній сфері.

- розвиток особистого бренду в соціальній роботі;

Розвиток особистого бренду в соціальній роботі – це процес створення та управління особистою репутацією та професійним іміджем фахівця, який працює в цій сфері. Це включає в себе демонстрацію своїх компетенцій, цінностей і принципів через різні канали комунікації, такі як соціальні мережі, публічні виступи, публікації та участь у професійних заходах.

В якості прикладу, наведемо ключові аспекти розвитку особистого бренду в соціальній роботі:

Професійна експертиза - важливо демонструвати свої знання та досвід у певній галузі соціальної роботи.

Інтерактивність - спілкування з громадськістю, колегами, клієнтами через соціальні медіа або інші платформи дозволяє зміцнити зв'язки та розширити вплив.

Цінності та етика - дотримання етичних норм та принципів є важливим для соціальних працівників, адже це допомагає сформувати довіру та позитивний імідж.

Постійний розвиток - необхідно регулярно вдосконалювати свої навички та знання, щоб підтримувати високий рівень професіоналізму.

Особистий бренд допомагає соціальним працівникам не лише підвищити свою видимість і вплив, але й забезпечити ефективність роботи, взаємодії з клієнтами і колегами, а також створити можливості для кар'єрного росту.

14:45 - 15:00 год Перерва на каву

15:00 - 16:00 год Модуль 8: Як вирішувати кризові ситуації та працювати з проблемними молодіжними групами

Восьмий модуль розкриває наступні питання:

- робота з молоддю, яка потрапила в кризові ситуації (алкоголь, наркотики, насильство, відчуження) Важливими аспектами є: психологічна підтримка – допомога у подоланні емоційних і психологічних проблем через індивідуальні або групові консультації; соціальна реабілітація – програми, спрямовані на інтеграцію в здорове соціальне середовище, включаючи сімейну терапію та допомогу в розвитку соціальних навичок; освітні програми – навчання про наслідки шкідливих звичок (алкоголь, наркотики) та розвиток критичного мислення; підтримка в кризових ситуаціях – створення безпечного простору для обговорення проблем та надання

допомоги у визначенні шляхів вирішення; інтеграція в суспільство – залучення до позакласної діяльності, волонтерства, творчих груп для розвитку позитивної ідентичності та мотивації.

Основна мета – сприяти відновленню внутрішнього балансу, подоланню залежностей, насильства та ізоляції через всебічну підтримку.

- техніки кризового втручання в соціальній роботі: активне слухання - забезпечення емоційної підтримки через уважне слухання та емпатію; когнітивно-поведінкова терапія - допомога в зміні негативних думок і поведінки; структурування ситуації - організація та уточнення кризової ситуації для зниження її емоційного напруження; підтримка прийняття рішень - допомога клієнту в розробці плану дій для подолання кризи; емоційна стабілізація - техніки релаксації для зниження стресу та тривожності.

Мета – допомогти людині ефективно подолати кризу та відновити психологічний і соціальний баланс.

Наводимо приклад та здійснюємо розбір ситуації кризового втручання.

Приклад кризового втручання в соціальній роботі з молоддю в територіальній громаді може виглядати так:

Молодик, 17 років, після розриву стосунків із родиною та зловживання алкоголем потрапляє в кризову ситуацію, що призводить до ізоляції від товаришів і школи. Фахівець соціальної сфери територіальної громади дізнається про його ситуацію через місцеву школу та викликає молодика на консультацію.

1. Перше втручання - фахівець соціальної сфери організовує індивідуальну зустріч, застосовуючи техніки активного слухання та емпатії для того, щоб зібрати інформацію про ситуацію та настрій хлопця.

2. Емоційна стабілізація – під час бесіди використовуються прості техніки релаксації, щоб знизити рівень стресу і тривоги.

3. Оцінка кризової ситуації - разом з хлопцем визначаються ключові проблеми: стосунки з родиною, алкогольна залежність, ізоляція від друзів та школи.

4. Планування дій – фахівець соціальної сфери допомагає молодій людині розробити план дій, що включає пошук підтримки у родині, залучення до терапевтичної групи для подолання залежності, та план повернення до навчання.

5. Подальша підтримка - організовуються регулярні зустрічі з фахівцем соціальної сфери, для моніторингу процесу адаптації, а також залучення до групи підтримки в громаді для обміну досвідом з іншими підлітками.

Мета такої роботи — знизити ризик повторної кризи, підтримати особисту стійкість і допомогти молодій людині відновити позитивні соціальні зв'язки.

- як працювати з групами високого ризику (молодь із соціально неблагополучних сімей, вразливі групи у територіальній громаді);

Наводимо приклад та здійснюємо розбір ситуації щодо роботи з такою групою клієнтів.

Ситуація. У територіальній громаді є група молоді віком 14 – 18 років, яка походить із соціально-неблагополучних сімей. Ці молоді люди мають проблеми з навчанням, підвищеним рівнем агресії, вживають алкоголь і легкі наркотики, а деякі з них скоюють правопорушення. Батьки цих підлітків не можуть забезпечити належну підтримку та контроль.

Завдання фахівця соціальної сфери:

1. Оцінити ситуацію кожного підлітка та виявити їхні індивідуальні потреби.
2. Надати психологічну підтримку молоді та провести тренінги для розвитку соціальних навичок.
3. Залучити підлітків до соціально корисної діяльності та сприяти їхній інтеграції в громаду.

Кроки виконання:

1. *Індивідуальні зустрічі з підлітками.* Соціальний працівник розпочинає роботу з проведення інтерв'ю з кожним підлітком для виявлення причин їхньої поведінки та визначення потреб. Він встановлює довірчі стосунки та намагається зрозуміти їхні мотивації.

2. *Соціально-психологічна підтримка та навчання навичок соціалізації.* Для підлітків організовується серія тренінгів, на яких навчаються базовим навичкам управління емоціями, конструктивному вирішенню конфліктів, та розвитку самоконтролю. Проводяться заняття з психотерапевтом, щоб допомогти молодим людям подолати стрес і негативний досвід.

3. *Залучення до соціально корисної діяльності.* Підлітки долучаються до організації волонтерських акцій, де вони отримують можливість проявити себе в корисних справах, взаємодіяти з іншими членами громади, що дозволяє підвищити їхній рівень самоповаги.

4. *Робота з сім'ями.* Паралельно проводиться робота з батьками – організовуються зустрічі, на яких вони отримують поради щодо підтримки дітей, розвитку здорових сімейних стосунків.

5. *Співпраця з іншими службами.* Фахівець соціальної сфери співпрацює з місцевими освітніми установами, поліцією та медичними закладами для підтримки підлітків у процесі реабілітації та соціалізації.

Результат. Через кілька місяців після початку роботи підлітки стають менш агресивними, починають більше часу проводити в навчальних закладах, беруть участь у громадських проектах. У ряді випадків вдається зменшити правопорушення серед цієї групи молоді. Підтримка з боку батьків покращується, а соціальні зв'язки підлітків в громаді зміцнюються.

Цей кейс демонструє важливість комплексного підходу, який поєднує індивідуальну роботу з молоддю у територіальній громаді, роботу з їхніми сім'ями та залучення громади для досягнення позитивних змін.

- практичне завдання: зробити підсумок щодо алгоритму розбору реальної ситуації кризового втручання фахівця соціальної сфери у роботі з молоддю у територіальній громаді;

Мета - розвинути навички фахівця соціальної сфери в кризовому втручанні з молоддю та покращити механізми надання допомоги та підтримки молодіжним групам у кризових ситуаціях.

Завдання: 1. Описати реальну ситуацію кризового втручання з молоддю у територіальній громаді (наприклад, суїцидальні наміри серед молоді, насилля в родині, алкогольна або наркотична залежність). 2. Проаналізувати роль фахівця соціальної сфери у наданні допомоги в цій ситуації. 3. Визначити етапи кризового втручання з урахуванням специфіки молодіжної аудиторії.

Кроки виконання.

1. *Опис ситуації.* Описати кризову ситуацію (наприклад, молодь стикається з психологічними труднощами через проблеми в родині або з однолітками).

2. *Роль фахівця соціальної сфери.* Встановлення контакту – побудова довірливих відносин з молоддю. Оцінка ризиків - виявлення ознак кризових проявів (психологічна нестабільність, соціальна ізоляція). Надання першої допомоги – соціально-психологічна підтримка, перенаправлення до спеціалістів.

3. *Етапи втручання.* *Оцінка* - визначити рівень кризи, встановити базову ситуацію; *інтервенція* - надання первинної допомоги, організація підтримки з боку громади (групи підтримки, ресурси); *підтримка* - регулярні консультації, залучення до профілактичних заходів або терапії.

4. *Подальші кроки:* оцінити ефективність наданої допомоги; планування подальших соціальних ініціатив для молоді (тренінги, підтримка на рівні громади).

16:00 - 17:00 год *Заклучна частина. Підсумки, обговорення та зворотній зв'язок.*

- підсумки тренінгу, загальні висновки;
- відкрите обговорення та питання;
- зворотній зв'язок від учасників;
- рекомендації для подальшого розвитку та самовдосконалення.

Оцінка результатів роботи: оцінка активності студентів під час тренінгу; зворотний зв'язок через анкетування та опитування.

**Тест професійних здібностей для оцінювання показників підготовки
майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних
громадах за операційно-діяльнісним критерієм**

Показник «соціально-педагогічна обізнаність»

Оберіть одну або декілька правильних відповідей:

1. Соціальна робота – це:

- А) усі відповіді правильні;
- Б) задоволення потреб окремої людини в процесі взаємодії із середовищем проживання;
- В) задоволення його естетичних потреб;
- Г) задоволення екологічних потреб.

2. Соціально-педагогічна діяльність — це:

- А) забезпечення освітньо-виховними засобами спрямованої соціалізації особистості у передачі індивіду (та освоєнні ним) соціального досвіду людства, набутті чи відновленні соціальної орієнтації, соціального функціонування;
- Б) допомога в позитивній соціалізації особистості;
- В) професійна діяльність, спрямована на створення сприятливих умов соціалізації, всебічного розвитку особистості, задоволення її соціокультурних потреб чи відновлення соціально схвалених способів життєдіяльності людини;
- Г) діяльність, спрямована на соціальне виховання особистості;
- Г) попередження соціальної дезадаптації особистості.

3. Професійні знання соціального працівника, у першу чергу, включають:

- А) методику й технологію соціальної роботи;
- Б) вікової психології;
- В) вікової фізіології;
- Г) методів соціального керування й планування.

4. Технології соціально-педагогічної роботи з молоддю у територіальній громаді передбачають:

- А) медичну реабілітацію;
- Б) соціальна робота в школі;
- В) психологічне консультування;
- Г) всі відповіді правильні.

5. Ювенальна юстиція – це:

- А) правосуддя для малолітніх;
- Б) правосуддя для неповнолітніх і їх батьків;
- В) правосуддя для молоді;
- Г) правосуддя для неповнолітніх наркоманів.

6. Основним завданням соціально-педагогічних технологій:

- А) розробка методів результативного та раціонального цілеспрямованого соціального впливу;
- Б) розробка методик результативного та раціонального цілеспрямованого соціального впливу;
- В) застосування технологізації як способу оптимізації соціально-педагогічного результату;
- Г) всі відповіді правильні.

7. Виберіть методи проведення соціальної діагностики:

- А) бесіда, спостереження, інтерв'ю, анкетування, тестування, біографічний метод;
- Б) порівняльний аналіз, класифікація, кореляція, контент-аналіз, експертні методи, ранжування;
- В) історико-генетичні, структурно-функціональні правильної;
- Г) відповіді не має.

8. За формою консультування розрізняють:

- А) групове і індивідуальне;
- Б) конкретне і програмне;
- В) контактне та дистантне;
- Г) пасивне і активне.

9. Результатом інспектування сім'ї є :

- А) угода;

- Б) соціальна допомога сім'ї;
- В) соціальний супровід сім'ї;
- Г) акт обстеження сім'ї.

10. Основними недоліками, що обумовлюють труднощі у формуванні соціальної відповідальності молоді в територіальних громадах фахівцем соціальної сфери є:

- А) недостатнє забезпечення фахівцями із соціальної роботи (соціальні працівники/соціальні педагоги) у територіальній громаді;
- Б) недостатня фахова підготовка таких працівників (відсутність соціально-педагогічної освіти);
- В) неготовність (психологічна, методична) значної частини фахівців соціальної сфери до формування соціальної відповідальності молоді у територіальній громаді;
- Г) недостатнє методичне забезпечення фахівців соціальної сфери (діагностичним інструментарієм, технологіями соціально-педагогічної роботи) щодо формування соціальної відповідальності молоді у територіальній громаді;
- Д) всі відповіді правильні.

Показник «виховна обізнаність»

11. Дайте ґрунтовне визначення процесу виховання. Виховання — це...

- А) процес соціалізації та формування особистості;
- Б) динамічна взаємодія вихователя й вихованців, спрямована на визначення особистістю у різних видах діяльності власного ставлення до цінностей культури, внаслідок чого вона саморозвивається й самоактуалізується;
- В) цілеспрямований та стихійний вплив на розвиток молодої людини з метою формування її особистості;
- Г) цілеспрямована виховна діяльність педагогів у загальноосвітньому закладі з метою вирішення конкретних виховних завдань.

12. Який чинник у процесі виховання особистості є визначальним?

- А) знання особистості про моральні, національні вартості;
- Б) активність особистості;
- В) виховні впливи педагога;
- Г) система виховної роботи педагога.

13. Яка з моделей виховання не порушує природу цього процесу?

- А) засвоєння знань, правил соціальної поведінки;
- Б) узгодження дій педагога ззовні з діями учня зсередини;
- В) прищеплення позитивних звичок поведінки та викорінення негативних;
- Г) заохочення й покарання.

14. Головним критерієм, що визначає ефективність виховної діяльності соціального педагога, є...

- А) методи, форми, засоби педагогічної діяльності фахівця соціальної сфери;
- Б) позитивні зміни в особистісно-індивідуальному розвитку вихованців;
- В) ставлення фахівця соціальної сфери до соціальної роботи, в т.ч. до соціально-педагогічної діяльності;
- Г) цілеспрямована організація життєдіяльності дітей та молоді.

15. Педагогічні дії фахівця соціальної сфери у процесі діяльності й спілкування з дітьми і молоддю у територіальній громаді впливають на вихованців, якщо...

- А) зрозумілі для них;
- Б) викликають позитивний емоційний відгук;
- В) чітко продумані фахівцем соціальної сфери;
- Г) визначають зовнішню поведінку вихованців.

16. До найбільш типових помилок у вихованні в родині ставляться:

- А) надмірна строгість;
- Б) недостатнє уявлення про мету, методи, завдання виховання;
- В) відсутність однакових вимог у вихованні з боку всіх членів родини;
- Г) усі відповіді вірні.

17. Виокремить складові процесу виховання як системи у послідовності його організації.

- А) ознайомлення із соціальними нормами;
- Б) задоволення потреб учнів;
- В) організація процесу виховання шляхом застосування доцільних форм, методів;
- Г) визначення змісту виховання;
- Г) організація виховного впливу;

- Д) регулювання процесу діяльності учнів та підведення підсумків;
- Е) залучення учнів до процесу діяльності;
- Є) визначення мети та завдань виховання;
- Ж) роз'яснення учням шляхів виконання виховної діяльності.

18. Виховувати, формувати у вихованців соціальні, моральні риси спроможний фахівець соціальної сфери, який, насамперед...

- А) сам вихований та володіє цими рисами;
- Б) виявляє високий рівень психолого-педагогічних знань;
- В) застосовує різноманітні методики організації виховного процесу;
- Г) володіє педагогічною майстерністю;
- Ґ) має достатній педагогічний досвід.

19. Вкажіть, які принципи визначають:

І — соціальну спрямованість виховного процесу;

ІІ — психологічні характеристики виховного процесу.

- А) принцип демократизму й гуманізму;
- Б) принцип ставлення до особистості як суб'єкта саморозвитку;
- В) принцип особистісного підходу у вихованні;
- Г) принцип культуровідповідності та етнізації виховання;
- Ґ) принцип виховання у діяльності й спілкуванні учнів;
- Д) принцип єдності сім'ї, школи й громадськості у вихованні;
- Е) принцип виховання відповідно до вікових, індивідуальних особливостей розвитку учнів;
- Є) принцип єдності вимогливості й поваги до особистості.

20. Який принцип пенітенціарної педагогіки має першочергове значення для організації виховного процесу в установах Державної пенітенціарної служби України у світлі реформування кримінально-виконавчої системи України:

- А) принцип гуманізму;
- Б) принцип природо відповідності;
- В) принцип зв'язку з життям;
- Г) принцип наочності.

Показник «психологічна обізнаність»

21. У віковій психології домінують такі методи:

- А) експеримент, бесіда;
- Б) тестування, спостереження;
- В) спостереження і природний експеримент;
- Г) опитувальні методи.

22. Характеристика природного експерименту:

- А) проводиться в лабораторних умовах;
- Б) урахування дії багатьох середовищних змінних;
- В) учні створюють або змінюють конкретні умови, не порушуючи звичайних життєвих обставин;
- Г) одні й ті ж самі досліджувані спостерігаються упродовж певного періоду.

23. До предмета психології сім'ї можна віднести:

- А) психологію особистості;
- Б) соціально-психологічні явища у сім'ї;
- В) подружню взаємодію;
- Г) усі відповіді правильні;
- Д) усі відповіді неправильні.

24. Провідна діяльність підлітка:

- А) навчання або учіння;
- Б) учбово-професійна діяльність;
- В) інтимно-особистісне спілкування.
- Г) усі відповіді неправильні.

25. Яким чином співвідносяться психологія сім'ї та соціальна психологія?

- А) психологія сім'ї - це окрема галузь соціальної психології;
- Б) психологія сім'ї - це окрема галузь психології;
- В) психологія сім'ї - це один із розділів соціології;
- Г) усі відповіді правильні; д) усі відповіді неправильні.

26. Виберіть найточніше визначення «важка дитина»:

- А) це педагогічно запусчена дитина;

Б) це неслухняна, вперта, примхлива дитина, яка протистоїть, вимогам, порадам дорослих;

В) це дитина, що характеризується певними відхиленнями в моральному розвитку;

Г) усі відповіді неправильні.

27. Педагогічна занедбаність – це:

А) неосвіченість, невихованість дитини;

Б) відставання розвитку дитини від вимог віку, що викликано органічними порушеннями діяльності головного мозку;

В) відставання розвитку дитини від вимог віку, що зумовлено пошкодженням аналізаторів.

Г) усі відповіді неправильні.

28. Назвіть межі середньої дорослості:

А) 20-30 років;

Б) 30-40 років;

В) 40 – 60 років;

Г) усі відповіді правильні.

29. Назвіть 3 основні напрямки роботи соціального педагога та психолога з важкими підлітками:

А) профілактика;

Б) корекція;

В) діагностика;

Г) експертиза;

Д) просвіта;

Е) консиліум.

30. Позначте 4 мотиви спілкування:

А) органічні;

Б) ігрові;

В) інтимно-особистісні;

Г) пізнавальні;

Г) побутові;

- Д) ділові;
- Е) організаційні.

Показник «соціологічна обізнаність»

31. Молодь – це:

- А) соціально-демографічна група, зі специфічними соціальними і психологічними ознаками;
- Б) соціально-демографічна група, зі специфічними соціальними, психологічними та фізичними ознаками;
- В) соціально-демографічна група, зі специфічними соціальними, психологічними, фізичними та розумовими ознаками.
- Г) усі відповіді правильні.

32. Об'єктом вивчення соціології молоді є:

- А) молодь як феномен соціального життя та суб'єкт соціальних відносин;
- Б) молодь як феномен соціального життя та суб'єкт соціальних відносин з іншими;
- В) молодь як феномен соціальних відносин та суб'єкт соціального життя;
- Г) усі відповіді правильні.

33. Шлюбна поведінка – це:

- А) поведінка, метою якої є задоволення потреби в шлюбі, пов'язана з вибором шлюбного партнера;
- Б) система дій і відносин, що опосередковують задоволення статевого потягу (сексуальних потреб);
- В) система дій і відносин, що опосередковують народження або відмову від народження певної кількості дітей в шлюбі (або поза шлюбом);
- Г) система дій і відносин з утримання та виховання дітей, з формування соціально компетентної особистості.

34. Який тип соціалізації відбувається в рамках сім'ї:

- А) базова або первинна;
- Б) вторинна;
- В) девіантна;
- Г) професійна.

35. Серед методів дослідження молодіжних проблем найуживанішими є:

- А) систематичні спостереження, інтерв'ювання, анкетування;
- Б) тестування, аналіз особистих щоденників, біографічних описів;
- В) тестування, аналіз особистих щоденників, систематичні спостереження;
- Г) усі відповіді правильні.

36. За якими ознаками можна проводити класифікацію соціальних проблем молоді:

- А) територіальною, ознакою часу, системною ознакою;
- Б) територіальною, ознакою часу, соціальною ознакою;
- В) територіальною, ознакою ідентичності, соціальною ознакою;
- Г) усі відповіді правильні.

37. Які концепції вважаються теоретичними передумовами виникнення соціології молоді як окремої галузі соціологічного знання?

- А) антропологічні та фізіологічні;
- Б) психологічні та культурологічні;
- В) антропологічні та психологічні;
- Г) біологічні та антропологічні.

38. Соціологія досліджує молодь як:

- А) соціальне явище;
- Б) соціально-демографічну групу;
- В) соціальну девіацію;
- Г) соціальний інститут.

39. До соціальних характеристик молоді належать:

- А) вік, соціальний статус та соціальна роль;
- Б) вік, стать і добробут;
- В) вік, соціальний статус, психологічні особливості;
- Г) вік, соціальні відносини, соціальна взаємодія.

40. Місце молоді в соціальній структурі суспільства передусім визначається:

- А) пріоритетом споживчих орієнтацій над творчими;
- Б) незавершеністю становлення молоді як суб'єкта соціальної взаємодії;
- В) специфічними соціально-психологічними і фізіологічними особливостями;

Г) проміжним положенням між дитинством і зрілістю.

Показник «юридична обізнаність»

41. Мережею центрів соціальних служб особам, в т.ч. молоді, які перебувають в складних життєвих обставинах, надаються наступні послуги:

- А) інформаційні;
- Б) соціально-педагогічні (налагодження зв'язків з членами родини, громадою);
- В) соціально-економічні (гуманітарна допомога);
- Г) психологічні, юридичні;
- Д) представництво інтересів (сприяння в оформленні необхідних документів для отримання державної допомоги, працевлаштування).

42. Звідки походять права людини?

- А) надаються державою;
- Б) їх визначає суспільство;
- В) належать людині від народження;
- Г) визначаються міжнародним правом.

43. Хто здійснює захист прав дитини, материнства, сім'ї?

- А) батько;
- Б) мати;
- В) державні органи влади;
- Г) громадські організації.

44. Документ що захищає права дітей?

- А) конвенція;
- Б) конситутція;
- В) розпорядження;
- Г) договір.

45. Скільки годин в тиждень може працювати особа з 16-18 років?

- А) 32 год;
- Б) 34 год;
- В) 36 год;
- Г) 38 год.

46. В якому законі України описано принцип молодіжної політики?

А) Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю»;

Б) Закон України «Про зайнятість населення»;

В) Закон України «Про основні засади молодіжної політики».

Г) усі відповіді неправильні.

47. В якому законі України описано оцінювання потреб у соціальних послугах сімей, дітей та молоді?

А) Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю»;

Б) Закон України «Про зайнятість населення»;

В) Закон України «Про основні засади молодіжної політики».

Г) усі відповіді неправильні.

48. В якому законі України описано основні напрями державної політики у сфері надання соціальних послуг?

А) Закон України Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні;

Б) Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»;

В) Закон України «Про соціальні послуги»;

Г) Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю».

49. В Законі України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» описано:

А) державна реєстрація шлюбу;

Б) державна реєстрація розірвання шлюбу;

В) державна реєстрація зміни імені;

Г) усі відповіді правильні.

50. Постанова «Деякі питання діяльності центрів соціальних служб» включає в себе Типове положення «Про районний, міський, районний у місті, селищний, сільський центр соціальних служб»?

А) так;

Б) ні;

Ситуативні завдання (кейси) для оцінювання показників підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальній громаді за процесуальним критерієм

Проаналізуйте запропоновані ситуації та розробіть відповідні їм програми соціальної реабілітації:

Кейс 1. Бабуся виховує 16 річного онука хворого на ДЦП. Батько хлопця позбавлений батьківських прав, мати померла. Коштів на реабілітацію у бабусі немає, живуть за рахунок домашнього господарства, яке веде сама ж бабуся та соціальної допомоги на хлопця. Бабуся фізично та емоційно виснажена.

Запропонувати програму роботи фахівця соціальної сфери з таким випадком. Яким чином психологічно та матеріально можна допомогти бабусі? Викласти можливі методи соціальної, соціально-педагогічної роботи з хлопцем у межах територіальної громади.

Кейс 2. В селі до соціального працівника звернулася пара молодих батьків (19 та 23 роки), які виховують 2-річну доньку з діагнозом «затримка психомовного розвитку». Під час бесіди виявилось, що знань та розуміння як виховувати дитину з таким діагнозом у обох батьків немає. Коштів на лікування дівчинки немає. Стосунки пари напружені, готуються до розірвання шлюбу. Дитиною в подальшому ніхто з батьків займатися не хоче, тому вони мають намір відмовитися від неї.

Запропонувати програму роботи фахівця соціальної сфери з таким випадком. Проаналізувати помилки молодих батьків. запропонувати можливі методи щодо соціально-педагогічної роботи, реабілітації дитини з даною проблемою.

Кейс 3. Середньостатистична родина в сільській місцевості територіальної громади, мають домашнє господарство, худобу, вирощують городину. Сім'я виховує двох дітей. Молодша донечка навчається у 6 класі, старший син 17 років у випускному класі. Син порاپив в аварію, в результаті багаточисленні переломи, травма голови. Хлопець прооперований та пройшов лікування, але залишається прикутим до інвалідного візка, при цьому він замкнутий в собі, уникає спілкування з

однолітками. Родина хлопця потребує матеріальної допомоги та психологічної підтримки.

Завдання: запропонувати програму роботи фахівця соціальної сфери з таким випадком. Викласти можливі методи реабілітації підлітка із такою проблемою.

Кейс 4. В село однієї з територіальних громад з виховної колонії повернувся 17 річний хлопець. Юнак ніде не працює, нічим не займається. Односельці, однолітки стороняться хлопця, оскільки той мав погану репутацію. Батьки юнака ніяк вплинути на дану ситуацію не можуть, тому хлопець звернувся за допомогою до фахівця соціальної сфери. Аргументує своє звернення тим, що йому дискомфортне відношення односельчан, що він відчуває на собі неприємні погляди та осуд.

Завдання: запропонувати програму роботи фахівця соціальної сфери з таким випадком. Викласти можливі методи соціальної, в т.ч. соціально-педагогічної роботи із самим хлопцем, його однолітками та односельчанами.

Тест для експрес діагностики соціальних цінностей особистості

Прізвище, ім'я _____, група _____

Вам пропонується 16 тверджень. Оцініть для себе значимість кожного з них у балах за схемою: 10 (неважливо) 20, 30, 40 ... 100 (дуже важливо).

№	Твердження	«бали»
1	Захоплива робота, яка приносить задоволення	
2	Високооплачувана робота	
3	Вдале одруження або заміжжя	
4	Знайомство з новими людьми, соціальні заходи	
5	Залучення до громадської діяльності	
6	Ваша релігія	
7	Спорт у вашому житті	
8	Інтелектуальний розвиток	
9	Кар'єра	
10	Гарні машини, одяг, будинок тощо	
11	Проведення часу з родиною	
12	Близькі друзі	
13	Робота на добровільних засадах в некомерційних організаціях	
14	Медитація, роздуми, молитви тощо	
15	Збалансоване харчування	
16	Читання наукової літератури, перегляд освітніх передач, самовдосконалення тощо	

Дякуємо за співпрацю!

**Тест для діагностики полімотиваційних тенденцій в «Я-концепції»
особистості (за С. Петровим)**

Прізвище, ім'я _____, група _____

Вам пропонується список із 32 прислів'їв. У разі згоди з прислів'ям необхідно поруч з його номером поставити знак «+» або «так», у разі незгоди із змістом прислів'я – знак «-» або «ні». Для підвищення достовірності методики використовується два її варіанти (А і Б).

№	Прислів'я (варіант А)	«так» «+»	«ні» «-»
1	Щастя краще багатства		
2	Гірше гіршого, коли грошей немає		
3	Кому щастя служить, той ні про що не тужить		
4	Де щастя плодиться, там і заздрість родиться		
5	Буде і на нашій вулиці свято		
6	Хто голим народився, голим і помре		
7	Добре братство краще багатства		
8	Коли чорний день прийде – приятелі відмовляться		
9	Знання краще багатства		
10	Вік живи, вік учись, а дурнем помреш		
11	Можна тому багатому бути, хто від трудів мало спить		
12	Від роботи не будеш багатий, а скоріше будеш горбатий		
13	Де твердий закон, там всяк розумний		
14	Закон – павутина, джміль проскочить, муха загрузне		
15	Краще жити бідняком, ніж розбагатіти з гріхом		
16	Без гріха століття не проживеш		
17	Кожен сам коваль свого щастя		
18	Головою стіни не проб'єш		
19	Тільки той не помиляється, хто нічого не робить		
20	Побоювання – половина спасіння		
21	Добра слава краще багатства		
22	Для всіх хорошим не будеш		
23	Світ не без добрих людей		
24	Що соромно і грішно, то в звичай увійшло		
25	До чистого погане не пристане		
26	З брудом будеш грати – брудні руки будеш мати		
27	Бог – то віра, але й ти не будь без віри		

28	Мимовільний гріх живе у всіх		
29	Своя сорочка ближче до тіла		
30	Наша справа сторона		
31	З добром жити добре		
32	Коли хочеш собі добра, то нікому не роби зла		
№	Прислів'я (варіант Б)	«так» «+»	«ні» «-»
1	Гроші – справа наживна		
2	Живеться тому добре, у кого грошики ведуться		
3	Хто добре живе, той довго живе		
4	Життя прожити – не поле перейти		
5	Що не трапляється в житті, то все на краще		
6	Ніхто не знає, що його чекає		
7	Дурний, хто не спілкується з ніким		
8	Більше говорити – більше грішити		
9	Правда те, про що мудрий знає, а не те, про що всі говорять		
10	Багато будеш знати, швидко старим станеш		
11	Хто невтомно працює, той без хліба не буває		
12	Трудись весь вік, та ледь заробиш на хліб		
13	На що закони писати, якщо їх не виконувати		
14	Закон як дишло: куди завернеш, туди й вийшло		
15	Хоч і бідний та чесний		
16	Що то за честь, коли їсти нічого?		
17	Хочу – половину можу		
18	Вище голови не стрибнеш		
19	Де наша не пропадала?		
20	Не знаючи броду, не лізь у воду		
21	Як жити будеш, таку і славу заробиш		
22	Живу як живеться, а не як люди хочуть		
23	Люди – головне, гроші – нічого		
24	Гроші – черв'яки, а без грошей люди – чорти		
25	Не такий страшний чорт, як його малюють		
26	Погану людину остерігайся з усіх боків		
27	Не шукай в інших ти правди, якщо її в тобі немає		
28	Що в людях живе, то і нас не мине		
29	Всякий за себе відповідає		
30	Моя хата з краю, я нічого не знаю		
31	Сам пропадай, а товариша виручай		
32	Роби людям добро – будеш без біди		
<i>Дякуємо за співпрацю!</i>			

**Тест для діагностики доброзичливості
(шкала Кемпбелла)**

Прізвище, ім'я _____, група

Вам пропонується обрати з 8 парних тверджень те, яке Ви вважаєте більш прийнятним для себе, та позначити його варіант відповіді А) або Б), використовуючи запропоновану шкалу.

№ питання	Відповідь А	Відповідь Б	№ питання	Відповідь А	Відповідь Б
1			5		
2			6		
3			7		
4			8		

1. А) У наш час можна бути впевненим в інших людях.

Б) Довіряти іншим небезпечно – вони можуть використовувати це в своїх цілях.

2. А) Люди скоріше будуть допомагати один одному, ніж навпаки.

Б) У наш час навряд чи знайдеш людину, якій можна довіритись.

3. А) Ситуація, коли людина працює на інших, сповнена небезпеки.

Б) Друзі та співробітники виступають найкращим гарантом безпеки.

4. А) Віра в інших є основою добра в наш час.

Б) Довіряти іншим рівнозначно пошуку неприємностей.

5. А) Знайомому, що хоче позичити грошей, – краще відмовити.

Б) Здатність допомогти іншому – найкраще в людині.

6. А) «Договір дорожче грошей» – краще правило нашого часу.

Б) У наш час необхідно загрожувати всім.

7. А) Вище голови не стрибаєш.

Б) Там, де є воля, є і результат.

8. А) У ділових відносинах не місце дружбі.

Б) Функція ділових відносин полягає в можливості допомогти іншому.

Дякуємо за співпрацю!

Тест для дослідження вольової саморегуляції

Прізвище, ім'я _____, група _____

Вам пропонується тест, що містить 30 тверджень. Уважно прочитайте кожне і вирішіть, вірне чи невірне дане твердження у відношенні до Вас. Якщо вірне, то в аркуші для відповідей проти номера цього твердження поставте знак «плюс» (+), а якщо вважаєте, що воно відносно Вас невірне, то «мінус» (-).

№	Твердження	«+»	«-»
1	Якщо щось не клеїться, у мене нерідко з'являється бажання кинути цю справу		
2	Я не відмовляюся від своїх планів і справ, навіть якщо доводиться вибирати між ними і приємною компанією		
3	За необхідності мені легко стримати спалах гніву		
4	Зазвичай я зберігаю спокій, якщо мій приятель запізнюється		
5	Мене важко відволікти від розпочатої роботи		
6	Мене сильно «вибиває з колії» фізичний біль		
7	Я завжди намагаюся вислухати співрозмовника, не перебиваючи, навіть якщо не терпиться йому заперечити		
8	Я завжди «гну» свою лінію		
9	Якщо треба, я можу не спати ніч безперервно (наприклад, робота, чергування) і весь наступний день бути в «хорошій формі»		
10	Мої плани занадто часто перекреслюються зовнішніми обставинами		
11	Я вважаю себе терплячою людиною		
12	Мені доволі не просто змусити себе холоднокрівно спостерігати хвилююче видовище		
13	Мені майже не вдається змусити себе продовжувати роботу після серії невдач		
14	Якщо я ставлюся до когось погано, мені важко приховувати своє ставлення до нього		
15	За необхідності я можу займатися своєю справою в незручній і невідповідній ситуації		

16	Мою роботу дуже ускладнює усвідомлення того, що її необхідно закінчити до визначеного терміну		
17	Вважаю себе рішучою людиною		
18	З фізичною втомою я справляюся легше, ніж інші		
19	Краще почекати ліфт, на який не встиг, ніж підійматися сходами		
20	Зіпсувати мені настрій доволі не просто		
21	Іноді якась дрібниця опановує мої думки, не дає спокою, і я ніяк не можу від неї звільнитися		
22	Мені важче зосередитися на завданні або роботі, ніж іншим		
23	Пересперичати мене важко		
24	Я завжди прагну довести розпочату справу до кінця		
25	Мене легко відволікти від справ		
26	Іноді я помічаю, що намагаюся домогтися свого наперекір об'єктивним обставинам		
27	Люди часом заздять моєму терпінню і скрупульозності		
28	Мені важко зберегти спокій у стресовій ситуації		
29	Я помічаю, що під час монотонної роботи мимоволі починаю змінювати спосіб дії, навіть якщо це часом призводить до погіршення результатів		
30	Мене, зазвичай, дуже дратує, коли «перед носом» закриваються двері ліфта		

Дякуємо за співпрацю!

Тест для перцептивної оцінки типу стресостійкості

Прізвище, ім'я _____, група _____

Вам пропонується тест, що містить 20 запитань. На кожне запитання можливі три варіанти відповідей: «так», «ні», «не знаю». Відповідь «не знаю» використовуйте тільки в тому випадку, якщо Вам дійсно складно дати однозначну відповідь «так» чи «ні».

№	Запитання	«так»	«ні»	«не знаю»
1	Чи дуже важка і напружена ваша робота?			
2	Чи ви думаєте про роботу вечорами і вихідними?			
3	Чи доводиться вам затримуватися на роботі чи вдома і займатися справами, пов'язаними з роботою?			
4	Чи відчуваєте ви, що вам постійно не вистачає часу?			
5	Чи часто вам доводиться поспішати, щоб упоратися зі своїми справами?			
6	Чи відчуваєте ви нетерпіння, коли бачите, що хтось виконує роботу повільніше, ніж ви самі могли б це зробити?			
7	Ви часто закінчуєте думку співрозмовника до того, які він закінчить говорити?			
8	Якщо вам доводиться чекати кого-небудь, чи відчуваєте ви нетерпіння?			
9	Якщо ви відчуваєте напругу чи роздратування, чи важко вам це приховати?			
10	Чи часто вас виводить з себе очікування в чергах?			
11	Чи часто у вас виникає почуття, що час тече занадто швидко?			
12	Чи викликають у вас хвилювання важливі справи?			
13	Чи завжди ви виконуєте всю роботу швидко?			
14	Ви намагаєтесь бути в усьому першим і найкращим?			

15	Чи вважаєте ви себе людиною енергійною і наполегливою?			
16	Чи вважають вас енергійним і наполегливим ваші друзі, родичі, колеги?			
17	Чи вважають ваші друзі, колеги, що ви занадто серйозно ставитись до роботи?			
18	Чи часто буває, що, читаючи чи слухаючи співрозмовника, ви продовжуєте думати про свої справи?			
19	Чи часто ваші близькі просять вас менше займатися роботою і більше приділяти часу сім'ї?			
20	Чи докладаете ви зусилля щоб отримати перемогу в іграх?			
<i>Дякуємо за співпрацю!</i>				

Тест для діагностування рівня емпатичних здібностей

Прізвище, ім'я _____, група _____

Вам пропонується тест, що містить 36 тверджень. Уважно прочитайте кожне і вирішіть, вірно чи невірно дане твердження стосовно Вас. Якщо вірно, то в аркуші для відповідей навпроти номера цього твердження поставте «так», а якщо вважаєте, що воно по відношенню до Вас невірно, то «ні».

№	Твердження	«так»	«ні»
1	У мене є звичка уважно вивчати обличчя і поведінку людей, щоб зрозуміти їх характер, нахили, здібності		
2	Якщо оточуючі виявляють ознаки нервозності, я зазвичай залишаюся спокійним		
3	Я більше довіряю своєму розуму, ніж інтуїції		
4	Я вважаю цілком доречним для себе цікавитися домашніми проблемами колег по роботі		
5	Я можу легко ввійти в довіру до людини, якщо це буде потрібно		
6	Зазвичай я з першої зустрічі вгадую «споріднену душу» в новій людині		
7	Я з цікавістю, зазвичай, заводжу розмову про життя, роботу з випадковими попутниками в поїзді		
8	Я втрачаю душевний спокій, якщо оточуючі чимось пригнічені		
9	Моя інтуїція – більш надійний засіб розуміння оточуючих, ніж знання або досвід		
10	Проявляти цікавість до внутрішнього світу іншої людини – нетактовно		
11	Часто своїми словами я ображаю близьких мені людей, не помічаючи цього		
12	Я легко можу уявити себе якоюсь твариною та відчувати її внутрішній стан		
13	Я рідко розмірковую про причини вчинків людей, які мають до мене безпосереднє відношення		
14	Я рідко приймаю «близько до серця» проблеми своїх друзів		

15	Зазвичай за кілька днів я відчуваю, що щось має трапитися з близькою мені людиною, і очікування виправдовуються		
16	У спілкуванні з діловими партнерами я зазвичай намагаюсь уникати розмов про особисте		
17	Іноді близькі дорікають мені в неуважності до них		
18	Мені легко вдається копіювати інтонацію, міміку людей наслідуючи їх		
19	Мій зацікавлений погляд часто соромить нових знайомих		
20	Чужий сміх зазвичай мені підвищує настрій		
21	Часто, діючи навмання, я тим не менш знаходжу правильний підхід до людини		
22	Плакати від щастя нерозумно		
23	Я здатний повністю «розчинитись» у коханій людині		
24	Мені рідко зустрічалися люди, яких я б розумів з півслова, без зайвих слів		
25	Я мимоволі або від цікавості часто підслуховую розмови сторонніх людей		
26	Я здатний залишатися спокійним, навіть якщо всі навколо мене хвилюються		
27	Мені простіше підсвідомо відчутти людину, ніж зрозуміти її, «розклавши на полочки»		
28	Я спокійно ставлюся до дрібних неприємностей, які трапляються у кого-небудь із членів сім'ї		
29	Мені було б важко довірливо розмовляти з настороженою, замкненою людиною		
30	В мене творча натура – поетична, художня, артистична		
31	Я без особливої цікавості вислуховую розповіді нових знайомих		
32	Я засмучуюсь, коли бачу як якась людина плаче		
33	Моє мислення більше відрізняється конкретністю, послідовністю, ніж інтуїцією		
34	Коли друзі починають говорити про свої неприємності, я хочу перевести розмову на іншу тему		
35	Якщо я бачу, що у когось з близьких «погано на душі», то зазвичай утримуюся від розпитувань		
36	Мені важко зрозуміти, чому дрібниці можуть так сильно засмучувати людей		
<i>Дякуємо за співпрацю!</i>			

Коефіцієнти переходу до шкали оцінювання 0 – 100

(за Ю. Колодійчук)

Критерії (умовні позначення)	Показники (умовні позначення)	Кількість балів за шкалою відповідності Методик и	Коефіцієнт зрушення лівої границі	Коефіцієнт розтягуван ня/ стиснення
Операційно- діяльнісний (Кр ₁)	1.1. Соц.- педагогічна обізнаність (П ₁₁)	від 0 до 20	0	$\frac{100}{5} =$
	1.2. Психологічн а обізнаність (П ₁₂)			
	1.3. Соціологічна обізнаність (П ₁₃)			
	1.4. Юридична обізнаність (П ₁₄)			
	1.5. Медична обізнаність (П ₁₅)			
	Розрахункова формула (дійсна для всіх показників, що відповідають критерію Кр ₁)		$P_{1i} = 5B_{1i}, \quad i = \overline{1,5}$	
Розрахункова формула для оцінювання за першим критерієм: $Kp_1 = \sum_{i=1}^5 P_{1i}$				
Когнітивний (Кр ₂)	2.1. Діагностичні вміння	від 0 до 25	0	$\frac{100}{25} = 4$
	2.2. Перцептивні вміння			
	2.3. Організаторсь кі вміння			
	2.4. Комунікативні вміння			
	Розрахункова формула (дійсна для всіх показників, що відповідають критерію Кр ₂)		$P_{2i} = 4B_{2i}, \quad i = \overline{1,4}$	

Розрахункова формула для оцінювання за другим критерієм:				
$Kp_2 = \sum_{i=1}^4 P_{2i}$				
Мотиваційний	3.1. Соціальні цінності	від 0 до 100	0	1
	Розрахункова формула		$P_{31} = B_{31}$	
	3.2. Мотиваційна тенденція	від -16 до +16	0 – (-16)=16	$\frac{100}{16 - (-16)} \approx 3,13$
	Розрахункова формула		$P_{32} = 3,13(B_{32} + 16)$	
	3.3 Доброзичливість	від 0 до 8	0	$\frac{100}{\quad} =$
	Розрахункова формула		$P_{33} = 12,5B_{33}$	
Розрахункова формула для оцінювання за третім критерієм:				
$Kp_3 = \frac{P_{31} + P_{32} + P_{33}}{3}$				
Особистісно-рефлексивний	4.1. Вольова саморегуляція	від 0 до 24	0	$\frac{100}{24 - 0} \approx 4,17$
	Розрахункова формула		$P_{41} = 4,17B_{41}$	
	4.2. Стресостійкість	від 0 до 50	0	$\frac{100}{\quad} =$
	Розрахункова формула		$P_{42} = 2B_{42}$	
	4.3. Емпатія	від 0 до 30	0	$\frac{100}{\quad} \approx$
	Розрахункова формула		$P_{43} = 3,33B_{43}$	
Розрахункова формула для оцінювання за четвертим критерієм:				
$Kp_4 = \frac{P_{41} + P_{42} + P_{43}}{3}$				

Погоджено
Проректор з науково-педагогічної
роботи та цифрової трансформації
Глазунова О.Г.
(підпис) (Прізвище, ініціали)
« » _____ р.

Затверджую
Проректор з наукової роботи та
інноваційної діяльності
Тонка О.Л.
(підпис) (Прізвище, ініціали)
« » _____ р.

А К Т

про впровадження/використання результатів дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора філософії у навчальний процес

Даним актом стверджується, що результати дисертаційної роботи на тему: «Підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з молоддю у територіальних громадах», що представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії, за спеціальністю 015 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)», виконаної Опанасенко Оксаною Віталіївною, було впроваджено в освітній процес підготовки фахівців за освітньо-професійною програмою першого (бакалаврського) рівня спеціальності 231 «Соціальна робота», в тому числі, при викладанні освітніх компонентів «Соціальна робота з сім'ями, дітьми і молоддю», «Соціальна робота у громаді» на кафедрі соціальної роботи та реабілітації у Національному університеті біоресурсів і природокористування України.

Декан гуманітарно-педагогічного факультету,
к. філософ. наук, доцент

Інна САВИЦЬКА

Завідувач кафедри соціальної роботи та
реабілітації,
д. пед. наук, професор кафедри

Ірина СОПІВНИК